This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

PROPERTY OF
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

MOHAMMAD

ÉLETE ÉS TANA.

IRTA

Dr. HATALA PÉTER.

A BUDAPESTI KIR. T. EGYETEMEN A SÉMI NYELVEK ÉS IRODALMAK NY. R. TANÁRA.

BUDAPEST.

LAMPEL R. KÖNYVKIADÁSA.

1878.

Budapest, 1878 Nyomatott Wodianer F.-nél.

VÉGHVEZEKÉNYI

BÁRÓ

BALDÁCSI ANTAL

URNAK,

a magyarországi evangelikus, reformált, s unitárius egyházak

közös vallásalapitványa

megteremtőjének.

BP
75
.H36

gl.
Erdmann D. Beynon
8-13-36

Előszó.

Mohammad életét s tanát, a Korán, továbbá keleti és nyugati irók adataiból, saját felfogásom szerint feldolgoztam. A mekkai prófétának megitélésében nagy sulyt fektettem a vallásos elemre. A vallásos kinyilatkoztatást, s egyedül üdvezítő egyházat hivő ember természete, gondolkozás, cselekvés módja sajátszerü eltéréseket mutat más közönséges halandó természetétől, gondolkozás- s cselekvésmódjától. Annak egészen más logikája van, s más morálja, más esze és más szive, melyek nem a közönséges józan ész, nem a természetes emberszeretet törvényét követik, hanem vallásos eszméik szerint alakulnak; ő nálok *felekezetivé* lesz a józan ész, felekezetivé az örök morál.

Azért az ő eszükkel és lelkiismeretükkel megférnek oly elvek és tettek, melyektől a mi természetes józan eszünk s tisztán emberiségi alapon nyugvó erkölcsi érzetünk visszariadnak. *Azért a mi Istenünk is más természetü, mint az ő Istenük.* Az övéké *felekezeti, a mienk felül áll,* határtalan emberszeretetével, *minden felekezeten!...*

Ezen eltérő felfogás, szükségkép a *politikai és társadalmi viszonyokra is kiható.*

A politikában a káté minősége szerint méri a polgári jogokat, az egyedül üdvezitő vallást követőknek fölényt ad az eretnekek hitetlenek felett. Ezek csak türetnek, mert ki nem irthatók, de legalább korlátolandók a polgári szabadság élvezetében.

Aki az uralkodó vallás kátéját vallja: az polgár az államban; akinek pedig más kátéja van, az nem nyerhet igényt a polgári egyenjoguságra.

Igy nevelték, ily eszmékkel töltötték el s ily törvényekkel, a kinyilatkoztatást az egyedül üdvezitő egyházat hivők, mindegyik a maga körében, az államot!...

Igy nevelték a társadalmat is. Az iskolákban elhitették a kisdedekkel, a vallás szent nevében, hogy csakis az ő hitük az egyedüli üdvezitő, az eretnekek, a más vallásuak pedig ellenségeik az ő egyedül üdvezitő s Isten által egyedül kegyelt egyhá-

zuknak... A rosz eretnekek, a rosz más vallásuak!... igy okoskodik az ártatlan gyermek — mily gonoszok lehetnek, az Istennek, s egyedül üdvezitő egyházának ellenségei!... Igy csepegtetik a gyermek szivébe a felebaráti gyülöletet!... Igy lesz a társadalom felekezetivé...

A közszabadság, a közegyenlőség, a köztestvériség, és a közhaladás rovására!...

A szent inquisitió, az eretnekeknek lemészárlása, Isten előtt kedves, jó cselekedet!.. *Arbuesz Pétert*, a nagyon vallásos férfiut, szigorú inquisitort, a mi napjainkban avatta a szentek közé, a szelid IX-ik Pius pápa...

Ilyen a kinyilatkoztatást, az egyedül üdvezitő egyházat vallók, Istene, esze, szive!...

Eltérő lényegesen, a mi Istenünktől, a mi természetes eszünktől, szivünktől!...

A mekkai próféta is kinyilatkoztatást, egyedül üdvezitő vallást hivő s alapitó férfi volt. Bele élte magát — az ó szövetségi próféták theocraticus szellemébe... Mekkában és Medinában keresztények és zsidók laktak, azoknak szelleme hatott reá.... felizgatta ingerlékeny, ideges természetének rengeteg fantáziáját s egész valóságát.

Nem volt ő csaló, *Svedenborg* se volt az, s más hasonló férfiak sem. *Ők igaznak tartották amit hirdettek, s ragaszkodtak ezen tanok minden következményéhez.*

Ez természete az ily embereknek. Megitélésükben e pontot nem szabad szem elől tévesztenünk. *Sprenger* ezt nem igen méltányolta, *Nöldeke* kis könyve inkább krónika; *Weil* tárgyilagos álláspontján az okadatolással nem sokat törődik. *Maraccio* pedig régi orthodox szokás szerint, az *ördögben* leli az okadatolást..... *A keleti* irók az *Istenben*; tőlük tanuljuk, minő a próféta keleti, *moszlim*, felfogásban.

Az életrajz s tananyagot illetőleg, ugy hiszem, alig hagytam el számbavehetőbb pontokat. Könyvemet a nagy közönség számára irtam, s azért kerültem a szakmunkák nyelvét és külső felszerelését.

A 2-ik lapon Kazimirszky Koránforditásának II. kiadása értendő.

Budapest, 1878. február 17-én.

Hatala Péter.

I.

MEKKÁBAN.

I. FEJEZET.

A kutforrások.

A történtek megirásánál a kutforrások azon alap, melyen az elbeszélés megbizhatósága sarkallik. Azért szükséges, hogy e fejezetben, bevezetésül, elbeszélésünk megbízhatóságának alapjait figyelembe vegyük. Csak a lényegesb forrásokkal akarom az olvasót megismertetni.

Az iszlám keletkezésének s Mohammad müködésének történetében legközvetlenebb forrásunk a *Korán*, a moszlimek bibliája. Keletkezésének történetét e munka folyamatán, részletesebben fogjuk megismerni. Most a következőket jegyezzük meg. Szerzője Mohammad maga, ez kétséget nem szenved. Azonban nem egyszerre, mint kész munkával lépett fel vele. A *Korán* jelen alakjában *száztizennégy* kisebb-nagyobb *fejezetből* (szúrat) áll, melyek ugy, mint a keresztény és héber biblia, versekre (aját) vannak osztva. Prózában van irva, sokhelyt rímes prózában. Ezen 114 fejezet, körülbelül *husz* év lefolyása alatt kelt; de nem a jelen számozásnak megfelelő sorrendben. Sőt a szakaszok jelen alakja, terjedelme, tartalma sem eredeti; Mohammad ugyanis néha csak pár szóval,válaszul adott esetekben, máskor hosszabb intelemben mondotta el a mit neki Alla kinyilatkoztatott. A fejezetek összeállitása is sok tekintetben későbbi keletü. Ezen kisebb, nagyobb terjedelmü, különböző időben s körülmények közt, élő szóval előadott isteni kinyilatkoztatásokat, Mohammad nem is irta le rögtön, rendesen nem is maga irta, hanem mások által iratta. Az ily töredékek csontra, pálmalevelekre, fa- vagy szövetdarabokra, stb. lettek feljegyezve. A Korán végleges összeállitása Mohammad halála után pár évvel történt. Azonban maga Mohammad később megtoldotta a korábban előadott darabokat, meg is másitotta, kihagyott egyes részeket. A kinyilatkoztatást előidéző körülmény csak ritkán van előadva, hanem annál gyakoribbak a rövid vonatkozások, futólagos észrevételek, megjegyzések oly jelenetekre, melyeket csak a kortársak, és szem-fültanuk érthettek meg teljesen, de nem a későbbi nemzedék. Azért a *Korán* sok helye homályos, vagy legalább

is kétértelmü. A husz év alatt, ily sokféle körülmények közt létesült műben a *szabatos* chronologiai rendet visszaállítani lehetetlen. A tartalmat illetőleg már maga Mohammad megkezdte benne a mithos alkotást. Például a *Badr* mellett vívott csatában, melyet alább a maga helyén részletesebben leirunk, *az angyalokat szerepelteti*, mint a moszlimek szövetségeseit a pogány mekkaiak ellen, stb. A keresztény vagy zsidó bibliára való vonatkozásaiban is sok a mesés. Egyébiránt maga is bevallja azon eseteket, melyekben a sátán tévutra vezette.

Nagy körültekintéssel kell tehát a *Koránt*, tárgyunkra vonatkozólag használni.

A Korán már régebben lefordíttatott *latinra*. Legismertebb a *Maraccio* féle fordítás. E könyvről alább lesz szó.

Magyar fordítást kettőt ismerek. Egyik: Mohammed, Abdalla fia, hamis prófétának iszlami hitvallása, vagyis az Alkorán, mely arabs nyelvből, melyen Mohammed által iratott, Marakczius Lajos XI. Innocentius pápa gyóntatója, a boldogasszony Isten annya szerzetéből való pap által deákra fordíttatott, s az ő észrevételeiből s másoknak jegyzeteiből megvilágosíttatott s áttétetett: Egy előbocsájtott kis bevezetéssel, és az egész Mohamedi vallásnak magából az Alkoránból — feljegyeztetve lévén mindenütt a Súrák, s a Súrák versei — összeszedegetett rövid foglalatjával, ugy az islami hitnek az igaz hittől eltévelyedése előterjesztésével. Reinekczius M. Keresztély sz. Tudományok koszorússa munkája s fáradsága által. Magyarosíták s némely jegyzetekkel világosíták, *Buzitai Szeldmayer Imre és Gedeon György*, több tek. nm. Vármegyék hites Táblabirái. *Kassán*, 1831. — VIII. r. 512. l.

A másik, szinte közvetett fordítás:

Szokolay István: A török közélet, szokások s törvények és a *Korán*, a törökök társadalmi s vallási törvénykönyvük, a keleti harczszinhely térképével, stb. Pest 1856. II-ik olcsó kiadás, ára 30 kr. p. p. XVI. r. 583. l. A krimiai háboru alkalmából szerkesztett mű.

Ujabb német fordítását a Koránnak *Ullmann* eszközölte: Der *Koran*, aus dem Arabischen wortgetreu übersezt. V-ik kiadás Bielefeld 1865.

A legujabb franczia fordítás Kazimirszky-é; Le Quoran stb. Páris 1876. ára 3 franc 50 cent. s a legujabb angol fordítás: *Rodvell* fordításának második javitott kiadása. London 1876-ban, stb.

Mellékforrások, a mennyire a Korán használata feltételezi azokat: a) *Korán értelmezők*, és b) *Hagyományok gyüjtői*. Mindkét téren az arab irodalomban, — s midőn Mohammadról és az iszlám keletet-

kezéséről van szó, csakis az arab irodalom használható — igen sokan fáradoztak, van több kitünő értelmező, több igen szorgalmas hagyomány gyüjtő. Ezektől megtudjuk: hol, mikor, minő körülmények közt mondott a próféta valamely korán-részt.

A hagyomány-gyüjtők nyujtják az anyagot az értelmezőknek is, de van ezeknél is önálló felfogás. A hagyomány-gyüjtők nagy gondot fordítanak az *Isznadra*, a hagyomány támaszaira, azért előadják, felsorolják, időrendben, felmenőleg a hagyomány kezeseit. Ezek csak elismert tekintélyek lehetnek, s kell hogy felérjenek a próféta koráig. De ez csak látszólagos kritikai alap, mert sokszor megingatja ezt a hagyomány benső lehetetlensége, meseszerüsége A mithos, mint átalában népszerü nagy embereknél történni szokott, igen korán támad a nép, a bámulók lelkesülésében. Nem kell messze mennünk: *Bem* tábornok még életében mithikus alakká lőn nem csak Erdélyben — de Magyarországon is. A mekkai próféta hiveinek oly rendületlen hitük volt, hogy a hegyeket is elszállította. És kivált a vallásos hit oly természetü, mely legjobban veszi igénybe a képzelő tehetséget, hogy felemelje hite tárgyát az egekbe. Nem mind csalás ez, hanem őszinte, igen naiv önámitás, a tulvilág szerelmében elkábult lelkeknek fellengző álmodozásai.

A vallásos élet arany költészete szüli az apotheosist, s a hivő lélek örömmel fogadja azt, nem fogadná el, ha nem lenne ily költőies, ily mithosszerü. Sajátszerü része az emberiségnek a vallásos rajongók. Nélkülök nincs egyháztörténelem. Igy volt ez a moszlimeknél is

További források: *A próféta életrajz-irói*: Legrégibb: *Ibn Iszhak: Szirát arraszul* czimü könyve. Ibn Iszhak a hidsret 151-ik évében halt meg. Ker. évszámitás szerint 768-ban, tehát 136 évvel a próféta halála után. E művet egy későbbi iró: *Ibn Hisám* (meghalt h. 213 = 828.) átnézte, bővitette, értelmezte. Ezen alakjában birjuk de *Ibn Hisám* keveset változtatott, kihagyás, módositás által, a hol bővitett, azt saját neve alatt tevé. Ez a legjobb, legbővebb forrás. *Wüstenfeld* kiadta az arab szöveget Göttingában 1859. *Ibn Ishak* nem ment a mesétől és önkénytől. V. ö. Zeitsch. d. deutsch. Morgenl. Ges. XIV. köt. *Al Vakidi.* Született Medinában, meghalt Bagdadban h. 207. (822.) agg korában. Igen tudós történész. A próféta életére vonatkozó adatokban kimeríthetlen, több oly adatot hoz fel, melyeket Ibn Iszhak nem ismert. De nem kritikus, csak gyüjtő. A próféta életrajzát tárgyaló munkájának *Kitáb elmogházi*, egy része van meg, kiadta *Kremer Alfred* Calcuttában 1855—56. v. ö. Z. DMG. XIV. kötet. Vakidi eretnek, Siita hirben áll a moszlimeknél, azért nagyobb tekintélynek tartják titkárát *Ibn Szaad*-ot (megh. h. 230 =

844.) Mestere iratait rendezte, s *Tabakat* czim alatt kiadta, Mohammad életrajzát is megirta, a legjobb munkák egyike. L. Das Classenbuch d. Ibn Saad. Einleitende Untersuchung über Authentie und Inhalt, nach den handscriftl Überresten. Von Dr. Otto Loth. Leipzig 1868. v. ö. Zeits. d. Deuts. Morg. Gess. XXIII. kötet.

Több forrást nem idézünk, ezek a főbbek s legrégiebbek.

Az orientalisták már régebben foglalkoztak Mohammaddal és a koránnal. Csak a legterjedelmesebb munkát idézem: Alocrani textus Universus, ex Correctioribus Arabum exemplaribus, summa fide atque pulcherrimis characteribus descriptus stb. stb. Auctore *Ludovico Maraccio* e Congregatione Clericorum R. Matris Dei. stb. Patavii 1697. Folio alak. Tartalmazza az egész Korán latin fordítását, értelmezését, refutatióját kath. dogmatikus szempontból, Mohammad életét stb. arab forrásokból merítve, az eredeti szövegek idézésével. Az európai ujabb orientalisták közül a következőket említem:

Weil Gustav: Mohammed der Profet. Sein Leben und seine Lehre. Aus handschriftlichen Quellen und dem Koran geschöpft und dargestellt. Stuttgart 1843. *Weil*, főleg két ujabb munkára — Inszán el Ujun és Khamisz — támaszkodik.

Muir: Leben Mohammeds stb. 1858—61. négy kötetben. Eredetije angolul. Eltekintve sajátszerü általános felfogásától, sok helyes nézetet tartalmaz.

Sprenger A.: Das Leben und die Lehre des Mohammad, nach bisher grösstentheils unbekannten Quellen. II-ik kiadás. Berlin 1868—69. nagy VIII. r. III. kötet. Igen tartalmas könyv, de szerzőnek sok különcz nézete van. — A kik nem birják az arab nyelvet, bő tájékozást nyernek a tárgyra vonatkozó irodalomban, Sprenger számos jegyzeteiből.

Nöldeke: Theod. Das Leben Mohammeds, nach den Quellen populär dargestellt. Hannover 1863. kis VIII. r. 190. l. Könnyü, semmi jegyzettel meg nem szakasztott, népszerü s rövid olvasmány.

Ennyit a forrásokról.

II. FEJEZET.

A próféta hazája.

Arábia — Dseziret el Arab, a török és persa Arabistan, — félszigete Ázsiának Afrika szomszédságában. *Nyugatra* a veres-, szuezi-; *keletre* a perzsa tengeröböl, *délről* az indiai Oceánnak része, az Arab tenger határozza. *Éjszakról* a sziriai pusztaság.

Területe körülbelől 50 ezer □ mtfd., kb. *öt millió lakóval*, némelyek *12 millióra* becsülik.

Arábia területe 4-szerte több mint Németország-, több mint $^1/_4$ Európának.

Palgrave ismertette meg velünk Arábiát: Reise in Arabien 1867. Szerinte Arábia körülbelül $^2/_3$ cultivált vagy culturképes föld, $^1/_3$ nem lakható, s minden cultiválást lehetetlenitő puszta. Egyébiránt az egyes részek talaj s helyrajzi tekintetben nagyon különbözők. Puszta, fensík, igen termékeny föld. Sokszor gyorsan váltakozó. Álátalános jellege a földnek — mondja *Palgrave* — centralis fensík, melyet sivatag öv környez, mely nyugatnak, délnek, keletnek homok, éjszaknak pedig kő. Ezen övet ismét hegysorok környezik, jobbára nem magosak s terméketlenek, de Jemenben és Omanban tekintélyes magasságuak és termékenyek is. *Arábia* főbb részei ezek: a *benső fensík.*

A *Nedsd*, valamivel kevesebb a félsziget felénél. Ezen közép országot sivatag puszta környezi, legkönnyebb még hozzájutni nyugatról, Medina felől. Éjszakról, Sziria felől, egy nagy Oaz (Dsauf, lapály, hasüreg) közeledik felé, de ezen szép vegetatiót egy széles puszta darab vágja el, s választja el Nedsdtől. Ez a *Nefud*: mely kelettől is nyugattól is környezi. Ezen Nefud párhuzamosan elfutó homok dombsorok, veres futó homokból alakultak, egy óriási hullámzó tenger képe. Ezen 2—300 angol lábnyi magas dombok közt az utazónak ugy tetszik, mintha homokgödörben volna, honnan alig lehető a kimenet; ha pedig a magaslatra ér: a hullámzó homoktengeren találja magát. Semmi árnyék az iszonyu hőségben.

A Nedsd a félsziget éjszaki részét átszeli, *éjszakkelettől délnyugatnak*. A Nedsdnek is vannak hegyei és völgyei: *Felső- és alsó-Nedsd*-re szakad. A dsebel toveik fensík a tulajdonképi Nedsd. Szövevényes, mély völgyekkel a mészhegyek közt. Télen sok vize gyül össze, s ezért egész évre termékeny. Állandó folyó se itt sem átalán egész Arábiában nincs. Levegője száraz, friss, égalja a legegészségesebb.

E föld ismerete elmosódott, — Palgrave fedezte fel újra.

A Tengerpart nyugatnak:

A szinai félsziget, a szuezi, s a verestengerrel; alább a Hidsaz. Éjszaki része nem alkalmas kikötőnek, régente volt mégis egy itt is: *Levke Kome*, honnan Aelius Gallus Arábia belsejébe hatolt, most *Haura*-fehér. Jobban délnek esik Medina kikötője Janbua-forrás—. A régieknél Jambia Vicus, beljebb a szárazon Jambo en-Nahl. Kb. 20 nm. keletnek Jatrippa-Medina—. Éttől délnek, szük völgyek és sziklabarlangok közt vezet az ut Mekkába, vagy 50 nmért. Régebben *Bakka*, a klassikusoknál *Makoraba*. Tája zord, egykedvü, kő, homok, vegetatió nélkül. Mekka kikötője: Dsidda. A tengerparti hegység, mely az arab félszigetet majdnem mindünnen környezi; ép ugy mint éjszakibb részeiben lépcsőzetesen lejtő, csakhogy e tájt a tenger és hegység közti lapály sokkal szélesb. A hegység Jémen és Hidsaz határánál közelebb jő a tengerhez, de aztán ismét nagyon eltávolodik, s nagy a homok-lapály afrikai hőséggel, nyomorult vegetatióval. Ez a Tehâma. Tul rajta a hegység és fensik, kitünő egészséges levegő, s régóta cultur föld. A *Szabeusok*, kik itt laktak, a világ leggazdagabb népének tartattak. Hatalmas romok hevernek itt most is. Erre *Mareb* (Mariaba antiq. metropolis Sabaeorum) valószinüleg a Saba bibliae. *Szána* is itt van. A homeriták, himjariták fészke ezen földrész, de jobban délnek laktak: *Saphar*, a főváros és Adane, most *Aden* kikötő város. *Hadramaut* egy része a déli tengerpartnak. l. *Maltzan*: Reisen in Arabien. I. Reise nach Südarabien und geogr. Forschungen im und über den südwestlichen Theil Arabiens. Braunschweig, 1873. II. kötet: Reisen in Arabien: Adolf von Vredes Reise in Hadramaut, Beled beni Isza, und beled el hadsar. Herausgegeben, mit einer Einleitung, Anmerkungen und Erklärung der Inschrift von Obne, von Heinr. Freiherrn von Maltzan. Braunschweig. 1873.

Keletnek fordulva a tengerpart homokosabb lesz és laposabb, a hegység is alacsony; majd ismét a tengerpart éjszakkeletnek kanyarodván a hegyek hat ezer láb magasak, s nyugatnak, a nagy puszta felé lejtnek a Nedsdet környező sivatag felé.

A keleti tengerpart, mely itt veszi kezdetét, *Oman*, hosszu négyszög, egyik része bazalt hegység, mélyen belenyulik a tengerbe, s csak 15 órányira van Perzsiától. Innen éjszaknak a perzsa öböl nyilik, melynek legvégső részénél az arab tengerpart mindinkább lapul s végre elvesz az Arabfélsziget éjszaki részén végig terjedő köves sivatagban. A perzsa öböl közepe táján cultur képes a föld, s lakták s most is lakják sokan, a *Bahrein*. A mit a régiek Arábia desertának neveztek, a puszta Arábia, az éjszakon terül el, s a hatá-

ros országok szerint *sziriai*, *arab*, *irak* — perzsa — pusztaságnak nevezik, átalán: *Elbadie* a puszta. Jobbára beláthatlan homok lapály, csekély vegetatiója a tevének ad szegény tápot. A viz ritka, főleg sós laposokban fenmaradt esőviz. A hőség esőtlen földön, tiszta ég alatt nagy, de türhető, a gyakori szelek mérséklik azt. Csak a *Számum*, a mérges szél veszedelmes. A *Saráb* — a vizfény — t. i. a déli napsugarak hatása a homokra s a fölöttei gőzkörre oly hatást gyakorol, hogy megsürüdt viznek látszik s az utast tévedésbe hozza. Csak *bedavik* vándorolnak e pusztákon.

Az Arábia Petrea. Köves Arábia. Tulajdonkép Petra várostól (Szela) igy nevezve (Nöldeke ZDM. XXV.) Az akabai szoros és a holttenger közt közép uton; a suezi és akabai tengerszorosok közt terjed Egyiptomig és Palesztináig. Palesztina felé, a hegyek éjszaki lejtőjén terülő köves puszta: Ettih-a puszta. Aztán délfelé a félszigetben hegyek sora terül el. Legmagasabb csoport a *Szinai-Hóreb.*

Arábia klimája bár a vidék szerint változó, átalán Ázsia és Afrika közt közép. A verestenger lapályos partján és a perzsa öbölnél *tropikus*; nyáron sokszor két hónapon át sincs fris szellő. A téli, esős idő patakjai elenyésznek a homokban. Beljebb a hegyekben s fensikon az égalj szelíd és friss, a legmagasabb pontokon itt-ott hó s jég is mutatkozik. Az esős idény, mikor a vizet cisternákba gyüjtik — teszi a föld termékenységét, ily eső-idő rendesen három havig tart. Jémen nyugati lejtőjén januárban, keleti lejtőjén novemberben áll be. Hadramautban és Omanban szinte télen vagy tavaszszal.

A harmatozás is jelentékeny tényező; arabok szerint az ég vize. A vizzel bővebben ellátott magasb vidéken a termékenység nagy.

Azonban a régiek adatai Arábia gazdagságáról tulzottak. A tulajdonképeni Arábia: *Arabia* Felix: Hidsaz, Jémen. Jémen s a többi termékenyebb rész. Némely czikkek csak keresztül jöttek Arábián Indiából és Perzsiából. Régóta hires Arábia aromaticus növények-, füszer- arany és drágaköveiről. Tulajdonképeni aranybányákról eddig nem tudunk. Drágakövek, gyöngyök nem ritkák. Tömjén, mirha, aloe, kassia, Arábiában otthonos, buza, árpa, zab, durra, rizs, törökbuza; főkincse a datolya, pálma, ahol csak nedvesség van, terem. Ebből él az arab. Észt érzelmet tulajdonít a pálmafának. Ez a kenyér. Egy pár pálma táplálja a falusi s városi szegényebb embert. A bedavik — vándor lakók — a pusztában, hosszu vándorlásaikat datolya nélkül meg se tehetnék. A datolya különböző vidékek szerint különböző. A medinainak kicsi a magja.

Az állatországból a *teve* első kincs, van teherhordó és gyorsfutó teve. A *ló* csak később jött Arábiába, most bizonyos részeken jelesen

tenyésztik, kivált a *bedavik* hires tenyésztők, de a teve átalánosabb — sokfelé kevés a ló, de tevéje majd mindenkinek van. A *szamár* szinte gyakori házi állat. *Kecskék, juhok* is nagyban tenyésznek. A *madarak*, strucz, sas, keselyü. Négylábuak: párducz, hiéna, farkas, róka, sakál, hegyi sziklakecskék; vad ökrök, vad szamarak, vad kutyák, vad disznók. Csapásként: kigyók és sáskák.

A mozaismus, a kereszténységnek ezen előhirnöke, és az iszlam, mindkettő Arábiában keletkezett. A *mozaismus* Arábia Petreában a Szinai-Hóreb hegység sziklás völgyeiben tanyázó *bne* Jiszrael körében, az *iszlam* pedig Arabia felix (boldog Arábiában) a *bne Korais* földén Mekkában.

Héberek, arabok, szirok, khaldok, ethnografice egy család, melyet bibliai alapon Semnek Noe egyik fiának nevéről, ujabban sémi népeknek neveztek. I. Mos. X. 26—29. XXV. 2—4. 13—15. A semitismus jellege az arabokon legkiválóbb.

A semiták, az indogermánokkal szemben az ész erős dialektikáját birják, a logikai boncolásra törekvők; az indogermánnak *átnézeti* összefoglaló képessége van. Képzelő tehetségük tuláradozó. Kedélyük igen izgékony, a külső benyomásokra igen fogékony, s igen szenvedélyes. Mindez az arabban kiváló.

A nyelvet illetőleg, az arab az ős sémihez legközelebb álló. De nagy külömbség van az arab éjszaki és déli (himjar) nyelv közt is, nem sokat enged azon kölömbségnek, mely a héber, arami, asszir közt van. *Declinatio*, conjung. particulák, conjunctiók, syntaxis, szókincs, a kiejtés éjszakon és keleten oly külömbözők, hogy a déli arab vagy nem, vagy csak nehezen érti meg az éjszakit. Az arab nyelv e két ága az aethiópival, abessinivel, tul a tengerszoroson, együttvéve teszi a déli *nyelvtriast*, szemben az *éjszakival*: a héber, arami, asszirral. — Mert a déli trias közelebb áll az ős semitismushoz mint az éjszaki, habár itt is vannak nyomai — valószinü, hogy az első néposzlás után *I. Mos. X.* a semiták itt az arab pusztákon, arabföldön vették föl specificus jellegüket a semitismust, s innen vándoroltak éjszakra és nyugatra meg keletre, Babiloniába, Mesopotámiába, Kanánba, mint babiloniak, mint kanániak, mint héberek — a honmaradtak arabok, a puszta lakói.

Arábia lakói *városiak és bedavik*. Ez utóbbiak szabad nomádok, lenézik a városiakat. Szenvedélyes konokság, boszuvágy, vitézség, vendégszeretet, sokszor lovagiasság, nemeslelküség tekintetében az arab tipus. A törzsek szervezete patriarchalis, család, seik, fők és törzsfők, királyok. — *A biblia* ethnografiája szerint I. M. XXV. 12. azon tör-

zsek melyek Abrahámtól és Hagartól, Ismael által származtatnak: Nabathei, Kedarei, Ituraei, Thema, *Arábia Petreában*, s az Iturei fel messze a Jordánig; a Thema tagjai Arábia desertában a karaván uton, mely Damaskusból Mekkába vezet, települtek.

A Keturától — I. M. XXV. 2—4. — Ábrahám nemzedékü arab törzsek, majd mind a nyugati tengerparton Hedsasban és Tehamaban fellelhetők. A *midjaniták* a Szinai félszigetben is laktak és *Moabig* terjedtek. II. M. II. 15. III. 1. I. M. XXXVI. 35. És a *Joktanidák* I. M. X. 25—29. azonosok Jémen vagy Délarábia lakóival, nyugatról, Tehamától egész Omanig, s a perzsa öbölig.

A délarabok régtől fogva civilizáltabbak voltak mint az éjszakiak, ezeknél gyakoribb a nomád életmód. Ejszakon valamely egységes állam, királyság nem alakult mint délen — csak oligarchikus városok, s patriarchalis bedavik tanyáztak ott.

Az iszlam előtti arab vallást illetőleg l. Krehl: Über die Religion der Vor-islamitischen Araber. Leipzig 1863.

Vallásuk, csillagimádás volt, de igen egyszerü és saját jellegü. A kultus formái a kanáni, babiloni, arámi pogánysággal nincsenek rokonságban. Herodot, Arrian, Strabo, Plinius, Origenes szerint: a napot tisztelték (Sams) és a holdat (Alilat »az istennő«). A nap és hold tisztelete az összes törzsekre kiterjedő volt. De Dél-Mesopotámiából Dél-Arábiába is jöttek vallási uj elemek, uj istenségek. V. ö. *Osiander*, ZDMG. XX. és XXVIII. *Lévy* XIV.

A ker. vallás a negyedik század első felében behozatott 350. körül Jémenbe, s üldözést is szenvedett nem sokára. Dzu-Novasz a zsidó király ül dözte a kereszténveket, azért 502—8-ban az abessiniaiakat hívták segítségül s ezek elfoglalták Jément s helytartók által kormányozták. 528. táján Abraha ragadta meg az abessinaiaktól elvett kormányt s Jusztinián görög császár kegyeért ennek a perzsák ellen segítséget adott. Majd perzsa befolyás alatt 579. uj fejedelem lett Jémenben, de Abessiniából folyton nyugtalaníttatott egész Mohammad koráig.

A kereszténység benső Arábiába is elhatott, de sem a városokban s annál kevésbé a bedaviknál mélyebb gyökereket nem vert. Sziriában Hira és Gassanban sok keresztény arab volt. A *mozaismus* is terjedt volt. Jémennek királya az üldöző *Dzu Novasz* zsidó volt. Az éjszaki Hidsazban valószinüleg Jeruzsálem pusztulása után szaporodtak el a zsidógyarmatok, Jatrib, Khajbar stb. s bár arabizálva valának megtarták jellegüket. A zsidók irodalmilag is kitüntek az arabok közt. Proselitáik is voltak, s nagy befolyásuk *Hidsazban*, hol a kereszténység nem igen terjedt el. *Szabeusok*, vagy mandeusok is em-

lítetnek a koránban, s még egyéb felekezetek is laktak a határon, de az iszlam fejlődésére nem igen voltak befolyással.

Az irodalmi virágzó állapot, érintkezés a zsidókkal és keresztényekkel, azt eredményezte, hogy 600 körül, vallási reformmozgalmak támadtak a monotheismus javára. Átalán keveset tudunk e mozgalmakról. Központjuk *Mekka* volt.

A *Nedsd*, a veres tenger felé lejtő, a Hidsaz tenger partja a Tiháma. A Tiháma és a Hidsaz határán, sziklás hegyek közt régóta egy templom állott, koczka alakjáról Alkába, — a koczka — nevü benne egy fekete, valószinüleg meteor kő volt a legszentebb tárgy. E körül épült Mekka. Mohammad idejében központi bucsújáró helye volt a legtöbb arab törzsnek Sziriából, Jémen- s Nedsből. A Szíria-jémeni kereskedő utban feküdt. Az ötödik században a koreisták lettek a szent ház kezelői. Gazdag kereskedőkké lettek, kik Sziriába és Jémenbe vitték karavánjaikat.

Az arabok történetére vonatkozó, s könnyen hozzáférhető művek a következők: *Flügel* Gustáv: Gesch. d. Araber, bis auf den Sturz d. Chalifates von Bagdad. Zeitz u. Leipzig 1867. VIII. r. 418. l. II-ik kiadás. *Weil*: Gesch. d. islamitischen Völker. 1868.

Mekkáról, a próféta születési helyéről, több jeles monografiánk van. *Dr. R. Dozy*: Die Israeliten zu Mekka von Davids Zeit, bis ins fünfte Jahrhundert unserer Zeitrechnung. Ein Beitrag zur alttestamentlichen Kritik und zur Erforschung des Ursprungs des Islams. Aus dem Hollandischen übersetzt. Leipzig. Haarlem. 1864. lex. VIII. 196. lap.

Maltzan: Wallfahrt nach Mekka Leipzig 1863.

Wüstenfeld: Die Kroniken der Stadt Mekka. Leipzig 1857—61. — Ugyanaz: Gesch. d. Stadt Mekka, nach den arab. Kroniken hearbeitet mit Pl. u. Tafel. Leipzig 1861. U. az *Bahrein* und Jemama nach arab. Geogr. Beobachtung mit Karte, Göttingen 1874. U. az: Das Gebiet von *Medina*, nach arab. Geogr. beschrieben mit Karte. Göttingen 1873. U. az General-Tabellen d. arab. Stämme und Familien in II. Abth. mit hist. und geogr. Bemerkungen u. ein Alfab. Register. Göttingen 1852—3.

Mekkának több neve van, díszczimek: A városok anyja; a hivők hazája, a biztonság városa, a jeles, a tiszteletre méltó stb. Ez Medináról is áll. »Nincs több város, melynek annyi neve lenne — ugy mond Navavi a hires theolog — mint Mekkának és Medinának, mert a föld legjelesb városai.« — És a mekkai hegyről, Abu-Kobeisz-ről — mint Szojuti-nál az Avail-ban olvassuk, — azt

kiszik a moszlimek, hogy az első hegy volt, mely a földön felemelkedett. Mekka az ötödik ker. században épült a hasonnevü helyen.

Kopár hegyek közt völgykatlanban fekszik, az arabok ezért Mekkát – alvádi — a völgynek nevezik, sziklás talajon, s éjszaktól délnek huzódó keskeny völgyben. Szép város, majd minden épülete kőből ó-arab stilben — uťczái jobbára rendesek s itt-ott szélesek is, háromemeletes házakkal birnak. Hosszukás külvárosai is tisztak, habár vannak elhanyagolt részek is, keskeny rendetlen utczákkal. Csak egy tere van. A nagy mecset előtt. E tájon vannak a legszebb utczák s bazárok. Lakói: 45,000 nagyon vegyes de mind moszlim, másnak tilosa belépés; *Burkhardt* 1814, *Burton* 1853, Maltzan 1862, mint moszlimek jöttek ide. A zarándokok százezreiből többen itt elmaradoztak. Azért arabokon kivül, török, persa, ind, egyipt., szirus, algiri, marokkói, nubiai, japáni, khinai, s néger is van Sudanból, Mosambik, Senegambiából, de ruháik, szokásaik aztán egyöntetűkké lesznek. A Mohammad utódai *Serifek*, nemesek. A *szent mecset*, *Harám esserif*, vagy El harám, beit Alla. Udvara 250 l. h. 200 l. sz. kúpos, oszlopos folyosókkal van körülvéve háromszorosan. Négy sarkán hat karcsu minaret, különféle magasságu. Az udvar közepén a *Kába*, koczka alaku épitmény; külseje mint a beduin sátor. Fekete selyem függöny. rajta arany betükkel Korán-mondatok. Belseje rózsaszin selyemmel béllelt.

Ezen kelmék évenként megujittatnak, a régi függöny darabokra vágva a zarándokok közt osztatik el. Ajtaja keletnek van, aranyozott ezüst lemezekből kivert. Közel az ajtóhoz, sarokban a *hires fekete kő*. Aranyozott keretben s a hivők csókjaitól fényes. A nyugati sarokban az *ima köve*, ezt csak érintik. Egyébiránt a Kába üres.

A mecset udvarán több melléképület van. A *négy makám*, hol a négy orthodox Imám előimádkozik.

Nappal a mecset-udvarban élénk az élet. Itt beszélnek, ott esznek, amott alszanak, majd Koránt olvasnak. Estefelé az isteni tisztelet. A Kábát ezer lámpa világítja meg, körötte tág körben a zarándokok özöne. Az Imám az ajtó előtt imáz térdhajolgatva – a nagy közönség csendben követi. Ez lényeges része az isteni tiszteletnek.

A *Bir-el-Zem-zem*, a Zemzem kut, a Kábától éjszaknak fekszik. Ez a Hagar és Ismael kutja. Most kúpos csarnok emelkedik fölötte. Lényeges része a zarándoklatnak a Zemzem kutból ivás. XV századig behantolva volt, Mohammad öregapja fedezte fel ujra. Szent vize minden bajt gyógyít. Iszszák rendesen is, s használják mosdásoknál, halotti ruhákat is mártogatnak bele. Minden ház csekély évi járadékért két-három korsót kap reggelenkint. A zarándokok is kapják

s a korsókon hizelgő feliratok. Gazdagon jutalmazzák. Haza is elviszik zárt edényekben. Uton rosz vizbe pár cseppet öntenek, s ezzel minden betegségtől megmentetnek. Sok magnesia van e vizben. A kutat fehér márványnyal beszegték, melyen feliratok. Naponkint száz ember merít, s mert a zarándokok jól fizetnek, ezen kereset előnyös. A kutőrökre egy mekkai ulema ügyel.

Egyedüli forrásvize ez Mekkának. Azért vizvezetékük van, mely nyolcz kutat lát el vizzel, éjjel-nappal folynak, mindegyiknek őre van. A vizhordók ennek felügyelete alatt állanak.

A városon kivül négy nagy Cisterna: Kairo, Damaskus, Bagdad, Jémen karaván jainak számára.

A mekkai szentély eredetét illetőleg olvassuk a II. Szúrat 128. v. »*Smidőn Abrahám és Ismael felemelnék a ház alapjait, mondák: Urunk fogadd tőlünk ezen hódolatot, te vagy a halló, a tudó.*« Moszlim források szerint Ádám Indiából zarándokolt ide, utban találkozott az angyalokkal, akik mondák: mi már előtted kétezer év óta zarándoklunk ide. Ádám gyalog zarándokolt ide Indiából negyvenszer. A *vizözön* alkalmával Isten a negyedik égbe emelte a házat s most is ott van, s beit el mamur »látogatott ház«-nak neveztetik, naponkint ugyanis hetvenezer angyal látogatja. Később Isten megparancsolta *Abrahámnak*, hogy építse fel ugyancsak régi helyén, melyet megmutatott neki, s épen olyannak, a minő volt építse, s e végből Gábor által az égből leküldé a mintát. Némelyek szerint öt hegynek anyagából épült: u. m. Szinai, Olajfa, Libanon, Dsaudi és Harra hegyeiből, ez utóbbiból vétetett az alap. A fekete követ az építkezéshez Gábor angyal hozta az égből. Mások szerint e követ az Abu Kaisz hegy szülte, s eleven volt a vizözön idején; fehér jáczint volt a paradicsomból, de havifolyásban szenvedő nő érinté s fekete lett. Az itélet napján 700 ezer angyal, kik legközelebb állanak Istenhez s mindegyik kézben arany lánczczal, megkötözik a szentélyt, s elhozzák az itélet helyére, a templom akkor Istent kérni fogja azokért, kik benne imádkoztak.

Dozy fent idézett érdekes művében azt iparkodik bebizonyítani: hogy a mekkai szentélyt még Dávid előtt, *Saul alatt Palesztinából kivándorlásra kényszerített Simeon törzsbeli zsidók alapitották.*

III. FEJEZET.

Mohammad születése.

Mohammadról negyven éves koráig keveset tudunk. Ezt az időt a legenda tölti be. A moszlim *Evangelium Infantiae* szerint anyja méhében hordván őt semmi fájdalmat nem érzett vele, sem a születésben, s már körülmetélve jött a világra. Gábor körülmetélte és szivét, felvágva a mellet, megszentelte. — Midőn a próféta született, a dsinek kidobattak a menyországból. Jöttek a sátánhoz. — Lássátok, mi történt a földön? Mekkába jövén láttak egy házat angyalseregtől környezve, belőle az égig szökelt fel egy lángsugár. Meghozták hirül a sátánnak. Ez megértette hogy Mohammad — a dicsőitett — született.

Közel levén a szüléshez Mohammad anyja, Amina, maga ült hon; egy fehér madár szárnyaival ölét érinté, angyali zenét is hallott, s egyéb ragyogó jelenségeket látott.

Szülöttjét fehér felhő elfedte, az angyalok körülhordozták a földön, hogy emberek, dsinek ráismerjenek.

Aztán vászonruhába öltözötten visszahozták, három kulcs vala kezében, a győzelem, profetia, mekkai templom jelvényei. — Egy nagyobb felhő jött, lónyerítés, szárnycsattogás hallatszott. Ismét eltünt a gyermek. Vitetett oda, hol a próféták születtek. És hangzott:

Oltözzétek fel Ádám ruháiba, Noe fenségébe, Ábrahám tudományába, Ismael nyelvével, József szépségével, Jákob türelmével, Dávid hangjával, János szüzességével, Jézus tisztességével, Móse erejével ruházzátok fel s adjatok neki profétai természetet, s kellékeket.

Midőn *Amina* ujra meglátta gyermekét, a világ uralom jelvényét tartá kezében.

Három ragyogó külsejü férfi jött ezüst serleggel, smaragd tálczával, selyem törlőruhával, s a gyermeket hétszer megmosták, egyikök igen ragyogó eszközzel a profétaság bélyegét üté vállai közé, selyembe burkolván szárnyai alá tevé (ez a paradicsom őrangyala), majd kivette, fülébe susogott, megcsókolta s jövendölte, hogy ur lesz s közbenjáró az itélet napján. Ismét felhő ragadta el a gyermeket, de tisztán, körülmetélve, s gyönyörü illatu pólyába takarva visszakerült.

Abd-elmuttalib, a kisdednek öregapja, ekkor a Kábát körüljárta s látta mint omlanak le a bálványok s tünnek el. E szót is hallá: Amina most szülte Mohammadot! Siet a ház felé, s ime a Száfa és a Marva dombok ugráltak örömükben. A házat fehér felhő boritá s kellemes illat környezé. Látni akarta a gyermeket, anyja nem engedte, s

midőn őt fenyegette, egy óriási férfi iszonyu alakja kivont karddal elüzte, senki se látta, mig az angyalok nem üdvözölték. Sok démon elhalt, megvakult. A perzsa szent tüz kihalt.

A perzsa királyi palota megrendült, tizennégy tornya összedült.

A gyermek megszületvén, nagy sokasága jött a szerencsekivánóknak Aminához és Abd-elmuttalibhez, apja ugyanis Abdalla két hóval elébb meghalt, mások szerint nem sokára a gyermek születése után. Minden látogató érzé a kellemes illatot az anya és gyermek körül. Hetednapra a születés után Abd-elmuttalib fényesen megvendégelte Mekkát, három nap ettek-ittak, a maradványt kivitték a madaraknak és a vadaknak hogy azok is vigadjanak.

Dajkáját is tulvilági intés vezette Mekkába. *Halima*, — ez volt neve — Szaadból hol éhség volt, Mekkába lett utalva, itt Abd-elmuttalibbel találkozott s midőn Amina szobájába lépett ragyogó fényünek találta. Ez Mohammad fénye, azért éjjel se kellett lámpa. Hazavitte a csecsemőt, az uton a fák, bokrok és kövek szerencsét kivántak neki. A szamár, melyen Amina a gyermekkel ült, mint szél repült. Pedig eleinte, midőn Mekkába jött, nagyon ki volt éhezve, s lankadt. Negyven keresztény baráttal találkoztak, az apát mondá: Ez a gyermek akitől féljünk. Arcáról fényt láttak ragyogni. Az ördög emberi alakban megjelent s biztatta a szerzeteseket, hogy a gyermeket öljék meg, ezek kardot rántottak, de a gyermek felemelvén fejét, az ég kapui megnyiltak, tüz szállt alá, mely felemészté a szerzeteseket. Halima földje is termékeny lett, sovány, gebe állatjai megerősödtek, terhesek lettek. A gyermek kevés étellel jóllakott s még a háziakat is jóllakatta vele; kezét betegekre tette s meggyógyultak, egyéb csodákat is mivelt. A nép megszerette ezért. A juhok elhaladva előtte meghajlottak, ha bölcsőjéből a *hold*nak intett, ez is bókolt neki. Három hónapos korában állott; négy hónapos korában a fal mellett támogatva magát, járt; egy hóval később szabadon járt; ismét egy hóval később futott; hat hónapos korában az utczán járt-kelt, a nyolczadikban már érthetők voltak taglejtései; kilencz hónapos vala, midőn beszélni kezdett s egy holnapra reá nyilakat dobált nagyobb fiúkkal. De már az első szopás után felkiáltott *Allah a legnagyobb!* A mint nőtt, mindig szebb lett. Ruháit soha se kelle mosni.

Hét éves korában kiment társaival Halima juhait őrizni. Egy sovány juhocskát bottal vert meg az egyik fiu. Az állat Mohammadhez menekült, elpanaszolván sérelmét. Erre megczirógatta, s erőssé tevén megvigasztalta. A nyáj intéseit is megértette. Egy oroszlány is jött, fejét lehajtván s farkát csóválván előtte; Mohammad megparancsolta neki hogy többé e helyre ne jőjjön.

Egyszer Halima azt álmodta, hogy két óriás férfi ragyogó késsel a gyermeknek hasát felvágta. Másnap, midőn Mohammad gyerektársaival kint őrizte a nyájat, két óriási férfiu felfogta s a hegytetőre vitte fel, lefektették a földre s karddal felvágván hasát, szivét kivették. Gyermektársai haza futottak jelenteni. Halima szomszédjaival nagy zajjal kirohant, de ott találta a gyermeket épen a nyájnál. A gyermekeket megverte, mert hazudtak, de Mohammad visszatartá mert igazat mondtak: Ugy történt, mondá: két ragyogó ifju elvitt, szivemből kivették azon fekete cseppet, mely az ördög része volt bennem. Aztán szivemet vizzel megmosták s ragyogó pecséttel jelet nyomtak reá, s helyre tették. Nekem minden jót jövendöltek. Aztán mérlegre tettek, a másik csészébe 10, majd 20 arabot, majd az összes arabokat, de én nehezebb voltam. Ezután égbe visszaszálltak. Mikor Halima a gyermeket anyjához haza vitte, már utban egy jóssal találkozott, ki félholtan rogyott össze láttára, s felizgatta a jelenlevőket, hogy öljék meg a gyermeket s nőt, mert sok roszat hoz majd rájuk. De a teve gyorsan elillant. Mekkában Halima félrement s a gyermek eltünt, a nő siránkozására egy öreg mondá: jőjj a Kábába; s megkérdeztek egy bálványt, az e névre összeomlott. Az öreg félelmében elszaladt. Halima hangot vélt hallani, hogy a gyermeket megleli, elment Abd-elmutalibhez, nem volt ott. Abd-elmuttalib hétszer körüljárta a Kábát s kérte az isteneket, adjanak hirt unokájáról. Értett válaszukból eleget. Egy gyümölcsfa alatt megtalálta a gyermeket, a fa lehajtá ágait s gyümölcsével etette. — Azt mondá a gyermek, hogy ide egy fehér madár hozta, megértették mindannyian, hogy az Gábor angyal volt. Hon lévén szembajba esett, leboríták fátyollal arczát és egy orvos szerzeteshez vitték. Egyszerre erősen megrengett czellája. Belátta a szerzetes, hogy ez rendkivüli gyermek, el is mondá jövendőjét, állítá, hogy szembaja csekély, semmi. Abd-elmuttálib meghalt, s rábizta fiára Abutálibre az apának testvérére. Ez és neje nagyon megszerette, jobban mint saját gyermekeit. Mikor hat vagy hét éves volt, meghalt anyja, midőn Medinából vissza jött. Némelyek szerint Mohammad próféta korában feltámasztá anyját s moszlimmé tevé; mások ezt tagadják, állítván, hogy sírját meglátogatta s ott keservesen sirt.

Ez a moszlim *Evangelium Infantiae.* A szorosan történeti részt pár szóval elmondhatjuk. Mohammad családja a *Hásim* ághoz tartozott, nem nagy tekintélyük volt Mekkában, az *Abd-essemsz, Makhzum, Rabia, Umaja* nagy családok s ágak mellett. Mohammad apja Abdalla, anyja Amina volt. Születése a ker. számitás *570-ik* évére esik. Az apa még a gyermek születése előtt, vagy kevéssel utánna

elhalt. *Amina* is korán halt el. A még csak *hat* éves árvát az öreg apa Abd-elmuttalib vette pártfogásába, de *két* év mulva ezen jó öreg is meghalt. A jeles Abutálib, Mohammad apjának testvére, s Mutalib fia, magára vállalta a gyermek neveltetését. E neveltetés egyszerü, patriarkális, szegényes volt. Mohammad huszonöt éves korában rokonának, Khadidsának, a jó módu kereskedőnőnek szolgálatába állott, de nem tevehajtónak, mint egy némely európai orientálista képzeli.

IV. FEJEZET.

Mohammad házassága.

A hivő moszlimek, a próféta házasságát igy adják elő: Khadidsa, Mohammad rokona, egy izben nőkkel társalgott s egy zsidó pap is jelen volt. Arra ment Mohammad, a pap kérte hivassék vissza. Meg is szerette Khadidsa s férjül akarta venni. Sokan kérték a nőt. Ő csak Mohammadot akarta. Midőn ez házába jött, azt vélte, hogy a nap lép be hozzá, oly fényes volt, oly ragyogó. Nagy vendégséget csapott s Mahommadot ügyeinek vezetésével is megbizta. Egy igen vad tevét hozatott, hogy Mahommad bátorságát lássa, vajjon reá ül-e a teve letérdelt előtte, megcsókolta lábait s emberi szóval urának vallotta. A jelenlevő nők bübájolásnak vették, de Khadidsa megdorgálta őket: prófétai jelenség ez, ugymond. Mohammad szegényes öltözékben volt, gazdagabbat adatott neki. Később saját nőstén tevéjét adta neki, hogy Sziriába utazzék és két szolgát. Midőn elment, Khadidsa szerelmi mámorban énekelt.

Az uton sok csoda történt.

Gábor angyal felhőt menesztett előtte, hogy árnyéka legyen.

Midőn a vizárhoz értek, tanácslá, hogy hegyoldalra menjenek; egy, aki nem követte, a vizár hirtelen rohama által áruit elvesztő. Négy napig vesztegeltek itt. Mohammad reggel egy fehér madarat látván repülni a viz felett, egyenest utána menesztő őveit s csodálatosan áthatoltak a mély vizen. Abu Dsahel, ezt bübájolásnak tulajdonítá, s előre ment az állomásra, ott homokkal és kövekkel beborítá a kutat, hogy Mohammadék vizet ne kapjanak. Mohammad imájára a homok és kövek robajjal kiszálltak s jó viz jött felszinre. Abu Dsahel dühében azonnal elhagyta a karaván. Az uton egy erdőben tüzet okádó sárkánynyal találkozott, tevéje megijedt, ő lezuhant s csontjait összetörte, ugy feküdt eszméletlen egy darab ideig. Magához térve Mohammadot s társait is arra vezette, hogy pórul járjanak. Mohammad tevéje látván a sárkányt, remegni kezdett s hátrálni, meg-

fenyité: Nem tudod, hogy a próféták fejedelme ül rajtad, mit félsz? A sárkánynak pedig: Eredj a hová tetszik innen, én Mahommad vagyok az Isten áldottja; különben bepanaszollak Istennél. A sárkány tisztelettel meghajolt előtte s mondá, hogy nem sárkány, hanem a dsin fejedelmek egyike, Ábrahám hitét követi, s mivel ez Mohammad eljövetelét jóslá, őt itt várta régóta. Jelen volt, mikor Krisztus az égbeszállt s meghagyta apostolainak, hogy a moszlim törvényt kövessék. Mohammad igérte a sárkánynak, hogy imádkozni fog érte; innen azonban távozzék s ne jőjjön többé ide.

Egy más helyen, a hol viz szokott lenni, hiányzott az. Mohammad ujjait a homokba dugta s égre tekintett, rögtön annyi viz folyt le ujjai körül, hogy a tevék elmerültek volna, ha ő a vizek tömegét nem korlátozza. — Ugyanott nehány datolya magot megnyalt, a földbe tett, azonnal nagy pálmákká nőttek, melyeknek gyümölcsét rögtön ették; sőt még tevére is raktak belőle.

Abu Dsahel ezt is ördögösségnek mondotta. Egy zárdába jöttek, itt Bahira volt a főnök, ki olvasván a prófétáknál és evangeliumban a jövendöléseket Mohammadról, addig sirt utána való vágyában, hogy megvakult. Mohammad 12, mások szerint 25 éves vala. Igen nevezetes epizód a Bahira epizód. Ő az iszlam Simeonja. Moszlim források igy adják elő:

Soká várta, sirásban megvakult, társai egy ízben jelentik, hogy látnak jőni egy karaván nal fényes, ragyogó embert. Isten Bahirának kérelmére vissza adta szeme világát, hogy lásson. Ha ez a próféta, mondá társainak, oda ül ama fa alá s az rögtön gyümölcsöt hoz. Sok próféta ült alatta, de Jézus ideje óta száraz. S ama régtől száraz kutból viz jő elő s inni fogja. A karaván a zárda körül települt, Mohammad pedig szeretvén a magányt, ama fa alá ült s ez kivirult, gyümölcsöt hozott. A kuthoz ment, bele köpött, sok viz jött. Bahira ezt látván, gazdag vendégséget készitett; ez a világ és a daemonok ura, mondá, tőle nyerünk kiváltságokat mi szerzetesek. A szerzetesek a karaván vezérét Abu Dsahelt s társait behítták. Bahira egy könyvből olvasott s rá nézett, de nem talált reá a könyv. Nincs-e még valaki kint? Egy suhancz őrzi a podgyászt. Hamza majdnem megölte ezen illetlenségért Abu Dsahelt. Hamza kérte a könyvet s midőn Bahira magyarázta, Abbas mondá: ez Mohammadról szól. Hol van? kérdé Bahira; ott a fa alatt. Kiszaladt, megtisztelte, s miután biztosítá, hogy a podgyásznak baja nem lesz, elment vele a zárda felé, bevezette egy alacsony ajtón, hol meghajolva kellett bejőni s a szent képeket, szobrokat ezen hajlással tisztelni. Mohammad belépvén, az ajtó nagyobb lett, nem kelle meghajolnia. Az ebédlőben felkeltek s

őt kitünőbb magasb helyre ültették. Bahira és szerzetesei állottak előtte. Isten elküldte Gábort, a ki felemelvén Mohammad válláról a ruhát, megláttak vállai közt a prófétaság ragyogó bélyegét. Bahira földre borult remegve e jegyelőtt,azután prófétául üdvözölte: Leküldetik reád a Korán s itéleted alatt lesznek mindnyájan! Egyuttal adómentességet kért szerzetének. Mohammad ezt megadta neki. Bahira Khadidsának izente, hogy nagy szerencse jött házába; s inté a kara ván t, hogy az uton a zsidóktól óvakodjanak. Sergius, mások szerint még Nestorius és Addasz barátok is tanuskodtak Mohammad mellett.

Aztán Sziria egy városába jutottak, mind el adták áruikat, csak Mohammad nem. Abu Dsahel kigunyolta ezért; másnap sok vevő jött s Mohammad kettős áron adta el áruit.

Egy zsidó pap, Szaad, az irásokból megtudta az arab próféta megjelenését, s hogy ez elveszti a zsidókat, kérte, hogy veres tevéjét, az utolsó portékát adja el neki bármi áron, csak házához jöjjön enni. Mohammad engedett, a zsidó hazafutott előre s feleségét inté, hogy midőn Mohammad a házba lép, malomkövet dobjon a tetőről reá. A nő ugy tett, de tévedett, mert saját két fiát üté agyon. A zsidó nagy zajt ütött, mintha Mohammad ölte volna meg két fiát, a zsidók megtámadták Mohammadot és kisérőit, de leverettek Mohammad imájára az arabok által, miért is a kisérők a zsidóktól vett prédából Mohammadnak ajándékot adtak.

Mikor visszajöttek Sziriából, Mekka felé közeledvén, a kereskedők megálltak, Mohammad tovább ment, az angyal Mohammad utait egyengette. Mikor Mekka hegyeit meglátta, Isten nagy álmot bocsájtott reá, s megparancsolá Gábornak, hogy a sátort, melyet 2000 évvel Ádám teremtése előtt készitett, Mohammad számára hozza le a paradicsomból s tartsa feje felett; drága, átlátszó gyöngyökből vala a sátor, mind a négy sarkán ajtaja volt. — Midőn Gábor lehozta, a mennyországi leányok palotáik ablakaiból nézték, dicsőitvén Istent, hogy Mohammadot a világba küldé. Az irgalom szellője járt, a fák galyai mozogtak, madarak csevegtek, a sátort angyalok környezék lobogó zászlókkal. Khadidsa messziről látta a jelenséget. Midőn a teve Mekkába tette lábát, Gábor és az angyalok a sátort mennybe vitték. — Khadidsa szerelmes szavakkal fogadta Mohammadot, aztán figyelmezteté, hogy a lerakott árukat, nehogy baj legyen, hozassa be. Gábor, sátor, angyalok ismét lejöttek, szolgálni Mohammadot. Hamar elvégezte ez ügyet, s jó nyereséget hozott haza. Khadidsa szent házasságát készité elő: megtudott minden csodálatost, mi utban történt a szolgáktól, de

elmondatta magának mégis Mohamaddal. Maga mellé ültette s nem volt lefátyolozva, aztán nyájasan elbocsájtá. Másnap ünnepies, szagos öltönyben megjelent Khadidsánál, ki örömében énekelt s magát nejéül ajánlá. Mohammad elpirult s elnémult. Khadidsa szerelmi dallal bátorítá. Ő szegénységét hozta fel, Khadidsa ezt könnyen legyőzte. De anő apját, Khoveiledet, nehéz volt a beleegyezésre birni. Azon hir is elterjedt, hogy egy rokon álmodta, miszerint Abutálib házából csillag emelkedett, akkora mint a teli hold s Khadidsa házába ereszkedett s annak ruhája alá rejtözött. Ez jó oraculum vala. A lakodalomkor égi hang hallatszott. Alla összeköté házasságban a tiszta férfit a tiszta nővel, az igaz férfit az igaz nővel. Megis parancsolta Isten, hogy a mennyországban is ünnep legyen, ifjak, leányok fényözönben jelentek meg. A mekkai szentélyre Gábor díszlobogót tüzött; hegyen, völgyön lakodalom volt, az egész természet felpezsdült. Gábor drága illatokat öntött ki az emberekre, kik nem is gyaniták, honnan e bájos illatár. Eddig a próféta moszlim életrajza. E házasságról történeti hitelességgel csak annyit tudunk, hogy megtörtént. Azt is mondják, hogy Khadidsa apja ellenzette a szegény legénynyeli házasságot, de leánya, az ara, leitatta az öreget s igy csalta ki belőle a helybenhagyást. Másnapra — már későn — az öreg kijózanodott s majdnem véres verekedésre került a dolog, csak Mohammad rokonainak józan magaviselete hárította el e szomorú epizódot. A házasság 596-ban történt.

Mohammad ekkor 25 éves volt, Khadidsa 40. Mások szerint Mohammad 25, Khadidsa 31.

Igen boldog házasság volt ez. Három fiu és négy leány származott belőle, a fiuk igen korán elhaltak. Kászim volt az első, innen M. Abul-Kászim, a Kászim apja — nevet vett fel keleti szokás szerint. A leányok jobbára, a később nagy hirre s hatalomra jutott férfiak nejei lettek; Rokaja és Om Kolczum Oczmán a későbbi kalifa neje; Fatime vagy Fatma — Alinak a kalifának felesége; csak Zeinab férje Abul-Asa, maradt közönséges halandónak.

A házasság első tizedében — Mohammad 35 éves volt — a Kába leégett. Ujra felépiték, — midőn a fekete kőnek a falba helyezéséről volt szó, minden kitünőbb család maga akarta e tisztet végezni. Az ügyet a sorsra bizták; határozzon az, a ki legelső lép be a templomba. Ezen legelső Mohammad vala. Leteríté köpenyét, rá hengeríté a követ s a köpeny négy szélét a vitatkozó négy családfővel emeltette fel, hogy kellő helyre tegyék a követ. Ezen Salamon-szerü itélet nagy tekintélyt szerzett neki, — elment e hire Perzsiáig s Khosroe kérdé: Mivel élnek az arabok? — Buzával, volt a felelet. Helyes,

választ Khosroe, — mert tej és datolya nem adnak ily bölcseséget.

Abutálib sorsa is roszra fordult. Elveszté, szerencsétlen üzlet folytán, vagyonának legnagyobb részét. Mohammad hálaját Abutálib iránt lerovandó, egybehivta a családot, rokonságot, hogy Abu tálib négy fiáról gondoskodjanak. Ő maga a legifjabbikát Alit fiának fogadta, a többiek is hasonlag cselekedtek. Mohammad Zaidot Khadidsa egykori rabszolgáját, kit Mohammadnak ajándékozott, szinte fiának fogadta. Mindkettő később buzgó hive lett.

V. FEJEZET.

A Hanifek.

A vallásos mozgalom Mekkában s Arábiában is megelőzte Mohammad fellépését. Sokan belátták már a régi bálványok hiábavalóságát, s az egy-istenség eszméjéhez ragaszkodtak. Az arab törzsek a hatodik ker. században közelebbről ismerkedtek meg görögökkel, szírusokkal, abessziniaiakkal; a kereszténység Sziriából és Abessziniából hatolt Arábia belsejébe is, az abessziniak, Dél-Arábiában, a régi cultur tartományban *Jémenben*, keresztény királyságot is alapitottak, bár csak rövid ideig tarthatta magát; külső hódítás megdönté azt. Éjszakkeleti és éjszaknyugati Arábiában is több törzs kereszténynyé lett, habár a kereszténység nem vert is mély gyökeret közöttük; *Hidsazba* is, csekélyebb mérvben, de mégis átszármaztak a keresztény eszmék. Az arabok tehát az egy isten eszméjét sokszor hallották. Egyes törzsek Mózes vallását követék, de *Hidsazban*, főleg éjszaki részében, sok zsidó telep volt, Jeruzsálem pusztulása után menekültek ide, s nem csak a *római*, de a *khald* hódítás után is. Kisebb számmal laktak Mekkában, de Medinában s környékén igen sokan. A szomszéd Jémenben is Dzu-Novasz fejedelem a mózesi hitet vallotta. — Mindezen körülmények a monotheismus javára befolyásolták az arab közvéleményt. Felvilágosodottabb emberek szinte hatást gyakoroltak honfitársaikra. Ezen felvilágosodottak, az akkori dissenterek, a sokistenbeni hittől *eltérők*, a *hanifek* valának. Azt hirdették hogy a sokistenség *eltérés* az ősi vallástól a monotheismustól, az Ábrahám hitétől. És a hanifek bejártak messze földet az igazságot keresvén. A jelesebbeket felemlítem. *Varaka*, a Naufal fia, Khadidsának unokabátyja, apáik testvérek valának.

Varaka, sokat beszélgetett keresztényekkel és zsidókkal vallási

dolgokról, olvasta szent könyveiket, meg volt győződve, hogy jönni kell egy uj nagy vallási átalakulásnak; öreg kort ért, buzdította is kezdetben Mohammadot unokahugának férjét, de moszlimmé nem lett, meghalt az iszlam terjedésének első napjaiban. *Oczmán a Hovairit* fia, sokat utazott vallási kérdések ügyében, végre Konstantinápolyban kereszténynyé lett. A görög császár azon volt, hogy fejedelemmé tegye Mekkában, de sikertelenül. — *Obeidalla* a Dsahsz fia, sokáig kereste Ábrahám vallását, később a keletkező iszlámhoz csatlakozott, de csakhamar elhagyta s kereszténynyé lett. *Zaid, az Amr* fia, naponkint járt a Kábához s kérte Istent világosítsa fel, s mutassa meg neki az igaz vallást. Sokszor háttal a szentély falához támaszkodva elmélkedett, s felkiáltott: *Uram, ha tudnám melyik isteni tisztelet kedvesebb előtted, követném, de nem tudom!...*

Egy Istenben hitt, s nyiltan megtámadta a bálványokat. Ezért elüldözték Mekkából, s ő elvándorolt Sziriába, Mezopotámiába, s felkereste mindenütt a bölcseket; hogy beszéljen velük Ábrahám vallásáról. Mondják, hogy külföldi utjában vette hirét Mohammad fellépésének s azért visszasietett Arábiába. Utközben rablók támadták meg, kirabolták és megölték. *Zaid* költő volt, s vallásos elmélkedéseit költeményeiben adta elő.

Ime nehány jellemző töredék, prózában fordítva.

Egy ur van e, vagy ezer ur?
Higyek-e, midőn a világuralom meg van osztva?
Elhagytam *Lát*-ot, és *Ozzát*,
Igy cselekszik a határozott, a kitartó!
Nem hiszek *Ozzában*, se két leányában,
S a banu Amr két bálványához sem zarándoklok!
Ghannban se hiszek; habár uram vala,
Azon időben, mikor még kevés eszem volt!
Éjjel a kisértetektől félünk. Ugy jártam én is!
De akinek szemei vannak,
Meglátja, nappal, semmiségüket!....
Rahmánt mint uramat imádom!
Ő a megbocsájtó ur, megbocsájtja bűneimet!...
Hódoljatok meg Alláhnak:
Ő a ti uratok, mig hódoltok el nem vesztek!
Keresd a jámborokat.
A menyország kertjeit lakják,
A gonoszok pedig...
Ott szenvednek az izzó pokolban.
Az életben, gyalázat az osztályrészök.
S ha meghaltak,
Olyasmi vár reájuk ami a keblet szorongatja.

Egy másik költeménye.

Allát dicsőítem, magasztalom!
Mindaddig dicsőítem mig élek!
Őt a legfelségesebb királyt, ki felett nincs Isten,
Sem ur aki hozzá közel állana!
Ember gondolj a halálra! Allah előtt semmit se titkolhatsz el!
Allah mellett ne fogadj el más isteneket,
Az igaz ut nyilván való!
Ime! A dsinnekben helyezik reményüket!
Te vagy az Isten, a mi urunk, a mi reményünk!
Megelégszem vele Allah! hogy magad vagy az Ur!
Lássák hogy kivüled más Istent nem hiszek!
Nincs egy második Allah!
Te vagy, aki határtalan jóságodban, irgalmadban,
Követet (angyalt) küldöttél Muszához (Móse) hogy őt meghivja.
Te mondád neki: menyj oda Áronnal s hivd Pharaót — a ki bünös volt — Allához.
Kérdezzétek őt: — Te nyujtottad ki a földet
Hogy karó nélkül, oly erősen áll?! . .
Kérdezzétek: te feszítetted ki az ég boltozatát . . .
Támasz nélkül? . . Valóban nagy építőmester vagy!
Kérdezzétek: te gyújtottad meg a csillagokat
Az ég boltozatán, hogy utmutatók legyenek éjjel? . . .
Kérdezzétek: te küldöd hajnalkor a napot
Hogy a föld részei, melyeket sugarai érnek, megvilágíttassanak?
Kérdezzétek: ki csiráztatja a földben a magot,
S növeszt belőle szárat, melyet a lég mozgat; . . .
S annak csúcsán ki növeszti a gabnát?
Ezek jelek annak, aki szivére veszi! . . .
Irgalmadban megmentetted Jónást,
Miután nehány napot töltött a hal bensejében!
Ha imádkozom, csak a te nevedet akarom kiejteni Uram!
De hozzá teszem: bocsásd meg bűneimet! . .
Te vagy az ur s mi a te szolgáid! . .
Adj nekem kincseket s kegyelmedet,
S áldj meg engem gyermekeimben, jószágomban! . . .

Omár a Kattáb fia, a későbbi kalifa, Zaidnak unokaöcscse, kérte Mohammadot, hogy imádkozzék Zaidért. Megteszem, válaszolt a próféta, Zaid a feltámadáskor, egy maga, külön egyházközséget fog képezni! . .

Egy másik nevezetes hanif: *Omajja* az *Abi Szalt* fia. A fentebbi, második költemény legnagyobb részét neki tulajdonítja Ibn Hisám. Zaid halálára a következő emléksorokat irta:

Másokat az igaz uton vezettél,
S jót tettél velük Amr fia!
Elkerülted a tüzes, lángoló kemenczét;
Egy Úrbani hited által, kihez hasonló Ur nincs,
S az által hogy elhagytad a hamis isteneket;
És azzal, hogy meglelted a vallást, melyet kerestél.
Az Urad egységéről szóló tant nem hagytad el! . .
Most dicső helyen vagy, hol Isten kegyelme boldogít!
Ott találkozni fogsz, Ibrahimmal, Allah barátjával! . .
Nem tartoztál az erőszakoskodók közé;
Nem is fogsz a tüzbe alászállani!
Isten irgalma megleli az embert,
Habár, a föld gyomrában,
Ezer völgynyi távolban volna is! . . .

Omajja az Abi Szalt fia, gúnyverseket is irt *Mohammad* ellen. Válaszul a Korán VII-ik Szúratjának 174 s k. versei szólanak. A köznépet, Mohammad egyik kortársa, Abu Ridza Utardi, ekép jellemzi: Köveket imádtunk, s ha szebbet találtunk, eldobtuk a régit, s ezt állítottuk helyébe. Ha követ nem találtunk, földet hordtunk össze, hegyibe birkát fejtünk és körüljártuk. . . .

VI. FEJEZET.

A próféta.

Mohammad negyven éves korában lépett fel mint próféta. Meg kell azonban jegyeznem, hogy a menekülés előtti korszak évszámai nem egészen biztosak. Meddig tanított Mohammad Mekkában? Tiz, tizenhárom, tizenöt évig? Ki tudná biztosan megmondani! A menekülés Mekkából Jatribbe, — Medinába — a ker. évszámitás *622*-ik évében történt. S ha egy kortárs költő azt mondja, hogy Mohammad Mekkában *„tiz és nehány évig“* működött, ez jelenthet *tizenöt évet* is, *tizenhármat* is. Mikorra esik tehát fellépése? Legvalószinűbben 610 körül. — A hó és nap még bizonytalanabb mint az év. A legrégibb arab források eltérők, a *Szirát arraszul*, s ugy látszik, a többség a *Ramadán* havába helyezi. A Korán mondja, hogy a *leilat alkadr*, — az isteni végzet éjszakája, — a prófétai fellépés, illetőleg a legelső kinyilatkoztatás ideje. — A moszlimek ezen karácsonya szertartásilag a Ramadán hó 27-ik napjára esik. De maguk a korán-értelmezők kétkednek benne, vajjon ezen számitás biztos-e?

De lássuk, mikép történt a leilat Alkadr, az isteni végzet éjszakájának hires epizódja.

Ibn Iszhak igy beszéli el, *Obajdtól* († a hidsret 74. évében = 693. k. sz.) származó, s *Abd-Alla* († h. 73.) s *Vahb* († h. 127.) által közölt hagyomány nyomán.

A próféta évenkint egy teljes hónapot töltött ott (t. i. Mekka mellett a Hira hegyen) s táplálta a hozzá jött szegényeket. Midőn a hó leteltével haza ment, hétszer megkerülte a Kábát s aztán lépett saját házába. Midőn a hó közelgett, melyben Isten elhatározá, hogy csodát mivel rajta, az év Ramadán hava, melyben küldetését vette, szokása szerint családjával a Hira hegyre költözött. Azon *éjjel*, melyen Isten megdicsőité, s melyben az emberiségen megkönyörült, Gábor angyal jött hozzá. A többit e szavakkal beszélte el maga a próféta: Midőn aludtam, Gábor angyal jött hozzám, selyem szöveten könyvet hozott és mondá: Olvass! Felelém: nem olvasok! Ugy megnyomott vele, hogy gondoltam végem. Abban hagyta s ismét mondá: Olvass! Felelém: nem olvasok. Ismét megnyomott, hogy azt hittem végem. Abbanhagyta s mondá: olvass! Felelém: mit olvassak? — Ezt csak azért mondám, hogy menekülhessek tőle s ugy ne bánjék velem, mint előbb. — Ő mondá: olvass:

»1) Olvasd: Uradnak nevében, a ki teremtett,
2) Ő teremté az embert vérdarabokból!
3) Olvasd: Urad a legfelségesebb!
4) A ki kalamus (nád iróeszköz) által tanított.
5) Megtanitá az embert arra, a mit nem tudott!...« (Ez a 96-ik szuratnak eleje.)

Én olvastam. Ezzel végzett s elhagyott. Midőn álmomból felébredtem, ugy tetszett, mintha könyvet, szerződést irt volna szivembe. A világon senkit se gyülöltem annnyira, mint a költőket s a dsinnek által megszállottakat. Ki nem állhattam őket. Azért mondám Khadidsának: az, kiről legkevésbé hinnők, vagy költő, vagy dsinnek által megszállott. — Ön magát értette.— Csak ne szólj erről a koreisitáknak. Felmegyek valamely hegy tetejére s onnan levetem magamat; elölöm magamat, hogy nyugalmat leljek. Hogy e szándokomat végrehajtsam, felmentem a hegy közepeig, de ott szót hallottam az égből, mely mondá: Mohammad te Isten küldötte vagy s én Gábor. Az ég felé tekinték s láttam Gábort emberi alakban. Lábai a láthatáron valának s mondá: Mohammad te vagy az Isten követe, s én Gábor! Megállottam s rátekinték. *Ez megakadályozta szándokomat.* Sem előre, sem hátra nem mentem. Aztán körültekinték, az egész láthatáron s bár merre tekintettem, ugyanazon alakban láttam őt. Megállottam, sem előre, sem hátra nem mentem, mig Khadidsa embereket nem küldött felkeresésemre. Ők Mekkába mentek s aztán visszajöttek a

Hirára, s én az egész időn át ott álltam. Végre eltünt az angyal s én visszatértem családomhoz. Khadidsának ölébe ültem, s hozzá simultam. Ő mondá: hol voltál Abulkászim? Keresésedre embereket küldöttem, kik Mekkában voltak s nem találtak. Én felelém: Az, a kiről nem kellene feltennünk, költő vagy dsinnektől megszállott! Ő mondá: Isten a védőm, Abulkászim! Isten nem engedi meg, hogy ilyesmi történjék veled, mert igazmondó vagy, hű vagy, jó erkölcsü vagy, s rokonaiddal tartasz. Mi támaszt benned ily gondolatokat, talán láttál valamit? Én felelém: igen. Elbeszéltem neki, a mit láttam. Ő felelé: örülj kedves férjem s légy jókedvü. Ő, kinek kezében Khadidsa élete, tanum, hogy e nép prófétája leszesz. Aztán felkelt, felöltözött s elment rokonához Varakához. Ezen Varaka kereszténynyé lett, olvasta a bibliát, s hallgatta a zsidókat és kereszténye-ket. Elmondá ennek, hogy férje miket látott és hallott s Varaka felkiáltott: Koddúsz! Koddúsz! — szent, szent! — Ha az, a mit beszéltél igaz, akkor a legnagyobb *Namúsz* jő hozzá, a ki *Múszához* jött, s ő e népnek prófétája lesz. Tudasd vele ezt, s biztasd, hogy állandó maradjon. Khadidsa visszatért a prófétához s elbeszélte, a mit Varaka mondott. Ez *részben lecsillapitá izgatottságát.*" — Igy Ibn Ishak, Tabarinál. — A *Namúsz* = νομος az arab keresztények már Mohammed előtt a תורה — Moseh öt könyvét — értették alatta; de a moszlimek arab szónak vették, és képlegesen Gábor angyalt, Isten követét, értették alatta.

Az első visióra vonatkozólag még a következő epizódot emeljük ki a moszlim traditióból. Khadidsa azt mondá férjének, a prófétának: ha ismét megjelen az angyal, tudasd velem. Gábor megjelent, a próféta mondá: látom őt. Khadidsa a prófétát majd jobb, majd bal czombjára ülteté kérdvén: látod-e? látta mindannyiszor. Ölébe ültette: látod-e? most is látta. Ezután Khadidsa levette a fátyolt arczáról s kérdé látod-e most is? Most már nem látom, volt a felelet. Örvendezz, ugy mond Khadidsa, mert angyal volt és nem rosz szellem! Khadidsa ugyanis azon hiedelemben vata, hogy az igazi angyal rögtön távozik, ha a nő leveszi fátyolát, ellenben a gonosz szellem marad. Régi előitélet ez. Pál apostol is azt rendeli, hogy a szentegyházban a nők lefátyolozva legyenek »*propter angelos*« az angyalok miatt. A régi arab jósok, Káhinok, a dsinnektől nyertek felvilágositást, az égiek felől. Ezen dsinek az ég boltozatánál, a mennyország kapujánál hallgatóztak s igy tudták meg az ég titkait, melyeket a káhinokkal közöltek. A káhin ilyenkor kisebb-nagyobb mérvü önkivületbe esett. A közönséggel rímes versekben közölték inspiratióikat. Mohammadról azt állitják régi moszlim források, hogy mi-

dőn isteni kinyilatkoztatásokat nyert, gyakran erős remegés után az ájuldozásnak bizonyos neme érte, szemei lecsukódtak, arcza egészen veres volt, izzadt, szája habzott, s néha ordított, mint a tevecsikó. Majd meg zúgást, csengetést vélt hallani. Ezen állapotaiban hirtelen összerogyott, mint a részeg. *Aisától*, a próféta kedvencz nejétől származtatják moszlim források azon traditiót, mely szerint valahányszor az Isten angyala neki megjelent, a próféta igen nehézzé lett, a legnagyobb hidegben is izzadás csurgott róla, szemei veresek lettek, s néha orditott, mint a tevecsikó. *Zaid a Tábit* fia, Mohammad titkára, beszéli: Midőn a kinyilatkoztatás történt, a próféta igen nehézzé vált, egy ízben reám esett czombjával, s Allára mondom nincs oly nehéz czomb a föld kerekségén minő a próféta czombja volt. Néha, tevén ülve kapta a kinyilatkoztatásokat, a teve ilyenkor annyira remegett, hogy azt véltük összeroskad, rendesen le is térdelt az állat.

Ezen jelenségek arról tanuskodnak, hogy Mohammad epileptikus ember volt, — a nehéz nyavala gyötörte koronként. Első, szorongatásokkal, nyomásokkal telt visionárius álma, szinte epileptikus álom volt.

Az emberi természet ilyen s más többféle, nem mindennapi jelenségeiről, érdekes olvasmányt nyujt: *Dr. Max Perty*: Die Mystischen Erscheinungen der menschlichen Natur, dargestellt und gedeutet. Leipzig und Heidelberg. 1861. — czimü könyve.

Mohammad sokszor ébren álmodott, hangokat hallott, fényt látott, szóltak hozzá, mindezekre több ujabb példát idéz Perty. Moszlim források arról is értesítenek, hogy a próféta, álmait átalán Isten sugallatainak hitte. — Az adatokból látjuk, hogy Mohammad attól tartott, azon tévhitben volt eleinte, hogy dsinnek által van megszállva, hogy Káhin, — jós; s e feletti kétségbeesése majdnem öngyilkossá tevé. Khadidsa érdeme, hogy megmenekült ezen nyomasztó lelkiállapottól; de egyuttal az ellenkező meggyőződésre jutott, hogy t. i. Isten szelleme által vezéreltetik.

Khadidsa mentette meg őt a gonosz szellemtől, Khadidsa hitette el vele, hogy visiói Isten műve! . . .

Nem vagyok Káhin, nem vagyok ördöngös, hanem Isten angyala szól hozzám! Igy eszmélt fel Mohammad, igy ébredett prófétai öntudatra, felesége által...

Egy ujabbkori prófétai hivatás példája *Svedenborg Immanuel.* Fia egy tudós püspöknek, 1688-iki január 29-én született. Vallásos nevelésben részesült; az upszalai egyetemen, kedvencz tanulmányaival: természettudomány, vegytan, s matematikával foglalkozott. —

1710-ben, pestis miatt, elhagyta az upszalai egyetemet, s külföldre ment. Négy évi vándorlás alatt a jelesb angol, franczia, német egyetemeken tanult. 1714-ben hazajött. Stralsundban XII. Károly svéd királynak, ki épen e helyt ostromolni készült, lett bemutatva. Upszalában letelepedett s itt adta ki: *Daedalus Hiperboraeus* czimen matematikai, s fizikai dolgozatait. Ez megalapitá Svedenborg tudományos hirnevét hazájában és a külföldön. 1716-ban XII. Károly tanácskozmányba hivta meg csatorna-épitési ügyben. Bányatanácsosnak is kineveztetett, s majdnem másfélévig tartózkodott Szászországban és Magyarországban a bányászati ügyek tanulmányozása végett. Bányászati hivataloskodása közepett az irodalmat is tetemesen gazdagitá. Mineralogiai, természettudományi, bölcsészeti iratai európaszerte elismerésben részesültek s őt több tudóstársaságnak tagjává tették. 1719-ben nemesi rangra emeltetett tudományos érdemeinek elismeréseül. Midőn a hires matematikai tanár, *Celsius*, meghalt, Svedenborg lőn megkinálva annak tanszékével az upszalai egyetemen, de nem fogadta el. 1733-ban ismételve beutazta Németországot, meglátogatván Berlint, Drezdát, Prágát s egyéb városokat. 1738-ban egy évet töltött Olaszországban, majdnem kizárólag anatomiával s fiziologiával foglalkozván. Korának legjelesebb férfiaival levelezésben állott s átalán igen tudományos, eszes embernek tartották. — Nőtelen volt s az maradt egész haláláig.

Svedenborg is próféta lett. Maga beszélte el, mikép:

1745-ben, april hava közepe táján Londonban tartózkodtam. Hogy háborítlanul gondolkozhassam természettudományi tárgyaimról, külön szobában, egyedül szoktam étkezni. Éhes voltam s igen jó étvágygyal ettem. Az ebéd végén tapasztaltam, hogy szemeimre homály hezd ereszkedni s a földet csunya állatokkal, békákkal, férgekkel stb. láttam borítva. Megrettentem e miatt, annálinkább, mert teljesen eszméletemen voltam. A homály erősebb kezdett lenni, de nem sokára eltünt, s én egy férfit láttam a szoba sárkában ülni, a ki rémületemre igy szólt hozzám: Ne egyél annyi sokat!... Megint homály lőn, s egyedül valék a szobában. Megdöbbenve ezen jelenségek miatt, haza siettem. A vendéglősnek nem szóltam e tárgyról, de annál többet foglalkoztam vele magam, mert sem a *véletlennek*, *sem valamely természetes ok eredményének nem tulajdonithattam.* Haza érkeztem, s a következő éjszaka ismét megjelent ama férfi. Nem ijedtem meg tőle. Igy szólott: »*Én Isten vagyok, a világ teremtője és megváltója. Arra választottalak ki, hogy az emberekkel a biblia szellemi értelmét közöld, magam fogom tolladba mondani azt amit irnod kell.*«... Hogy elhivatásomról saját magamnak biztossága

legyen, még ugyanazon éjjel Isten megmutatta nekem a szellemvilágot, a mennyországot és a poklot, sok ismerőst láttam oda át. E naptól fogva lemondottam minden világi tudományról s kizárólag vallási, ügyekkel kezdtem foglalkozni, a szerint, mint az Ur irnom parancsolta. Az Ur naponkint megnyitá szemeimet, ugy hogy teljesen éber állapotban mindent láttam, a mi a tulvilágon történt, s ha akartam, szólhattam angyalokkal és lelkekkel.

Svedenborg tehát ötvenhét éves volt, midőn prófétának felavattatott.

Még ugyanazon év augusztus havában haza tért. Nagy szorgalommal fogott hozzá a héber nyelv tanulásához és az ó-szövetségi biblia olvasásához. Bányász-ülnöki hivatalától felmentését kérte s teljes nyugdijt nyert. Igen sok teologiai munkát irt, melyek Londonban és Amsterdamban láttak napvilágot. Stokholmban saját házában lakott, hol kertet is rendezett be magának, itteni lugosában sokat irt, sok visiói voltak. A mit irt, azt Isten mondotta tollába, mint maga állítja, ő csak iróeszköz volt. Távolba is látott, elmondá a messze helyen történteket.

Svedenborg termetre alacsony volt, szemei kicsinyek és gyengék, arczszine halovány, kissé széles szája körül folytonos mosoly ült, s egész arcza a benső megelégedést tükrözte vissza barátságos vidorságában.

Egyébként igen tiszta, rendes, józan életü, igen jótékony férfi volt. Ritkán evett huseledelt, főleg buzakenyér, thea, kávé volt tápláléka s ez utóbbit nagy mértékben s igen czukrozva itta. Egyébként csak vizet ivott, ritkán kevés sört vagy bort. Nagy tubákos volt. Néha húsos eledeleket főzetett s több vendégre terittetett a lugosban. Csak maga ült az asztalnál, vendégei láthatlan szellemek valának, kik a jól készült húsétkek illatával jóllaktak.

Cseléde mindig felismerte urának arczáról, vajjon jó, boldog; vagy rosz, boldogtalan szellemek látogatják. Ez utóbbi esetben bánat, részvét ült arczán. Szemei a szellemek látogatásakor sajátszerü fényben voltak. Isten ezt azért teszi, ugymondá Svedenborg, hogy a szellemek megláthassák, mint tükörben a világ sorát.

Svedenborg néha két-három napig is szellemekkel társalgott, s ekkor senkit sem fogadott.

Egészségi állapota, egész életén át igen jó volt, alig volt beteg. 1771-ben Londonban szélhüdés érte, de csakhamar felgyógyult. Halála előtt nehány hóval megszünt szellemlátó tehetsége. Nagyon elszomorodott e miatt s felkiáltott: Istenem, most hát elhagytad szolgádat!... De ismét visszatért e tehetsége s ő nyugodt, megelé-

gedett lőn. Betegségében fogyott testi ereje, de emlékező tehetsége, értelmi működése zavartalan volt. 1772-iki márczius elején az urvacsorában részesíté őt Ferelius, a londoni svéd követség lelkésze. E jelenetről maga a lelkész irja: Kérdeztem Svedenborgot, vajjon hiszi-e, hogy most meghal? Igennel válaszolt. Ekkor arra intettem, hogy e komoly pillanatban nyilatkozzék tanának mivoltáról, mert sokan azt hiszik, hogy csupán az ő találmánya, s hogy hirnevet akart szerezni magának vele.

Ne szálljon sírba, a legnagyobb bünnel terheltèn!.. E szavaimra felült ágyában, s kezét mellére téve mondá: Mindaz, amit irtam, oly bizonyos, oly igaz, minthogy engem itt lát; sőt még többet is irtam volna, ha Isten megengedi. Ha majd a más világon ismét találkozunk, akkor ön tapasztalni fogja, hogy amit irtam igazság s akkor majd értekezünk bővebben. Az örök Isten színe előtt mondom ezt!..

Márcz. 28-án kijelenté környezetének hogy másnapra meghal. Ugy is történt. Márcz. 29-én reggel, az óraütést hallván kérdezte ápolónőjét mennyire jár az idő? Öt óra, válaszolt ez; — Köszönöm feláldozó fáradságát — mondá Svedenborg — Isten bőségesen meg fogja önt jutalmazni! — Ezzel meghalt. 85 éves volt.

Svedenborg tanát velős rövidségben életével, visióival együtt, l. Der Geisterseher Svedenborg. Eine Darstellung seiner Persönlichkeit und wunderbaren Lebensschiksale, nebst seinen eigenen Mittheilungen über seine Visionen und Geistererscheinungen. Nach der zweiten Auflage des schwedischen Originals übersezt von I. *Musäus*, Gymnasialdirektor a. D., Mitglied der königl. norwegischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Drontheim. Weimar, 1863. VIII. 140. Mit Svedenborgs Portrait. Ime példák visióiból:

Az első Visio.

Egy reggelen, midőn ép felébredve mély gondolatokban feküdtem ágyamban, ablakomon át egy villámcsapást láttam, melyre dörgés következett. Egy égi hang azt sugta fülembe, hogy ide nem messze Isten és természet felett vitáznak. Nehány ördög igy szólt egymás közt. Miért nem beszélhetünk az angyalokkal? Majd meggyőznők őket arról, hogy az mit Istenkép imádnak, a természet maga. Isten csak puszta szó, ha nem a természetet értjük általa. Kivánságuk teljesült. A pokol sötétségéből feljöhettek, a föld és ég közé a szellemek országába. Erre két angyal jött le az égből vitázni, s én is ott valék közöttük. Mily együgyűk vagytok ti, az Istenbeli hittel, mondá a pokol egyik lakója. Mi az Isten, kit soha senki sem látott, se fel nem fog? Csak a pórnép hisz oly dolgokat, melyeket eszével fel nem ér. A természet minden. Csakis a természet az, melyet szemeinkkel látunk,

orrunkkal szagolunk, füleinkkel hallunk, nyelvünkkel izlelünk, egész testünkkel érzünk. A természetben élünk, mozgunk. Fejeink mind a természetben vannak, tehát gondolataink is. Azért itéltek igy — mondák az angyalok - mert érzékiek vagytok, s nem birtok a szellemi világba emelkedni.

Tudjátok tehát hogy van Isten, a teremtő, ő a szellemi napban lakik, ez első emanatiója is. E napnak melege az isteni szeretet, s fénye az isteni bölcseség. Két egymásnak megfelelő világ van: a szellemi, melyben az angyalok és lelkek laknak; és a természetes világ, az emberek lakóhelye. A szellemi nap, — mely az élet forrása, s melege és fénye az ember akaratának és értelmének megfelelő — a *természetes* napot alkotta, a tüz és fény tengerét mely minden földi lényt előhozott s éltet. Magában véve a *természetes* nap, holt anyag, mert minden erejét a *szellemi* napból veszi. A külső, a természetes embernek teste van, melyet sziv és tüdő köt az élethez és szellemhez. A *szivnek* megfelel az akarat, azaz a szellemi szeretet és melegség; a *tüdőnek*, a bölcseség, értelem, vagy is a szellemi világosság, mely ép ugy mint a szellemi melegség, a szellemi napból, az Istenből ered. A természet három országának minden lénye, a természetes nap által alakulnak, s ez maga a szellemi naptól ered. A szellemi világ tárgyai lényegileg szellemiek; a természetes világ tárgyai amannak képmásai s anyagiak. A természet tehát, mely halott és teremtett, nem teremthet maga s nem lehet Isten.

Ezután egy másik ördögöt látott, ki egy parázna nővel érkezett. — Ezzel Svedenborg vitázott Istenről, többi közt mondá: Micsoda valláshoz tartozol? Egyikhez sem, azok mind mesék a nép butitására koholtattak... Mi az ég?.. Az a lég, mely körülfoly minket; az angyalok: vagy napfoltok, vagy üstökösök, vagy hulló csillagok, vagy a mi tetszik. Mi a pokol? Földalatti hely, iszappal, békákkal, csuszó mászó állatokkal; de a képzelő tehetség ördögöket csinált belőlök! Mit gondolsz a tulvilágról, az embernek életéről a síron tul?.. Mind mese beszéd, csak a képzelet szál fel a sírból. Igy felelt nekem ezen emberi szellem, aki pokolban lakott, de azt'se tudta hogy holta után él. Mindent elfeledett. Emlékeztetni akartam őt, hogy Istenről, angyalról, menyországról beszélek vele, de gúnykaczajjal elsietett s engem őrültnek tartott. stb. stb.

A második Visio.

Az ur arra méltatott, hogy tanuja legyek az itéletnek, mely a szellemvilágban tartatott 1757-ben. Éjszakon egy nagy várost láttam, melyben pápisták és reformatusok laktak, s elpusztult. XIV. Benedek pápa, aki feje a kath. társaságnak, szinte megjelent hordszéken.

Beszéltem vele s azt mondá, hogy a szent irás isteni eredetü, a szentek imádása őrültség, s csakis egy Istent kell imádni, kinek teljhatalma van az égen és a földön. A pápa biztosított, hogy reformálni akarta az egyházat, s el is sorolta azon okokat, melyek ebben megakadályozták stb.

Térjünk vissza a mekkai prófétához.

A lejlat alkadr, az isteni végzet éjszakája, az első kinyilatkoztatás ideje 610, mások szerint 612-ben, a Rhamadán hóban történt, v. ö. 97. Sz. 1. 47. Sz. 2. és 2. Sz. 181.

Egy ideig Mohammad nem kapott kinyilatkoztatást, de egyszer csak ismét megjelent Gábor angyal nagy dicsőségben. A prófétát ismét láz, nehéz nyavalya kezdé gyötreni, nagy remegve sietett Khadidsához s felkiáltott: burkoljatok be! burkoljatok be!... Megtették. Az angyal ezeket mondá:

1) Te, beburkolódzott! 2) Kelj fel és prédikálj!

3) És magasztald uradat!

4) Öltönyödet tisztán tartsd!

5) Kerülj minden gyalázatosságot! (bálványozás).

Ez a 74-ik Szuratnak kezdete.

Ezután gyorsan következtek a revelatiók egymásután.

Legtöbb korán-értelmező szerint, a prófétai hivatás első napjaiban nyilatkoztatta ki Isten, azon szép szuratot, mely jelenleg a Korán bevezető, megnyitó fejezetét, az első Szurát képezi.

1) Allának, az irgalmas Rahmánnak nevében!

2) Dicsőség Allának, a világok urának!

3) Az irgalmas Rahmánnak!

4) Az itéletnap urának!

5) Egyedül téged imádunk, egyedül téged hivunk segitségül.

6) Vezess bennünket az egyenes uton!

7) Azoknak utján, kik iránt kegyelmes vagy; kiken nincs harag, akik nem tévedők!... Ez a moszlim Miatyánk.

A Rahmán szó irgalmast jelent, ez Istennek kiváló neve volt: »az irgalmas« per eminentiam. Szojúti ismert arab tudós e szót *hébernek* tartja; de meg van a khaldban is. A himjári, régi délarab, feliratokban is előfordul pogány istenek mellékneve kép. v. ö. *Osiander* a Z. D. M. G. X. kötetében. XXV. Sz. 60. Midőn mondatik nekik: imádjátok a Rahmánt, mondják: ki az a Rahmán?... Vajjon imádni fogjuk azt, mit nekünk parancsolsz?... XVII. Sz. 109 Mond: hivjátok Allának, hivjátok Rahmánnak, bármiként hivjátok, neki szép nevei vannak, — rá minden szép név illik!... A medinai Szuratokban e név többé nem fordul elő. Talán a specifice moszlim

istent akarta Rahmánnak elnevezni, de mert nem igen sikerült, megtartá a pogány *Alla* szót.

Mohammad a hanifek sorában állott kezdetben, Ábrahámra hivatkozot, ki hanif volt. 16. Sz. 120. 123. A hanif szó mintegy tizenkétszer fordul elő a Koránban. Eleinte ez volt a jelszó, későbbi keletü az »*iszlam*«, mely odaadást, teljes önfeláldozást jelent, se deo devovere. Az első visió folytán kezdett Mohammad kibontakozni a hanifségből, a mennyiben a saját prófétai hivatását is előtérbe helyezte, azért a hanifek jelesbjei visszavonultak tőle. Varaka, Omajja, Abi Szalt fia, Zaid az Amr fia — hanifek, Abrahám vallását követő monotheisták voltak, de nem fogadták el Mohammad prófétaságát. Ez továbbá is megtartá még a hanif czimet, sőt azt állitá, hogy a *moszlim* czimnek eredete is a hanifság — a régi hanifek, régi moszlimek. 28. Sz. 54.

Mohammad mindjárt kezdetben a fősúlyt a monotheismus nyilt bevallására fektette, s e mellett saját prófétai minőségének elismerését követelte. — Ezek voltak legelső, legrégibb dogmái. — Szertartásait illetőleg kezdetben a Kábát körüljárta, böjtölt és imádkozott; e tekintetben nem különbözött a többi mekkaitól, csak abban, hogy Allát, egyedül csak Allát imádta, a hanifek módjára. Azért ily fellépésével kezdetben nem nagy ellenzékre talált a mekkai nagy közönségnél. De ő, legalább az első három évben, tehát 610—613 közt nem is igen törődött a nagy közönséggel, inkább csak övéit, közel rokonait, barátait iparkodott az egy Istennek megnyerni, csak ezeknek lelkeit akarta egyelőre megszabadítani. Az egy Isten és sok isten, a mennyország és pokol igen élénken foglalkoztatta egész valóját: nem akarta, rettegett a gondolattól, hogy övéi a sok istennel a pokolba jussanak. Pedig az egy Isten csakis pokollal büntetheti a bálványozókat, ez volt Mohammad meggyőződése. De eleinte nem támadta meg nyiltan a hamis isteneket, csak pár év mulva.

VII. FEJEZET.

Az Iszlam és az első moszlimek.

Moszlim források nagy pontossággal jegyezték fel az első moszlimeknek dicsőséges neveit. Ez az Isten országának legfényesebb aristokratiája. Boldog törzs, mely idáig viheti fel családfáját! A moszlim források mindazonáltal őszintén bevallják, hogy Mohammad hiveinek száma az első három évben — 610—613 — legfeljebb

negyven személyre rugott, s ezek jobbára ifjak, idegenek s rabszolgák valának.

Igen természetes, hogy az előzmények után, Mohammadnak legelső hive Khadidsa volt — saját neje.

Sprenger azon nézetben van, hogy Khadidsa szerelme és hite nélkül, Mohammad soha sem lett volna prófétává; s midőn a halál elragadta e nőt tőle, az iszlam sokat vesztett tisztaságából és a Korán fenségéből.

A szükebb családi kör is hive lőn Mohammadnak.

E családi körhez tartoztak leányain kivül: *Ali*, Abutálibnak, alig 10 éves fia, Mohammad őt fiául fogadta, midőn Abutálib inséges időkben képtelen volt, nagy családját fentartani. Ezen Ali a későbbi hires kalifa s férje Fatimének, Mohammad egyik leányának. *Zaid*, a rabszolga, kit Khadidsától kapott ajándékba, a banu Kalb törzséből való nemes ifju, kit mint gyermeket rabolt el, ellenséges törzs övéitől. Az okkaszi vásáron Khadidsa megvétette a maga számára. Midőn apja megtudta, hogy fia Mekkában van, eljött kiváltani őt, de az ifju nagyon ragaszkodott Mohammadhoz s nála maradt, habár ez ingyen akarta visszaadni apjának.

Ezeken kivül:

Abu-Bakr, gazdag kereskedő volt, a ki pénzét az iszlam terjesztésére költötte, nevezetesen sok szegény rabszolgát kiváltott. Becsületes jellemü, józan itéletü férfi volt, azért tanácsát sokan keresték. Leányát *Aisát*, később Mohammad nőül vette. *Abu-Bakr*, Mohammadnak közvetlen utódja lett, mint kalifa.

Zobajr, kinek anyja nővére volt Mohammad apjának, tizenhat éves ifju vala, midőn a prófétához csatlakozott, később Abu-Bakr leányát vette nőül. Szegény legény volt, de mint milliomos halt el, s fia, *Abdalla*, *ellenkalifa*-kép fellépett.

Szaad az Abi Vakkacz fia, a prófétának közelebbi rokona, tizenhét éves korában csatlakozott az uj vallási mozgalomhoz. Egy ízben teveálkapczával egy pogányt sebesített meg, ki Mohammadot bántalmazta. Ő lett később az iszlam egyik nagy hadvezére, meghóditá Perzsia fővárosát, épité *Kufát* az Eufrates mellett. Különféle magas állomásain nagy vagyont szerzett. Nyolczvan éves korában szent hirben halt el. Medinában lőn eltemetve.

Oczman, az Affán fia, a legszebb férfiak egyike, körülbelül harminczöt éves és nős volt, midőn Mohammadhoz csatlakozott, hogy a prófétának szép leányát, *Rokajját*, nőül elvehesse. Oczmán pénzüzér volt, pénzt előlegezett a nyereségből jövendő osztályrészért. Rokajja

halála után a prófétának egy másik leányát *Omm Kolczum*-ot vette feleségül. *Oczmán* is kalifa lőn.

Talha, Abubakr rokona, s ő birta az iszlam elfogadására. Kereskedő s igen vitéz férfi volt, ki a prófétát személyes veszedelemben megvédte. Később ő is milliomos lett.

Abderrahmán, szinte kereskedő volt s később szinte nagy vagyont szerzett. Omár kalifasága alatt nagy befolyással birt.

Arkam, a legelső hivek egyike, a Mahzum családból való. Felajánlotta saját házát a kisded társaságnak gyülhelyül. Mohammadot itt többen keresték fel, s nevezetes emberek fogadták el itt az iszlamot. E ház történeti nevezetességü az iszlam évkönyveiben.

Oczmán a Maczum fia, asketikus szellemü férfi volt, hasonlag *Ibn Szaad* is. Ez utóbbi nőtlen életet akart élni, eunuch lenni s mint vezeklő bejárni az világot. A próféta azt mondá neki: Kövesd példámad, én szeretem a nőket, s húst is eszem, s bőjtölök is, és meg is szünök bőjtölni; községemben senki sem csonkitja meg magát, senki sem lesz ennuchá. Még csak *Bilált* említem fel, az abessiniait, kinek anyja rabszolganő volt. Ő lett a próféta első müezinjévé, ő hivta egybe imára a hitközséget Medinában, s az iszlam pénztárnoka is ő volt a hidsret, a menekvés után. Damaskusban halt meg s ott áll emléke is.

Talán a harmadik évben, 613-ban, Mohammad még egy kisérletet tett rokonainak megtérítésére. Egybehivta őket a Szafa dombra, a Kába mögé; tüzes beszédet tartott, pokolról, mennyországról beszélt, örök üdvösségről és a kárhozatról. Nem használt. Sőt egyik nagybátyja *Abu Láhab* — a lángok apja — felkiáltott: Ezért hivtál ide, vessz el; bolondnak mondta, s követ fogott reá. Ekkor Alla, következő átkot mondatta prófétája által Abu Láhabre:

1. Vesszen el Abu Láhab! Vesszen el!...
2. Semmit sem használt neki gazdagsága, semmit szerzeménye!
3. Le fog szállani a lángoló tűzbe!
4. S felesége, ki töviseket szór elém,
5. Pálmaágakból font nyaklóval vitetik a pokolba!...

Ez a Korán 111-ik szuratja.

Nem sikerülvén ezen fellépése a rokonok közt, a nagy közönséghez fordult. A Szafa vagy a Kubeisz magaslaton az összes *Koreis* törzshez egész Mekkához szólott. Legvalószinűbbnek tartjuk, hogy ezen fellépésétől számitva, még *tiz* évig beszélt a *mekkai* közönséghez, nyilván és magán körben, habár csekély eredménynyel. A *monotheismus* igazságáról akarta őket meggyőzni. Inkább a kedélyre, képzelőtehetségre, mint az észre akart hatni. Dicsőiti Istent tetteiben, gyalázza a bálványokat tehetetlenségükben.

Az itéletnap borzalmaival akar rémiteni. Sokszor elmondja, ijesztő epizódokban a világitélet sorát. Az egész természet megrendül, a sírok kinyilnak, a hegyek összeomlanak, a csillagok szerte hullanak! A pokol tenger fájdalmait, s a mennyország kimagyarázhatlan boldogságát rajzolja, költői vonásokban. Majd legendákat hoz fel, keresztény, zsidó vagy ó-arab forrásokból. Egy próféta jő, mint Isten küldöttje, inteni az igaz vallásra, erkölcsre; az emberek nem hallgatnak a próféta szavára, s végül Isten büntetése következik. A keresztény bibliára, keresztény és zsidó hagyományokra emlékeztetnek az angyalok bukásának, az első emberpár, a vizözön, Ábrahám, Lót, József, Móse, Farao, keresztelő János, sz. Mária, Jézus történetei. A régi arab mondák körébe tartoznak, a Szába királyné története, arab városok és törzsek pusztulása; az áditák és temudiak sorsa.

Eleinte kivált Noe története volt kedvencz tárgya, mert ez se tett *csodákat*, ezt is bolondnak tartották kortársai és kigúnyolták; később Ábrahám történetét ismételgette, azzal példázgatott. Ábrabám is Noe ős vallását hirdette; — szerette Mózes viszontagságaival is saját viszonyait példázgatni. Ezen, magára alkalmazott régi képek, példázatok gyakoriak, majd kimeritően tárgyalja azokat, majd csak utal rájuk. Hivatkozott Mózes és Ábrahám irataira, ezektől megkülönböztette a keresztények és a zsidók könyveit, — a bibliát — könyves népeknek nevezvén őket. Eleinte azt hitte, hogy az ő tana, Korán és Biblia szószerint egybevágnak, levén mindkettő isteni kinyilatkoztatás. Midőn e tévedését észrevette, azt állitá, hogy a zsidók meghamisíták a bibliát, kitörülvén belőle a Mohammadra vonatkozó jóslatokat, és egyebeket is; csak a Korán hű képmása, hű másolata az eredeti könyvnek, mely Istennél van a menyországban.

Mohammad kezdetben tulvilági büntetésekkel fenyegette a hitetleneket; midőn ez nem használt, e földön bekövetkező csapásokkal rémité őket. Midőn ezek sem következtek be, azzal segített magán, hogy Isten nem pusztitja el Mekkát a bennlakó hivek és a próféta miatt. De a hitetlenek gúnyolódva mondák: menjenek tehát távozzanak, 's lássuk megbüntet-e az Isten? Az üldözés napjai bekövetkeztek, s a hivőknek türniök kelle, vagy menekülniök, s eleinte Abessiniába, később a prófétával együtt Medinába menekültek.

Mohammad ezen prédikációi, a Korán szakaszait képezik. Nem oly alakban lettek elmondva, mint a jelenlegi Korán tartalmazza, ezen összeállitás későbbi, többször maga a próféta később beleszúrt nehány sort korábbi mondásaiba. Ezen darabonkint elmondott részeket Koránnak, olvasmánynak nevezte el; jelenleg az összeg, az

egész viseli e nevet. A Korán egyes szurátaiban, szakaszaiban többször találkozunk a Korán szóval, ott csakis szakaszokat jelent, ma pedig ama szakaszok teljes gyüjteményét nevezzük Koránnak.

Az egyes szakaszok, szuratok idő szerinti sorrendjét soha sem fogjuk megállapithatni. A Koránban a szakaszok topografiai s egyuttal történeti szempontból *mekkai* és *medinai* szuratokra vannak felosztva, de nem történeti sorrendben, hanem vegyesen fordulnak elő, mekkai szuratok után medinaiak s aztán ismét mekkaiak s igy tovább. Ugy látszik, a szuratok terjedelme határozott a sorrendben, legalább átalán előbb következnek a hoszabb szuratok, azután a rövidek. Az első szurat, a moszlim Miatyánk, kivételt képez. Többen még ezen felosztás hitelességét is kétségbe vonják. Annyi bizonyos, hogy a *Mekkában* kelt, tehát a korábbi szuratokban, későbbi, *Medinában* kelt részek is foglaltatnak. Átalán nincs nyomós ok, hogy ezen traditionalis felosztástól eltérjünk. Igy a szokottabb Korán kiadások szerint, *Mekkában* kelt szakaszok, szuratok, a szokott sorrendben következők:

I; VI; VII; X—XXIII-ig bezárólag; XXV; XXVI; XXVII; XXVIII; XXX; XXXI; XXXII; XXXIV—XLVI-ig bezárólag; L—LVII-ig bezárólag; LXI; LXIV; LXVII—XCVIII-ig bezárólag; C—CIX-ig bezárólag; végre CXI—CXIV-ig bezárólag: A többi számok medinai szurák. Van tehát *száztizennégy* szurat közt, *mekkai*, tehát régibb: *kilenczvenhárom*, és *medinai*, tehát későbbi keletü: *huszonegy*. Összesen *száztizennégy*. Ezen *kilenczvenhárom*, rövidebb hosszabb szakasz, kisebb-nagyobb részletekben, azon tizenhárom év alatt kelt, melyet Mohammad *Mekkában* töltött; ezek tartalmazzák *mekkai* prédikációit. Az irályt illetőleg a *mekkai* részek, — ezen kilenczvenhárom szurat, többségükben, — szép költői nyelven, gyakran igen helyes rímes prózában irva, megragadó képekben és hasonlatosságokban gazdagok; rövid, velős, erőteljes mondataikkal szinte rövid szakaszokat, szuratokat képeznek. Szent haragjában a próféta ellenségeire, kik káhinnak, ördöngösnek, hazugnak mondták, nagy átkokat szór. A kisebb csoport gyengébb irály tekintetében. Átalában bizonyos csoportokban sajátszerü kifejezések is uralkodnak, melyek más csoportoknál nem fordulnak elő. Ilyen a többi közt a *Rahmán* szó használata. És e tizenhárom évben minő sorrendben következett a kilenczvenhárom szurat?... A traditió legtöbbnyire kétes; a belső tartalmat kell tehát szemügyre vennünk s a lélektani fejlődést. L. e tárgyról bővebben: *Geschichte des Qorans, von Theodor Nöldeke*, eine von der Pariser Académie des Inscriptions gekrönte Preisschrift. Göttingen. 1860. VIII. 358. l.

Nöldeke, — kinek időrendét — átalán véve — szabato-

sabbnak tartottam *Sprenger* időrendjénél — a *mekkai* szuratokat *három* korosztályba osztja. L. *Gesch. d. Koran*, 45. skl. Az *elsőben* ily sorrendben következtek a szuratok: Sz. 96. 74. 111. 106. 108. 104. 107. 105. 92. 90. 94. 93. 97. 86. 80. 68. 87. 95. 103. 85. 73. 101. 99. 82. 81. 53. 84. 100. 79. 77. 78. 88. 89. 75. 83. 69. 51. 52. 70. 56. 55. 112. 109. 113. 114. 1.

A *második* korszakba valók: Sz. 54. 37. 71. 76. 44. 50. 20. 26. 15. 19. 38. 36. 43. 72. 67. 23. 21. 25. 17. 27.

A *harmadik* korszakba tartoznak: Sz. 32. 41. 16. 30. 11. 14. 12. 40. 28. 39. 29. 31. 42. 10. 7. 46. 6. 13. — De megjegyzendő, hogy többször nem az egész szurat tartozik az illető korba, hanem annak csak töredéke. A korszakok időszerinti osztályozását illetőleg Nöldeke a második korszak szuratait a próféta hivatásának *ötödik* és *hatodik* évére teszi, a megelőző évek az első; a következők a harmadik korszak tartamát képeznék. E szerint Mohammad legtöbb szuratja az első *négy évből* való, szám szerint *negyvenhat*. De ezek terjedelemre kisebb szuratok. A *második* és *harmadik* korszak szuratai *számra* körülbelül egyenlők, csakhogy a harmadik korszak szuratai *hat* évre oszlanak; mig a másodiké, tehát a közép időé csak *két* évre. Egyébként ezen osztályozásnak is vannak gyenge oldalai. De e tárgyról e helyen elég. A tanitás folyamára még alább visszatérendünk. Egyelőre összegezzük: Mohammad nyilvános fellépése kezdetén leginkább az *Isten egységét* hangsulyozta és saját prófétai küldetését Az istenegység igaz tana a világ kezdetekor lőn kinyilvánítva Isten — Alla — által, következő férfiakat rendelt Isten, ezen kinyilatkoztatás őreiül időszerinti sorrendben: 1. *Ádám*, az első ember, 2. *Idrisz*, azaz *Henok*, 3. *Noe*, 4. *Hud*, az *áditák* prófétája Dél-Arábiában, 5. *Szálih*, a *tamudiak* prófétája Éjszak-Arábiában, 6. *Abrahám*, 7. *Lót*, 8. *Iszmael*, 9. *Izsák*, 10. *Jákob*, 11. *Jób*, 12. Jób fia: *Dzulkifl*, 13. *József*, 14. *Suaib* vagyis Jetro, 15. *Mózes*, 16. *Illés*, 17. *Elizeus*, 18. *Jónás*, 19. *Dávid*, 20. *Salamon*, 21. *Lokmán*, a Bileam fia, 22 *Zakariás*, a János apja és Mária nevelője, 23. *János*, 24. *Áron*, 25 *Jézus*, 26. *Iszkender dzulkarnajn*, azaz nagy Sándor, 27. *Alkhidr*, egy rejtéljes alak, örök életü, legvalószinübben *Sz. György*, a ki keleten igen népszerü, interconfessionalis szent és pártfogó kereszténveknél és moszlimeknél egyiránt. Midőn Betlehem mellett, Beitdsála faluban laktam, a szomszédos helységben a görög-keletieknek *alkhidr* czimü zárdáját látogattam meg, melyről azon hit él a nép közt, hogy az oda zárt bolondokat *alkhidr*, a zárda védszentje meggyógyítja; moszlimek is vittek oda betegeket. Más alkalommal a *ptolémaisi* síkon, a nagyon megáradt *Belus* folyón eveztünk át egy ladikon hár-

man, lovainkat a ladik után usztattuk, egy moszlim aga, ki velünk ült a ladikban, szinte kötőféknél fogva tartotta a ladik mellett uszó lovát, fenszóval hivta segítségül *Alkhidr*-t s fogadást is tett tiszteletére, ha lova szerencsésen átuszik, a mi végre meg is történt. *Alkhidr* pedig Szent György. — *28. Mohammad.*

Ezeknek kezein leszármazott az isteni kinyilatkoztatás, de a keresztények és zsidók meghamisitották azt, kitörölvén a Mohammadra vonatkozó jövendöléseket szent könyveikből. A keresztényeknek a Paracletos — a vigasztalót, igérte Jézus; a Koránban neve is fel van jegyezve: *Ahmed*, a dicsőitett, tehát a *Mohammad*, dicsőitett — névvel azonos. »Midőn mondá I'sza (Jézus) a Márjam fia: Iszrail fiai! Ime én Isten követe vagyok hozzátok, hogy igazoljam azt, a mi előttem való a *Tórából*, s hirdessem a követet, a ki jöni fog utánam: neve *Ahmad*. S midőn eljött hozzájok nyilvánvaló érvekkel, mondák: ez nyilvánvaló bűbájolás.« 61. Sz. 6.

A zsidók a *Messiást* várták. Az én vagyok, mondá Mohammad, én a Paracletos, én a Messiás. De sem a zsidók, sem a keresztények nem hódoltak neki. A mekkai oligarchiában Mohammad ellenségeinek vezérférfiai a Mahzum hatalmas család sarjadékai valának, az öreg, de gazdag *Alvalid* és *Abulhakam Amr*, kit Mohammad a *bolondok apjának* — Abu Dsahl, szószerint a bolondság apja — nevezett. E két férfi nagyon zaklatta a prófétát. *Csodákat* kértek tőle, minőket a régi prófétákról olvasunk. Magad beszéled el csodatetteiket, tégy te is hasonlag s mi hiszünk! Nem vagyok csodatevő, válaszolt a próféta, engem azért küldött Alla, hogy jó utra, az igaz vallásra tereljelek benneteket. Ti a csodák után se hinnétek, ha az égboltozat darabokban szakadna le rátok. Egyébiránt a Korán szakaszok meg annyi csodák, tegyetek hozzá hasonlót!...

Kezdetben a próféta tulvilági büntetésekkel fenyegetett, pokollal, itélet napjával rémitgetett, vagy a mennyország boldogságával kecsegtetett, de a mekkaiak nagy többségét meg nem indította. Hirdeted, hogy apáink a rég elhaltak feltámadnak, állítsd őket ide, s mi hiszünk!... A régi prófétáknak is igy válaszoltak hitetlen kortársaik, felelé a próféta.

Egyébiránt fordulat állott be fenyegetődzéseiben s rémítgetéseiben. Nem a tulvilági büntetésekkel, hanem a korábban bekövetkezendő ideiglenes, földi büntetésekkel fenyegetett. Felhozta a régi bibliai s egyéb példákat, Szodoma s Gomorha s a többi városok sorsát; a vizözönt Noe idejéből stb. Fenyegetett átváltozásokkal is. Ellenségei: *majmokká, kutyákká, disznókká* fognak átalakulni büntetésül. Már a zsidókat igy büntette Alla. A VII. [illegible]ratban mondja

Alla: Mert gonoszul cselekedtek, égi büntetést bocsájtottunk rájuk. A szombati tilalom megtartása iránt Alla ki akarta kémlelni a tenger s folyó parti városokat, szombaton sok hal jelent meg a viz szinén s mintegy kinálkoztak, hogy fogják meg. S midőn a zsidók még is csak megsértették a tilalmat, akkor mondá Alla: *Legyetek elüzött majmokká!...* 164—168. vers, v. ö. II. Sz. 65. v. A majmokká átváltozás csak három napig tartott, aztán Isten szélvészt támasztott, az felkapta őket s beleseperte a tengerbe. Hanem a földi büntetés se teljesült. A mekkaiak konokabbak lettek, s felkiáltottak: Hol késik az ideiglenes büntetés?... *Alla közelg!...* válaszolt a próféta... *Csak még egy kis idő, és bekövetkezik!... Ne siettessétek gonoszságtok által!... A számadás órája már üt!... Hadd jöjjön* tehát, bocsáss ránk kőesőt! — Alla nem bánt, mig mi Mekkában leszünk, mint Lót Szodomában... de azután, ha betelik a hivők száma, ugy jártok, mint Lótnak szerencsétlen földe!...

Menjetek hát! Távozzatok körünkből!...

Mohammad készült is, hogy kivándorol, de Alla kinyilvánitá neki, hogy maradjon még egy kissé. A mekkaiak keserü gunynyal illették, hamis prófétának nevezték. A próféta szerencsétlenségére még igen bő esztendők is jártak Mekkára ez idő szerint, a mi ellenségeit még szilajabbakká tette. De Mohammad se szünt meg beszélni a pokolról, az itéletről, a számadás napjáról... Sokszor önmagát bátorítja, buzdítja kitartásra, illetőleg Isten által buzdíttatja magát, kinyilatkoztatás által. 615-ig már sokszor ismételte mindezeket, s végre is az *itélet napjára* bizta az ideiglenes és másvilági büntetést; de azt állitá, hogy az itélet napja már-már bekövetkezik. A küszöbön áll... A gúnyolt, zaklatott próféta oly erőteljesen, oly biztosan nyilvánítja az illető szuratokban ezen fenyegetéseit, hogy el kell hinnünk, miszerint igaz meggyőződését hirdeti... Az első négy, öt év alatt annyira beleélte magát prófétai hivatásába, hogy valóságnak tartá saját álmadozásait, saját képzelődésének lázas szüleményeit!...

Mohammad és hivei, azon állapotba jutottak, minőben a keresztények valának, midőn Jézus halála után annak visszajövetelét várták, — a parusiát, s egyuttal a világ itélet, az utolsó órát közelnek, már-már jelenlevőnek hitték... Vagy a zsidók, midőn ugyanezen időben a messiás eljövetelét napról-napra lesték. V. ö *Az én Hitvallásom.* 25. skl. 38. skl.

A következő lapon nehány szuratot fordítottam le arabból, lehetőleg szószerint, a mondottak illustrálására.

56. Szurat.

Jutalma: A ki minden éjjel olvassa, soha szegénységet, szükséget nem lát. *Dselaleddin.*

Állának az irgalmas Rahmánnak nevében!

1. Midőn megtörténik az eset! [1])
2. Senki sem hazudtolhatja meg az esetet.
3. Lesujtás, felemelés!
4. Midőn a föld iszonyún megrendül.
5. És a hegyek darabokká daraboltatnak.
6. Mint a finom por szétszóratnak!
7. Három osztály lesztek.
8. Jobb oldaliak.
9. Minők a jobb oldaliak?!...
10. És a baloldalon állók.
11. Minők a baloldaliak?
12. És a felülmúlók, a felülmúlók!
13. Ők a közelállók.
14. A gyönyörüség kertjeiben.
15. A régiekből sokan.
16. Kevesen a utókoriak közül. [2])
17. Aranynyal és drága gyöngygyel himzett ágyakon fekszenek.
18. Azokon fognak egymásban gyönyörködni.
19. Örök ifju fiatalok járnak körülöttük.
20. Fogantyús és fogantyú nélküli kancsókkal, borral mindig tele serleggel.
21. Nem üt fejükbe, elméjüket meg nem zavarja.
22. Tetszés szerinti gyümölcscsel,
23. Kivánságuk szerinti madár hússal. [3])
24. És nagyszemü, feketeszemü leányok.
25. Mintha most bujnának elő a gyöngyházból.
26. Munkálkodásuk jutalmául.
27. Nem hallanak ott haszontalan beszédet, nem lesz ingerük vétkezni.
28. Hanem csak e szót: béke! béke!
29. És a jobb oldaliaknak?

---

[1]) Itélet napja.

[2]) Ezek több népből gyültek egybe, azért többek, az utókoriak csak Mohammad népéből. *Dselaleddin.*

[3]) A madarak oda szállanak mindegyikhez s a kivánatra, egyet mozdul az állat és sülve van. *Jahia.*

30. Vajjon mily sorsuk lesz?
31. A tövisnélküli Lotusok közt. [1])
32. És a szépen elrendezett Mauz fák közt.
33. Nagy, kellemes árnyékban.
34. Örökké csergedező patakok mellett.
35. Mindig tartó, mindig élvezhető gyümölcsben.
36. Pompás ágyakon.
37. Adunk hozzá leányokat,
38. Velük egykoru szerelmes szűzeket,
39. A jobboldaliak számára. [2])
40. Sokan lesznek a régi,
41. Sokan a későbbi nemzetségből.
42. És a baloldaliaknak?
43. Minő lesz sorsuk?
44. Szárító szélben és forró vizben,
45. A legsötétebb füst árnyékában,
46. Sem hüves, sem kellemes árnyékban,
47. Ezek sok tilos gyönyört élveztek,
48. S nagy hitetlenségben makacsul megmaradtak.
49. És mondani szokták, vajjon ha majd meghalunk, s csont és porrá lettünk, valóban feltámadunk-e?
50. Hát ős atyánk is?
51. Mond: Bizonynyal mind a régiek, mind az utóbbiak.
52. Minden bizonynyal összegyülekeznek a meghatározott napra.
53. Akkor bizonyára ti tévelygők, ti hazudtolók,
54. Bizonnyára enni fogtok a Zákum fáról,
55. Azzal töltitek meg bendőiteket.
56. Isztok rá forró vizet,
57. Mint a szomjas teve.
58. Ez lesz fogadtatásuk az itélet napján.

A feltámadásról mondja folytatólag:

59. Mi teremtettünk titeket s mégsem ismeritek el? (t. i. hogy feltámaszthatunk is.)
60. Mit gondoltok? a mit nemzettetek — —
61. Vajjon ti teremtettétek? Vagy mi teremtők?

---

[1]) Örökké zöldek, örökké szagosak, oly magasak a földtől, hogy száz évi futás kell mig felérhetni rájuk.

[2]) Valahányszor elhálnak velük, ujra mindig szüzeknek találják, se gyermeket nem szülnek, se az elhálásban, mint szűzek fájdalnat nem éreznek.
Dselaleddin.

62. Mi határoztuk meg a halált közöttetek — s ki akadályozta meg?
63. Hogy helyettetek hasonlókat ne alkossunk, s át ne változtassunk titeket abba, a mit nem tudtok. [1])
64. Az első teremtést nem tagadjátok, hát a másikat miért nem hiszitek? (melylyel titeket teremtettünk.)
65. Mit gondoltok? Midőn szántatok:
66. Vajjon ti vetettetek vagy mi vetünk?
67. Ha akarnók, bizonnyára szárazzá tennők a magot és terméketlenné... ti nem győznétek csodálkozni rajta.
68. Adóssággal terhelve vagyunk. (t. i. a Mekkaiak.)
69. Vajjon eltiltatunk?... (t. i. Alla, hogy megakadályozza a termés beszedését.)
70. Mit gondoltok az ivó vizről?
71. Ti bocsátottátok le a felhőkből vagy mi?...
72. Ha akarnók: sóssá, keserüvé tennők azt; hát nem lesztek-e hálásak?
73. Mit gondoltok a tüzről, melyet kicsaltok?...
74. Vajjon ti teremtettétek azt a fát, vagy mi teremtők?
75. Emlékül (a Gehenna tüzének) alkottuk azt, s a pusztában utazók hasznára.
76. Dicsőitsd tehát hatalmas urad nevét!
77. Eszküszöm a leáldozó csillagokra.
78. Pedig ez nagy eskü! ha tudnátok, s a Korán felette tisztelt!
79. Őrizett könyvben, [2])
80. Csak a tiszták érintik azt.
81. A leszálitás a világok urától.
82. Tehát ezen elbeszélést semmibe se veszitek?
83. S elveszitek az adományt, hogy meghazudtoljátok,
84. Nemde midőn elért a torokig [3])
85. S akkor nézni fogtok! [4])
86. Mi közelebb állunk hozzá, mint ti, de nem láttuk.
87. Nemde ha jutalom nélkül maradtok?
88. Visszavezetnétek ugy-e? ha igazak volnátok? [5])

---

[1]) Majmokká, disznókká stb. mond *Dselaleddin.*

[2]) Az égben őrzik a Korán eredeti példányát, ennek másolata a földi Korán.

[3]) A lélek, t. i. haldoklásnál.

[4]) A haldoklóra.

[5]) Halál és feltámadás együtt jár. Tagadjátok a feltámadást, mintha akadályozhatnátok azt, ha igazak vagytok, akadályozzátok meg hát a halált is. *Dselaleddin.*

89. Habár a legkegyesebbek közül való is a halandó!
90. Nyugalom, legjobb táplálék, gyönyörüség kertje!
91. És ha a jobboldaliak közül való?
92. Üdv neked a jobboldaliaktól!
93. S ha a hazugok, a tévedezők közül való?
94. Megszállás forró vizben, s bevetés a gehennába.
95. Ez a biztos igazság!
96. Dicsőitsd nevét hatalmas uradnak!

98. Szurat.

Jutalma: A ki olvassa, a legjobb teremtmények közt lesz az itélet napján.

Állának, a legirgalmasabbnak nevében!

1. A könyves nép és a társatadók akkor lettek hitetlenekké, midőn elérkezett hozzájok a nyilvánvaló igazság. [1])
2. Az Állától jött követ, olvasta a megjavitott tekercseket, bennök az igaz irás. [2])
3. Csak is akkor váltak szét azok, a kiknek a könyv adatott, midőn elérkezett hozzájok a nyilvánvaló igazság!... [3])
4. Nem egyéb volt parancsuk; hanem hogy szolgáljanak Állának, hódoljanak neki a hanifek hitében, az imát elvégezzék, a dézmát adják meg, ebben áll az igaz vallás.
5. A kik hitetlenek a könyves népből és a társadókból, a gehenna tüzébe! maradandók benne mindenkorra! Ők a teremtmények rossza! [4])
6. A kik pedig hisznek és jól cselekszenek, azok java a teremtésnek!
7. Jutalmuk uroknál... Éden kertjei, vizek folynak alatta, örökké benne laknak!..
8. Gyönyörködik bennök Alla és ők benne gyönyörködnek. Ezt annak, ki féli urát!...

---

[1]) *Könyvesnép*: ker. és zsidók, *társadók*: pogányok. Mohammadot várták a ker. és zsidók, várták a pogányok is, mondák: megtérünk, ha eljő; eljött és nem tértek meg.

[2]) t. i. A Korán.

[3]) Egyek voltak azon jövendölések elismerésében, melyek az ó- és ujszövetségi bibliában Mohammadról szólanak, de mikor eljött, mondák: nem ő az.

[4]) Ezt parancsolta Isten a tórában és evangeliumban, de az illetők kitörülték.

92. Szurat.

Jutalma: Annyit ad neki Alla, a mennyivel beelégszik, megmenti nehéz dolgoktól, mindenben könnyit rajta.

Állának, a legirgalmasabbnak nevében!

1. Az éjszakára, midőn elborul!
2. A reggelre, midőn fényesebb!
3. Arra, a ki teremté a hímet és a nőt,
4. A ti igyekvéstek nagyon eltérő;
5. A ki ad és fél,
6. A ki a legjobb vallást vallja,
7. Azt segiteni fogjuk a boldogságra. [1])
8. De a ki fösvény és kincseket halmoz,
9. S mint hamisat tagadja a legjobbat,
10. Azt könnyen eljuttatjuk a legnehezebbre (gehenna).
11. S nem használnak kincsei, midőn hanyat-homlok ledobatik.
12. Minket illet a vezetés.
13. Minket a vég és kezdet.
14. Fenyegettelek a tűzzel... iszonyun ég.
15. Csak a legszerencsétlenebb fog benne megégni.
16. A ki hazugsággal vádolt és engedetlenkedett!
17. Megvédve tőle a jámbor,
18. Ki adakozott javaiból, hogy tiszta legyen,
19. Ki nem azért adott, hogy emberektől vegyen jutalmat,
20. Hanem hogy urának a felségesnek szinét láthassa,
21. Örömét fogja lelni benne!

87. Szurat.

Jutalma: Alla tiz jót ad neki minden betüért, mely irva vagyon azon könyvekben, melyeket Ábrahám, Móse és Mohammadhoz küldött.

Állának, a legirgalmasabbnak nevében!

1. Dicsőitsed uradnak a legfelségesebbnek nevét!
2. A ki teremtett s egyensulyt alkotott,
3. A ki határozott, aztán vezérelt,
4. A ki létrehozta a legelőt,
5. Aztán kiszárítja azt.
6. Olvastatunk veled, s el nem feleded,
7. Csak amit Alla akar; ő tudja a nyilvánvalót és a titkot.

---

[1]) Megtanítjuk az idvesség könnyü elérésére.

8. Megtanitunk az üdvösség könnyü elérésére.
9. Tehát emlékeztess! üdvös lesz az emlékeztetés!...
10. Észreveszi magát, a ki fél (t. i. Allát féli),
11. S elkerüli azt a legszerencsétlenebb,
12. A ki megégettetik a legnagyobb tűzben!
13. Nem halhat meg benne s nem is élhet.
14. Boldog a ki megtisztult,
15. Urának nevét emlegeti s imádkozik!...
16. Többre becsülitek a földi életet,
17. De a jövendő jobb és állandóbb!...
18. Igy áll ez a legrégibb tekercsekben,
19. Ibrahim és Músza tekercseiben!...

26. Szurat.

Jutalma: Tiz jó, azok száma szerint, kik hittek Noe, Hud Szálah, Szaib, Ábrahámnak és azok száma szerint is, kik nekik nem hittek, s azok száma szerint, kik megtagadták Jézust s hittek Mohammadnak.

Allának, az irgalmas Rahmánnak nevében!

1. T. S. M. [1])
2. Ezek jelei a kinyilatkoztató könyvnek.
3. Tán epeszted magad, hogy nem hisznek!
4. Ha akarnók, jelet küldenénk le az égből, s nyakaik meghajolnának előtte.
5. De nem küldött nekik Rahmán emlékeztetőt ujabban, melytől el ne távolódtak volna.
6. Meghazudtolták. De majd eljő az izenet, melyen nem fognak nevetni.
7. Vajjon nem tekintettek-e a földre? mennyit termesztettünk rajta a nemes fajokból?
8. Ez mindenesetre jel, de a többségük még sem hisz,
9. S pedig Urad, ő a hatalmas, a kegyes!
10. S midőn hivta urad Múszát: menj a gonosztevő néphez,
11. Faraó népéhez, vajjon nem félnek-e?...
12. Mondá: Uram! félek: hazugnak fognak tartani.
13. Keblem szorul: nyelvem akadozik, küldj Harúnhoz,
14. Tartozásom van irányukban, félek, hogy megölnek.
15. Mondá: épen nem! Menjetek ketten jeleinkkel. Mi veletek, meghallgatunk.

[1]) Moszlim értelmezők nem egyeznek e betük magyarázatában. Alla tudja legjobban mit jelentenek.

16. Menjetek hát-ketten Fáraóhoz és mondjátok: Ime a világok urának követe!
17. Bocsásd el velünk Iszrail fiait.
18. Mondá nekik; mint gyermeket felneveltünk nálunk, s életedből éveket töltöttél nálunk.
19. Tetted azt, a mit tettél... hitetlenek közül való!
20 Felelé: cselekedtem, igaz! s tévedtem!
21. Elmenekültem előletek, mert féltem tőletek, de uram bölcseséget adott, s a küldöttek egyikévé tett.
22. Vajjon az e a kegyelem, melylyel irányomban viseltetél, hogy szolgaságban tartod Iszrail fiait!...
23. S mondá Fárao: ki a világok ura?
24. Mondá: ura az égnek és a földnek, s a mi e kettő között van, ha igazán hisztek.
25. Mondá a körötte levőknek: hallottátok?!
26. Mondá: Uratok és ősapáitok ura!
27. Mondá: követetek, a ki hozzátok küldetett, bizonyára bolond!
28. Mondá: a keletnek és nyugatnak ura, s annak, a mi e kettő közt létezik, ha értitek!
29. Mondá: ha Istent fogadsz kivülem, bizonyára börtönbe vettetlek.
30. Mondá: Vajjon hát akkor is, ha világos jelet mutatok?
31. Mondá: ide vele, ha igaz ember vagy!
32. Oda veté botját s az ime, valóságos sárkány lett.
33. S kiveté kezét s ime, fehérré lett a szemlélők előtt.
34. Mondá: a körülötte levőknek: valóban ügyes büvész!
35. Büvészetével akar benneteket kidobni földetekről, mit mondatok?
36. Mondák: Odázd el őt s testvérét s küldj a városokba gyüjtőket. [1])
37. Minden ügyes büvészt hozzád vezessenek.
38. Egybegyültek tehát a büvészek a határozott időre ünnepi napon,
39. S mondatott az embereknek: Vajjon egybegyültetek?
40. Talán követni fogjuk a büvészeket, ha győznek?
41. S midőn elérkeztek a büvészek, mondák Fáraonak, lesz-e nekünk jutalmunk, ha győztesek maradunk?
42. Mondá: igenis, ti akkor hozzám közelállók lesztek.

---

[1]) Függezd fel ügyüket.

43. Mondá nekik Músza: Dobjatok ide bármit.
44. S oda veték köteleiket s botjaikat s mondák: Fárao hatalmával, bizonyosan mi leszünk győztesek.
45. S dobá Músza is botját, s ime az felfalta azt, a mit amazok elváltoztattak.
46. S oda veték önmagukat a büvészek, imádva.
47. Mondák: hiszünk a világok urában,
48. Músza és Harún urában.
49. Mondá: Hát hiszték neki, mielőtt én megengedném nektek: Valóban ő a ti főnöktök, a ki büvészetre tanított, s a jövendőt tudjátok.
50. Minden bizonynyal levágatom kezeiteket és lábaitokat felváltva, s keresztre feszíttetlek mindnyájatokat.
51. Mondák: Se baj! hiszen urunkhoz térünk vissza!
52. Mi reméljük: hogy urunk megbocsátja büneinket, mivel a hivők elsei vagyunk.
53. Kinyilatkoztattuk Músszának: menj titkon szolgáimmal, mert bizonyosan nyomotokba jönnek....
54. Küldött tehát Fárao a városokba gyüjtőket!
55. Valóban ők csekély tömeg!
56. S mégis haragszanak reánk!
57. S mi, valóban a kész tömeg!
58. Kivezetjük öket a kertekből s források mellől
59. S kincsek, s jeles lakokból.
60. Igen, s örökségül adjuk azokat Iszrail fiainak.
61. S üldözték, felkelvén napkelte előtt!
62. S midőn látta egymást a két tömeg, mondák Músza társai: utóléretünk!
63. Mondá: semmiesetre: velem van uram, az vezet engemet.
64. S kinyilatkoztattuk Músszának: üss botoddal a tengerre! S ketté vált, s lőn minden rész, mint hatalmas hegy.
65. És közel engedtük jőni amazokat.
66. S megszabadítottuk Músszát s kik vele voltak mindnyájukat.
67. Aztán vizbefullasztottuk amazokat.
68. Ez valóban jel, de a többség még sem hitt.
69. Ime urad! Ő a hatalmas, a kegyes!
70. Beszéld el nekik Ibrahim történetét,
71. Midőn mondá apjának és nejének: mit imádtok?
72. Mondák: imádjuk a bálványokat, s napokat töltünk tiszteletökben.

73. Mondá: hát meghallgatnak benneteket, midőn hivjátok vagy használnak, vagy ártanak?
74. Mondák: de ha ebben találtuk atyáinkat, eképen cselekedtek.
75. Mondá: hát mit gondoltok: kit imádtok?
76. Ti és apáitok, a kik megelőztek benneteket?
77. Inkább ők legyenek ellenségeim, mintsem a világok ura!
78. A ki teremtett engemet s vezérel engemet,
79. Ő az, a ki etet és itat engemet!
80. S midőn megbetegszem, ő gyógyít emgemet,
81. S a ki halált hoz reám, az fel is elevenít,
82. S a kiről reménylem, hogy megbocsátja büneimet az itélet napján.
83. Uram, adj bölcseséget, s egyesíts az igazakkal,
84. S add nekem az igazság nyelvét, az utánnam jövők közt,
85. S helyezz engem a bájkert gyönyöreinek örökösei közé.
86. Bocsásd meg apámnak, a ki tévelygő volt,
87. S ne szégyeníts meg engem a napon, midőn feltámadunk.
88. Ama napon, midőn nem használnak sem a vagyon, sem a gyermekek!
89. Kivéve, a ki tiszta szivvel jő Alla elé,
90. Közelíteni fog a bájkert a jámborokhoz,
91. S megnyílik a pokol a gonoszoknak!
92. S mondatik nekik: hol van a mit imádtatok Allán kivül, vajjon segítenek benneteket vagy segítik önmagukat?
93. S beledobatnak ők (t. i. az álistenek) és a hamis isteneket imádók.
94. Az ördög seregestől!
95. Mondák (t. i. a hamis istenek imádói) s ők benne egymással czivakodnak.
96. Allára! Nyilvánvaló tévedésben valánk!
97. Midőn a világok urával azonosítottunk titeket!...
98. A gonoszok csábitottak el bennünket.
99. Nincsenek közbenjáróink!
100. Sem gondozó barátunk!
101. Ha visszatérésünk lenne, bizonnyára a hivők közé állanánk!
102. Ez bizonyára jel! de a többség — az nem hiszi!
103. S urad! valóban ő a hatalmas, a kegyes!
104. Hazugoknak tartá Noe népe a küldötteket,
105. Midőn mondá nekik testvérük Noe, hát nem féltek Istent?

106. Pedig én hű követ vagyok!
107. Féljétek tehát Allát s engedelmeskedjetek nekem!
108. Nem is kérek jutalmat tőletek ezért, jutalmaztatásom a teremtmények urát illeti.
109. Féljétek tehát Allát s engedelmeskedjetek nekem!
110. Feleltek: Vajjon higyjünk neked, midőn csak a leghitványabbak követnek?
111. Mondá: Nincs tudomásom arról, a mit cselekszenek.
112. Birálatuk csak uram dolga, ha értitek!
113. Én bizony el nem utasitom a hivőket.
114. Nyilvános tanitó vagyok!
115. Válaszoltak: Ha el nem hallgatsz Noe, bizony agyonkövezünk!
116. Mondá: Uram, népem hazugnak tart!
117. Nyiss köztem és köztük utat, szabadits meg a hivőkkel együtt, kik velem tartanak!
118. Megszabadítottuk őt s kik vele valának a telt bárkában.
119. A többieket aztán, mind alámerítettük.
120. Ebben pedig csakugyan csodajel, de a többségük még sem hitt.
121. De urad, ő a fenséges, a kegyes!
122. Hazugoknak mondá *A'd* a követeket!
123. Midőn testvérük *Hud* azt mondá nekik: Hát nem féltek?
124. Én bizony hű követ vagyok!
125. Féljétek Allát s engedelmeskedjetek nekem!
126. Nem kérek ezért tőletek jutalmat, jutalmaztatásom a teremtmények urát illeti!
127. Vajjon azért építetek minden magaslaton jeleket, hogy csúfolódjatok?
128. Nagy műveket emeltek, hogy tán örökké éljetek.
129. S midőn erőszakoskodtok, határtalanul erőszakoskodtok!
130. Féljétek hát Allát s engedelmeskedjetek nekem!
131. Féljétek azt, a ki gyarapított benneteket abban, a mit miveltek.
132. Gyarapított marhákban és gyermekekben.
133. Kertekkel és forrásokkal.
134. Bizony féltelek a nagy nap büntetésétől.
135. Feleltek: Mindegy akár intesz bennünket, akár nem intesz.
136. Nem egyéb ez a régiek költeményénél.
137. Mi nem fogunk megbüntettetni.

138. S hazugnak tartották őt, s elveszitettük őket, s ez bizonyára jel, de a többségük nem hitt.

139. Pedig a te urad bizony hatalmas, irgalmas!...

Ezután ugyan ily modorban áttér a *Tzemud* törzs prófétájára *Szálihra*, őt is kinevették, csodát kértek tőle.

153. v. Te is csak oly ember vagy mint mi, mutass csodát, ha igaz vagy.

154. Felelé: Ez a teve kancza, neki is határozott itatási napja, nektek is határozott itatási napotok.

155. Ne sértsétek meg, mert utólér benneteket a nagy nap büntetése.

156. Elölték azt, s megbánták!

157. Utolérte őket a büntetés, s ebben bizonyára jel, de a többségük nem hitt.

158. Pedig a te urad bizony hatalmas, irgalmas!...

Ezen csodálatos teve-kanczáról a VII. szuratban is említés történik, s máshol is — de ott a nép előkelőire van hárítva a bűn, a kis emberek hittek, de a büszke nagyok nem hittek, elvágták a teve lábait s kihivólag mondák Szálih prófétának: Ugyan ha Alla küldöttje vagy Szálih, bocsásd reánk a csapást, melylyel fenyegetsz! Reggelre földrengés támadt s a hitetlenek mind meghaltak. A Korán értelmezői igy adják elő a csoda-teve történetét: Szálihtól a temudiak, erős, hatalmas férfiak, kik sziklákban vágtak maguknak nagy lakokat, csodát kértek, jelesen rámutattak egy sziklára, hogy abból Szálih tevét ugrasson ki. Alla küldötte imádkozott, s imájára ama szikla oly iszonyú zúgással, minő a tengeré, megrepedt s szült egy nagy teve-kanczát, mely már a tizedik hónapban volt viselős és rögtön meg is szülte csikaját, azt el is választván. A teve és csikója minden második nap ivott a forrásokból; esténként pedig sorba járta a házakat és tejét kinálta az embereknek. De a vizet mindig felitta s ezzel kárt tett a többi baromban. Egy gazdag nő, *Anize*, négy leányát fényesen felöltözteté s igy szólt egy *Kedar* nevü férfihoz: Válassz egyet közülök nőül, de öld meg előbb a csodatevét. Más nyolcz férfi segitségével megölte a teve-kanczát és a csikaját is, mely a hegyekbe menekült volt. A husát maguk közt szétosztották. Azonban harmadnapra Alla iszonyu zajt bocsájtott le az égből, minden mennydörgés hangja egyesülve volt e zajban; a hitetleneknek szivük megrepedt félelem miatt, s reggelre házaikban térdre borultan, halva találtattak.

Az 55-ik szurat.

E szurat hetvennyolcz versből áll. Rövidek e versek, s mind a hetvennyolczban egy rím van: *án*: pl.

1. Errahmán!
2. Allama elkorán,
3. Khalaka elenszán,
4. Allamahu elbaján.

Azonfelül a 13. vers, a még következő *hatvanöt* versben — mert az egész szurat hetvennyolcz versből áll — *harminczegyszer* van ismételve; u. m. 16. 18. 21. 23. 25. 28. v. stb. Mohammad e szuratot, a szurátok mennyasszonyának nevezte el, s *Ibn Maszud* által a Kába előtt felolvastatá a hitetlen mekkaiaknak, de nem hallgatták végig, hanem jól eldöngették *Ibn Maszudot* s elkergették. Ime e nevezetes szurátnak magyar fordítása, rím nélkül.

1. A Rahmán!
2. Tanitmánya a Korán.
3. Teremté az embert,
4. Megtanitá az embert, hogyan értesse meg magát.
5. A nap és hold kimért uton,
6. Növények és fák imádják.
7. Ő emelte fel az eget s megállapitá a mértéket.
8. Hogy a mértékben ne vétsetek.
9. Igaz mértéket adjatok, ne csonkitsátok a mértéket.
10. A földet a teremtményeknek szánta,
11. Gyümölcs terem rajta, pálmák datolyával,
12. S mag melynek szára, s melyben élelem!
13. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
14. Az embert teremtette száraz sárból mintegy cserépből.
15. És a Dsinnt tiszta tüzből teremté.
16. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
17. Ura a két keletnek; ura a két nyugatnak.
18. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
19. Kiönté a két tengert, találkoznak.
20. A kettő közt retesz, hogy egymásba ne elegyedjenek!
21. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
22. Mindkettőből drága gyöngyök és gyöngyök származnak!
23. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
24. Övéi a tengeren járó hajók, magasak mint a hegyek.
25. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!

26. Mindaz, a mi rajta van (t. i. a földön) eltünik!
27. De uradnak arcza marad a dicsőséggel s tisztelettel biró.
28. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
29. Kéri őt mindenki az égben és a földön, s ő mindennap boldog állapotban él.
30. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
31. Majd foglalkozunk veletek ti két teher!
32. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
33. Dsinnek és emberek csoportja! Ha képesek vagytok az ég és föld határiból menekülni, meneküljetek, de nem menekülhettek csak engedelemmel.
34. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
35. Tüzet bocsájtunk mindkét nemzedékre és olvasztott rezet, s egyitek se talál segitőre!
36. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
37. Mikor szétszakad az ég, s veres lesz mint a veres bőr.
38. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
39. Az nap sem a dsinnek, sem az emberek nem fognak kihallgattatni büneik felől.
40. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
41. A gonoszak felismertetnek jegyeikről, s megragadtatnak üstöküknél s lábaiknál fogva.
42. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
43. Ez a Dsehenna, melyet a gonoszok tagadtak.
44. Közötte és büdös forró viz közt fognak keringeni.
45. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
46. Annak, a ki féli urának jelenlétét két kert.
47. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
48. Mindkettőben nagy változatosság.
49. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
50. Mindkettőben pezsdülő két forrás.
51. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
52. Mindkettőben, minden gyümölcsből egy pár.
53. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
54. Az üdvözültek, nehéz selyemmel bélelt ágyakon nyugszanak, s a két kert gyümölcse közel hozzájok.
55. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
56. Bennök lesütött szemüek; nem nyult hozzájok előttetek sem ember sem dsin.
57. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
58. Olyanok, mint a jácint és a drága gyöngy.

59. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
60. Vajjon a jónak lehet-e más jutalma a jónál?...
61. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
62. S e kettőn kivül két kert
63. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
64. Sötét zöldek.
65. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
66. Bennök két forrás mindig csergedező.
67. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
68. Bennök gyümölcs, datolya és gránátalma.
69. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
70. Bennök a legválogatottabbak, legszebbek (t. i. leányok)
71. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
72. Sátorokban őrzött Hurik.
73. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
74. Nem nyult hozzájok előttetek sem ember, sem dsin!
75. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
76 Zöld kereveten nyugszanak (az üdvözültek) s gyönyörű abkási szőnyegeken.
77. Hát uratoknak melyik jótéteményét tagadjátok?!
78. Áldott legyen uradnak, dicsőséggel, tisztelettel teljes neve!

A 13-ik vers, a Korán értelmezői szerint, nem csak az embereknek, de a dsinneknek is szól, azért kettős számban áll az eredetiben e szó »*uratok*« t. i. *kettőtök*-nek – dsinneknek, embereknek — ura. Mohammad azt mondotta volna, midőn hivei előtt felolvasta a szuratot s ezek a 13-ik versre szótlanul maradtak: A dsinnek nálatoknál jobb felelők; valahányszor nekik olvastam e szuratot, a 13-ik versre mindannyiszor válaszolták: Egyetlen jótéteményedet sem tagadjuk! Dicsőség legyen neked!...

A 14-ik verset illetőleg megjegyzendő, hogy moszlim felfogás szerint, — mely a prófétától származó hagyományon alapszik, — Alla, midőn az embert akarta teremteni, először is agyagból ember alakot készített, ezt negyven évig a napon szárította, a Sátán ezen idő alatt többször az alakhoz jött s labaival rugdosta. Az ószövetségi biblia szerint Isten a föld agyagjából gyúrta az embert, s midőn kész volt az alak, belé lehelé a az élet leheletét. A moszlimek szerint a teremtés ez utóbbi ténye, csak a napon való szárítás negyven éve után történt.

81. Szurat.

Jutalma: A ki olvassa: Itélet napján Alla megmenti a becstelenségtől, midőn könyvét felolassák.

Állának az irgalmas Rahmánnak nevében!
1. Midőn a nap elborul!
2. S a csillagok lehullanak!
3. Midőn megmozdulnak a hegyek!
4. Midőn a terhes tevéknek hiányozni fog, [1])
5. Midőn a vadállatok rakásra gyülekeznek!
6. Midőn a tengerek lángba borulnak!
7. S a lelkek ismét egyesülnek. [2])
8. Midőn kérdeztetni fog, az elevenen eltemetett leány
9. Mily bünért lőn meggyilkolva? [3])
10. Midőn a tekercsek felbontatnak,
11. Midőn az ég bőre lenyuzatik,
12. Midőn a pokol erősebben égni fog,
13. S a bájkert keble megnyilik,
14. Megtudja a lélek mit hozott,
15. Esküszöm a futó s magukat elrejtő öt bolygóra [4])
16. És az éjszakára, midőn sötétséggel jő s elmulik,
17. És a hajnalra, midőn fellélekzik!
18. Hogy ez a tisztelt követ szava!
19. Ki állandó hatalmu, a trón uránál.
20. Kinek ott hiven engedelmeskednek! [5])
21. És a ti társatok nem ördöngös, [6])
22. És látta őt a fényes láthatáron,
23. Ő a vele közlött titkot nem rejti magánál, [7])
24. Nem az átkozott (megkövezett) Sátánnak szava ez!
25. Hol járnak gondolataitok?
26. Ez valóban intelem a világoknak (teremtmények)
27. Annak a ki közületek igaz uton akar járni.
28. De nem akartok!...
29. Ha csak Alla a világok ura nem akarja!...

---

[1]) Pásztor vagy tej.

[2]) Testeikkel.

[3]) Szokás volt elevenen temetni a csecsemő leányokat.

[4]) Mars, Merkur, Jupiter, Vénus, Saturnus, melyek futásukban visszakerülnek, és szokott helyeiken elrejtőznek. *Dselaleddin.*

[5]) Gábor angyal ez. Neki Alla parancsából engedelmeskednek az égiek, mint Mohammadnak a földiek.

[6]) T. i. Mohammad.

[7]) T. i. Mohammad.

99. Szurat.

Jutalma: A ki négyszer elolvassa, annyi, mintha az egész Koránt olvasta volna.

Allának az irgalmas Rahmánnak nevében!

1. Midőn megrendül a föld, szörnyü rendüléssel!
2. És kiveti gyomrából terheit, [1])
3. S az ember mondja: mi baja?
4. Akkor elmondja — a föld — izeneteit, [2])
5. Miket urad kinyilvánitott neki.
6. Ama napon seregenként tódulnak az emberek, hogy lássák cselekedeteiket.
7. A ki egy hangyáni jót cselekedett, meglátja azt! [3])
8. A ki pedig egy hangyányi roszat mivelt, meglátja azt.

102. Szurat.

Jutalma: Alla nem kéri számon tőle azon jót, melylyel e földön megáldotta; s azonfelül oly jutalma lesz, mintha ezer verset olvasott volna a Koránból.

A legirgalmasabb Allának nevében!

1. A szaporitás gondja fogott el titeket.
2. Mig el nem látogattok a sírokig.
3. De jaj! akkor megtudjátok;
4. Ismét jaj! akkor megtudjátok!
5. Jaj! ha tudnátok biztos tudomással!
6. Bizonyára meglátjátok a poklot!
7. Ismét!... bizonyára meglátjátok azt biztos szemmel!...
8. S akkor mindenesetre beszámoltok a tilos gyönyörökről!...

A XVIII. szuratból.

Az alvó szentek.

A keresztény egyháztörténészek egy esetet beszélnek el, mely Decius üldözési korszakában történt. Európában *toursi Gergely az első* egyházi iró — a *hatodik* század vége felé — a ki felemliti a *hét alvó szent történetét. Hét* üldözött keresztény, Ephesus mellett egy barlangba menekült, 250- vagy 251-ben. A pogányok befalazták

[1]) Kincseit és halottait. *Dselaleddin.*

[2]) Megrendülésének okait.

[3]) 7. 8. Jutalmát vagy büntetését leli.

a barlang száját, s a hét szent menekült, a fáradtságtól kimerülve elaludt s nem is vették észre, hogy ki nem mehetnek s aludtak egész 447-ig, — midőn t. i. ifj. Theodosius keresztény szellemü császár uralkodott, — tehát majdnem kétszáz évig. Ekkor fölébredtek, azt vélvén, hogy csak egy éjen át aludtak. Egyikök alattomban bement Ephesusba, hogy élelmet szerezzen, de mekkora lett bámulata, midőn látta, hogy Ephesusnak teljesen keresztény külseje van, nem ismert reá a régi Ephesusra. E csodára a nép diadalmenetben hozta be a többieket is a városba, de nem sokára mind a heten egyszerre meghaltak.

Ezt régibb irók szószerint vették s hitték a kétszáz évig alvó szentek csodás történetét. Ujabban *Hefele*, ugy értelmezi a szöveget, hogy a görög εκοιμήσαντο = aludtak, régi szokás szerint a halál álmáról is vétetik, nem csupán az élők alvásáról. Theodosius idejében Ephesus mellett egy barlangot törtek fel, s abban hét keresztény tetemét találták Decius korából. Az esemény leiratván, vagy elbeszéltetvén, ama szó kétértelmüsége szülte a legendát. Keleten ezen legenda ismeretesb volt, mint Európában, azért jutott Mohammad tudomására is, nem irott okmányból, hanem élő szó utján. És a mekkai próféta ezen legendát is a maga céljaira alkalmazta, ugy feldolgozta, mint a biblia egyéb csodás jeleneteit. A saját viszonyait ábrázoltatta vele. Átirom azt a XVIII. szuratból a szöveghez lehetőleg hiven. A szuratnak czime a *barlang*, de más tárgyakról is van benne szó. A nyolczadik versnél kezdődik az alvó szentek története, Alla elbeszélése szerint ekép:

Nem hiszitek-e, hogy a barlang lakosainak és Alrakimnak története a mi csodajeleink egyike? Midőn a hitetlenektőli félelem miatt a gyermekek a barlangba csődültek s mondák, urunk segíts rajtunk. Elaltattuk tehát őket a barlangban évekre. Aztán felébresztettük őket, hogy lássák, melyik vitázó félnek lesz igaza az alvás tartamának meghatározásában. Neked — Mohammad, elmondjuk az igaz történetet. Hivő fiuk voltak s mi vezéreltük. A zsarnokok előtt bátor lélekkel bevallották, hogy Alla csak egy. Népünk más isteneket is imád, mondották, de a legnagyobb gonoszság hazugságot költeni Istenről. Váljatok el azoktól, kik más isteneket imádnak — mondá nekik Alla — vonuljatok a barlangba, mi segítünk rajtatok. A nap nem sütött a barlang felé. Ez isten csodája volt. Azt hitted volna, hogy ébren vannak, pedig aludtak, jobbra-balra forgatták őket; mint az alvó jobbra-balra fordul. Kutyájuk a barlang előtt nyujtózott, — megjegyzendő, némelyek szerint e kutya neve Alrakim — ha látta volna valaki őket, bizonyára megijedt volna

tőlük s elfutott volna. Midőn felébresztettük, nem tudták meddig aludtak, egyet beküldöttek a városba eleségért, de meghagyták neki, hogy csinján bánjék a polgárokkal, se fel ne fedezze társaikat, különben üldöztetni fognak. Oda jöttek a hivők s látták isten csodáját, s hogy igaz *az óra* bekövetkezése. A felett vitáztak a hivők a hitetlenekkel, hogy szentélyt épitsenek a barlang fölé; a hivők győztek és szentélyt épitének oda. Az ifjak száma is vita tárgyát képezte, némelyek azt mondák: három volt az ifju, negyedik kutyájok volt. Mások: öten voltak, hatodik vala a kutya; sőt heten valának, mondák ismét mások s nyolczadik a kutyájok volt. Igy vitáztak a titkos dolgokról. Te Mohammad mondd: Alla legjobban tudja a számukat, de csak kevesekkel tudatja azt. Ne vitázz erről a keresztényekkel s ne is kérdezősködjél tőlük eziránt. Azt beszéld erről, a mit kinyilatkoztatásból tudsz. *Háromszáz évig tartózkodtak a barlangban.* Alla legjobban tudja meddig tartózkodtak ott, ő tud égben, földön minden titkot. Te is állandó légy azok közt, kik reggel és este imádják urukat, és ohajtják szine látását; olvasd a mi kinyilatkoztatott neked urad könyve felől, szavai nem változnak, kivüle nincs menedék, ne járj a világ csábjai után, s mond: A ti uratoktól való igazság az, a mit nektek hirdetek: a ki akarja hidje, s a ki akarja ne hidje. Tüzet készítettünk a gonoszoknak, a hivőknek, kik jót cselekszenek, nagy jutalmuk lesz stb.

Azt is sokszor mondogatták ellenei, hogy képesek oly Korán szerkeszteni, minő az övé s majd azzal állottak elő, hogy Alla miért küld embert követül. Csodajeleket is kivántak tőle. A VIII. szurában olvassuk:

30. v. Midőn olvastattak előttük jeleink, mondák: már hallottuk; ha akarnók, bizony mondhatnánk ehez hasonlót, nem egyéb ez a régiek mende-mondáinál!

A XVII-ik szurában pedig olvassuk:

89. v. Mondd: Ha egybegyülnének is az emberek és a dsinnek a végett, hogy szerkeszszenek oly Korán, a minő ez, nem lennének képesek arra, bárhogy segitsék egymást!..

90. Pedig sokféle tanitást tettünk le a Koránban az emberek számára, de a többség nem akarta, mert hitetlenek!

91. Mondották: nem hiszünk neked, mig a földből forrást nem bugyogtatsz elő, vagy kertet nem teremtesz magadnak datolyás pálmákkal, szőllővel, keresztül folyó vizekkel.

92. Vagy ránk szakasztod az eget, a mint igérted, darabokban; vagy ide idézed Allát s az angyalokat elejbénk.

93. Vagy mig házad nem lesz aranyból vagy létrán fel nem mászol az egekbe, de még akkor se hiszünk égbemeneteledben, hacsak könyvet nem hozol, melyet elolvassunk!... Feleld: Dicsőség uramnak! Hát egyéb vagyok-e, emberi követnél?

94. Nem is tartóztatta vissza az embereket a hivéstől egyéb, mint az, hogy mondák, miután a vezetés megjött; *hát csak embert küldött követül Alla?...*

95. Mondd nekik: ha a földön angyalok járnának kelnének és társalognának egymással, bizonyára angyalt küldöttünk volna hozzájuk követül az égből!

A XXI-ik szuratban pedig olvassuk:

5. v. *Sőt azt mondák* — a Koránról — *álmok zagyvaléka az; ő koholta azt; ő költő; csodát mutasson nekünk, mint a régi prófétáik!...*

A XVI-ik szuratban következőkkel találkozunk:

103. v. Tudjuk a mit mondani szoktak: *Ember tanitja őt!* A nyelv, melyen beszélnek (t. i. az említett tanitók) barbár, *de ez tiszta arab nyelv!...*

Ezen *tanitóra* vonatkozólag moszlim Korán-értelmezők nem egyeznek meg. Némelyek szerint keresztény volt az, ki a zsidók és keresztények szent könyveit ismerte; s pedig majd könyvkereskedő, majd szolga, majd két kardmüves, Mekkában, kik olvasták a héber és keresztény bibliát fenszóval a mühelyben. Mohammad arra menvén többször megállott és hallgatta őket, — azért mondák a mekkaiak, hogy ezektől tanul. Mások szerint perzsa ember volt ama tanitója.

Midőn földi büntetés bekövetkezését hirdette, a mekkai élőkelők azt mondák: majd ha előjelei mutatkoznak, megtérünk. Mohammad azt felelte, hogy nem lesz érvényes az utolsó pillanatban történt megtérés. A büntetések sokféleségének gyakori emlitése sem használt, — majd kiálljuk, csak jőjjenek; igy válaszoltak a konok mekkaiak. Ne siettessétek, mert megbánjátok!... fenyegetődzött a próféta, — de csak rajta, mi készen várjuk!... Nem fog megtörténni, mig be nem teljesedik a hivők meghatározott száma s mig én s hiveim Mekkában vagyunk. Mikor fog megtörténni e büntetés, melylyel évek óta fenyegetsz?... Nem tudom. Alla tudja, hibáztam, hogy oly közelinek mondtam.

A XXVII. szuratban olvassuk:

72. v. Mondják: Mikor teljesül ezen igéret, ha igazak vagytok?

73. Feleld: *Könnyen megeshetik, hogy közel áll hozzátok annak része, a mit siettettek.*

74. Urad csakugyan kegyelmes az emberek iránt, de legtöbben hálátlanok.

A XX-ik szuratban:

127. v. Nem jött-e tudomásukra (a mekkaiaknak) hány nemzedékét vesztettünk el ő előttük, ezeknek lakóhelyein járnak kelnek?... Ezek bizony jelek az értelemmel bíróknak.

128. S ha meg nem előzte volna Urad szava — bizonyosan bekövetkezett volna; de ki van tüzve a határnap.

129. Békén türd tehát azt, a mit mondanak.

És az LI-ik szuratban:

12. Kérdik: Mikor az itélet napja?

13. Ama napon, midőn a tűzön fognak kinoztatni!...

14. Izleljétek meg kinotokat, ez az a mit siettettek!...

És ugyanott:

1. Az elszóró szelekre!

2. Az esővel megterhelt felhőkre!

3. A tengeren futó hajókra!

4. És a földi jókat szétosztó angyalokra!

5. A mi igértetett nektek, bizonyosan igaz!

6. *Az itélet bizonyára megjelenő...*

A XLIV-ik szurat pedig igy fenyegetődzik az előkelő mekkaiak ellenében.

40. Ama napon nem használ ur urnak semmit; nem segíttetnek.

41. Kivéve azt, kinek Alla irgalmaz, ő a hatalmas, az irgalmazó.

42. A gonoszok eledele a Zákumfa lesz.

43. És forrni fog a hasakban, mint a mérges gyümölcs.

44. Mint a legforróbb viz felforr.

45. Fogjátok meg, hurczoljátok a pokol közepére,

46. Aztán öntsetek fejére kinzó forró vizet.

47. Kóstold, te vagy az a fenséges, az a tisztelt!

48. Nemde ez az, a miről kételkedtek?!...

És az LII-ik szuratban:

1. A hegyre! — (t. i. a Szinai hegyre.)

2. A leirott könyvre!

3. Kiterített hártyán!

4. A látogatott házra! — (mekkai Kába.)

5. Az ég boltozatára!

6. A felduzzadt tengerre!
7. Hogy urad büntetése már közelgő!
8. Azt senki meg nem akadályoztathatja!...
9. A napon, midőn meginganak az egek nagy ingadozással!
10. S ide, oda másznak a hegyek.
11. Jaj ama napon azoknak, kik meghazudtoltak!
12. Kik a vizben játszadoztak!
13. Ama napon, midőn belekergettetnek a gehennába!
14. Ez ama tűz, melyet tagadtatok!
15. Hát szemfényvesztés ez, hát nem látjátok valóban?!...

A XIII-ik szuratban:

42. v. *Akár láttatjuk veled* annak részét, a mivel fenyegetjük őket, akár *elébb halál által elragadunk* téged — — te prédikálj, mi leszámolunk!...

A XX-ik szuratban:

112. v. Ne siess a Koránnal, még be nem végződik a kinyilatkoztatás, s mondd: Uram, gyarapitsad tudományomat.

Ezek intelmek, hogy ne határozza meg oly pontosan a bekövetkezendő büntetés idejét.

Az LIV-ik szuratban:

1. *Elközelgett az óra, kettészakadt a hold!...*
2. Ha csodajelet látnak, eltávolodnak s mondják: szemfényvesztés nagyban.
3. Hazugnak mondották (t. i. Mohammadot) és saját kényök kedvét követték, de mindez eltörölhetlen emlékben marad!
6. . . . Ama napon, midőn a hirnök nehéz dologra hiv!
7. Lesütött tekintettel lépnek ki a sírokból, mint a szétszórt sáskák!....

A holdnak kettészakadását illetőleg, *Beidhavi*, a Korán értelmezőknek jelesbike azt mondja: hogy a hitetlenek csodajelet kivántak a prófétától, ő ketté szakitá a holdat. Mások szerint ezen kettészakitás az itélet napján fog megtörténni, s itt prófétai módon már bekövetkezettnek mondatik a még csak következendő. Azért szól multban a jövőről, hogy kimutassa, miszerint ez oly bizonyos, mintha már meg is történt volna.

Az *Inszán al Ujun* következő legendát közli a hold kettéválásáról:

Egy utazó beszéli: Apámmal és nagybátyámmal, üzletünk érdekében Khoraszánból Indiába utaztunk s közel a határhoz egy faluba értünk. Seik Zin Eddin Almuammir faluja volt. Csodaszent vala a seik. A falu előtt egy fának ágai[illegible] kosárban lakott

A fa alatt sok ember állott, jöttek, mentek. Azt mondák, hogy a seik a prófétának kortársa s már 600 éve lakik a kosárban. Kívánságunkra leereszték a kosarat s ott ült a 600 éves agg, gyapot fészkében, mint a csibe. Azon öreg ember, a ki leereszté a kosarat, persa nyelven súgott valamit az aggnak fülébe; s azonnal méhdongáshoz hasonló hangon kezdette elbeszélni, hogy ifjúkorában apjával, kereskedelmi utja volt Hidsazba, midőn Mekka völgyében jártak, egy szende fiúval találkoztak, ki tevéket őrzött, hanem hirtelen jött zápor folytán képződött, negyi patak elválasztá tevéitől. Vállaimra vettem s átvittem a tulsó oldalra tevéihez. Megköszönte s elváltunk. Sok év mulva, falunkban ültünk egy este s láttuk, hogy a hold ketté szakadt, az egyik fele nyugatnak indult, a másik keletnek. Sötétség lett, de nem sokára a két fél az ég közepén találkozott s egyesült. Nagyon elcsodálkoztunk e jelenségen! Egy karaván jött, s attól megtudtuk, hogy Mekkában a Hásim törzsből egy próféta támadt, — de a város lakói mindaddig nem akartak hinni benne, mig csodát nem mivel. A holdat tehát ketté hasította, imádságának erejével. Elutaztam Indiából Mekkába, hogy e prófétát lássam. Midőn meglátott, mosolyogva kérdé: ismersz-e még?.. Nem, válaszolám. Én vagyok ama kis fiu, kit a kiáradt patakon átvittél. Datolyával megvendégelt, aztán kezet nyujtott s felszólított, hogy moszlimmé legyek. Azzá lettem. Megörült megtérésemen, s midőn elváltunk, *hatszor* ismétlé: »*Áldja meg Alla életedet!*« — És Alla minden áldásra száz évet ajándékozott, most élem a hatodik százat, s várom földi pályámnak végét.

Mohammad azért is keményen megtámadja a mekkai urakat, mert a szegényebb sorsu moszlimeket keményebben üldözték.

VIII. FEJEZET.

A menekülés Abesszíniába.

Mohammad, csak a negyedik évben, a prófétai hivatása után, 614-ben lépett fel nyilvánosan. Kevés hatással arra, hogy hivei, de elégségessel arra, hogy ellenfelei szaporodjanak. Eleinte csak kinevették, majd, miként Abu Lahab is cselekedett, szidalmazták, káromolták. Ime: igy szóltak — Abd-elmuttalib unokája! tudja, mi történik a menyországban!... Majd kérdezték, a *kereskedőt,* ki prófétává lett: Nem tudatja-e Alla veled, az árak fel- és leszökkenését? Vagy a termés állapotát a vidéken, hogy előnynyel kereskedhessél?

Az időjárás iránt is kérdezték; terhes nőket vezettek hozzá

s igy szóltak: fia lesz-e vagy leánya?... Ő erre válaszolta, hogy Alla ezekről nem szól neki. Midőn valahol ült s Korán-szakaszokat olvasott, jöttek mások, kik mesélni kezdettek vagy költeményeket szavalni; mások ismét zenéltek. Majd utánna jártak s köhögtek mögötte. Az is megtörtént vele, hogy tele szórták ruháját szeméttel, midőn a Kábánál imádkozott.

Mikor az isteneket nyiltan, határozottan megtámadta s azoknak tehetetlenségéről beszélt, s az mondá, hogy a régiek is pokolban vannak ezen hamis istenek imádása miatt, az ellenségeskedés nagyobb, fenyegetőbb mérveket öltött. A koreisiták főnökei elmentek Abutálibhoz s felszólították, hogy fékezze Mohammadot vagy távolítsa el; de Abutálib, nem talált még elég okot arra, hogy pártfogását megvonja tőle; rokonom, védeni tartozom őt, ősi arab szokás szerint. Ezt válaszolta. — Mohammad ezentul is beszélt, hirdette tanait. A koreisita főnökök másodszor is ellátogattak Abutálibhez, s fenyegetőztek. Daczára annak, hogy Mohammad hivei csak igen lassan szaporodtak, a koreisi főnökök még is féltek. Ha az ősi pogány hitvallás megbukik, akkor az ő dicsőségüknek, uralmuknak vége is bekövetkezett! Ezen bármily valószinőtlen lehetőségtől tartottak! Érezték ösztönszerüleg a veszélyt, mely fenyegeté — pedig e veszély még ekkor valószinü sem volt!... De nem volt lehetetlen!... És a hatalmi polczon ülők, midőn nincs igazi létjoguk — ilyenkor is ösztönszerüleg fegyverhez nyulnak, olyanhoz a milyenhez...

Abutálib meg is intette unokáját; de hasztalan. Mohammad sírva fakadt nagybátyja előtt a dorgálás miatt, mert azt hitte, hogy többé nem akarja védeni. De Abutálib nem volt azon ember, kit megfélemlíteni lehetett. Ő maga, talán hitte az Allát, de nem hitte, hogy unokája próféta, sajnálta őt szegényt, az ábrándozót... Tanits a mint tetszik, igy szólt végre. És tanitott. De a koreisi főnökök harmadszor is eljöttek Abutálib házához. Ime: más fiut adunk gyámfiad helyett, szebbet, jobbat, okosabbat: *Umárát* a *Valid* fiát. Szép ajánlat, mondá Abutálib, én a ti fiaitok egyikét neveljem, s ti agyonveritek az én fiamat!.. Hát hol hallottátok azt, hogy a teve-kancza nem a saját, hanem a más csikaját nyalogatja?!... *Abutálib*, látván a növekedő bajt, felhivta az egész rokonságot, *Hásim* és *Almuttalib* többi fiait, hogy védelmezzék az üldözött rokont. Csak *Abu Lahab* nem akarta védeni. A koreisiták nem merték ugyan agyonverni Mohammadot, de bántalmazták, a hol csak lehetett, egy ízben a Kábánál meglökdösték s kevés hija volt, hogy agyon nem nyomták. *Abu Bakr* jött segitségére, s ezt is szandálékkal ugy megverték, hogy orra egészen behorpadt.

615-ben, 5 évvel a prófétai fellépés után, a hivők kis csoportjának igen sok kellemetlenséget, s nagyobb bántalmakat is kelle elszenvedniök, kivált azon szegényeknek, kiknek nem voltak rokonaik, hogy megvédhessék.

Ugylátszik, ez időben Mohammad is óvatosabb lett s nem beszélt nyilt helyeken, hanem *Arkám* házába vonult s ott találkozott időnkint hiveivel.

Azt tanácsolta nekik, hogy meneküljenek *Abessiniába*. Ez nem volt messze, csak a tengeröblön kelle áthajózniok. Abessiniai fejedelmek, kik keresztények voltak, csak nem rég uralkodtak Jémenben. Mohammad arra számitott, hogy a keresztény abessiniaiak rokonszenvezni fognak, a monotheismust hirdető uj vallással, s nem engedik üldöztetni a pogányok által. Hisz Jémenbe is azért jöttek át, mert az ottani fejedelem *Dzunovasz*, mint Mózes-vallásu, üldözte a kereszténveket.

A menekültek első csoportja, tizenegy férfi és négy nő, közöttük *Oczmán*, ki Mohammad leányát Rokajját birta nőül. — Eleinte csak a jobb móduak vándoroltak ki; később többen szivárogtak át Habesbe; s némelyek hosszabb ideig marádtak ott, mig Mohammad uj hazát nem szerzett hiveinek s magának is Medinában. Az abessiniai fejedelem támogatta az egy Isten hiveit.

A moszlim források átalán az Abesszíniába való menekülést, a prófétai működés ötödik évébe helyezik. *Vakidi* szerint az első menekülő csoport 616-iki ápril hóban indult el. De meg kell jegyeznünk, hogy menekülések a következő négy év alatt is történtek, tehát 620-ig.

Abutálib fia, *Dsafar* is az első menekülőkkel indult. A próféta egy szurát irt az abessiniai fejedelem számára, melyet Dsáfar átadott. Ez a Korán XIX-ik szuratja, habár jelen alakjában többet tartalmaz, mint eredeti rövidségében. Czime: Marjam, *Mária*.

A ki e szurát olvassa, tiz jót nyer azok száma szerint, a kik hazugnak álliták Zakariást, s a kik igaznak tartották őt, továbbá *Jánost*, *Máriát*, *Jézust* s a többi prófétát is, kiket e szurat felemlít; végre azoknak száma szerint, kik e világon tisztelik Istent, s azoké szerint is, kik Istent nem tisztelik.

— — — — —

2. Felemlítése, urad kegyelmének, szolgája Zakariás iránt.
3. Midőn titkos imájával segitségül hivta urát.
4. Mondá: Uram, csontjaim gyengék, fejem őszbe borult s midőn kértelek, soha sem voltam szerencsétlen.
5. De örökös dolgában féltem: — feleségem magtalan, ajándékozz tehát különös kegyelemből örökös magzatot.

6. A ki örököljön utánam, legyen örökös Jákob házában s tedd őt Uram! kedvessé előtted!
7. Zakariás! fiut hirdetünk neked, neve *Jahja* lesz, nem adtunk ilyen nevet senkinek.
8. Felelé: Uram! mikép lesz fiam, feleségem magtalan, s én már agg vagyok?
9. Mondá: Igy lesz. Urad mondja: Ez könnyü nekem, hiszen elébb semmiből teremtettelek!
10. Felelé: Uram! adj jelet nekem! Mondá: jeled lesz: habár egészséges vagy, három éjen át senkivel se szólasz!
11. Kiment tehát a szentélyből a néphez és intett nekik,: hogy dicsőitsék Istent reggel, este!
12. Jahja! vedd a könyvet hatalommal, s kis gyermek korában bölcseséget adtunk neki.
13. Kegyessé, tisztává tettük őt, istenfélő volt.
14. Szülőit tisztelő, sem büszke, sem makacs!
15. Béke legyen vele! A napon melyen született, s a napon melyen meghal, s a napon, midőn életre ébred!...
16. S említsd fel a kőnyvben Marjamot, mikép vonult vissza családjától egy helyre, mely keletnek fekszik.
17. S előlök titkos helyre elvonult, s küldöttük hozzá szellemünket, s tökélyetes emberalakban, megjelent előtte.
18. Mondá! Rahmánhoz folyamodom előled, kit te is félsz!
19. Felelé: Én uradnak követe vagyok! tiszta fiut ajándékoz neked!
20. Mondá: Miként lesz fiam? Nem érintett engem férfi, nem voltam parázna nő?..
21. Felelé: Igy lesz. Urad mondá: Ez könnyü nekem, hogy jelül tegyük őt az embereknek, s irgalmunk tanuságaul. Az ügy el van határozva.
22. S méhében fogadta őt, s visszavonult vele egy távol eső helye.
23. S reá jött a szülésfájdalom, egy pálma törzsénél, s mondá: O bár meghaltam volna ez előtt, s lettem volna elhagyott, elfeledett!
24. Szólítá őt alulról: Ne szomorkodj! Urad lábaidnál forrást csinált!
25. Rázd meg a pálmafát s reád hull az érett friss datolya sokasága.
26. S egyél, igyál! ne sirj! S ha látsz valami embert, mond neki: Rahmánnak bőjtöt fogadtam, s azért ma senkivel se beszélek.

27. S jött vele népéhez, karján hordván őt; s mondák: O Marjam! Sajátságos dolgot miveltél!
28. Harun testvére! apád nem volt rosz ember; anyád nem volt parázna nő!
29. S reá mutatott... felelék: miként beszéljünk pólyás gyermekkel?
30. Mondá: Én Alla szolgája vagyok! A könyvet adta nekem, s prófétává tett engem!
31. Akarta, hogy áldott legyek bár hol leszek, megparancsolta hogy imádkozzam, s alamizsnát adjak éltem fogytáig!
32. Anya-tisztelővé tőn, s nem kevélyé, se nyomorulttá.
33. S béke velem! a napon, melyen születtem, s a napon, melyen meghalok, s a napon, midőn életre ébredek!
34. Ez az *Iszu* — Jézus — Marjam fia, igaz ige, ki felől kételkednek.
35. Nem illő Allához, hogy gyermeke legyen! Dicsősége! midőn valamit elhatároz, azt mondja felőle: légy — s az leszen!
36. S valóban Alla az én uram és a ti uratok, szolgáljátok őt, ez az egyenes ut!
37. De ellenkeztek egymással a felek! S jaj azoknak, kik hitetlenek, a nagy nap megjelenésekor!...
38. Hallást adj nekik s látást ama napon, midőn hozzánk érkeznek, mert a gonoszok a mai napon nyilvánvaló tévedésben! Fenyegesd őket a sohajdús nappal; midőn kimondatik az itélet,... ők nem törődnek... ők nem hisznek!
39. Valóban mi örököljük a földet, s a mi rajta van, s hozzánk tér vissza minden!...
40. S emlékezz meg a könyvben Ibrahimról, igaz próféta volt!
41. Midőn mondá apjának: O apám! Ne szolgáld azt, a mi nem hall, se nem lát, s nem használ neked semmit.
42. O apám! Én már eljutottam azon ismeretre, melyre te még nem jutottál el, kövess hát engem, vezetlek az egyenes uton.
43. O apám! ne szolgáld a sátánt, mert a sátán fellázadt a Rahmán ellen!
44. O apám! Nagyon tartok tőle, hogy büntetés ér Rahmántól, s a sátán társa leszesz!
45. Mondá: Hát megveted te az én isteneimet o Ibrahim! s ha meg nem szünsz, bizony agyon kövezlek... Vagy távozz tőlem meszszire!

46. Felelé: béke veled! Mindenesetre bünbocsánatot fogok kérni számodra Uramtól, ő gondoskodik rólam!

47. Megválok tőletek s azoktól, a miket ti imádtok Allán kivül s imádom uramat, s könnyü hogy uram imádásában nem leszek szerencsétlen.

48. S midőn megvált tőlük, s azoktól, miket Allán kivül imádtak; adtuk neki Iszhákot és Jakúbot, mindnyájukat prófétákká tettük.

49. S megajándékoztuk őket irgalmunkból, s jámbor nagy hirnevet szereztünk nekik.

50. S emlékezz meg a könyvben Muszáról, őszinte volt, követ volt s próféta.

51. Szólitottuk a szinai jobb oldaláról, s közel hoztuk őt, hogy beszéljünk vele.

52. S adtuk neki irgalmunkból öcsét, Harúnt, prófétául.

53. S emlékezz meg a könyvben Iszmailről, ő igaz volt igéretében, s követ, próféta volt.

54. Megparancsolta nejének, hogy imádkozzék, s kedvelt volt Uránál.

55. S emlékezz meg a könyvben Edriszről, igaz volt, próféta volt.

56. S felemeltük magas helyre.

57. Ők azok, kik iránt kegyes volt Alla, az Adám sarjadékából való próféták közül, és azok közül, kiket Nuhhal hordoztunk, és Ibrahim és Iszrail nemzetségéből, s azok közül, kiket vezettünk, és kiválasztottunk. Midőn a Rahmán jelei olvastattak előttök, imára borultak és sirtak.

58. De következett utánok oly fél, kik elhagyták az imát, s követték rosz kivánságaikat, bizonyára bele dobatnak a mélységes pokolba.

59. De a kik megtértek és hisznek és jót cselekszenek: egyedül azok lépnek be a kertbe, semmi bajuk!

A szuratnak többi, 60—98-ik versében a mennyország s pokol, itéletnap vázlatos ismétlése foglaltatik. Majd az itélet közelségéről szól, végül polemizál azokkal, kik Istennek fiat tulajdonitanak. E végső szakasz talán későbbi járulék, s nem volt benne a Dsafar levelében, mert már felesleges is, és nyilt polemiát bizonyára nem kezdett, keresztény fejedelemhez irt levélben. Mohammad e szuratot tartalmazó levelében kijelenté, mit tart Jézusról, s az ó-szövetség nevezetesb férfiairól. Mindenesetre igen ügyesen szerkesztett irat, mely a keresztény abessziniai fejedelemnek szánva, igen rövid vázlatát adja annak a mit keresztelő-Jánosról és Jézusról az evangeliumok mondanak.

Az ó-szövetségi prófétákról is átalán a keresztények szája ize szerint beszél. Ugy látszik, Mohammad ismerte a »Gyermekség Evangeliuma« czimü aprocrif könyv tartalmát.

E levél kiséretében indultak a menekültek Abessziniába.

IX. FEJEZET.

A kiegyezés.

A prófétának legrégibb ismert életirója, *Ibn Iszhak*, mint Tabarinál olvasható, körülbelül igy szól azon időről, melynek eseményeit elmondandó vagyok:

Midőn a próféta látta, hogy a nép nem hallgat reá, igen elszomorodott, mert az Isten által nyujtott kinyilatkoztatástól elfordultak. Oly kinyilatkoztatást óhajtott tehát Allától, mely lehetővé tegye a népével való kiegyezést. Mert szerette népét s meg akarta nyerni, azt óhajtá, hogy álláspontja a nép irányában ne legyen oly kényes. Midőn ily gondolatokkal foglalkozott, Isten kinyilatkoztatá neki az 53-ik szurat!... Igy Ibn Iszhak. Ezen szuratot Mohammad nyilvános helyen a Kába előtt szavalta el.

A nevezetes okmány ez:

A **Csillag** szurat.

Jutalma annak, a ki elolvassa: tiz jó, azok száma szerint, kik hittek és azok száma szerint, kik nem hittek Mohammadban, mig Mekkában tartózkodott.

Allának, az irgalmas Rahmánnak nevében!

1. A csillagra, mely leáldozik!
2. Társatok se nem tévedett, se meg nem csalták.
3. Ő nem magától szól.
4. Kinyilatkoztatás az, a mely kinyilatkoztatott.
5. A nagyhatalmu tanította őt.
6. Nagy hatalommal bir, a legnagyobb polczra jutott!
7. S ő a legtávolabb láthatáron,
8. Aztán közeledett, közeljött.
9. Két ivnyi távolra volt vagy közelebb.
10. Kinyilatkoztatta szolgájának azt, a mit kinyilatkoztatott.
11. Nem magától költötte azt, a mit látott.
12. Vajjon vitázni fogtok vele afelett, a mit látott?
13. S látta már második megjelenésében,

14. Az eltiltott Szidra fánál, [1])
15. Mellette az elfogadó bájkert,
16. Midőn befedi a Szidrát, az a mi befedi. [2])
17. Nem tévedt tekintete, s nem tért el.
18. Látta ugyanis urának legnagyobb csodáit. [3])
19. Mit tartatok *Alla* és az *Ozza* felől?
20. És *Manát*-ról a harmadikról? [4])

Midőn ezen versig eljutott, mely a mekkaiak fő istennőikre vonatkozó oly kényes kérdést tartalmaz, azt jegyzi meg a fentebb idézett *Ibn Iszhak*:

Midőn e szavakhoz ért, az ördög oly szavakat adott ajkaira, melyek az általa táplált — fent említett — óhajoknak megfeleltek, t. i. azt válaszolá a feltett kérdésre:

»*Ezen fenséges Gharanik,* [5]) *valóban közbenjárásuk óhajtható.*«

Midőn a koreisiták ezt hallották, megörültek, tetszett nekik, hogy ily tisztelettel szól isteneikről, s tovább hallgatták. A moszlimek amugy is elfogadták a próféta által hirdetett isteni kinyilatkoztatást, nem is gyanitvà, hogy a próféta *tévedett.* S midőn a szurat utolsó verséhez ért, melyben azt mondja: »*boruljatok le*« bevégezvén a szuratot, maga földre borult s a hivők követék példáját, kifejezvén ez által, hogy az épen most hirdetett kinyilatkoztatást elfogadják. A pogányok is leborultak, mert isteneiket ily módon emlitette. A templomban minden moszlim és minden pogány leborult. *Valid* a Moghira fia, öreg ember lévén, lehajlott, egy marok homokot vett fel, s homlokát hozzá hajtá. Az emberek haza mentek s a koreisiták örültek, hogy isteneiket igy emlité s mondák: Mohammad isteneinket igen kitüntető módon emlité fel, ő abban, a mit *felolvasott*, azt mondá, hogy ők a fenséges *Gharánik*, s hogy közbenjárásuk üdvös. A kivándorlottak Abesszíniában megtudták, hogy a mekkaiak leborultak, s hire is volt, hogy megtértek. Némelyek e hirre elhagyták Abesszíniát, mások ott maradtak. Azalátt Gábor angyal a prófétához jött, — t. i. a szuratot átvizsgálni, hiteles-e, mint ezt más

---

[1]) E fa Isten trónjának jobbján virul, s rajta tul sem angyal, sem egyéb égi lakó nem mehet. A megelőző versek M. első visióira vonatkoznak.

[2]) Madarak s egyéb állatok, melyek a Szidra fán ültek.

[3]) A menyország csodadolgai közt látta a zöld szőnyeget, mely az ég boltozatát fedi, s Gábor angyalt, kinek hatszáz szárnya volt.

[4]) Megannyi istenasszonya a mekkaiaknak.

[5]) *Gharánik*, hattyu, vagy más fehér madár. A pogány arabok Alla kedvencz madarainak tartották ezen istenségeket, melyek égbe repülnek s onnan kegyeket hoznak tisztelőiknek.

forrásokból tudjuk — s mondá neki: Mit cselekedtél Mohammad? Te olyasmit olvastál fel az embereknek, amit Alla általam nem küldött le neked! A próféta igen megrettent e miatt s félt, hogy Alla megbünteti. Alla tehát kinyilatkoztatást küldött neki, melyben irgalmas irányában, azzal vigasztalja, hogy a korábbi prófétáknak is, ha ilyetén óhajtásaik voltak, az ördög ajkukra adta a hamis szót. v. ö. 22. Sz. 53. sk. [1])

Alla elvetette az ördög által sugalmazott szavakat, megerősitvén a valódi verseket. Igy szabaditá meg szomoruságától és félelmétől. E szavaknak helyébe: »*Ezen fenséges Gharánik, valóban közbenjárásuk óhajtható,*« Alla e szavakat tette:

(21) »Hát nektek fiu és neki leány?! (22) Valóban igazságtalan felosztás! (23) Csak nevek ezek! (24) Ti neveztétek el azokat, s apáitok nevezték el. Nem küldött le általuk Alla semmi hatalmat. Nem követnek egyebet saját véleményöknél, saját óhajuknál. (25) Pedig már elérkezett számukra uroktól a vezérlet. (26) Meg lesz-e az embernek a mit kiván?... (27) Alláé a jelen és az örökkévalóság. (28) S hány angyal van az égben, kinek közbenjárása nem használ semmit, hanem csak azután, midőn Alla beleegyezését adta annak, kinek akarja, s tetszett neki. (29) Valóban azok, kik nem hisznek a jövendő életben, az angyalokat női nevekkel nevezik. (30) S nincs e tekintetben semmi belátásuk, csak véleményeket követnek, s a véleménynek nincs része az igazságban. Távozz el attól, a ki eltávolódik intelmünktől, s nem akar egyebet e világ életénél. Ez a legfőbb tudományuk. De urad legjobban tudja, ki tévelyeg el az utról, ő tudja legjobban, ki vezéreltetik.“

Ezen versek »21—30« a javitott kiadás. *Ibn Iszhak* ezekre jelesen a 21. 22. 28. versekre vonatkozólag mondja tovább: »Azt akarja mondani: Mikép lehetne elfogadható bálványaitok közbenjárása, midőn az angyaloké sem használ?...

Midőn a koreisiták hallották — igy tovább Ibn Iszhak — hogy Alla az ördög szavait elvetette, mondák: Mohammad megbánta,

---

[1]) 53. Nem küldöttünk előtted követet, vagy prófétát, ki midőn olvasna, a sátán olvasásába ne dobott volna. De eltörli Alla azon tévelyt, melyet a sátán oda vetett. Aztán megállapítja Alla jeleit, mert Alla tudó, bölcs. 54. Hogy az, amit a sátán közbevetett, kisértetésökre szolgáljon azoknak, kiknek szavaiban az istentelenség nyavalyája, s kemény szivüek, még pedig a gonoszok nagy tévedésben vannak. 55. S hogy tudják azok, kiknél a tudomány, hogy az (t. i. Korán) az igazság a te uradtól, s hidjenek benne, bizzanak meg teljesen benne szivеik. Alla valóban az igaz utra vezeti azokat, kik hisznek.

hogy isteneinknek Alláhozi viszonyáról igy nyilatkozott, most megváltoztatta nézetét és más szavakat tett az előbbiek helyébe. A néhány szó, melyet a prófétának az ördög sugallt, a pogányoknál szájról szájra járt, a bajt még növelte, s az üldözést, melyet a hivők szenvedtek, még sulyosbitá. Az igaz hivők, kik elhagyták Abesszíniát azon hirre, hogy a koreisiták Mohammaddal leborultak, Mekka közelébe jutottak. De midőn itt a dolog mibenlétéről értesültek csak titokban, vagy valamely jó barát védelme alatt merészeltek a városba lépni...«

Igy adja elő a kiegyezés történetét Ibn Iszhak, és mások is, hozzá teszik, hogy a koreisiták amugy is elismeték Alla felsőbbségét és saját isteneiknek csak közbenjáró szerepet óhajtottak tulajdonítani.

Jegyzet.

Hogy egészen közöljük a kiegyezést előidéző okmányt, ide igtatjuk annak többi sorait is.

31. Alláé mindaz, a mi az égben, s mindaz, a mi a földön, hogy megfizessen azoknak, kik roszat cselekedtek, ugy a mint cselekedtek, s a kik jót tettek, megfizessen a legjobbal. 32. A kik elkerülik a sulyos bűnt és gonoszságokat, s csak kisebbek vétkeik; bizonyára urad bőkezü a megbocsátásban. Legtudósb ő közöttetek, midőn a földből alkotott benneteket, s midőn ti csirák voltatok anyáitok hasában; ne kérkedjetek igazságtokkal, ő tudja ki az istenfélő. 33. Mit tartasz arról, a ki elfordult? 33. Keveset adott, zsugori volt. 35. Tudja-e az a titkot, lát-e? 36. Nem lőn-e neki hirdetve, ami Músza tekercseiben foglaltatik? 27. És Ibrahimében, a ki engedelmeskedett? 38. Hogy a hordozó nem hordja az idegen terhet. 39. S csak az az emberé, a mit tettével érdemel. 40. S hogy cselekedete legközelebb megjelen. 41. Azután bőven megjutalmaztatik. 42. S hogy valóban uradhoz a végczél. 43. S ő az, aki megnevettet és megríkat. 44. S ő az, aki megöl s megelevenit. 45. Két házastársat teremtett, hímet és nőt. 46. A magból, midőn elhintetik. 47. Ő tőle függ a második teremtés. 48. Ő gazdagit s ad birtokot. 49. Ő ura a heves napot jelző csillagzatnak. 50. Ő veszté el a régi Aditákat. 51. És a Czamudiakat s nem maradt belőlök. 52. És Núh népét régente, ők voltak a leggonoszabbak, a legistentelenebbek. 53. S a felfordítottakat elpusztítá (t. i. Szodom s a többi várost). 54. S elborítá őket az, ami elborítá (tüzes égi eső). 55. Uratoknak melyik jótéteménye felett kételkedtek tehát? 56. Hirdető ez (t. i. Mohammad), mint a régi hirdetők. 57. Közelg a közelgő (t. i. itéletnap). 58. Nincs annak kinyilvánitója Allán kivül (t. i. csak ő tudja az itéletnap ide-

jén). 59. Vajjon bámultok ezen elbeszélésen? 60. Vagy nevettek? 61. S nem inkább sirtok? 62. Vagy gondtalan játszadoztok? 63. Boruljatok le Alla előtt s szolgáljatok neki!...

Vakidi szerint az Abesszíniába való menekülés 616-iki áprilban történt, a kiegyézés májusban, s a menekültek visszatérése junius végén.

A kiegyezésre Mohammadnak azért is nagy szüksége volt, mert 616-ig már annyiszor fenyegetődzött büntetésekkel, melyek be nem teljesültek, sőt ellenkezőleg jó termékeny idők következtek, — hogy elvégre szüksége volt alapos kibeszélésre. Ha tömeges megtérések történtek volna, azt mondandotta: Ime a megtérések tömegesek s Alla irgalmas! Mondotta ugyan a próféta, hogy az Alla napjai hosszabbak az ember napjainál. Alla egy napja oly hosszu, mint ezer esztendő az emberek előtt! A XXII-ik szuratban mondja a prófétának Alla: 48. v. És unszolni fognak téged a büntetés siettetésére. De Alla nem változtatja szavát, mert uradnál egy nap olyan, mint ezer esztendő azok közül, milyeket számláltok...« De ez is elvégre sovány vigasztalás volt, a gunyolódó mekkaiakkal szemben. Moszlim irók szerint a mekkaiak is kiegyezési ajánlatokat tettek. Elvégre a koreisitáknak is érdekében állott az egyetértés, a családok, a törzs, a város békéje.

Mi okozta a kiegyezés felbomlását?

Bizonyosan nem tudjuk. Talán eredményeiben csalódott Mohammad?.. Ugy látszik legvalószinűbb, mit a koreisiták mondottak: Mohammad megbánta, hogy engedett, s a tiszta monotheismust compromittálta, önmagával is, multjával ellenkezésbe jött. Csakugyan megbánta.

A XXVIII-ik szuratban is felhozza neki Alla:

»85. S nem remélted, hogy hozzád küldessék a könyv, hanem urad kegyelméből történt, ne légy tehát a hitetlenek segitője.

86. Ne tereljenek el Alla jeleitől, miután leküldettek hozzád; hivogass uradhoz; semmi esetre se tarts a társadókkal.

87. Alla mellett más istent segítségül ne hívj, kivüle nincs más Alla. Minden elmulik, de az ő arcza nem. Övé a biráskodási hatalom, s hozzá tereltettek.«

Hatályosan fejezte ki az egy istenbeni hitét, a 112. szuratban:

Allának, az irgalmas Rahmánnak nevében!

1. Mondd: Ő az Alla egy!

2. Alla az örökké való!

3. Senki sem nemzette, de ő se nemzett senkit!
4. Senki se hasonló hozzá!

Vagy a 109-ik szuratban:

Állának, az irgalmas Rahmánnak nevében!

1. Mondd: O ti hitetlenek!
2. Nem imádom, a mit ti imádtok!
3. Ti sem akarjátok imádni, a mit én imádok.
4. Én sem akarom imádni, a mit ti imádtok.
5. Amint ti imádni nem akarjátok azt, a kit én imádok.
6. Nektek a ti vallástok, nekem az enyém!

És a 68-ik szuratban:

9. Ne engedelmeskedj a meghazudtolóknak.
10. Ohajtják, hogy gyengéd légy, s ők is gyengédek lesznek.
11. De ne engedj minden silány esküdözőnek.

A kiegyezés füstbe ment, mert Mohammad lelkiismerete fellázadt ellene, mikor már megtörtént...

Mikor a koreisiták azt mondák: „*Mohammad megbánta*“, azzal kijelenték, hogy nem ők bontották fel a kiegyezést, hanem maga Mohammad, mert csakugyan megbánta!...

A kik hazatértek Abessziniából, nem találtak védelmet pogány rokonaiknál; tehát nem rokon, pogány földieknél keresték azt s az arab lovagiasság szelleme még uralkodó lévén, meg is nyerték azt.

Oczmán visszatérvén, Validot a Moghira fiát, az iszlam főellenségét kérte fel védelmért, s Valid engedett az arab lovagiasság törvényének, kihirdette a Kábánál, hogy Oczmánt védelmébe fogadta, s beszélhet, tehet tetszése szerint, szabadon. De Oczmán látta, hogy szegényebb hitsorsosit üldözik, lemondott a védelemről. Jőjj a Kábához s mond el ezt ott nyilván, válaszolt neki Valid. Ugy történt. Oczmán ezentul Alla oltalmába ajánlá magát.

Meghiusulván a kiegyezés, az üldözés különböző alakban napi rendre jött. A ki menekülni akart, Abessziniába vándorolt. De a mekkai főurak nem jó szemmel nézték ezen kivándorlásokat. Követséget küldtek Abessziniába, s kérték a fejedelmet, hogy a menekülteket haza küldje; de az abessziniai fejedelem nem teljesité a pogányok kivánságát.

X. FEJEZET.

Hamza és Omár megtérése.

Mohammad az üldözés alatt *Arkám* házában tartózkodott, ott találkozott hiveivel. Arkám a hatalmas Mahzum családnak volt tagja, de rokonai ellenségei valának az iszlamnak. A rokonság több moszlimre oly nyomást gyakorolt, hogy legalább látszatra lemondottak az uj vallásról. Mondják, hogy a próféta nem is követelte oly szigorun a hit bevallását; a szuratokban erősen pattogott az üldözők ellen, pokollal, kárhozattal fenyegette őket, de a gyakorlatban engedékenyebbnek mutatkozott.

Arkám házában hivei felszaporodtak, a *negyven ötven lélek : százra gyarapodott.* Az üldözés reclamot csinált a prófétának. Hiveiben is a vértanuság szelleme kezdett ébredezni, a példázgatások, régi próféták és régi szentek életéből megtermék gyümölcseiket a hivek közt is. Magát a prófétát is a gúny, az üldöztetés izgatta kitartásra, annál is inkább, mert szemei előtt lebegtek a régi minták, a régi próféták története, melyet százszor is elmondott szurataiban. Őt az ellenzék kergette előre prófétai pályáján; másokban, kikszinte megsokallották már a bálványozást, ugyanezen ellenzéknek sokszor igen nemtelen fellépése, keltett rokonszenvet az oly becstelenül üldözöttek iránt. Soraikba állottak.

Ilyen volt *Hamza*, az *Abutálibnak* és *Abu Lahabnak* öcscse, Mohammad rokona, — őt később az *Isten oroszlányának* nevezték el hitfelei.

Megtérését moszlim források igy adják elő: *Abu Dsahel*, egy izben a Száfa dombon, hol *Arkám* háza állott, elment a próféta mellett, gúnyolván, szidalmazván őt és vallását. Ezt egy nő a szomszédban hallotta. Abu Dsahel elment a Kábához társalogni. Nem sokára Hamza jött hazafelé ivvel, nyillal vadászatról; de előbb szokása szerint betért a Kábához, hogy azt körül járja. Ama nő tudatta Hamzával a történteket. Hamza haragra lobbant, s nagyot ütött az ivvel Abu Dsahel fejére. »Hogy mered őt bántani, kinek hite az én hitem! meggyőződése az én meggyőződésem? Add vissza az ütést, ha mered?!« igy szólott. Nehány rokon felugrott segitségére Abu Dsahelnek, de ez csitítá őket: Csakugyan nagyon megsértettem rokonát, mondá. Hamza moszlimmé lőn, s a mekkaiak féltek boszantani a prófétát, kinek ily híve akadt!

Még nagyobb benyomást tett, nehány nap mulva, a huszonhat

éves *Omárnak*, Abu Dsahel unokaöcscsének megtérése. Ő is ellensége volt az iszlamnak. Moszlim források sokféle regét beszélnek az iszlam e legnagyobb fejedelmének megtéréséről. Ő volt az iszlam sz. Pálja. Állítják többi közt, hogy Mohammad kérte Allát, dicsőitené meg az üldözött vallást akár Abu Dsahel, akár Omár megtérésével. Egy ízben hirül vitték Omárnak, hogy huga Fatime és annak férje moszlimek. Nagy haraggal berontott Fatime házába. A házaspárnak épen a *huszadik* szurat olvasta fel *Khabbáb* nevü moszlim. A zajra, melyet Omar az ajtó előtt tőn, *Khabbab* hirtelen elrejtőzött, de elejté a lapot, melyen a szurat irva volt. Omár rajta kapta őket s szidalmazta, megverte, de Fatime és férje válaszolák: „*Nincs isten Allán kivül, s Mohammad az ő követe!*“ Omár megszégyenült. Megbánta nyers goromba magaviseletét; s kérte hugától a lapot. Megkapta, de csak azon igéret mellett, hogy előbb megmossa kezét, mielőtt hozzányul, s aztán visszaadja azt. Elolvasta az első tizenhat versét:

Allának, az irgalmas Rahmánnak nevében!

1. T. H.
2. Nem azért küldöttük le neked a Koránt, hogy terhedre legyen;
3. Hanem intelmül az istenfélőnek.
4. Lebocsájtá az, aki teremté a földet s a magas eget.
5. A Rahmán a trónon elhelyezkedik,
6. Övé minden, a mi az egekben, a mi a földön s a mi e kettő közt és a mi a föld alatt.
7. Ha kinyilvánitod is szóval, ő tudja a titkot, s a rejtettebbet.
8. Alla, ő az isten, nincs isten kivüle! őt illetik a legszebb nevek.
9. Vajjon tudomásodra jutott-e Músza története?
10. Midőn látta a tüzet, mondá népének: várjatok; mert én tüzet láttam, hogy hozzak nekt k belőle égő üszköt, vagy utbaigazitást nyerek a tüz által.
11. S midőn közeledett hozzá, igy szólíttatott: o Músza!
12. Én vagyok urad! vesd le saruidat! A Tua szent völgyében állasz!
13. Én kiválasztottalak! Figyelemmel hallgasd a mi kinyilatkoztatik...
14. Én, csakis én vagyok Alla, nincs isten kivülem, imádj tehát engem, s imádkozzál nevemben!
15. Ime az *óra közelg*, de ki nem nyilvánitom azt, hogy részt kapjon mindenki a szerint, a mi[illegible]t.

16. Ne tereljen el tőle az, a ki nem hisz benne s követi kívánságait, — hogy el ne vessz!

Ezzel Omár megtért, elment hogy felkeresse *Arkám* házában Mohammadot, kijelenté előtte, hogy Allán kivül nincs Isten s Mohammad az ő prófétája. Mások szerint Omár a Kábánál találkozott Mohammaddal, a ki épen a hatvanegyedik, némelyek szerint a hatvankilenczedik szuratot olvasá.

Omár megtérése hat évvel a Medinába való menekvés előtt történt, tehát 616-ban.

Omár arra birta Mohammadot, hogy nyilvános körmenetben hiveivel a Kábához vonuljon, ezt korábban már Abubakr is javasolta; most Omár megtérése után, Mohammad megtette a nyilvános odavonulást. A moszlimek, kik Mekkában maradtak, ez időszerint negyven, negyvenöt férfi tagot számláltak. Két részre oszlottak, az egyiket *Omár* vezette, a másikat *Hamza*. Ünnepélyesen körüljárták a Kábát, s ott testületileg nyilvánosan imádkoztak.

Abu Dsahel, az iszlam nagy ellensége is szörnyen boszankodott unokaöcscsének, Omárnak, megtérésén, de kötelességszerűn megvédte őt s ezért is Omárt senki sem merte bántani. Ő kénye-kedve szerint eljárt a Kábához imádkozni.

Midőn azonban látta, hogy szegényebb hitsorsosit mennyire üldözik, felmenté nagybátyját a védelem kötelességétől. Megvéd Alla, s védekezem önmagam, igy szólt. Abubakr és Omár az iszlamot diadalra segítették. A próféta mondá: Minden prófétának két földi és két égi vezére van. Az én égi vezéreim Gábor és Mihál angyalok, a földiek pedig Abubakr és Omár.

Ibn Iszhak *ötvenhét* személyt emlit fel, kik Omár megtérése előtt lettek moszlimekké.

Az üldözés heve nőttön nőtt, többen ismét Abessziniába vándoroltak, ott a hivők száma már *százra* ment; nyolczvanhárom férfi és tizennyolcz nő.

Ez alkalommal *Abubakr* is ki akart vándorolni, *Ibn Iszhak* szerint már egy vagy két napi távolban volt a várostól, midőn *Ibn Doghonnával*, egy előkelő, s a koreisitákkal szövetséges törzsfővel találkozott. *Hová mégy*?! kérdé őt. Kivándorlok Abessziniába, mert törzsem üldöz, igazságtalan irányomban! Ily jeles férfit üldözni nem szabad! kiáltott fel a *seik*. Jőjj vissza a városba, én védőd leszek. És Ibn Doghonna kihirdeté a Kába előtt, hogy Abubakr-t védelmébe fogadta!.. Ne merjétek bántani!...

Abubakr igen vallásos kedélyü férfi volt. Háza előtt egy kis téren szokta imáit végezni, s a Korán szakaszait könyhullatások

közt olvasta. Gyermekek, nők, rabszolgák megállottak nézni az áhitatos látványt. A koreisiták főnökei panaszt emeltek e miatt Abubakr ellen *Ibn Doghonnánál*, azt kivánván, hogy a rosz példaadás elkerülése végett *Abubakr* zárt ajtók mögött imádkozzék. E kérelmet méltányosnak találta a védő — de *Abubakr* megköszönte a védelmet, s Allára bizta magát. A Kábánál kijelenté, hogy nem kivánja többé Ibn Doghonna védelmét.

Moszlim források nagy gonddal közlik a kivándorlottak névsorát, hisz ők voltak az iszlam első hitvallói. Fentebb említők, hogy a mekkaiak követséget küldöttek Abesszíniába a menekültek kiadatását sürgetvén, de hasztalan; Abesszinia határozottan pártolta a moszlimeket s azért folyton vándoroltak oda; ugy hogy Mohammad mellett Mekkában igen kevés moszlim maradt ezen időben.

Mohammad a mekkai oligarchiát ezentul nyiltan megtámadta. Az ó-szövetségi bibliából s egyéb hagyományokból meritett istenitéleteket ugy adta elő, hogy az istentelenségnek főczinkosai mindig az illető népek *vezetői, főnökei valának.* Ezek zaklatták az Isten által küldött prófétákat, *Mósét, Noét, Soaibot, Húdot, Szálihot*, s a szigoru istenbüntetést, mely az ellenkezés, a jámbor férfiak, a hivők üldözése miatt bekövetkezett az illető népekre, ezen *főnökök* gonoszsága okozta. Sokszor ismétli, több szuratban kifejti ezen eszmét; s hogy a czélzás még világosabb legyen, azon régi, valóban létezett, vagy csak képzelt *főnököknek, előkelőknek szájába oly szavakat, oly ellenvetéseket, fenyegetődzéseket ad, melyeket a mekkai előkelők szoktak használni Mohammad ellen.* — V. ö. VII. szurat 53—136. versig, és XXXVIII. szurat, stb.

Nagyon boszantá a mekkai urakat Mohammad azon állítása, hogy Alla csak azért nem pusztítja el Mekkát, mert a próféta és hivei benn vannak. Egyenesen felszólíták, hogy távozzék Mekkából, s majd meglátják!...

A XXXVII. szuratban mondja Alla:

173. És távozz el tőlök egy időre!
174. S nézz rájuk, majd néznek!
175. Vajjon siettetni akarják a maguk büntetését?
176. S ha leszáll küszöbeikre! Rosz hajnaluk lesz a megintetteknek.
177. De távozzál el tőlük egy időre!
178. S nézd!... majd néznek!... (t. i. a csakugyan bekövetkezett veszedelemre.)

A XVII. szuratban:

74. Kevés hijja volt, hogy a hitetlenek eltántorítottak attól, a mit kinyilvánitottunk neked! Hogy olyasmit koholj felőlünk a mi különböző attól... Ekkor barátjokul fogadtak volna téged!...

75. S ha meg nem erősítettünk volna, már már feléjük hajlottál volna....

76. Ekkor megizleltettük volna veled az élet baját és a halál baját... nem találtál volna védőt ellenünkben!

77. Már majdnem sikerült nekik, hogy *kiűzzenek* e földről s *kidobjanak onnan*; *s ha igy ... nem maradtak volna benne, utánnad, csak kis időre.*

78. *Törvény ez már előtted küldött követeinkre nézve s törvényünk nem szenved változást.*

Még később, *Medinában*, is megemlékezik erről:

A VIII-ik szuratban olvassuk:

24. Emlékezzetek! Midőn kevesen valátok és gyengék a földön, s féltetek, hogy elvesztenek benneteket az emberek, Alla oltalmába fogadott.....

— — — — — — — — — — — — — —

29. És midőn ármánykodtak ellened a hitetlenek, hogy megfogjanak, vagy megöljenek, vagy *kidobjanak*, hadd ármánykodjanak! Alla is ármánykodott, s Alla a legügyesebb ármánykodó!...

30. Midőn elmondattak előttök jeleink (Korán), azt mondák: *Már hallottuk! ha akarnók, bizony mondhatnánk ehez hasonlót. Régi mende-mondák ezek!*

31. S midőn mondák: Allahoma! Ha ez (Korán) tőled való igazság, hullass ránk kőesőt az égből vagy látogass meg iszonyú büntetéssel!...

32. Nem büntette meg őket Alla, *mert te közöttök* valál; nem büntette meg őket Alla, *mert hátha megtérnek?!*

Ezeket ismételte Mohammad többször. De nem használt. Ő annyira bele élte magát prófétai küldetésébe, hogy maga is teljesen meg volt győződve ezen fenyegetések bizonyos bekövetkeztéről; a régi prófétákról szóló ebbeli hirek, melyeket annyiszor ismételt, megerősítették ezen meggyőződését. Ily eszmékkel levén elfoglalva nappal, éjjel is azokkal álmodott, s mivel zsidó és keresztény forrásokból tudta, hogy Isten a prófétákkal álmukban is beszél; ő is, saját ilyetén álmait, valóságos isteni kinyilatkoztatásnak vette. Tünődött, menjen-e, ne menjen-e Mekkából?... *E nappali tünődés éjjeli ál-*

maiban is jelentkezett.... Azt álmodta, hogy Alla nem akarja az el menekülést, tehát marad, — de isteni kinyilatkoztatásnak vette ezen álmát. *Majd kételyeiben, hirtelen jött gondolatait is, Alla tulvilági közléseinek vette...*

A Mekkai főnökök megtámadása fokozta az üldözés hevét. A rabszolgák s védelem nélküli moszlimek érezték ezt leginkább. Délben, a forró napsugaraktól izzó homokra fektették, meztelen, megkötözve. Sokan hősies kitartást tanusitottak, habár nem is mind történeti tények a moszlim martirologium legendái. *Abubakr* több moszlim rabszolgát megvett, ezzel sorsukat enyhité — később felszabaditá őket — s családjának védenczeivé lettek, miáltal ez is fegyveresekben szaporodott.

Szabad férfiak is sokat szenvedtek, nem moszlim családjoktól; s kivált gyenge jellemekre nagy erkölcsi nyomás volt, midőn hadilábon álltak családjukkal, ettől kiközösítve.

De főleg Mohammadot akarták ártalmatlanná tenni. Abutálib nem mondott le rokonának védelmezéséről. Ha tetszik indítsatok harczot, pusztitsuk, semmisítsük meg egymást! — igy válaszolt a sürgetésekre. Egyébként Mohammad rokonsága gyengébb volt, semhogy erélyesen védhette volna magát. Egy ízben cselhez nyultak, hogy némileg megrettentsék az ellenfélt, s a vérboszu kisértetét idézzék fel előttük. Hirét terjesztették, hogy Mohammad eltünt, megöletett... A rokonok fegyveresen oda rohantak a Kábához, hogy az egybegyült, s roszat nem gyanitó ellenséges főembereket kardra hányják. Számon kérték tőlök Mohammad életét... De akkor mások hirül hozták, hogy a próféta él... E csel használt, megrémité az előkelőket. Erre vonatkozik a VIII. szuratnak fent idézett 29-ik verse az ármánykodásról. A rokonok cselfogását a próféta Alla művének tulajdonítja... Ő adta nekik ezen szerencsés gondolatot, mely legalább pillanatnyi siker*t* aratott, azért: *Alla a legügyesebb ármánykodó!* . . . .

A tizenkilenczedik században se szükölködünk ily jelenetek, ily eljárás hiányában. Csak olvassuk az ugynevezett *egyházi szellemü* lapokat, hányszor mutogatnak azoknak hasábjain Isten ujjaként oly dolgokat, melyeket az elfogulatlan ész nagyon is földies, a menyországgal egybe nem függő eseményekül ismer fel.

Ilyen a »*hit világánál vizsgálódó ész*«!..

Ezt mai áhitatos férfiaink nagy istenajándékának tartják *önmagukra nézve*...

Miért lenne az ugyanezen szellemben gondolkozó Mohammad csaló? . . .

A »*hitnek emberei*« minden időben és minden felekezetben igy látnak...

Miért lenne csak egyik fél *szent*, a másik pedig *ördög?!*... Ugyanazt teszi mindkettő!...

Önámitás az mindkét részen!...

XI. FEJEZET.

A kiközösítés.

617-ben, a prófétai küldetés *hetedik évében*, Mohammad egész rokonságát, a *Hásim* és *Almuttalib* ágakat, moszlimeket és pogányokat, a többiek kiközösítették, minden közlekedéstől elzárták, házasságokat nem kötöttek, kereskedelmi viszonyba nem léptek velük, védelmet nem adtak nekik. Irásban kötelezték erre magukat s az iratot a Kábánál letették. A kiközösitettek pedig a Síb város részben, hol zömük lakott, öszpontosítják magukat. Egymástól légmentesen elzárt két tábor képződött Mekka polgáraiból Mekkában. És ezen ostromállapot *két* vagy *három* évig tartott. Csak a zarándoklat nagy ünnepein léphettek be a kiközösítettek az emberek társaságába, az ünnep végeztével ismét kivettettek abból. Ezen kórállapot ugyanazon város polgárai közt saját természetének fvgva, nem tarthatott sokáig. A többség, a kiközösítő fél is megunta. Pedig kezdete oly dühös volt, hogy a kiközösitési okmányt a Kábában felfüggesztették; tehát szent ünnepélyességgel kijelenték, hogy nemcsak Mohammad és hivei, de a pogány rokonok is, kik csakis a vérrokonság kötelékei miatt védelmezték, — *ellenségei a mekkai társadalomnak és Mekka isteneinek!*

A szükség a szent helyen felfüggesztetett okmányt is, ad acta, a lomtárba tette 620-ban. Moszlim források a kiközösítés megszüntetését a következő csodaeseménynek tulajdonitják:

Abutálib egy ízben a Kábához ment s igy szólt a koreisitákhoz: Unokám — t. i. Mohammad — a ki még nem csalt meg soha, azt állítá, hogy az ellenünk irt okmányt, mely a Kábánál van letéve, a szú ette meg, csakis az *Alla* szavak maradtak épeknek; — lássátok, igy van-e, s ha igen, ugy Alla akaratja, hogy kibéküljünk. A koreisiták megtekinték az okmányt s ugy találták, a minőnek Mohammad állítá. Erre visszavonták a kiközösitést. Ugy látszik abban állapodtak meg, hogy Mohammad ne szídja olyannyira isteneiket.

A VI-ik szura 108-ik versében mondja Alla:

»*Ne káromoljátok azokat, a kiket segitségül hivnak Allán kivül, nehogy ők is Allát tudatlanságukban ellenségkép káromolják . . .* «

És a XVI-ik szuratban:

125. *Okosan, vonzó tanitással hivogasd a te urad utjára, s ha vitatkozol velük, szelíden történjék,* mert urad legjobban ismeri azt, a ki utjáról eltéved, és ismeri legjobban a vezérelteket!...

A XXIX-ik szurat rajzolja a moszlimek állapotát ezen utóbbi években, t. i. 617—620-ig.

2. *Vajjon azt vélik az emberek, hogy mondhatják: hiszünk, a nélkül, hogy kísértésnek ki ne tétessenek?*
3. *Már kikémleltük a régieket is, s Alla bizonyosan tudja,* kik az igazak s bizonyosan ismeri a hazugokat.
4. A gonoszul cselekvők azt hiszik, hogy szabadulhatnak előlünk? Tévednek!
5. S a ki reményli az Allávali találkozást (itélet-nap) tudja meg: *Alla határnapja, bizonyára elérkezik.* Ó a halló, a tudó!
6. *És a ki küzdött, önmagáért küzdött,* mert Alla bizonyára gazdag a világok nélkül is.
7. *Kik hisznek és jót cselekszenek, azokkal kiengesztelődünk bűneikért, s a visszafizetésnél csak legszebb cselekedeteikre leszünk tekintettel.*
8. *Jót parancsoltunk az embereknek szülőik iránt, de ha arra kényszeritenek, hogy oly társakat adj nekem, kikről nincs tudomásod, akkor ne engedelmeskedjél nekik.* Mert hozzám kell visszatérnetek s elmondom mindazt a mit cselekedtetek.
9. A kik hittek és jót cselekedtek, azokat bizonyára az üdvözültek közé vezetjük.
10. Vannak az emberek között, kik mondják: *hiszünk Allában, s midőn Alláért üldöztetnek, ép ugy veszik az emberektől származott kisértést, mint Alla büntetését. Ha urad egykor győzelemre segit, bizonyára azt fogják mondani: hiszen mi veletek tartottunk!* Vagy tán Alla nem tudja, mi van a teremtmények kebelében?...
11. Bizonyára felismeri Alla azokat, a kik hisznek, és bizonyára *felismeri a képmutatókat.*
12. *S mondák azok, kik nem hittek, azoknak, kik hittek, járjatok ösvényünkön, magunkra veszszük büneiteket!* De ők nem vállalhatnak magukra azok büneikből semmit, ők csak hazudják.
13. Minden bizonynyal viselni fogják terheiket, s terheket terheikkel; s a feltámadás napján felelniök kell hazugságaikért.

14. Ezelőtt Noét küldöttük népéhez, *s ötven év hián ezer esztendeig várt közöttük, s elragadta őket az árviz, gonoszak voltak.*
15. *S megmentettük őt, s kik társai voltak a hajóban, s ezt jelül tettük a teremtményeknek.*
16. És Ibrahimot (küldöttük) midőn mondá népének: szolgáljatok Allánah s féljétek őt, ez legjobb nektek, ha megteszitek!
17. Mert Allán kivül bálványoknak szolgáltok, s hazugságokat koholtok; de azok, amiket Allán kivül szolgáltak, nem nyujtanak nektek táplálékot. Allától kérjetek táplálékot, szolgáljatok neki, legyetek hálásak irányában, hozzá fogtok visszatérni.
18. S hogyha hazugsággal vádoltok; — már a régi pogányok is hazugságot emlegettek, — *de a követnek nincs egyéb feladata a nyilvános tanitásnál.*
19. Avagy nem látták miként teremti elő Alla a teremtményt? Egykor ismét visszahivja; ez Allának könnyü.
20. Mondd: járjátok be a földet, s lássátok, miként vette kezdetét a teremtmény, egykor Alla előhozza a másik alkotást, mert Alla a leghatalmasabb.
21. *Megbünteti akit akar, s irgalmaz annak, kinek akar, s egykor előtte kell megjelennetek.*
22. Ellent nem állhattok neki, sem a földön, sem az égben, s Allán kivül nincs védőtök, nincs segitőtök.
23. A kik tagadják Alla jeleit, s visszatorlását, azok kétségbe esnek irgalmam felett; ők azok, kiknek sulyos lesz büntetésük.
24. *S népének* (Ábrahámé) *felelete se volt egyéb: azt mondák: öljétek meg őt, vagy égessétek meg őt, s Alla megmenté a tüztől. S valóban ezek jelek a hivő népnek.*
25. S ő is mondá: bálványokat is istenül fogadtatok Allán kivül, *egymás iránti barátságból*, de ez csak a földi életben tart, azután a feltámadás napján egymást meg fogjátok tagadni, s egymást kölcsönösen meg fogjátok átkozni; tartózkodási helyetek a tüz lesz, s nem leend segitőtök.
26. S hitt neki *Lút*, s mondá: *én bizony kivándorlok uramhoz*, ő a fenséges, a bölcs.
27. S megajándékoztuk őt *Iszhakkal* és *Jakúbbal* s utódai számára rendeltük a prófétaságot és a könyvet. S megadtuk jutalmát e világon; és a másikon bizonyára az ödvözültek között leend.
28. És Lút, midőn mondá népének: hát ti csakugyan oly bünt követtek el, minőre példát nem adott előttetek teremtményt?

29. Hát a férfiakhoz jártok? .... *s nem volt egyéb felelete a népének, azt mondák: Ugyan hozd le reánk Alla büntetését, ha igaz ember vagy!*

Ezek után hasonló értelemben idézi Soaib, és a medianiták; az áditák, a czemudeusok, Móse, Farao példáit az istenitéletre. Nyilván a *keresztényekre Abesszíniában* vonatkozik a 46-ik vers: „*Ne vitatkozzatok a könyvesekkel* (keresztények s zsidók) *ha csak jobb ügy érdekében nem történik; közülök csak az igazságtalanoknak szegüljetek ellent. Mondjátok: Mi hiszünk abban, ami leküldetett nekünk, s abban, ami leküldetett nektek; a mi istenünk és a ti istenetek egy, s mi neki hódolók.*“

Tehát arra inti hiveit a próféta, hogy Abesszíniában a keresztényekkel békében éljenek, sőt ezen parancsa által az ottani keresztények rokonszenvét megnyerte hivei iránt.

A következő versekben többi közt a *világ mulandóságáról szólván, állitja, hogy e földi élet csak játék és hiábavalóság*, a jövő élet a valódi élet; bár szivökre vennék az emberek ezen igazságot. A szuratot egy nevezetes mondással végzi, mely igazolja meggyőződésének őszinteségét:

68. *Van-e gonoszabb annál, a ki hazugságot költ Alláról; vagy az igazságot, melynek ismeretére eljutott, hazugságnak bélyegzi? Nemde a Gehennában lesz tartózkodásuk ezen istenteleneknek?!...*

Mohammad tehát meg volt győződve, hogy ő semmit se költ Istenről, hogy mindaz szent igazság a mit Alláról hirdet — különben megérdemelném, hogy a poklok mélységes fenekére vettessem. Ez logikája a 68-ik versnek.

A kivándorlóknak a menyországot igéri.

Igy olvassuk a XXII-ik szuratban: 59. *És a kik kivándoroltak* (t. i. Abesszíniába) *Alla utján*, aztán megölettek, vagy meghaltak, szép adományt adományoz nekik Alla, mert valóban Alla java az adományozóknak. 60. Minden bizonnyal levezeti őket àma helyre, hol örömest lesznek, mert Alla tudó, kegyelmes!

A kiközösités örvendetes végével nem sokára, ugyanazon évben szomoru események következtek. Meghalt Mohammad neje Khadidsa, s kevéssel utánna *Abutálib.*

Abutálib nem lett moszlimmé.

Végperczeiben a moszlimek felszólitották, hogy térjen meg: *Abd-elmuttalib* hitében halok meg! válaszolá. S igy történt. A *Szirat arraszul* szerint *Abutálib* azt válaszolá: »*Szivesen térnék meg, de azt mondanák az emberek, hogy a halálóra félelme téritett meg!* «... Ugy látszik azonban, hogy az egy istent hitte, ámbár unokáját Moham-

madot — kit mégis mindig pártolt — el nem ismerte prófétának, hanem képzelődő, jóhiszemü ábrándozónak, rajongónak tartotta. Valószinüleg a prófétának öregapja *Abd-elmuttálib* is a *hanifek* sorába tartozott. *Abutalibet* Mohammad megsiratta s Alla kegyelmét kérte reá. A halott megmosatásáról s egyéb szertartások végrehajtásáról Mohammad meghagyásából *Ali* gondoskodott. Abutálib halála 620. julius 7-én történt. Moszlim források szerint Mohammad ekkor 49 éves, 8 hónapos s 11 napos volt. Mennyi időköz választá el a két halálesetet t. i. Khadidsáét és Abutálibet, az nem bizonyos, némelyek pár hónapot, mások egy hónapot és öt napot, s többen csak három napot mondanak. Az sem bizonyos Khadidsa halt-e meg előbb vagy Abutálib.

Mig *Khadidsa* élt, addig Mohammad több feleséget nem vett; annyira tisztelte őt. Hatvanöt éves volt, midőn meghalt. Alig mult el egy hó e halálesetre, Mohammad feleségül vette *Szaudát*, egy moszlim özvegyet, ki férjével Abessziniába kivándorolt volt. Nem sokára pedig *Aisát*, Abubakr *hét* éves kis leányát jegyezte el magának.

Halálesetek, házasság, eljegyzés, ezzel a koreisiták nem sokat törődtek, hanem rajta voltak, hogy mennél elviselhetlenebbé tegyék próféta polgártársuknak a tartózkodást szülő városában.

Abu Lahab is megsokallotta. Látván rokona védtelenségét, védelmet ajánlott neki, de ez sem soká tartott, a koreisiták azzal riasztották vissza Abu Lahabot kötelességétől, hogy felhozták, miszerint apja elkárhozott Mohammad szerint. Mohammad csakugyan igy válaszolt Abu Lahab kérdésére és igy megszünt a védelem. — Mohammad 620-ban, menekülendő a mekkai zaklatástól, fogadott fiának, Zaidnak kiséretében Tájif városba ment, harmadfélnapi járó földre Mekkától. Itt minden jelesb embert meglátogatott, de hasztalan. Tiz napig volt itt, s mert féltek, hogy az ifjuság hozzá áll, figyelmezteték a tovább utazásra. Az utczai gyerkőczöket is felbiztatták, hogy kövekkel dobálják, s meg is sebezték lábait. Zaid, ki védte, nehány lökést, ütleget kapott. A városon kivül Rabia fiainak — mekkaiaknak — nyaralójuk és kertjük volt, ide menekült a próféta egy szőlőtő árnyékába, üldözői elől. A tulajdonosok szőlőt küldöttek neki Addas nevü keresztény rabszolga által, ki Mohammadot nagyon becsülte. *Bokhari*, Aisa után beszéli, hogy Alla a hegy angyalát küldé a prófétához: »*Rájuk dobjam-e ezen két hegyet*?« — az Aksáb hegységét, — Nem ;... válaszolt a próféta, talán gyermekeik meg fognak térni.....

Hazafelé térőben *Nakhlá*-ban állapodott meg pár napra; itt a Dsinnek, midőn hallották a Korán szakaszok elmondását, tömegesen megtértek.

Dselaleddin szerint e dsinnek Nisibisből jöttek, a próféta egy pálmafa odúban hajnalkor imádkozott, s Korán szakaszokat olvasott. — A *Hetvenkettedik* szurat tartalmazza ezen megtérést.

1. Mondd: Kinyilatkoztatást nyertem az iránt, hogy a Dsinnek csoportja figyelmesen hallgatta (t. i. a Koránt) és mondák: valóban csodás olvasmányt hallottunk!... 2. A vezetéshez visz s mi hiszünk benne; semmi lényt se akarunk urunkhoz hasonlóvá tenni. 3. És magasztaltassék urunk felsége, bizonyára se életpárral, se gyermekkel nem bir. 4. A mi bolondjaink oly dolgokat mondanak Alláról melyek nem méltók reá. 5. Eddig azon nézetben voltunk, hogy Alláról se ember, se a Dsin hazugságot nem mond. 6. Az emberfiak közül voltak, kik Dsinnekhez folyamodtak;.. de még gonoszabbakká lettek ezáltal. 7. Mert a ti (mekkai) nézeteteket vallották, hogy isten senkit se fog feltámasztani halottaiból. 8. Megtapogattuk az eget s ugy találtuk, hogy erős őrökkel s csillag lángokkal tele. 9. Ez előtt ott egy zugban meghuztuk magunkat s hallgatództunk. De ha most valaki hallgatódzik, egy csillag láng gátolja. 10. Valóban nem tudjuk, jót vagy roszat szándokol-e Alla a földön. 11. Közöttünk vannak jók és gonoszok, mert különböző utakon járunk. 12. Jól tudjuk, hogy Allának e földön ellent nem állhatunk, se nem menekülhetünk előle. 13. S azért mióta a vezetést (Koránt) hallottuk, hiszünk benne, s az, aki urában hisz, kártól, veszélytől nem félhet. 14. *Moszlimek is és tévedezők* is vannak közöttünk. A kik moszlimek, az igazat választották. 15. A tévedezők pedig tüzelő anyag a pokolban.

Továbbá felemliti, hogy a Dsinnek majdnem egymást nyomták agyon, csakhogy közeledhessenek a prófétához; aztán figyelmezteti a hitetlen mekkaiakat a megtérésre, nehogy utolérje Alla büntetése. *Nem tudja ugyan mikor hajtja végre Alla a fenyegetést nem mondja meg e titkot senkinek; hacsak épen valamely követét nem értesitené felőle.*

Mohammad eleinte azt hitte, hogy a bálványokban angyalokat imádnak; ezt tiltotta, aztán dsinneket hitt angyalok helyett, főnökük Iblis, ördög vagy sajtán. XXXIV. Sz. 40. v.

A *Dsinnek* inspirálják a Káhinokat, de mert nincsenek kellően értesülve az égiekről, zavart az egész inspiratió. A Dsinnek hallgatódznak az ég boltozatánál, kapujánál, de Alla csillagot dob rájuk s elriadnak. Nekünk ez csillaghullásnak tetszik, moszlim forrázok szerint Mohammad életében igen sürű volt a csillaghullás.

A XXXVII-ik szuratban olvassuk: »6. A legalsóbb egeket csillagokkal ékesitettük díszitésül. 7. S védgátul a sátánok ellen. 8. Ők nem hallhatják a legfőbbek társalgását, mert minden oldalról

megdobáltatva visszaüzetnek. 9. S állandó büntetés vár rájuk. 10. Némelyek azonban nehány szót elkapnak, de egy hatalmas csillaghullás éri őket.«...

Máskor szelidebb irányukban, állítván, hogy az emberek gonoszsága az oka, ha Dsinneket imádnak s nem ők. A Dsinnek is igy védekeznek itélet napján Alla előtt. 25. Sz. 18. sk. v.

A Nahlában történt jelenség után, Mekkába visszament. Midőn a Hira hegyhez ért, követet küldött Mekkába *Mótimhoz* az *Adii* fiához, védelmét kérvén. Meg is nyerte.

Más két felszólitott megtagadta ezt. Motim egybehivta fiait s rokonait, hogy fegyverkezzenek. Igy várták a Kábánál. Midőn ide érkeztek mondá: Mohammadnak védelmet adtam. Ezalatt megjött Mohammad is Zaiddal. Koreisiták, szólt Motim: védelmet igértem Mohammadnak, vigyázzatok, hogy meg ne bántsátok. Mohammad a Kábához közeledett, megcsókolta a fekete követ s haza ment. Motimék pedig körüljárták a Kábát. Egy ízben megjelenvén Mohammad a Kába előtt *Abu Dsahel* felkiáltott: Abd Menaf fiai: ime prófétátok! Otbának a Rabija fiának nem tetszett e gúny, ámbár hivő nem volt, válaszolt: Ugyan hát miért nem kerülhetne ki közülünk próféta, vagy akár angyal is! Mohammad igy szólt: Nem Allát és küldöttét véded Otba, hanem saját orrodat! Te pedig Abu Dsahel! sirni fogsz hosszasan rövid élcedért. Ti is koreisi főnökök, nagy veszélybe jöttök!

A zarándok-ünnepek s a velük egybekötött vásár bő alkalmat nyujtottak, hogy tanát a vidékieknek is hirdethesse. Meglátogatta sorba a törzsek tanyáit ilyenkor. Emberek mondjátok utánam: Nincs Isten Allán kivül. E hitvallás által a többi arabokon uralkodni fogtok s a külföldieket megalázzátok. Ha hisztek, királyok lesztek a menyországban! Abu Lahab utána ment, mondván: Ne higyjetek neki, Szabeus és hazug, s köveket dobált reá. Az emberek mondák: Ime rokonaid, kik legjobban ismernek! s gúnyolták, de ő folyvást beszélt s azzal vigasztalta magát: Alla, ha nem volna akaratod, nem lennének ily megátalkodottak!

XII. FEJEZET.

Az éjjeli utazás Jeruzsálembe és a menyországba.

Mohammad Taifból szomoru tapasztalásokkal tért Mekka felé. Vigasztalásul szolgált azonban, hogy Nahlában a Dsinnek megtértek. Bizonyára bánkodó lelke Allánál keresett vigaszt, s a pálmafa

odujában azt álmodta, hogy miután az emberek oly kőszivüek s meg nem térnek; a *Dsinnek* fogékonyabbak. Midőn Mótim védelme alatt Mekkába lépett — régi ellenségei körébe, uj zaklatásoknak lőn kitéve.

Mekkai ellenségei azt veték szemére, bizonyosan zsidó források vagy közlemények nyomán, hogy a próféták hazája Sziria, tehát Jeruzsálemben szenteltesse magát prófétává. Megkapta kedélyét e gondolat! Az ó-szövetségi biblia személyeit, a régi próféták évek során át naponkint emlegette, Jézust is, Keresztelő-Jánost is... Feltette magában, hogy elzarándokol Jeruzsálembe a régi próféták fejedelmi szent városába. El is indult, de nem messzire jutott. Éjjel ugyan arról álmodott, a mi nappal kedélyét annyira foglalkoztatta.

Ezen éjjeli utazásról a Korán csak igen rövid jelentést tartalmaz. A XVII. szurat, melynek czime: *Az éjleli utazás* — első verse ez:

»*Dicsőség annak, aki átvitte szolgáját éjjel, a Harám mecsettől, az Aksza mecsetig, melynek környékét megáldottuk, hogy mutassunk neki jeleinkből. Ugyancsak ő a halló, a látó!...*«

A *meszdsed elharám*, a mekkai Kába, a *meszdsed elaksza*, a legtávolabbi mecset — pedig a Harám Esserif Jeruzsálemben, melynek egy része az *elaksza* nevet maiglan viseli. Itt keresztény templom állott a régi, *Salamon*-féle ős héber szentély helyén.

Az éjjeli utazást tartalmazó Korán-vershez következő magyarázatot füznek a moszlimek:

Midőn a próféta a Kábánál imádkozott, jött valaki — angyal — felvágta mellét, kivette szivét, megmosta a Zemzem kut vizében s aztán visszatette. Egy fehér állatot hoztak hozzá, neve *Alborak*, nagyobb a szamárnál, de kisebb az öszvérnél, hegyezgette füleit, hetykén lépdelt, ráültették a prófétát s megkezdé utazását Jeruzsálembe. Az uton jobbról egy hang igy szólt: O Mohammad állj meg egy kissé, kérlek! Háromszor ismétlődött e hang; a próféta nem ügyelt reá, tovanyargalt. Ugyanily hangot hallott az ut baloldaláról is, arra se figyelt. Midőn a jeruzsálemi templomhoz ért, lovát ama karikákhoz köté, melyekhez a régi próféték is kötötték volt lovaikat. Aztán belépett a templomba, s kétszer meghajtva magát, imádkozott. Kijövet a templomból találkozott Gábor angyallal, ki egy kancsó bort és egy kancsó tejet hozott elibe; a próféta a tejet választotta. Ezért megdicsérte őt Gábor angyal. Azt is mondá neki, hogy a jobbról hivogató hang zsidó hang vala, ha engedett volna neki, népe zsidóvá lett volna; a balról hivó hang pedig keresztény hang vala, ha ennek enged, népe kereszténynyé lett volna.

De még egy igen szép, igéző nőt is látott, gyönyörű, gazdag öltözetben, karjait Mohammad felé terjeszté és háromszor hivta. Ez a világ. Ezé lett volna, ha szavára hallgat. Gábor angyallal aztán tovább mentek, felfelé. Igen szép, gyönyörű helyre érkeztek s ott leültek. Innen felhatoltak a *hold menyországába*. Ennek fejedelme Iszmail angyal, serege hetvenezer angyalból áll. De minden angyalkatonának külön hetvenezer angyalból álló hadserege volt. Gábor az ajtónál zörget. Ki az? Én Gábor. Ki van veled? Mohammad. Követté lett-e már? Igen. Isten hozta. Kinyilt az ajtó és a prófétával szemben jött Adám, de fel nem ismervén őt a próféta, kérdé Gábortól, ki ez? Apád, Ádám. Üdvözölte a prófétát, sok jót kivánt neki. A lelkek jöttek Ádám felé. Ha hivő lélek jött, mondá: jó szellem, jó illat; ha hitetlen jött, mondá: rosz szellem, rosz szag! Aztán látta a próféta, hogy némelyek rothadt húst szagolnak, a jót, frisset nem szeretik. Gábor angyal azt mondá neki: Ezek a házasságtörők és paráznák. Másoknak nagy és nyitott szájuk volt, ebbe tüzes köveket dobáltak, másoknál a tüzes kövek alfelükből repültek ki. A próféta megértette, hogy ezek az árvák és kisdedek jószágait pazarolták el. Azt is látta, hogy némelyek saját körmeikkel tépik meg bőrüket s ordítanak. Ezek a rágalmazók s elhiresztelők. Látott szép nőket, emlőiknél fogva felaggatva, skorpiók és kigyók mardosták őket. E nők gyermekeiket gyilkolták meg. Ismét e nőket látta másokkal is, mint a Gehennába vezettettek Fáraóhoz. Midőn hozzá érkeztek, nagyon égető tüzre tétettek, s az iszonyuan agyonégette. Aztán nagyhasu férfiakat látott, mikor felakartak kelni majd hasra, majd hátra estek, midőn Fáraó elé hozattak, lábaik levágattak. Ezek uzsorások voltak. Tova mentek a második menyország felé. Gábor zörget az ajtón. Ki az? Gábor. Ki van veled? Mohammad. Van-e már prófétai küldetése? Van. Isten hozta. Kinyilt az ajtó s mindketten beléptek. Ott találták a két testvér két gyermekét *Jézust* és *Jánost*. (A moszlimek azt hiszik, hogy Mária Jézus anyja és Erzsébet János anyja testvérek voltak.) Üdvözölték Mohammadot s minden jót kivántak neki. A harmadik égbe hatoltak. Kopogtattak, kérdeztettek, feleltek mint elébb. Itt találták a gyönyörű szép Józsefet. Ő is üdvözlé Mohammadot. A negyedik égbe is a szokott kérdezősködések után jutottak. Edriszt Henochot találták ott, ez is üdvözölte Mohammadot. Az ötödik égben — ugy jutottak be, mint a többiekbe — Áront találták, szakálának fele fehér, fele koromfekete volt. A hatodik égben Mósével találkoztak, igen veres volt. A szokásos üdvözlet után mondá: Iszrael fiai azt hitték, hogy én vagyok a legtiszteltebb teremtmény, pedig ez (Mohammadra mu-

tatott) Alla előtt nálamnál többet ér. A hetedik égben Abrahámot találták, a látogatott házra támaszkodva, ebbe az ítélet napig, naponkint hetvenezer angyal zarándokol. Mohammad üdvözlé Ábrahámot s ez viszonzá üdvözletét jó kívánságokkal. Ábrahám mellett, ki moszlim volt, követői is állottak egy részük fehér, a másik hamuszin ruhában, de vegyest állottak. Ezek jót, roszat cselekedtek, de átalán mégis jók voltak. Aztán eljöttek Mohammad és Gábor a *Szidra* fáig, melyen túl teremtmény nem mehet. Istennek legszebb teremtménye ez. Csak egyetlen levele is képes volna beárnyékolni Ábrahám népét. Alatta a Szalszabil forrás ered, melyből az Alrahmat és Alkauczer folyók támadnak. Mohammad az Alrahmat folyóban megfürdött, s elengedte Alla minden múlt és jövendő büneit. Aztán az Alkauczer folyón átladikázott a Paradicsomba. A Kauczer folyó igen széles, kitünő vizzel bir. Annyi ivó serleg áll partjain, a mennyi csillag az égen fénylik. Akkora madarak vannak ott, mint a perzsa tevék. Szép fiuk szolgálnak étellel, itallal és gyönyörű leányok. Oly szépek, hogy ha az éjnek idején egy ily égi leány megjelennék az ég boltozatán, fényes nappalt varázsolna elő az egész föld kerekségén. Egy leányt látott ott s kérdé tőle: kinek vagy szánva leány! Zaidnak, ugymond, a Hárecz fiának. Aztán látta a Gehenna tüzét, s felismerte Alla büntetéseit, iszonyatosságukban. E tüzben a kő és vas elolvadnak. Aztán a Szidra fához jött vissza. Tengernyi angyal és madár volt rajta. Alla saját kezével támogatta a fát. Alla igen kegyesen fogadta a prófétát, nagyon kitüntette, kidicsérte, a patriarkák, próféták, s angyalok fölé helyezte, mint a teremtmények diszét, virágát. Egyuttal elrendelte, hogy a hivek naponta ötven imát mondjanak. Visszatért Móséhoz. ez kérdezte: mit rendelt Alla? Naponkint ötven imát. Ezt meg nem birjátok, én próbát tettem Iszraellel, lehetetlen ezt végre hajtani, eredj vissza Allához, alkudj le az ötvenből. Mohammad vissza ment s Alla öt imát leengedett. Móséhoz visszajövet ez ismét Allához küldé, hogy alkudjon még, mert sok, igen sok még az ima. Mohammad elment s lealkudott ismét ötöt, s addig járt Móse tanácsára ide-oda, mig végre csak *öt ima* maradt. Mindegyike, ugy mondá Alla, megér tiz imát, azért az ötvenes szám megmarad, s kijelenté egyuttal Alla, hogy többé nem enged, mert határozatai megmásíthatlanok. Móse ezen öt imát is soknak találta, menj el ismét Allához és alkudozzál. Immár restellem a sok alkudozást, szégyenlem magam, nem megyek. Ezen öt ima a moszlimek napi imái. 1. Napnyugtakor. 2. Az est beálltával. 3. Hajnalkor. 4. Délben. 5. Délután. Sokszoros felállás, letérdelés, leborulás, Korán szakaszok s egyéb áhitatos fohászkodások elmondása

képezik ezen imák szertartási részét. — A megbizhatóbb moszlim források igy irják le az éjjeli utat Jeruzsálembe és a hét menyországba. De mivel minden vallásfelekezetben vannak oly jámbor lelkek, kik mindig kevesellik a hiendőket, a moszlimek jámbor hite szinte még érdekesebbé rajzolta a prófétának ezen utazását.

A források az utazást a hidsret, a Medinába való menekülést megelőző harmadik évbe teszik; tehát 620-ra. A hó és nap iránt eltérők a nézetek. Az éjjeli utazást Jeruzsálembe a moszlimek egyáltalán elhiszik; de a menyországba való felhatolást, mert traditión alapszik, sokan csak legendának tartják. *Anasz* a hidsret 80-ik évében, tehát 700 körül volt első hirnöke a *menybevitelnek*, melynek előadását korábbi traditio nyomán a prófétától származtatta. A hivő moszlimek legnagyobb csodának tartják a menybemenetelt; s a korán értelmezők kitünőbbjei egybekötik a jeruzsálemi utazást a menybevitellel. *Dselaleddin*, a XVII-ik Szura első, fent leirt versehez irt commentárját igy kezdi: »Ezen éjjeli átvitel által a mekkai szentélyből Jeruzsálem szentélyébe, megtisztelte Alla Mohammadot, a próféták sorába igtatván őt s *felvivén a menyországba, megmutatván neki, látásban, a menyország csodáit s társalgásra méltatván őt, a mely tárgyról igy szólott maga Mohammad stb* " következik a fentebbi ut leirása. A traditio tehát, pedig elég korán, mint *Anasz* példája mutatja, a próféta szájára hivatkozik. Midőn a próféta ezt elbeszélte a mekkaiaknak, *kinevették.* Saját hitfelei közül is egyik másik megsokallotta és eltántorodott. Hivő nénje, *Umm Hani* szinte megsokalta, s ruhájánál fogva ránczigálta, hogy ne beszéljen tovább. Mohammad meg volt győződve, hogy csakugyan igaz, a mit mond, s azért végig elmondá, a nevetők és zugolódók daczára. De elvégre, a zugolódókat utóbb mégis figyelembe kelle vennie, s azért mondja Alla a XVII-ik szurat 61-ik versében: „*A látványt* — a visiot — *melyet neked mutattunk, az emberek kisértésére tettük.*"... A szurat első versében az mondatik: aszra *éjjel átvitte, éjjel elvitte*, átalán *éjjel utazott.... 61-ik vers*: rovja visiót emlit. Ugy látszik Mohammad, az ellenmondásokkal szemben maga sem volt egészen tisztában az iránt, vajjon a hetedik égben *testestül járt-e*, vagy csak *lélekben?* Nem tudom! Alla tudja legjobban! De mivel a kortársaknak hite még nem volt akkora, hogy a hegyeket megbirná, elvégre is hosszasb tünődés után; hogy volt, hogy nem volt, talán ama gondolat látszott, szemben az ellenmondásokkal, legbiztosabbnak, ha azt állitja, hogy lélekben járt ott — e gondolatot, mint minden jót Allától származtatta, neki tulajdonitá, s igy keletkezett azon helyreigazitás, melyet a 61-ik vers tartalmaz. Nem történt ez, a dolog

természeténél fogva rögtön, de bizonyára nem sokára; a Korán, vagy e szakasz végleges szerkesztésekor, ezen helyreigazitás, nem az első vers után tétetett, a hol természetes helye lenne, hanem távolabbi helyre, egészen heterogén tárgyak közé, mint alkalmi, futólagos megjegyzés lőn közbeszúrva. *Az emberek kisértésére tette Alla azon utat*, azaz hogy megváljék a hit fokának minősége. Még csekély lehetett az, azért Alla csak a *visió* és *nem a testszerinti utazás*, elhivését követelte a még gyenge hitűektől. De idő folytán a moszlimek hite erősbült, meg birta mozditani a hegyeket is. Ekkor már elhitték, hogy a próféta testszerint utazott, ugy, mint az első versnek szószerinti értelme követeli; a 61-ik verset ignorálták. Megtörténik ilyesmi a hit buzgó férfiaival máshol is, nemcsak az iszlám kebelén. *Sprenger*, a ki gonoszabbnak tartja a prófétát, mint a minő nem volt, azt hiszi, hogy a próféta maga beszélte el később ujra a dolgot, a hivatalos dementi után, s ennek daczára s a traditio ezen második, ujra javitott forrásból meritett. Én egyátalán, a csak némileg is beigazolható tényekből kiindulva, nem tartom oly jellemtelennek, oly hazudozónak a prófétát, mint a tulzó Sprenger, s azért felteszem, hogy ő a 16-ik vers értelménél maradt, de a traditio, s pedig mint láttuk igen korán, az első vers szerinti, tehát a korábbi értelmezést fogadta el, s terjeszté maiglan. Jeruzsálemben. a Harám területén áll a szikladóm, Esszahra, melynek sziklája a prófétát követni akarta az égbe, de Gábor nem engedte. Ott van a menybemenetel kúpja is, Kubbet el Miráds, a próféta utazásának emlékére. Pál apostol is a hetedik égbe ragadtatott el, de nyiltan bevallja, hogy nem tudja testestül-e, vagy csak lélekben! — Isten tudja — ugymond. Az ingerlékeny, epileptikus Mohammad midőn belátta, hogy Jeruzsálembe kell mennie, a régi próféták földére, s tán hosszabb ideig tépelődött ezen gondolattal, egy ízben, midőn t. i. utra indult Jeruzsálem felé, az első állomáson álmodta az egész visiót, de természetéhez mértten oly elevenen, hogy igen élénk benyomást tett reá; s azt hitte, valóban ott járt Jeruzsálemben és a menyországban!.... Pár századdal később *St. Patrik*, a kath. egyházban, szinte hasonló visiót tartott valóságnak, ő bejárta a poklot és a purgatoriumot. Egyáltalán a szentek élete sok ily példával deriti fel a vallásos rajongás tulcsigázott képzeletének működését. Az illetők alanyilag igaznak tartják, azért nem szabad azt mondanunk, hogy hazudnak, hanem csak azt, hogy tévednek; subjectiv meggyőződésüket objectiv igazságnak tekintvén.

XIII. FEJEZET.

A Hidsret.

Senki se próféta a maga hazájában, ezen régi közmondás Mohammadon is teljesült.

Mekka nem hitt, de fogékonyabb volt a másik nagy arab város *Jatrib.* Itt sok zsidó lakott, de arab törzsek, jelesen az *Auz* és *Khazrads* meghóditák már régibb időben a várost; a zsidó törzsek megőrizték annyira, mennyire függetlenségüket, s azt a két arab törzs közti véres harczokban érvényesiték, hol egyiket, hol másikat segitvén jó nyereség fejében. Voltak esetek, midőn a zsidók felülkerekedtek s a czivakodó arabokat zaklatták is; vagy legalább azzal fenyegették, hogy nemsokára eljő a messiás, urakká teszi a zsidókat, s az arabok elvesznek, mint egykor az Aditák és Czemudeusok. Az egymás közti folytonos harcz az arab törzseket nagyon megviselte.

620-ban történt, a mekkai zarándok ünnepen, hogy Mohammad, egy pár jatribi arabbal beszélt a *Khazrads* törzsből, s őket, számra hatot, az iszlamnak meg is nyerte. Ezen találkozás a város melletti *Akabu* magaslaton történt zord szirtek közt, oda épitették később a *hódolás* mecsetét. — Köztünk folytonos a harcz, nagy ember lész, ha kibékitesz minket — a zsidók is fenyegetődznek Messiásukkal, ha te próféta vagy, segits rajtunk. Igy szóltak Mohammadhoz. E hat férfi haza ment s az iszlamot terjesztették övéik közt, eleinte ugy látszik, nem nagy sikerrel, mert a következő évi — 621 — zarándok ünnepre *tizenketten* jöttek, de köztök öt tavali moszlim. A hét uj proselita közül öt a nagyobb számu *Khazrads* törzshez tartozott s kettő az *Auzhoz.* Innét az *Akabán* találkoztak a prófétával. Megfogadták, hogy csak Allát imádják; nem fognak lopni, nem paráználkodni, leánygyermekeiket meg nem ölik, nem hazudnak, s a próféta parancsainak, erkölcs dolgában, engedelmeskednek. Az iszlam Jatribban lassan, de bizton haladt. Mohammad oda küldé *Muszabot* igen tanult, ügyes hivét, ki nem rég érkezett vissza Abessziniából. *Muszab,* nagy eredménynyel működött. *Uszeid* egy előkelő jatribi felingerült e haladáson, kardot fogott Muszabra s igy szólt: „*Minek jöttél ide a higvelejüket eltántoritani, menj vissza Mekkába, ha kedves életed!*“.. Csakhogy Muszab nem volt oly ember, kire rá lehetett ijeszteni. Az iszlam szép haladást tett Jatribban, az arabok többsége elfogadta azt. 622-ben tekintélyes számmal jelentek meg Mekkában a zarándok ünnepélyen. *Hetvenhárom moszlim férfi* és két moszlim nő, találkozott a prófétával, egy éjjel az

Akabán s vele véd- és daczszövetséget kötöttek; védelmet igértek neki, s Allának az egy istennek imádását, kézadással fogadták. Abban is megegyeztek, hogy a mekkai moszlimek kivándorolnak Jatribba. Mohammad tizenkét előljárót rendelt közülök, s pedig kilenczet a *Khazrads*, hármat a csekélyebb számu *Auz* törzsből. — De a koreisiak neszét vették ezen szövetségnek, mindjárt reggel üldözőbe vették őket, s egyikét ama jatribi férfiaknak el is fogták, zaklatták, kinozták, de szerencséjére találkozott egy mekkai, kivel kereskedelmi viszonyban állott, ez védelmébe vette. A mekkaiak a moszlimeket most már nyilt ellenségeknek is tekintették, s még hevesebben zaklatták. Egyébként, a mint Jatribban az iszlam feltünt, a mekkai moszlimek közül többen azonnal oda kivándoroltak. 621-ben vándorolt Abu Szaláma. E család kivándorlása oly epizód, mely jól festi az akkori állapotokat.

Abu Szaláma menekülni készült. Felesége Omm Szaláma, később a próféta neje, igy beszéli el: Férjem mindent előkészitett, hogy Mekkába kivándoroljunk. Tevét nyergelt számomra, reá ültetett, gyermekünket Szalámát ölembe tette, aztán fogta a teve kantárját, hogy utnak induljon. A banu Moghira, a Makhzum család azon ága, melyhez én tartozom, észrevették, eljöttek s mondák: „Azt gondolod, hogy ismerve szándokodat megengedjük, hogy feleségeddel ki családunkbeli, szabadon elmehess a világba?“ Kiragadták a kantárt kezeiből s engem ledobtak a nyeregből. A banu Abd Aszad szinte Makhzumiták, kikhez férjem tartozott, felháborodtak s mondák: „Ha ti az anyát lefoglaljátok, a fiut nem vehetitek el tőlünk.“ Czivakodtak s fiacskámat Abu Szalámát ide-oda ránczigálták, még kezét ki nem ficzamitották. Elvégre a banu Abd Aszad elvitték; engem a banu Moghira tartottak meg s férjem maga indult Medinába. Én férjemtől s gyermekemtől megfosztva, nagy szomoruságban éltem. Kijártam naponként, egy egész éven át, a város elé, a homokra s ott sirtam reggtől estig. Egy ízben egyik rokonom arra ment, s részvéttől indittatva igy szólt a banu Moghirához: „Hát minden emberi érzelemből ki vagytok vetkőzve, hogy e nőt férjétől s gyermekétől megfosztottan elhervadni engeditek?“ Ők mondák nekem, ha akarod elmehetsz férjedhez Medinába. A banu Abd Aszad visszaadták fiamat, felültem tevémre s őt ölembe véve, egy magam utnak indultam, hogy majd valakihez utitársul csatlakozzam. Tanimban találkoztam Oczmannal a Talha fiával. Pogány volt, s tekintélyes ember, apja még őseitől örökölte a Kába kulcsait. Hová, Abu Omajja leánya? kérdé. Medinába férjemhez. És csak magad? Igen. Alla és gyermekem velem.

Megfogta tevém kantárját, vezette s igen gyöngéden bánt velem, Allára, még nem utaztam arabbal, ki nemesebben viselte volna magát. Valahányszor szállóra értünk, letérdeltette a tevét, aztán félrevonult, hogy kényelmesen leszállhassak. Majd visszajött, egy fa alá vezette a tevét, levette róla a terhet, megköté s egy bokor alá lepihent. Este, midőn indulásra készültünk, a podgyászt a tevére rakta, hozzám vezette, letérdeltette, s elvonult, mig felültem; midőn a nyeregben elhelyezkedtem, ismét előjött, megfogta a kantárt és tova vezette. Igy viselte magát az egész uton, tiz napig, mig Khobába, Medina melletti faluba értünk. Azon utczába vezetett, melyben férjem lakott: Itt él férjed. Menj hozzá. Alla áldjon meg! Aztán távozott, visszautazván Mekkába. — 621-ben s még inkább a következő évben Mohammad maga ajánlá a kivándorlást Jatribba.

A hivők kisebb nagyobb csoportokban találkoztak a városon kivül, titokban lopództak ki, s óvatosan indultak utnak, sokszor övéik által üldöztetve is. Már Omár is elment. 622-ben nem maradt Mekkában csak Abubakr és Ali, a prófétával. Többen eltántorodtak az iszlamtól. Ellenei tanácsot tartottak, hogy utból eltegyék; abban áltapodtak meg, hogy minden törzsből egy előkelő fiatal választassék, s fegyverkezzen éles karddal, s együttesen rohanják meg Mohammadot, igy a vérboszú mindnyájuk ellen irányul, de egyuttal nem is tarthatnak tőle, mert a banu Abd Manáf, nem oly erősek, hogy az egész társadalmat kihivják, s megelégszenek majd a vérpénzzel, melyet nekik mindnyájan közösen fizetnek.

Ez a mekkai tanácsteremben történt *Abu Dsahel* indítványára. Az előkelő gyilkos ifjak az éjjeli időt választák czéljok elérésére. Mohammad mégis elmenekült, — hogyan ? Nehéz a sok legendából a valót kiszedni.

Gábor angyal tudatta vele a veszélyt.

Mohammad házában Alit fektette ágyába, maga elrejtőzött, a gyilkosok ajtó hasadékán át Mohammadnak vélték; ez egy marok homokot dobott közibök, eltántorodtak s Mohammad tett velük tetszése szerint s igy elmenekült.

Mások szerint éjjel rá akartak törni, de egy nő segélykiáltása elriasztá őket, szégyenlették volna, ha másnap kitudódik, hogy nőkre törtek. Legvalószinübb, hogy Mohammad Alit hagyta a házában. a ki le is feküdt a próféta szokott nyughelyére, ugy hogy a kivül leselkedők hallván a neszt azt vélték, a próféta tér nyugalomra. Ez azonban az épületnek hátsó falán át elmenekült Abubakr házába, s innen mindketten egy barlangba husták meg magukat. Ez nem a jatribi uton volt, hanem $1^1/_2$ óra délnek a Kábától a

Thaor hegy tetején. Innen három napi tartózkodás után, — Aszma, Abubakr leánya este ételt hozott, — gyors tevéken a tenger felé mentek s onnak Medinának kanyarodtak.

A gyilkosok Mohammad helyett *Alit* találván, ezt nem bántották, de reggel elvágtattak a jatribi utra Mohamad után, s mert nem találták, haza jöttek Mekkába. Ali is itt maradt, csak később jött a próféta és Abubakr családjával Jatribba.

Az uton is sok csoda történt a próféta védelmére.

Daczára, hogy kalauzuk volt, egy Dsin is kalauzolta. Alig 24 órát haladtak, egy lovas sietett utánuk. Abubakr figyelmeztette a prófétát erre: Üldöztetünk, Alla vesd le a gonoszt a lóról. Nyihogva felágoskodott a ló s földre veté lovagját Szorakát. Prófétája Istennek, kiáltá ez, megteszem a mit parancsolsz! Maradj itt s ügyelj hogy senki se üldözzön. Ugy történt.

622. szept. 14. Khubába értek Jatrib szomszédságába. A próféta pár napra itt megszállott, a hivők, kik reggelenként várták, már visszavonultak a hőség elől s csak egy zsidó jelezte megérkezését egy toronyból.

Három napot időzött Khubában, aztán tevére ülve Jatribba vonult. Hivei Jatribból elébe jöttek, fegyveres, dísz ünnepélyben kisérték. Az uton az ima órájára megállott a városkapu előtt, megtartá az istentiszteletet s bevonult. Sokan hivták vendégül, de a próféta azt mondá: Alla határozza meg kihez térjek: tevéje megállott Abu Ajjub háza előtt. A földszintet a próféta foglalta el, a gazda családja az emeletet. A próféta ekép érkezett Jatribba. Ez a hidsret a menekülés, a moszlim időszámitás kezdete. Közel Abu Ajjub házához egy üres telek állott, itt jámbor moszlimek fedél nélküli keritett helyen, már eddig is imádkoztak. A telket két árva gyermek birta, kerítve volt, ott csépeltek, datolyát szárítottak s éjjel tevéket rekesztettek el, egyébként gödrök, dombok s nehány pálmafa volt rajta. Ibn Zorára volt az árvák gyámja, s buzgó moszlim, ő keritette az imahelyet is. A próféta megvette atelket s épitette rajta az első mecsetet. Mekkában nem volt állandó helye isteni tiszteletre. De ezen mecsetnek teteje pálmagalyakból volt, s azért a fal mellett pálmaoszlopokat veretett le a tető tartására. Az alapja az épületnek kő, felsőbb részei vályog. Egyik kapuja — az *irgalom kapuja*, a másik kapu — a *próféta kapuja*, ez Mohammad szállásába vezetett, egy harmadik kapu volt a főkapu. Jeruzsálem felé volt a Kibla, az arczal fordulás. A próféta kapu irányában, lakásokat épitett a próféta magának és nejének — és Aisának két gunyhót; később kilenczczé szaporodtak a nők szaporodtával. Vályogból épült alacsony házikók voltak, pálmalevelekkel fedve, ajtóul

egy teve- vagy kecskeször függöny szolgált. A butorzat is igen egyszerü vala. Bőr matráczokon, melyek pálmalevelekkel töltettek, feküdtek a földön, bőrvánkosaik szintugy megtömvék. Télen gyapju takaróba burkolództak. Ülőhely szalma-szőnyeg, de volt pálmaágakból készitett divánja is. A szoba falán tömlők függöttek, s felfujattak, ha liszt, tej, vaj nem volt bennök. — Főzés az időjárás szerint a szobában vagy azon kivül történt. Árnyékszék nem volt, ki, félreeső helyekre jártak. Később a nők számára külön helyek voltak. Ali s Oczmán is itt laktak a prófétával, ki főleg Aisa házában tartózkodott. A próféta halála után ezen hajlékok az illető nők tulajdonai maradtak s drága pénzen keltek el. Aisa 200,000 Dirhemet kapott s holtig használhatta. Valid kalifa szétbontatta, nagyobbitván ez által a mecsetet. — Egy szemtanu irja, hogy nagy siránkozás volt akkor, s egy jámbor férfi mondá: Örökké fenn kellett volna tartatnia ezen épületnek, hogy az utókor lássa, mily egyszerü volt a próféta háztartása. 623. Augusztusban, tehát a 11-ik hónapon bevonulása után, ezen uj lakosztályokba hurczolkodott.

A mecset felszentelése is megtörtént; akkor a jatribi arabok legnagyobb része már moszlim volt, csak az *Ausz* törzs nehány családja maradt még egyelőre hive a pogány ősi vallásnak.

És lőn Jatrib, idő folytán, Medinet Ennebi, — a próféta városa; s *El-Medine, a város,* per eminentiam.

II.

MEDINÁBAN.

XIV. FEJEZET.

A letelepüléstől a badri harczig.

(622—624.)

Jatribban ezelőtt Eszau unokái az Amalekiták laktak. A holttenger déli részétől egész a Hidsazig terjedtek tanyáik. Ezen arámi nép felett később Iszraelnek, Eszau testvérének fiai, a rómaiak elől Palesztinából elmenekült zsidók lettek urakká. Az egész területen az ipar és kereskedelem az ő kezeikbe került. De arab törzsek is jöttek Jatrib felé Jémenből, talán a negyedik században, s a zsidóktól az uralmat elragadták. Mohammad korában, az arab *Ausz* és *Khazrads* törzsek Jatribban egymás közt is, de a zsidókkal is nem a legjobb viszonyban éltek. A zsidók törzsei a hatalmas banu *Nadhir*, a gyengébb banu *Korajcza* és a banu *Kajnoka* valának. E törzsek a vallást kivéve, elarabosodtak; másrészt az arabok közt is voltak zsidó proselíták, de ezek jobbára csak az egy Istenbeni hitet, a főbb morálelveket fogadták el, de nem a sok szertartást is egyuttal.

A zsidók, jelesen a *Nadhir* fiai és a *Korajcza* fiai egymás iránti versengésben éltek, a *Nadhir* törzs arab segítséggel iparkodott uralmat gyakorolni a *Korajcza* felett. Egyébként a zsidók, kellő osztalék mellett szövetkeztek hol egyik, hol a másik arab törzszsel, midőn ezek egymás közt dulakodtak. Az arabok foglalkozása a kereskedők megvédése, esetleg megrablása volt, s kisebb mértékben földmivelés. Iparosok, kereskedők jobbára zsidók valának. Az *akabai* találkozáskor, tudjuk, az arabok azt jelentették Mohammadnak, hogy a zsidók, kik naponta várják a *messiást*, fenyegetőznek, hogy a régóta vártnak eljövetelével az arabokat szolgaságra kényszerítendik. *Dávid házának* nagy ivadéka, a héber monda szerint, földi királyságot ala-

pít, s az összes nemzetek Iszraelt fogják uralni; minden egyes zsidónak 2800 szolgája lesz, s 310 birodalma. Előbb azonban egy véres harcz támad, melyben a föld népeinek két harmada elvesz, stb. — V. ö. Jalkut Sim. ad Isaiam f. 56 stb. — Rabbi *Bekhai* ad Pentat. f. 9. — Majene Jesch. stb. — Akkor az araboknak azt is igérte Mohammad, hogy az egyetértést helyreállítja közöttük. Az arabok pedig igy gondolkodtak: A zsidók fenyegetnek bennünket a naponkint megérkezhető messiásukkal, ime mi az arab messiással, az arab prófétával üssük el a zsidó messiást!... A jatribi arab törzsek nagyobb része moszlim volt már a bevonuláskor.

A fényes bevonulás után, az első hónapokban Mohammad saját s övéinek legégetőbb szükségleteiről gondoskodott.

A mekkai *menekültek* — muhadsirun — száma körülbelül *száz férfi* volt, a legnagyobb része családos ember és szegény. Mohammad a medinai hitsorsosok — anszár = segitők — vendégszeretetét lehetőleg kimélni akarta, s azért a szegény menekülteket maga látta el — gyüjtögetvén is számokra — ebéddel, — piritott buza- vagy árpa-szemekkel, — s datolyával.

Pár nap mulva *Ali* is megérkezett Mekkából, s a prófétának s Abubakr-nak családja. Ali viszontagságairól is sokat beszélnek moszlim irók. A menekültek kezdetben a légváltozás, vagy talán a menekülés szorongattatásainak következtében, nagyobb számmal betegeskedtek. — A prófétának első gondjai közé tartozott egy közös imahely berendezése is. Egy telket vásároltak s a rajt levő néhány pálmafát egyuttal épületanyagul használták. Igen egyszerü épület volt. A tér fallal bekerített — fedve csak egyrésze volt, ez is csupán pálmafa galyakkal. Szegényebb menekülteknek e mecsetben lakhelyük is volt — szegényház.

Mohammad eleinte egy pálmafához támaszkodva beszélt a hivőkhöz; később szaporodván ezeknek száma, egy emelvényt, — három lépcsővel ellátva — készitettek s a próféta azon állott botjára támaszkodva, vagy ült, midőn tanított. Midőn a próféta először lépett fel az emelvényre, a pálmafa, melyhez ezelőtt támaszkodott, fájdalmában ugy elorditotta magát, mint a nőstény teve, mikor csikaját elveszti. Ha kivánod — igy szólt a próféta a pálmafához — egy kertbe ültetlek s ujra virulni fogsz; vagy pedig majd a menyországba ültetlek át s ott táplálni fogod gyümölcsöddel Alla jámbor szolgáit, az üdvözülteket! A pálmafa ez utóbbit választá, s a próféta kivágatta s egyelőre az emelvény alá temette el, honnan az itélet napján a menyországba fog átültettetni.

Az arabok már igen régóta a pálmafának észt és akaratot tulajdonitanak. Sokan közülök beszéltek már a pálmafákkal, kivált a régi jó időkben.

A mecset bevégeztével házakat, illetőleg gunyhókat épitett a mecset tövében magának és feleségének.

Mohammad csak 623-iki augusztusban foglalta el uj lakhelyét; tehát a megérkezés után tizenegy hónapra. — Az uj lakásban *hat hó* mulva megtörtént a lakodalom arájával *Aisával*, ki ekkor tiz éves vala. Mások szerint korábban történt a lakodalom, a megérkezés *hatodik* vagy *hetedik* havában. Igen egyszerü volt ez is; tej, datolya, birkahus volt az eledel; valamint az alig huszonkét éves *Alinak* menyegzője is *Fatimével* a próféta tizenöt éves leányával; ennek menyasszonyi készlete, hozománya, két felsőruha, két ezüst karperecz, egy bőrvánkos pálmalevéllel kitömve, egy serleg, egy kézi malom, két nagy viztartó és egy korsó. Ágyul egy bárányból szolgált, s takarójuk pedig csak testük félhosszaságáig nyult. — A lakodalmi ebédet egy tál datolya s egy tál olajfabogyó képezte. — A tulajdonképeni házasélet kezdete Ali és Fatime közt csak két év mulva, 624-ben történt.

A házi belügyek rendezése után a próféta a közügyekre veté figyelmét.

A *menekültek* kezdetben igen elhagyottaknak érezték magukat. Az arabnak testében és vérében él a *családhoz*, a törzshez való tartozás. A család ugyan ott volt Medinában is, de a törzset, a nagyobb családot pótolni kellet. Az arabnál ezen törzs a haza eszméjét képviseli; a saját tüzhelye, és a törzs, melynek e tüzhely egy lánczszeme, az arabnak mindene. A tágabb haza a többi törzsek testvéries egysége nem volt életszükség az araboknál akkoron, — sőt ugyszólván napirenden valának a törzsharczok, a testvérháború. Egyik törzs a másik törzsnek fiait rabszolgákul hurczolta el s áruba bocsájtá, mint az idegent. Mohammad a törzshezi ragaszkodás kivánalmainak gyakorlatilag eleget teendő a *testvérisülés* intézményét hozta be a menekültek és a medinai arab moszlimek közt, a menekülés hatodik havában. Oly testvéri egyesülés ez két férfi közt, melynek erejénél fogva ezek egymásnak örökösei, a vérszerinti rokonság kizárásával. Negyvenöt, mások szerint hetvenöt ily testvérpárt avatott fel a próféta. De ezen intézmény, melynek alapja a vérségi kötelék helyett a *vallási* volt, csak másfél évig állott fenn, a badri csata után megszünt.

Mohammad nagyobb mérvü intézkedések ügyében, miután hely-

reállítá az arab törzsek közti békét, egybegyüjté egész Medinát, a hivőket, a pogányokat és a zsidókat. E közgyülésnek határozatai a moszlimekre nézve igen előnyösek valának. Irott okmányt készitettek hitelesitésükre. *Ibn Iszhak* közli azt. Főbb pontjai a következők:

A moszlimek, az emigransok és a medinaiak, a nem moszlimek, mind egy községet alakitanak. Az emigransok maguk fizetik az illető vérdijt, s váltják meg hadi foglyaikat. A többi moszlim a méltányosság szerint járul ehhez. Egyéb moszlim törzsekről is ez áll. Hivő nem köt szövetséget más hivő védenczével hacsak megegyezésével. A hivők egymásiránt a becsületesség törvényeit megtartsák. Ilyen esetben vétőt közösen üldöznek. *Hivő nem ölhet meg hivőt vérboszuból hitetlenért, nem is szabad hitetlent hivő ellenében támogatni. A kit a hivők egyike biztosít, azt a többiek tiszteletben tartják. A hivők legelőször is egymásnak kölcsönös biztositékai.* Ezzel rést ütöttek az ős arab szokáson, az iszlam javára. A pogány arabok megtartották az ősi szokást, oly körülmények közt is, midőn az önkárukra s a moszlimeknek javára vált. Egyátalán a moszlimek az ó-arab fogalmakat a vérségi összetartozásról megváltoztatták, a *vérség* helyébe az *igaz hitet*, az *iszlámot* helyezvén.

A szerződés további pontjai:

A velünk szövetséges zsidókat nem szabad elhagyni, se támogatni ellenségeiket. A hivők a békekötést illetőleg együttesen kötelezik magukat, tilos a részletes béke valamely hivővel. *Tilos medinai pogányoknak hivők ellen, koreisi pogányt védelem alá venni. A hivők a vérboszura együttesen kötelezhetnek, ha hivő megöletik. Kétes esetekben Alla és Mohammad határoz.* A zsidók harcz esetén ugy járulnak a hadipénztár betöltéséhez, mint a hivők. A zsidóknak szabad vallásgyakorlatuk van. A várost közösen védelmezzük. *A szerződő felek egyenjoguak. Pogány koreisit nem szabad vendégül fogadni, sem szövetségeseiket.*

A vallás csak nehezen birt rést törni a vérrokonságnak az arab szokás szentesitette következményein. De mégis lassankint a vallás lett minden, alárendelte magának a vérrokonságot is, — legalább a nagy tömegnél. A vallás erősb lett mint a vérkötelék, s példák vannak, hogy vérrokonok egymást feladták, ha vallás elleni vétséget tapasztaltak. — Mohammaddal a pogányok is harczoltak, törzsérdekből.

Igaz, hogy a medinaiak egy része a megérkezés után még hosszabb ideig pogánynak maradt, — igy az *Auszalla* nagy csa-

lád — s főleg *Abu-Kaisz* költő befolyása által, ezeknek feje *Abdalla*. az Ubai fia, a Kazrads törzs legtekintélyesebb embere. Nem tetszett neki a próféta növekedő hatalma. De a próféta még is tekintettel volt reá, mert oly vállalatot, melyet ő roszalt, a *Khazrads* többség sem támogatott. Ily emberek ellen általánosságban kikeltek a medinai szuratok.

A *zsidókra* szinte nagy figyelmet fordított Mohammad. Számuk Medina környékén is igen tekintélyes volt, s mivel a messiást is naponként várták, Mohammad azon hitben ringatta magát, hogy őt elfogadják messiásul, mit annál inkább remélt, mert azon meggyőződésben élt, hogy a zsidók bibliája és a Korán azonos Isten szava. Csakhogy a zsidók messiása *zsidó*, szükségkép *zsidó*, még pedig a *Dávid* házából, tehát nem igeden fajból származó, sem rokonságból minő az arab. A *zsidók messiásának* e lényeges jellegére nem gondolt Mohammad. Bejárt a zsinagógákba, s a rabbikkal vitázott; a zsidó törzsekkel szövetségi vagy barátsági viszonyba lépett. Midőn azonban az iszlam elfogadása szóba jött, csak kevesen hagyták el apáik hitét. Ezek között volt az írástudó *Abdalla*, a Szalám fia. Három kérdést intézett hozzá a Talmudból, s midőn Mohammad ezekre a Talmud értelmében megfelelt, Abdalla elismerte, hogy próféta, s megtért.

A kérdések következők:

1. Mikor születik fiu és mikor leány?
2. Mit étkeznek a szentek a menyországban?
3. Mi az itéletnap előjele?

Az első kérdésre azt felelte, a mit Ibn Eszra a Leviticus — XII. 2. — helyéhez: »Szólj Izrael fiaihoz és mondd nekik: ha asszony méhébe fogad és fiat szül, hét napig tisztátalan legyen, mint havi tisztulása fájdalmainak napjaiban, tisztátalan legyen.« Commentárkép mond . . . . . .

A *Talmudban*, Nidda. 31. a.

A *másodikra*: A szentek a menyországban a Livjatan nagy halnak, tengeri szörnyetegnek máját eszik. A *Talmud* — Tract. Aboda Sara f. 3. és Baba batra f. 74. (Velenczei kiadás 1520. de az Amsterdami is 1600. ugyanily számozásu) azt irja Livjatanról, hogy szájába s torkába 300 mértföldnyi hosszuságu hal fér; Isten eleinte játszott e szörnyeteggel, — de a templom elpusztulása óta nem teszi. Isten maga is azt találta, hogy e szörnyeteg, ha elszaporodnék, szörnyszülöttei a földön mindent elpusztítanának; azért a hímet kiherélte, a nőstényt pedig megölte, besózta s fentartotta a menyor-

ság szentei számára eledelül. Azonkivül vad ökörhust is esznek, ezen állat naponkint ezer hegyet lelegelt; továbbá a harmadik étel kitünő husa egy óriási madárnak; a negyedik jó kövér ludak. Italul jó ó-bor, mely a teremtés első napjaiból való. V. ö. Tractatus Sanhedrin fol. 99. l.

A *harmadikra* azt felelte, hogy nagy tűz fogja jelezni a végső istenitéletet. Ez is egybevágó zsidó mondákkal. Sanhedrin c. XI. Ezen irástudó volt Mohammad segéde, midőn a zsidókkal a Talmud felett vitázott. — A medinai s környékbeli zsidók nem viseltettek rokonszenvvel az uj próféta iránt, sőt minden uton-módon ellene működtek. A próféta a Koránban, a medinai szuratokban, iszonyu büntetésekkel fenyegeti őket, felhozza, hogy Alla már őseik konokságát sokszor megbűntette. Moszlim forrásokban azt is olvassuk, hogy *Lebid* nevü zsidó, az Assamsznak fia, bűbájolással akarta megrontani Mohammadot. A próféta szolgái közt egy zsidó fiu is volt. Lebid ennek révén a prófétának nehány hajszálához jutott. Viaszból, mások szerint tésztából elkészitette a próféta alakját, s a hajszálakat az alakhoz köté, s egy tűt szúrt belé, az egészet tizenegy csomóra kötött hurral erősité meg s egy kutba rejté, mások szerint Lebid leányai egy sirba rejtették azt. — A próféta sulyos bajba esett, Gábor angyal tudatta vele a veszedelem okát, s *Ali* meg is találta az alakot, a csomók egymás után lettek feloldva, s a próféta fokonként javult; midőn az utolsó csomót felbontották, Mohammad egészsége teljesen helyreállott. *Dselaleddin* s más Korán-értelmezők azt állitják, hogy Mohammadnak ezen betegségében kinyilatkoztatta Alla a CXIII. és CXIV-ik szuratot. Mindkét szurat összesen tizenegy versből áll. Midőn az első verset elmondá Mohammad, a kinyilatkoztatás nyomán — azonnal felbomlott egy csomó ama húron, s igy minden versre egy-egy — mig az utolsónál a próféta teljesen felépült. A *szuratok* szövege következő:

CXIII-ik szurat.

A hajnal.

Allának, a legirgalmasabbnak nevében!

1. Mondd: a hajnal urához menekszem!
2. A gonosztól, melyet teremtett!
3. Az elrejtett hold veszélyétől,
4. És a csomóba fujón ők veszélyétől,
5. És az irigykedő veszélyétől, midőn irigykedik!

CXIV-ik szurat.

Az emberek.

Állának, a legirgalmasabbnak nevében!

1. Mondd: Az emberek urához menekszem!
2. Az emberek királyához!
3. Az emberek Istenéhez!
4. Az alattomos besugó veszélye elől,
5. Ki az ember szivébe sugdos.
6. A dsinnek és emberek elől!....

Némelyek szerint ezek mekkai jelenségek.

Hogy az arab próféta Krisztus születése után 622 évvel hitt az ily ördöngösségekben, azon ne csodálkozzunk; hittek és tanitottak ilyeneket keresztény próféták is, még Mohammad után hatszáz évvel későbben. Többi közt XXII-ik *János pápa* (1316—1334) mint a Baronius — Raynald-féle Annalesekben olvassuk. János pápa — midőn rájött, hogy a veszedelmes viaszképek, melyek halálát okozhatták volna, nehány udvarí papjának és Amanto János borbélynak kőzremüködésével készültek, ellenük a törvény szigorát vette igénybe. Azt is hitte s hivatalos irataiban hirdette, hogy hasonló czélra, az ördögczimborák ólom s kőképeket és alakokat is csinálnak. L. erről bővebben: *Az én Hitvallásom* 76. skl.

A próféta tehát a zsidókban csalódott!

Meg is kezdette a reactiót ellenük.

Eleinte a prófétának igen szabadelvü nézetei is voltak hitdolgában, az egy Istent imádók irányában. Igy a II-ik szuratban ezt olvassuk:

257. »*Nincs kényszer a vallásban!* Igen világos a különbség a helyes ut és a tévedés között. A ki tehát megtagadja Tagútot és hiszen Allában, az törhetlen fogantyuba kapaszkodott. Alla halló, tudó!« — És ugyanazon szurat:

61-ik versében: »A kik hittek, a kik zsidók, vagy keresztények, vagy szabeusok, s mindazoknak, a kik Allában hisznek s az itélet napjában, s jót cselekszenek, bizonyos jutalmuk uroknál, félelmük nem lesz, nem fognak megszomoríttatni!«

És a 286-ik versben: »A követ hitt abban, a mi lebocsájtatott neki urától, és a hivők mind hittek Allában, és angya-

laiban, és könyveiben, és küldötteiben, nem teszünk különbséget egyik követe közt sem. És mondák: hallottuk, engedelmeskedtünk! Bünbocsánatodat urunk! Hozzád visszatérünk!.... « v. ö. III. Sz. 3. v.

Dselaleddin e vershez igy szól: Nem teszünk különbséget, mint a zsidók és a keresztények. A zsidók ugyanis hisznek Mósében és a Tórában, de nem az Evangeliumban és Jézusban. A keresztények mindkettőben hisznek, de nem hisznek a Koránban és Mohammadban; a moszlimek hisznek mindezekben minden különbség nélkül.

Mohammad vallásának szertartási részében is sok a zsidó reminiscentia. Egyátalán nemcsak a próféták történetei a Koránban, hanem több tantétele és törvénye Mohammadnak zsidó eredetü; igen érdekes e tekintetben a következő két munka: *Geiger*: Was hat Mohammad aus dem Judenthum aufgenommen? és *Gastfreund*: Mohammed nach Talmud und Midrasch. Krit. hist. bearbeitet. Wien 1876.

Az iszlámba később is szivárogtak keresztény, és zsidó eszmék — sőt már Mohammad fellépése előtt is az arabok közé.

A próféta istenitiszteletének lényegét az *ima* képezte. Kezdetben rövid, szabad szerkezetü imák voltak, később a Korán egyes szakaszai használtattak, némelyek épen e czélból irattak. Az imát szertartásos mosdás előzte meg, viz hiányában e czélra homokot is lehetett használni. Erről s egyéb feltételekről igy szól Alla a IV-ik szurat 42-ik versében: »Ti, a kik hisztek! ne közelitsetek az imához — Szalát — részeg állapotban, mig meg nem értitek, a mit mondatok; sem mikor férfiui magvatok megfertőztet, — kivéve uton — míg meg nem mosakodtok; s ha betegek vagytok; vagy uton; vagy valamelyitek árnyékszékről jön; vagy asszonyhoz nyultatok, s nem találtok vizet, vegyetek jó felsőhomokot, s dörzsöljétek vele arczotokat, kezeiteket. Alla kegyes, megbocsájtó!...« Az V. szurat 7-ik verse szerint meg kell mosni az arczot, kezet könyökig; a lábakat bokáig megdörgölni, ugyszinte a főt is. — *Mohammad* maga igen sokat imádkozott, imában keresett vigaszt, enyhülést. Egész éjszakákat töltött imában, tanitványai is, — de a sok ima egészségüknek megártott, lábaik megdagadtak. Jakab apostól felől mondja a keresztény traditió, hogy térdei a sok imától egészen megkeményedtek.

A LXXIII-ik szuratban Alla parancsolja a prófétának, hogy éjjel kelljen fel s imádkozzék, éjfélkor vagy még hamarább is, *s két harmadát az éjnek töltse* a Korán olvasásával, s az éj első része alkalmasb a Korán olvasásra. 1 — 5. v. De később a prófétai teendők szaporodtával Alla is engedékenyebb lett, azt [illegible] ugyanezen

szurat utolsó verseiben: Jól tudja urad, hogy kevesebbet imádkozol, mint kellene, s az éjnek két harmadát, vagy felét, sőt harmadrészét sem töltöd imában. Igy cselekszenek társaid is. Alla szemléli az éj és nappal részeit s jól tudja, ti mikép számoljátok fel; de azért kegyesen bánik veletek. Olvassatok tehát a Koránból annyit, mennyit lehet. Az ur tudja, hogy sokan betegek, mások fáradoznak e földön, hogy Alla adományát megnyerjék., mások az ur ügyeért harczolnak. Nem tehetik kötelességeiket. Ti olvassatok annyit, a mennyit lehet. Végezzétek imáitokat, — a Szalát, a napi ötszörös imát. — A *Szalát* a napi ötszörös ima, igen sok térdhajtással, felállással, leborulással, egyéb taglejtésekkel kisért imádságok. Ima előtt szertartásos mosdások vannak, s Mekka felé kell fordulnia az imázónak. Ez a *Kibla* az arczal fordulás Mekka felé. A napi ötszörös imát Mohammad akkor rendelte el Alla parancsára, midőn a menyországból visszaérkezett — tehát még Mekkában. A kiszabott időt a próféta pontosan megtartotta.

Baghavi traditionalista, *Aisa* nyomán beszéli, hogy a próféta, midőn aludni készült, összetette kezeit közibök lehelt s a Korán három utolsó — CXII., CXIII., CXIV-ik — fentebb közöltük szuratját leimádkozta; aztán kezével elő testének minden elérhető részét végig simogatta, a főn, az arczon át lefelé. Ezt háromszor cselekedte. Egy másik traditionalista — Tirmidzi — kimeritőbb. Szerinte a próféta az éj kezdetén aludt, aztán felkelt és imádkozott. Midőn hajnalodott, elvégezte a reggeli imát. Ezután, ha kedve tartotta, valamelyik nejéhez feküdt. Mihelyt az imára felhivó hang elhangzott, felkelt, s ha szükséges volt, elvégezte gyorsan a mosdást. E czélra vizzel telt tömlő függött a falon. Hodzaifa a Jaman fia, egy izben vele együtt végezte az *éjjeli* imát. A próféta e szavakkal kezdé: Alla a legfőbb, övé az uralom, a hatalom, a nagyság, a dicsőség! Aztán elmondá a második szuratot (— ez igen hosszu, 286 versből áll, melyek nyomtatásban harminczhét VIII. r. oldalt, tehát egy kis füzetet tesznek, azért Tirmidzi ezen előadása nem valószinü, legfeljebb egyes részeit mondta a szuratnak, ugy se valók mind imádságnak —). Azután meghajolt s addig volt ezen állapotban, mint az előbbiben, mikor a szuratot mondotta, ezen meghajlás alatt ismételve mondá: Dicsőség uramnak, a dicsőségesnek. Aztán felegyenesedett s ugyanannyi ideig állt egyenesen, folyton ismételve: Uramé a dicsőség! Uramé a dicsőség! Aztán földre borult ugyanannyi időre s mondá: Dicsőség uramnak, a legmagasabbnak, dicsőség uramnak! Ismét e helyzetbe jött s a két leborulás közt épen annyi idő telt, a meddig egy leborulás tartott, s mondá: Uram bocsáss meg! Uram bocsáss meg!

Végre elmondá a II., III., IV. szuratot«... E legutóbbi adat szinte nem valószinü, mert a III. és IV-ik szurat együtt véve oly hosszu, mint a II-ik, tehát harminczhét nyomott oldal VIII. rétben. S ha a II-ik szuratot már egyszer egészen elmondotta volna, akkor Mohammad éjjeli breviáriuma 111 sürün nyomott oldalból állott volna; mihez hozzávéve a többi sok időt igénylő imákat és ritusokat, alig hihető, hogy az egész éjszaka elégséges lett volna ezen imára.

A *Kiblát*, — t. i. az arczal fordulást — illetőleg Medinában a próféta Jeruzsálem felé fordult imáiban, zsidó szokás szerint. De miután a zsidókban csalatkozott, *624-iki* január 16-án egy hirnök jelent meg a mecsetben s igy szólt: A próféta tudtul adja, hogy Alla megváltoztatta a Kiblát, *Mekka* felé forduljatok! — Ezen ügy nagy zajt ütött. A ki Mekka felé nem fordult, az nem volt helyes uton. *Korábban* ezt mondá a próféta: »Alláé lévén a kelet és a nyugat, akár merre fordultok arczal őt imádni, ott leszen jelen az Alla képe, mivel Alla mindenfelé kiterjedő, mindentudó.« II. szurat 116. v. De a vita közben igy szólt hozzá Alla: »Nem is más okból határoztuk meg neked az elfordulás helyét, másfelé mint ezelőtt, hanem hogy nyilvánuljon ki fogadja el a követet, és ki fordul el tőle?« — II. szurat 145. v. És *később*: »Nem abban áll az igazság, hogy imaközben arczal kelet vagy nyugat felé elforduljatok, hanem azé az igazság, ki Allában hiszen, aki hiszi az itélet napját, az angyalokat, a könyvet, — Korán, — a prófétákat, aki adakozik javaiból bármennyi kerül is, atyafiainak, az árváknak, a szükölködőknek, az Alla ösvényén utazóknak, a koldusnak és a foglyok kiváltására, a ki elvégzi rendesen imádságát és alamizsnát ad, és akik betöltik, amit szerződés szerint fogadtak; — a béketürők minden balesetben, nyomoruságban, és háboru időben. Ezek az igazság szeretői és ezek félik Allát. II. szurat 178. v. A zsidók ellenében vitatta, hogy Ábrahám alapitá a mekkai Kábát. Ki veti meg Ábrahám vallását? Végül ugyanazon szuratban mondja a zsidókról: »Ha azok előtt, kiknek a könyv adatott, bármily jelet müvelsz is, nem követendik a te *Kibládat*, te se kövesd az ő *Kiblájukat*, egyik se fogadja el a másik *Kibláját*. Ha a nyert tudomás után mégis az ő tetszésüket követnéd, valóban egyike lennél az igazságtalanoknak! 140. v.

Az által, hogy az igazhivők imájokban a mekkai Kába felé fordultak — az iszlam arab nemzeti jelleget öltött s a vallásos együvé tartozásnak központja megalakult.

A *Kibla* változást némelyek Omárnak tulajdonitják. Ő ajánlotta volna, hogy a Kibla a Makám Ibrahim felé legyen.

Omarnak nagy befolyása volt az isteni kinyilatkoztatásokra

is. Azt mondá: Alla három dologban egyetértett velem. A prófétának mondám: Jó volna, ha te a *Makám Ibrahimot* — Ábrahám helyét — az imahelyéül rendelnéd. És Alla kinyilatkoztatta a következőket:

II. szurat 126. v. »*És midőn a házat* (Mekka szentélye) *gyülhelyül rendeltük, s menhelyül, s vegyétek a Makám Ibraim-ot imahelyül*« ... stb.

Dselaleddin szerint: A ház: a *Kába*, oly szent hely, hogy ha valaki apjának gyilkosával találkoznék benne, semmi haragot nem érezne iránta. A *Makám Ibrahim*, Ábrahám álló helye, a hol a szent patriarka állott, midőn a Kábát épitette. Más moszlim források szerint: Egy követ hozott az angyal, s Ábrahám lábai alá tette, vagy két jáczint követ az édenből.

Makám Ibrahim és Kába, ugy látszik eleinte azonos dolgok valának. Később a moszlimek két névből két külön tárgyat is csináltak, s álliták, hogy Omár azt ajánlá Mohammadnak, hogy imáját végezve arczal a Kába felé forduljon ugy, hogy a Makám Ibrahim közibök essék.

A közös istenitiszteletre, eddig egy *hirnök* szokta egybe hivni utczánként a hivőket: »*közös isteni tiszteletre, közös isteni tiszteletre!*« kiáltván. Most uj módját keresték. A keresztények egy hoszabb fára szoktak ütni egy kisebb hasábbal. Mohammad ezt ajánlá; a *zsidók* sipoltak ez alkalommal. Egyik sem fogadtatott el. Végre Abdalla, a Zaid fia a Khazrads törzsből, megálmodta a legjobb eszközt.

Zöldruhás embert hallott kiáltani a mecset tetejéről; igy hangzott: Alla a legnagyobb! Alla a legnagyobb! Alla a legnagyobb! Bizonyitom, hogy nincs isten Allán kivül s Mohammad az ő követe! Bizonyitom, hogy nincs isten Allán kivül s Mohammad az ő követe! Fel, fel az imára! Fel, fel az imára!« — *Omárnak* igen megtetszett ezen álom, s ajánlatára a többiek elfogadták, hogy ezentul igy történjék az imára való felhivás. — E szokás maiglan is fenmaradt s a *muezinok*, a minaret, a mecset-torony tetejéről, sokszor igen szép hangon éneklik el az imára való felhivót. — A prófétának legelső *muezzinje*, mint már emlitettem, *Bilál* volt.

Ezen ujitás valószinüleg a *Kibla* megváltozása után történt.

Nem lesz érdektelen, ha az imára és szertartásaira vonatkozólag párhuzamot vonunk a *Korán* és *Talmud*, az *iszlam* és az ujabb *zsidóság* között.

A Korán igen nagy sulyt fektet az imára; a zsidók *Agadája* szerint maga az Uristen is imádkozik (Barachot 7. a.) Ugyancsak az Uristen, mint előimádkozó, hosszu ruhában jelent meg, hogy Mó-

sénak megmutassa a bűnbocsánat elnyerésének biztos módját. (Rós-Hassana 7. b.) Mohammad is azt rendelte, hogy minden mecsetben egy előimádkozó legyen, a ki a hivőket tanitsa is egyuttal; a szék helyén maga a próféta végezte e tisztet, halála után a kalifák kötelessége volt. Egyéb helyeken is tiszteletbeli hivatal vala, s nagy megtiszteltetés. Ha az előimádkozó szegény volt, pénzsegélyt gyüjtöttek számára. 641-ben *Omár* Kalifa azt rendelte, hogy az előimádkozó rendes fizetést kapjon. A *Talmud* szerint a tanitó ingyen, tiszteletbeli hivatalban szolgálja a hitközséget, csak szegénysége esetén segélyezendő. (Nedarim 37. a.) *Mohammad* azt mondá: inkább otthon imádkoznám, ha parancsolva nem volna Allától a közös istenitisztelet; a *Talmud* azt állitja, hogy a közös ima kedvesebb Isten előtt a magán imánál (Berahot 6. a. 7. a.) És több együtt imázó nagyobb eredménynyel imádkozik, mint egy imádkozó (Aboda Szara. 4. a.) Az *ötszörös* napi imának eszméje is zsidó eredetü, a keresztények is a *horákat* a zsidók nyomán szervezték. Fentebb, a Kibla változásnak alkalmából emlitettük, *Ábrahám állóhelyét* — Makám Ibrahim — hol a moszlimek imáikat elmondák, s melyről a Korán állitja, hogy ott vészmentesség uralkodik. A *Talmudban* pedig olvassuk: A ki imáinak elvégzésére egy *makam*-ot — imahelyet — választ; azt megsegiti Ábrahám Istene! (Berahot 5. a.) Az imánál való szertartásos mosdás elhanyagolása a Talmud szerint oly nagy bűn, hogy az illető bünösnek teljes elszegényedését vonja maga után. (Jebam. 62. a.) Egy rabbi pedig, ki ezen kérdésben közönyös volt, kiközösittetett (Berahot 19. a. v. ö. Edijot c. 5.) A homok surrogatomot a Talmud megengedi. (Barahot 22. b.) A szent hit dolgairól, imáról stb nem szabad árnyékszéken gondolkozni a Talmud szerint, ezt már Mósé is igy tartotta. A hivő zsidó ily helyeken igy szól: »Bocsánat szentek! Isten angyalai, távozzatok most tőlem, mig szükségemet végzem, nem sokára ismét hozzátok visszatérek!« ...

A fent idézett IV-ik szuratnak az ima körülményeire vonatkozó 42-ik verse is rokon ezzel. A próféta nem türte, hogy a Korán illetlen helyen olvastassék.

Az arab próféta jó vagy rosz esetek alkalmából mindig Istenhez fohászkodott, rövid hálaadó, vagy dicsőitő fohászszal! Ez is zsidó szokás. — Ünnepen, tehát *pénteken*, ez lévén az iszlam vasárnapja — leveté hétköznapi ruháját s ünneplő köntöst öltött; a talmudisták szerint is szombaton ünnepi ruhát kell felvenni (Sabbat 113. a.) És midőn a Talmud rendeli: Aki uj házat épit, vagy uj eszközöket, butort szerez magának, adjon hálát Istennek, hogy táplálta, fentartotta, s ez időig eljuttatta. (Berahot 59. b.) Hasonlón

cselekedett a próféta is. Azon tana az iszlámnak is zsidó eredetü, hogy az angyalok Isten trónját környezik, őt dicsőitik, s közbenjárnak a hivőkért. A Dsinnek hallgatódzásáról a menyország kapujánál, a zsidó rabbik szinte tudnak. (Berahot 18. b.)

A vallás gyakorlati szertartásaihoz a *bőjt* is tartozott. Igen szigorú volt, nem ettek semmit. Mohammad ezt is pontosan megtartá, később annyiban könnyitett magán, hogy reggelit később evett, estelit korábban. Ez, ugymond, a próféták kiváltsága!... A római pápa is szokott ily dispensatiókat adni, az apostoli missionáriusoknak. A moszlimek minden hó 13., 14., 15-én szigorú bőjtöt tartottak, étel-italtól kelle tartózkodniok. Azért nevezték el e napokat *fehér napoknak*. Mohammad Medinába érkezvén, látta — igy szólnak moszlim források, — hogy a zsidók az *Asura* — Jom Kippur — az engesztelés nagy napja — bőjtjét tartják, ő is megtartotta. A zsidó Kiblával azonban ezt is elvetette, nem sokára, t. i. *egy hónappal a Kibla* megváltoztatása után, tehát 624-iki februárban — midőn a *Rhamadan* havi bőjtöt elrendelte. E hó régóta szent vala az arabok előtt. A Korán a bőjtről igy szól:

A II-ik szuratban: 184. v. »O! hivek, rátok iratott a bőjt, ugy mint azokra iratott, kik megelőztek titeket, hogy Allát féljétek! — 185. Meghatározott napokon, de a ki közületek beteg, vagy utazik, máskor vegyen ugyanannyi napot. A ki pedig megtarthatta volna, váltságkép egy szegényt jóllakat. A ki önkényt czelekszi a jobbat, jobb neki; de ha bőjtöltök, ez jobb nektek, ha tudnátok! 186. A Rhamadán hó, melyben leküldetett a Korán utmutatásul az embereknek, s az umutatás, és megkülönböztetés felvilágositására. S a ki közületek ama hónapon otthon van, bőjtölje meg; de a ki beteg vagy utazik, más napokon vegye elő a kellő számot. Alla könnyiteni akar rajtatok, s nem akar terhelni titeket, csakhogy a teljes számot megtartsátok, s dicsőitsétek Allát azért, mert vezérlett, s legyetek hálaadók!... A 188-ik vers pedig a következő dispensatiót tartalmazza: »Megengedtetik nektek, a bőjt éjszakáján, az elhálás feleségeitekkel, ők a ti öltönyeitek, s ti az ők öltönyük. Jól tudja Alla, hogy egymást csalnátok meg; azért felétek fordult s megengedte nektek, tehát csak háljatok el velük, s kivánjátok amit Alla irásban adott nektek. Egyetek, igyatok, mig megkülönböztethető a fehér czérnaszál a feketétől, a hajnali világosságban. Azután tartsátok meg a bőjtöt estig, s ne háljatok el feleségeitekkel, maradván állandóan a mecsetben. Ezek Alla határai, ne közeledjetek hozzájok... Igy magyarázza Alla a maga jeleit az embereknek, hogy istent féljenek!...«

184-ik vershez azon megjegyzést teszik moszlim irók, hogy a „*megelőzők*“ alatt keresztények értetnek. A moszlim bőjt, mind időpontra, mind kiterjedésére azonos vala a keresztény bőjttel. De a keresztények eltértek Alla régi rendeletétől, melyet a moszlimek szószerint megtartottak, s így eltértek a moszlimektől is. A Ramadán hó ugyanis majd télre, majd nyárra esett. Nehezükre esett télen vagy nyáron bőjtölni s azért bőjtjeiket tavaszra helyezték át. Ezen önkényért, kárpótlásul, a bőjt napjainak számát harminczról negyvenre sőt ötvenre is felszaporították. — Igy akarják moszlim források elmosni annak emlékét, hogy a Ramadán-bőjt, a keresztény Quadragesimának utánzása. Mivel a moszlimeknek szorosan holdhónapjaik vannak, a Ramadán havi bőjt 29, v. 30 napra terjed; s a moszlim kalendárium sajátságánál fogva — mely *holdévek* szerinti — a Rhamadánhó, harminczkét évi körben minden időszakban előfordul.

A bőjt végével az ünnep *Aid* megfelel a *husvét vasárnapnak*. A megelőző két napon a próféta prédikálni szokott, melyben adakozásra hítt fel. Az *Aid*-ünnep reggelén minden ember: szabad, rabszolga, nő, gyermek, bizonyos mennyiségü datolyát, aszalt szőlőt, vagy árpát buzát hozott a mecsetbe a szegények számára, hogy e napon ne kényszerüljenek házról-házra koldulva járni. Az alamizsna gyüjtése után körmenetileg kimentek a város utolsó házaihoz — talán hogy készségüket a zarándoklásra kimutassák. A próféta ünnepi ruhát öltött s egy vassal kivert dárdát vittek előtte, kint imáztak s a próféta beszélt. Erre két fehér s fekete pettyes kost hoztak elibe. Feláldozta egyiket a községért s a másikat önmagáért s családjáért. A hust megsütötték s a szeretet lakomához nemcsak barátit, de a szegényeket is meghivta. A következő években a *mekkai zarándok*-ünnep áldozati napja, mely *tavaszra esik*, már eltért a nagy bőjttől — s az *Aid* is *két ünneppé* lett. A *kisebb:* a bőjt végén, ekkor az alamizsna-gyüjtés és osztás vala; a nagy *Aid* pedig a mekkai ünnepkor, ekkor a husvéti bárányt ölték le. Egyébként mindkét ünnep hasonló szertartásu volt.

A próféta vallási és társadalmi, politikai működését, *hadi ügyek* rendezése követé.

A *zsidók várt messiása* nem csupán szellemi főnök, nem egyedül tanitó, hanem egyuttal fejedelem is, pápakirály. Harczolni fog fegyverrel, véres karddal. *Mohammad*nak is tetszett ezen eszme. *Vallási és világi főnök* egy személyben! *Pápakirály!* ....

És az arab viszonyok *Mekkában, Medinában* is ép olyanok voltak, hogy szükségkép a fegyveres hódítás terére sodorták. Az önálló törzsek egymás közti harczai, véd- és daczszövetségei, a pró-

fétát és menekült társait is a fegyver, a véd- és daczszövetség utjára terelték. — A mekkaiak ellenségei valának, elüzték szülővárosából, társaival együtt. Arab felfogás szerint elég ok arra, hogy a próféta száz menekült társával egyetemben harczot indítson Mekka ellen, s e végett az arab törzsekkel szövetségeket kössön.

Mohammad Mekkában, prófétai pályáját másnak képzelte, nem hihette, hogy épen az üldöztetés, a szülőföldjéről való elüzetés, alapítsa meg jövendő nagyságát; a kigúnyolt, szegény prófétából fejedelmi hierarhát, pápakirályt alkosson!

Egyátalán pályája kezdetén is a körülmények tették prófétává. Ő kezdetben egy Istent imádó ájtatos hanif vala, szóval terjeszté is szerény körben a hanifek tanát. Nem gondolt arra, hogy prófétává legyen. De közbe jött a hira-hegyi epileptikus álom, melyben Gábor megjelent neki s parancsolá hogy olvasson. Akkor nem akart olvasni, eszébe se jutott a prófétaság, sőt megijedt ezen visiók folytán s azt hitte hogy Káhin, hogy dsinnek szálták meg s ezért öngyilkos akart lenni. Khadidsa megmenté e vétkes cselekedet gondolatától, s elhitette vele, hogy a neki megjelenő angyal Isten követe. Ekkor elhitte, *hogy őt is Isten küldi*, de kezdetben csak is rokonai közt működött, később a nagy közönségre terjeszté ki működését. Lassan haladt műve, a mekkai tizenhárom év alatt, legfeljebb kétszáz férfi lett moszlimmé; 100 menekült Medinába, s ha az abeszsinai menekültek számát is százra teszszük, igen sokat számítottunk Mekkában eszébe se juthatott a pápakirályság gondolata; szegény lenézett, próféta volt, kit a nagy többség bolondnak tartott. A Mekkából való kiüzetés uj eszmére vezette, a zsidóktól kölcsönvett Messiás király eszméjére, melynek kivitelét a körülmények hathatósan elősegíték.

Az ember nem tudja mire virrad, s a szegény ember szándokát boldog Isten vezeti!....

Mindjárt az első évben, a megérkezés után, Alla nevében jutalmat igért a próféta azoknak, kik ellenségei ellen harczolnak. s az ég segélyét is. Hogy hadserege szaporodjék, emigrálásra hivott fel minden moszlimet, s az emigratiót Alla előtt kedveltnek mondá: »Akik hisznek és kivándorolnak, s Alla utján harczolnak, Alla irgalmát várhatják! Alla megbocsájtó kegyes«.....

A *Korán* igy szól: — *XXII-ik Szurat* 40. v. — »Alla elüzi azoktól a kik hisznek (t. i. a hitetlenek fondorkodásait); Alla egyetlen fondorkodót, hitetlent sem szeret! 41. Megengedtetett (t. i. a harcz) azoknak, kiket fegyverrel üldöznek, azért mert igazságtalanul zaklattatnak. S Alla ugyancsak elég erős segedelmükre! 42. Ők azok kik kidobattak lakhelyeikből, igaz ok nélkül, csak azért mert mon-

dák: A mi urunk egyedül csak Alla! És ha Alla az embereket egymás által nem verné: bizonyára feldulatnának a zárdák és szentegyházak; a zsinagógák, a mecsetek. Alla nevét imádják ezekben mindenütt! Alla hatalmasan megsegíti azt, akit megsegít. Alla erős, fenséges!" A *II-ik szuratban* pedig: 191. v. „Harczoljatok Alla ösvényén, azok ellen, kik harczolnak ellenetek, de mértéket tartsatok, Alla nem szereti az áthágókat.« De a 192-ik versben, mely későbbi keletü ez áll: »Öljétek meg ahol találjátok őket, dobjátok ki onnan őket, ahonnan ők titeket kidobtak! A kisértés veszedelmesebb a megölésnél. A harám mecsetben ne harczoljatok ellenök, hacsak ők ott meg nem támadnak titeket. Ha megtámadnak benneteket, öljétek meg. Ilyen a visszatorlás a hitetlenek irányában. 193. v. Ha tartózkodnak — Alla bünbocsájtó, kegyes! 194. v. Harczoljatok ellenük addig, mig meg nem szünnek kisértés lenni, s csak Alla hitvallása leszen. Ha tartózkodnak, ne legyen ellenségeskedés, csak a gonoszokkal. 195. A harám holnapot, harám holnappal, és a mekkai szentély is visszatorlásul szolgál. Aki irányotokban áthágott, ti is hasonlag irányában áthágók legyetek, amint ő irányotokban áthágó vala. Féljétek Allát s tudjátok, hogy Alla azokkal tart akik félik őt!" A 216-ik v. Irva van, hogy harczoljatok, de ezt utáljátok, de könnyen megeshetik, hogy valamit gyülöltök és még is üdvös nektek, s könnyen megeshetik, hogy valamit óhajtatok s az károtokra lenne. Alla tudja, de ti nem tudjátok. 217. Az iránt kérdeznek, szabad-e a harám hóban harczolni? Feleld: harczolni a szent hóban nagy dolog! De elriasztani Alla ösvényétől, s a hitetlenség iránta, s a népnek a harám mecsetbőli kiüzetése, nagyobb bűn Alla szemeiben és a kisértés, — t. i. a hittől való eltérésre — bünösebb a gyilkolásnál! Nem szünnek meg harczolni ellenetek, mig vallástoktól el nem tántoríthatnak; aki pedig eltér közületek a vallástól s meghal mint hitetlen, hiába valók cselekedetei ezen a világon és a másikon is, ezek társai az örök tüznek«.....

A *X-ik szurat 6-ik* verse is így szól: »Midőn pedig elmultak a szent holnapok — négy volt — öljétek meg a pogányokat ahol találjátok, fogjátok el őket, ostromoljátok őket, leselkedjetek utánnuk mindenkép. Ha megtérnek, az imát elvégzik, alamizsnát adnak, hadd járjanak utaikon — Alla megbocsájtó, kegyelmes!« .. Ez Mohammad pápakirályságának theocraticus hadi codexe.

Moszlim források azon csatározásokat, melyeket a próféta személyesen vezetett, *Ghazavát*, vagy *Magházij*-nak nevezik — hadjáratnak. A hol ő nem volt jelen, az *Szarija* éjjeli megrohanás.

Mekka hires kereskedő város volt, karaván jai sokat eljártak

Sziriába; majdnem hadsereg nagyságu csoportok voltak ezek. *Tájif* szinte ily kereskedő hely. A *Korais*-összekaparók — kereskedők voltak. A menekültek tehát e karavánokat kezdték rabolni.

Az esőzés idejében *November közepe* felé Sziriába nem jártak, hanem Jemen és Abessziniába. Sziriában *Gaza* főpont volt Itt vásároltak be, s tavaszszal haza mentek; még a XI. században az egyipt., arab, görög, olasz kereskedelem főemporiuma Gaza volt. Posztót, selymet, gabnát vittek Mekkába, innen aranyat, ezüstöt, s teve-, gazella-, s marhabőrt.

623-ban Mohammad, *hat* mekkai s tajifi karaván ra leselkedett. Két ezernél több tevét is számláltak némely közülök. 624-ben Gazából Mekkába ezer tevés karaván érkezett, értékét ötvenezer dinárra becsülték.Sokaké volt. 623-ki Márcziusban 300 mekkai kereskedő, kik Sziriában teleltek, Mekkába lement. Hamza Medinától nem igen messze, de a Dsohajna törzs földén lesben állott 30 menekülttel, de nem tehetett semmit, mert egy dsohajni kisérte a kereskedőket, a dsohajniak pedig Medina szövetségesei valának. Mély utakban, szoros helyeken, midőn két három teve már előre ment, a rablók nagy lármával rohannak s visznek mit hamarjában vihetnek a sötétben. A karavánok éjjelenként utazgatnak, sokszor még korán napkelet előtt letelepülnek — ekkor is megrohantatnak. De őreik s illetve előőrseik is szoktak lenni. A következő hóban 60 moszlim Rabigh mellett 200 emberből álló karaván ra bukkant, midőn ez már letelepült. Nem mertek támadni, hanem egy pár nyillövést tevén dromedárjaikon tova vágtattak.

Májusban se volt szerencsésb 20 moszlim, mert a karaván t elszalasztották. A prédálók éjjel utaztak s nappal elrejtőztek. Dsofhánál egy sziklás mélyedésben akarták megtámadni, de megkéstek.

Augusztusban ismét alkalom nyilt — Mohammad maga 60 menekülttel, *Abvá*-nál akart prédálni, de szinte megkésett, elszalasztotta a karaván t. Ezuttal a Dhamra törzs főnökével, habár pogány volt, semlegességi szövetséget kötött, hogy egymás ellen rablójáratot ne tegyenek, s egymás ellenségeit ne támogassák. Irásba tették. A koreisiták igy megfosztattak a velük rokon törzs oltalmától.

Septemberben 150—200 harczost gyüjtött, hogy Bovatnál egy karaván t megtámadjon, 200 embert 2500 tevével. Megkésett. Ezen felsülések felbátorítják a koreisitákkal rokon Fihr törzset s elhajták a moszlimek nyájait, melyek egy órányi távolban Medinától legeltek, Mohammad hiába kergetett utánok. A *novemberi* karaván t, mint utolsót mely Sziriába ment, szinte el nem érhette, ettől is megkésett, ekkor szövetséget kötött a banu Modlids törzszsel.

A radsab — a tisztelt — hó szent volt, tilos a harcz. Moham-

mad 12 embert küldött ki, Abd-Alla a Dsahs fia vezette őket, miután Abu-Obajda Mohammadnak rokona a vezérletet nem fogadta el. Két napi járó földre az uton kelle irásbatett parancsot felnyitni. Benne volt: Menj Nahlaba, Alla nevében és áldásával, embereid közül ne kényszeríts senkit veled menni, de az önkényt követőkkel lesd meg s támadd meg a koreisi karaván. Csak ketten nem mentek vele. Decz. 28-án 623-ban négy koreisi kereskedő tevéken bőrt, aszalt szőlőt, bort vitt — csellel közeledtek a moszlimek, egyik társuknak fejét leborotválták, hogy a kereskedők zarándoknak tartsák. Bele is mentek a kelepczébe, a moszlimek egyet megöltek, a másik kettőt elfogták, a harmadik lóháton Mekkába elmenekült. Ezen támadás akkor történt, midőn az uj hó kezdetét vette, s egyuttal tilos lett a támadás. Nagy botrányt keltett a vallásnak ezen megsértése Medinában is. A próféta kénytelen volt visszaadni a prédát és foglyokat, s a megöletettért vérdijat fizetni. Azt mondá: Abd-Alla a Dsahs fia, a vétkes, én nem parancsoltam neki a szent hó beálltával támadni, támadhatott volna délután s nem este a szent idő beálltával. Erre vonatkozik az elébb idézett II. S. 216. v.

Azon karaván, melyet Mohammad novemberben elszalasztott tavaszszal volt visszatérendő Sziriából. Ezer tevéből állott 30 v. 70 emberrel, kiket Abu-Szofján, Mohammad ellensége, Mekkába vezetett. Az érték 50 ezer dinár volt. — 1 arany d. = 10—12 ezüst dirhem, 1 e. d. = kb. 70 centimes — A próféta kémeit egyik két kulacsos seik elámította, de más uton is hirt vett a karaván közeledtéről. Mohammad már elébb lehetőleg szövetséget kötött mindazon seikekkel, kiknek területén a karaván áthaladt.

A karaván már a mekkai uton volt. A próféta egybe hivta a menekülteket s hogy többen legyenek a segítőket is — *Anszár* — kik csak defensiv-, de nem offensiv-szövetségesek voltak, de a VIII Sz. 56. v. megparancsolja hogy kövessék. A prédára való kilátás 175 bert gyüjtött hozzá.

Szokás szerint a városon kivül volt a találkozó egy kutnál. 310 ember jött egybe 2 lovas 70 teve; hét ifjut, mert még nem voltak 16 évesek, a próféta visszautasított. *Badr* tájékán leselkedett Mohammad, de Abu-Szofján is élt a gyanuval, s futárt küldött Mekkába. A piaczra érve dromedárjának orrát füleit levágta, a nyerget felfordítá, ingét kettéhasíta, s felkiáltott: segítség, segítség! Mekka talpra ált. Sereget gyüjtött, 950 embert, 100 lovat, 700 dromedárt, a gazdagok lóháton s pánczélban voltak. A sereget vendégelték, mulattatták, naponkint más előkelő vagy 10 tevét leölt. A szegényeknek tevéket fegyvert adtak. Mohammad megtudta e sereg

létszámát, de tulzott alakban, hiveinek nem mondá meg, hanem VIII. S. 7. Alla a karaván vagy a sereget igéri neki, mely utóbbi nem számit. Midőn kiderült, hogy a koreisiak sokkal többen vannak, Alla kijelenté, III. Sz. 13., hogy szándékosan kevesbité a számot, hogy biztassa a moszlimeket. VIII. Sz. 43—45.

Mohammad a karaván ismét elszalajtá, mert Abu-Szofján a badri kutnál nyomára jött a mekkaiaknak, midőn hallá ugyanis, hogy ott két idegen egyén járt, megnézte a tevék hátrahagyott friss ganéját, datolya magokat látott benne. Mohammad, medinai népek, így szólt és tova sietett a karaván nal. Mohammad felbuzdítá övéit, VIII. Sz. 7., hogy Alla harczot akar, s ő már látja a hitetlen ellenség vesztét. Badr mellett csatarendbe állítá népét, a badri kutaknál. A *koreisiak* megtudván, hogy a karaván már biztonságban van, nem akartak harczolni, el is ment vagy 300 emberük. *Abu Dsahel* s más vezetők mégis rábeszélték a többit — 650 — hogy Badr-ba menjenek, ott 3 napig mulatnak s ha Mohammad nem jő, hazamennek — a bedavikit is megvendégelik, bőröket is hoztak eladni — s vitézséget is tanusitanak. De Mohammad s népe várt reájuk. *Márczius 16-án* 624-ben találkoztak; régi arab szokás szerint párviadalra került a sor, a két sereg néző volt. A párbajt vivók sokszor versekben hivták ki egymást, hoszabb beszédeket is tartottak. Mindkét részen volt halott, a párbajozás majdnem egész nap tartott. A sereg a zászlók, jelesen a főzászló köré csoportosult, innen mentek el egyesek és kisebb szakaszok, rendszertelen öldöklésre, ide menekültek, s ha a főzászló elveszett, vesztett volt a csata; sokszor itt a legnagyobb vérengzés volt. Mohammad számára pálmatetőt csináltak s mellé gyors tevéket kötöttek, hogy esetleg menekülhessen. Abubakr volt mellette s nehány hosszu dárdás Anszár; katalepsiába esett, s midőn magához tért, imádkozott. A nap nyugtával a főbb koreisi vezetők elvérzettek a párbajozásban — a sereg zöme alig vett részt a csatában s vezetőinek elvérzése miatt elcsüggedt. Mohammad ekkor marok homokot szórva feléjük, általános támadást parancsolt, azok megfutottak, pánczélaikat is eldobták. Egyébként nagy veszteség nem volt egyik félen sem. Csata után az ellen halottait egy gödörbe dobták, magokéit eltemették az uton haza felé. Midőn az ellenfél halottjainak tetemeit gödörbe dobták, Mohammad igy szólt hozzájuk: Beteljesedett-e, a mit Uratok előre megmondott?!... A körülállók pedig kérdezték a prófétát: Hallanak-e a meghaltak?.. Igenis hallanak, válaszolt a próféta, de nem felelhetnek! Egy zsidó is ily kérdést tőn: Mohammad! csakugyan beszél a holtnak teteme?... A *Talmud* szerint (Jeruzsálemi Aboda Szara c. 3. 1.) a halott, mintegy álom-

ban hallja mindazt, a mit róla, javára mondanak, de nem beszélhet. Egy másik talmudi adat szerint (Jeruschlmi. Moed Katan c. 3, Rab. Levit. c. 18.) a lélek három napig tartózkodik a test körében. A próféta később is, kevéssel halála előtt, a temetőben a halottakhoz beszélt. A zsidók pedig azt is hitték, hogy a temetőben tartózkodó tisztátalan szellemektől a jövő titkait is meglehet tudni. (Sanhedrin. c. 45. a.) Mohamad még sirjában is él, a moszlim monda szerint, és segít azokon, kik sírjánál imádkoznak. A zsidó hagyomány pedig azt tartja, hogy *Izrael*, azaz Jákob patriarka sírjában él, (Taanit 5. a.) ugyszinte *Móse*. (Sota 13. a.) A foglyoknak Mohammad megkegyelmezett, csak kettőt öletett meg, kik Mekkában érzékenyen megbántották. Omár mind le akarta öletni, de Abubakr szelidebb tanácsa győzött. A foglyokkal jól bántak, velük ettek, nyargaltak a teve hátán, sokszor ők leszálltak s a foglyok fenmaradtak. *A préda tetemes volt. Osztozkodtak. Aki személyesen valakit levágott vagy elfogott, mindene övé, a közös préda közösen oszlott szét. A negyed a vezéré volt, Mohammad az ötödöt vette. Buzditásul előlegesen, az osztás előtt is igértek zsákmányt a kitüntetett vitézeknek.*

Szokás szerint a prédát rögtön szétosztották, távolabbi hadjáratok alkalmával nyert prédát elébb biztos, hazai helyre szállitták s aztán osztozkodtak rajta. A prédát öt részre osztották s aztán öt nyillal, melyek egyikén irva volt: »Allának«, sorsot vetettek, melyik az öt rész közül a próféta része. Midőn a próféta elvitte ezen ötödöt, a prédát őrző s felosztó biztos, a többiek igényeinek kielégitéséhez fogott.

Mohammad a zsákmányosztásról e kinyilatkoztatást is kapta:

VIII. Sz. 1. Kérdenek a jutalom iránt: feleld: A jutalom odaitélése Allát s küldöttét illeti. Ha hivők vagytok, féljétek Allát és legyetek egyetértők, engedelmeskedjetek Allának s küldöttjének. — Ezzel meglehetősen szabad kezet engedett magának a próféta s buzgóbb hiveit előnyösebben jutalmazta is. Néha sikkasztásról is vádolták a moszlimek maguk. III. Sz. 162.

A Badr melletti csatáról a Koránban azt olvassuk, hogy ezer angyal segitett a moszlimeknek s a marok por, mit az ellenség felé dobott, döntő hatással birt. A III. szurat 11-ik verse szerint Alla segitette Badr mellett hiveit, ezek kevesebbnek látták az ellent, ez pedig magánál kétannyinak a próféta hiveit. A 122-ik vers három s ötezer angyal segitségéről szól. A VIII-ik sz. 9. v. ezer angyalt emlit. A préda, daczára hogy a karaván kisiklott kezeikből, tetemes volt. 10 ló, 150 teve, szép fegyverek, sok bőr. *Abu Dsahel*-nek kitünő drága, mahrai gyors dromedárját a próféta magának tartotta, s a

következő csatákban rajta nyargalt. Abu Dsahel maga is elesett. Ibn Maszúd adta meg neki a kegyelemdöfést. Midőn ezt Mohammad meghallotta, hálát adott Allának! Utolérte a büntetés, melyet a próféta Mekkában megjövendölt, utolért másokat is. Igy értelmezik a moszlimek, ama fenyegetéseket.

A foglyókat illetőleg, a kit valaki elfogott, azé volt, a közösen elfogottak közös tulajdon. A gazdag mekkaiak rokonaikat kiváltották. Abu Dsahel fia, *Amr*, szinte fogoly volt. Abu Vadáa, szinte fogoly volt, s fia apjáért négyezer Dirhemet fizetett; — Gazdag, fizessen, mondák a moszlimek. A többi koreisiták is jöttek egymás után 15-en, s a gazdagok szinte négyezer Dirhemet fizettek, a szegények kevesebbet. Egy szegény költőt, kinek öt leánya volt, hazabocsájtott Mohammad azon feltét alatt, hogy többé ne harczoljon ellene. Egy pár szegényebb mekkait tanitókul használt, lévén Medinában az arabul irni tudók száma igen csekély, Mekkában pedig nagy. Mindegyiknek 12 fiut adtak mihelyt irni megtaniták, szabadon bocsájták. Mondják, hogy némely fogoly moszlim lett s ezzel szabad.

A győzők vesztesége tizennégy halott, a legyőzötteké mintegy hetven volt. Nagy szám, ha Mekka lakosságát veszszük, mely alig haladta meg a tizezeret; nagy szám, ha meggondoljuk, hogy a jobb családok tagjai voltak az elesettek. A moszlimek azért vesztettek oly keveset, mert a legtöbb koreisi futás közben öletett meg, s másrészt a pogány arabok azért sem öltek annyit, nehogy többszörös vérboszunak tegyék ki magukat; a hivők, a moszlimek már kivetkeztek volt ezen óarab előitéletekből.

Az iszlamnak egy másik ellensége *Abu Lahab*, kit betegsége Mekkában tartott, a *badri* veszteség után nem soká élt. Egy nő a Kábánál bántalmazta, s hét nap mulva ragadós nyavalyában meghalt. Betegsége idején nem mertek feléje közeliteni, teteme pedig három napig temetetlenül hevert, csak negyednapra lökték le hosszu póznákkal egy gödörbe, s rakás követ dobtak reá.

A mekkaiak *Abu Szofján* vezérkedése mellett boszúra, visszatorlásra készültek. Közvetlen káros eredménye e csatának az volt, hogy a sziriai kereskedést be kellett szüntetni. A moszlim költők pedig gúnydalokban élczeztek a mekkai vitézség felett! — De a mekkaiak is ugy jártak, mint a próféta; akkor nem is gyaniták, hogy ép ezen veszteségük, mely az iszlamnak oly hirtelen tekintélyt szerzett, ép az által Mekka jövendő dicsőségét, gazdagságát századokra megállapitá! — Az ember sokszor ép az ellen panaszkodik, a mi legnagyobb javát okozza!...

Az iszlam javára e váratlan győzelem nagy befolyással volt. Jó barát és ellenség, tekintve a nagy aránytalanságot, bámulva látta, hogy Alla az iszlam védője lett. A hivek megerősödtek hitükben, az ellenfél terrorizálva lőn s megfogyatkozott hitében; a bedavik, a kóbor arab törzsek, midőn ezen aránytalan harcz váratlan kimenetelét látták, önként fölkiáltottak: Alla ujja ez! Alla ujja ez! Az arabok ezen első mély benyomás hatása alatt maradtak., s a következő évben bekövetkezett vereség Uhudnál, nem birta ezen első benyomást tönkre tenni. Hajlandókká lettek a prófétát főnökül elfogadni.

Igy készültek az iszlam elhatalmasodásának csodás utjai!

Ki hitte volna Mekkában?...

Midőn a próféta diadalmasan Medinába bevonult — családi gyász érte. Leánya, Rokajja, Oczman neje meghalt, s már el is temettetett. Hogy Oczmánt megvigasztalja, pár hó mulva másik leányát adta neki feleségül, *Omm Kolczumot.*

A *badri* győző most a zsidók ellen fordult. A banu *Kajnuka* zsidó törzset támadtameg, kikkel még a badri csata előtt feszült viszonyban voltak. Egy zsidó arra unszolt egy moszlim tejárulónőt, hogy emelje el fátyolát, a nő nem tette, s a zsidó észrevétlenül a nő ruhájának hátsó részét feltüzte egy tűvel, ugy hogy az utczán uevetség tárgya lett, egy moszlim ezért a zsidót agyonverte, de a zsidó rokonai meg a moszlimet ölték meg, a próféta követelte, hogy az egész törzs moszlimmé legyen, s mert nem engelmeskedtek, barczot inditott ellenök. A *Kajnuka* törzs 400 pánczélos és 300 könnyü gyalogost állitott ki; s várukban elsánczolták magukat. A *Khazrads* arabtörzs segélyét hiába várták, pedig csak imént jó szolgálatokat tettek nekik. A *Khazrads* törzs legnagyobb része moszlim volt! Mikép léphettek volna fel a próféta ellen? A törzs pogány kisebbsége pedig nem mert fellépni. A többi zsidó törzs se segített. Tizennégy napi ostrom után, kegyelemre megadták magukat. *Abdalla* az *Ubai* fia, ismert khazradsi főnök óhajtására a próféta szabad elvonulást engedett a zsidóknak Sziriába. A préda tetemes volt, mert a Kajnuka törzsbeliek ügyes aranymivesek valának. Mohammad osztályrésze volt fegyverben csupán három ív, két pánczél, három kard és három lándsa. — A 624-ik év tavaszán *Abu Szofján* Mekkából 40, mások szerint 200 emberrel, épen a zarándok-ünnep alkalmával, tehát váratlanul, Medinába elportyázott, de nagy kerülő uton Nedsd felől. A zsidó *Nadir* törzs főembereivel értekezett, s hirtelen visszavonulván a medinaiaknak nagy kárt okozott birtokaikon. Mohammad

hiába kergetett utánna. Ez a *liszt expeditió*, mert a mekkaiak, hogy jobban futhassanak, eldobták lisztes zsákjaikat.

Nehány ellenségének meggyilkoltatása is ezen időre esik. Arab fogalmak szerint az ellenségnek bármily uton, tehát orgyilkosság által való pusztitása is, nem bűn. Mohammad részint megrendelte, részint helyeselte ezen gyilkosságokat. A költők, kik gúnydalaikkal üldözték, a visszatorlás sulyát is érezték. Egy zsidó költő régibb harczi reminiscentiák felidézése által majdnem ujra harczba keverte az *Ausz* és *Khazrads* törzset. Mohammad alig birta lecsillapitani szenvedélyeiket. Egy nő, a zsidó *Aszma*, és egy öreg, a százhusz éves zsidó *Abu-Afak*, a medinaiakat versben megrótták, hogy egy jöttmentnek meghódolnak — halállal bünhődtek. Az elsőt éjjel *Omár* gyilkolta meg, a másodikat Omeir fia, *Szálim*. Hasonló sors érte *Kábot* az Asraf fiát, a zsidó költőt, ki a *badri* elestekről irt dalaival a mekkaiakat még jobban feltüzelte Mohammad ellen, s egyébként is a próféta ellen hathatósan izgatott. Jó barátja volt, a ki vallási fanatizmusból a próféta áldásával buzdítva, legyilkolta. Midőn fejét a prófétához elhozta, ez felkiáltott: *Dicsőség Allának!*...

Egy moszlim megölt egy zsidó kereskedőt, ki jótevője volt. Istentelen, mondá neki a meggyilkolt testvére, miért bántottad jótevődet?... s megverte a moszlimet. Ha a próféta parancsolná, téged is megölnélek, válaszolt a moszlim. Nagy a te hited ereje, mondá a zsidó, és moszlimmé lőn!...

624-ben őszkor *Zaid*, Mohammad fogadott fia, nevezetes prédát hozott Medinába. A mekkaiak ugyanis, el levén zárva Sziriába kereskedelmi utjok, a *Nedsden* át Babiloniába akartak jutni karaván-jaikkal. Mohammad ezt kémei által megtudta, s Zaid által elfogatta a karaván összes vagyonát s nehány emberét.

A karavánnak sok aranya, ezüstje volt. Felosztás alkalmával a próféta ötöde *huszezer Dirhem* értékü volt, mások szerint huszonötezer; az egyes harczosokra *ezer Dirhem* jutott osztalékul. Első eset volt, hogy a moszlimek koreisi karaván kézre keritettek. *Zaid* is nagy hirre kapot. S a próféta a következő támadásoknál vezetőnek rendelte.

Ugyanezen időben Mohammad feleségül vette *Hafszát*, Omár leányát. *Fatimenek* pedig, Ali feleségének fiai születtek, az egyik *Alhaszan*, a másik nem sokára reá, *Alhuszain* nevü. A próféta családja csak ezek által maradt fenn. Ezek mind nemeseknek tartatnak, zöld turbánosok, de mert igen sokan vannak, — női ágon is terjednek — szegények, s csak a köznép előtt birnak némi tekintélylyel.

XV. FEJEZET.

Medina ostromáig.

(625—627.)

A mekkaiak teljes erővel készültek lemosni magukról a *badri* gyalázatot. *Abu Szofján* nagy erélyt fejtett ki. A karaván áruinak nagy részét harczi czélokra fordíták, mert épen ama karaván megvédése okozta a bajt. A nők is izgattak, szóval, énekkel, tettel. Szövetségeseket is szereztek Mekka polgárai, a *Kinana* bedavi törzsnek egy részét, s más arabokat. Mohammad a 625-iki év tavaszán azon hirt vette, hogy Mekkából nagy számu ellenség indul ellene. Három ezer embert emlegettek, kétszáz lóval s pár ezer tevével. A *Khuza* törzs hozta e hirt, ezen bedavik Mekka környékén laktak, Mohammad szövetségesei voltak, ámbár az iszlamot nem fogadták el; de a mekkai tekintélyes Mahzum családdal ellenséges viszonyban állottak. A mekkaiakkal nők is jöttek, kik gyászdalokkal még jobban feltüzelték a harczosokat. Mohammad pontosan értesült az ellenség számáról, s azért nem akart a városból kijönni, hanem védelmi állapotban s a városban bevárni a támadást. Sok előnynyel járt volna ezen védelmi harcz. Nők, gyermekek segíthettek volna, továbbá a zsidók és a nem moszlimek, ugy szinte a *képmutatók* kényszerültek volna a védelemre. *Abdalla* az Ubai fia, előkelő khazradsi főnök, szinte ezt ajánlotta. De a harczvágyó fiatalság tanácsa győzött, kirohantak az ellenség elé. A Mekkaiak csütörtöki nap jöttek, márcz. 21-én 625-ben. A próféta megálmodta, jelképes álomban, hogy maga sebet fog kapni, övéi közül többen elesnek, de az ellenséget megverik. Isteni tiszteletet tartott s azután indult felpánczélozva mintegy ezer ember kiséretében ki a városból, még az utolsó pillanatban is, némelyek azt tanácsolták, hogy a városban védekezzenek, de a próféta mondása: Midőn a próféta a pánczélt felölti s megindul, azt többé le nem teszi. Alla győzelemre segít, ha vitézül fogtok harczolni!... Pénteken este volt, midőn a városból kivonultak. A zsidó szövetségesek is ki akartak vonulni, de a próféta nem fogadta el közremüködésüket. Kint táborba szálltak, s az esti istenitiszteletet elvégezték. Másnap reggel az *Uhud* hegy felé vonultak, a várostól három negyed órányira. Igen zord tekintetü a hegy. Kopár sziklái a lapályból égnek merednek. Midőn a hegyhez közeledett Mohammad serege, *Abdalla* az Ubai fia, háromszáz „*képmutatóval*“, a banu Szaláma és banu Haritha csoportjával, visszatért a városba, okul [illegible] v ők csak a

várost védő szövetségesek. A moszlimek *hétszázan*, köztük száz páncélos, tovább haladtak a hegy felé, annak lábánál megállottak. Hátukat a sziklafal biztositá; baloldalukon Mohammad ötven nyilast állitott fel egy kis magaslatra, az *Ajnainra*. Megparancsolta a nyilasoknak, hogy az ellenség lovasságát távol tartsák és semmiesetre se hagyják el ezen állást. Ha győzünk és prédálunk, ne jöjjetek utánnunk, ha legyőzetünk ne siessetek segedelmünkre, maradjatok állástokban!

Ez volt a próféta parancsa. A mekkaiak ezen magaslat lábánál táboroztak. Békével nézték, mint rendelkezik Mohammad. A harcz régi szokás szerint párbajjal vette kezdetét. Legelőször is egy medinai, *Abu Amir* — ki Mohammad elől Mekkába menekült volt — felhivta polgártársait, hogy álljanak el a prófétától; nagy kőzáporral válaszoltak e fölhivásra a medinaiak. A párviadalban a moszlimek több mekkait levertek, de közülök is vesztek el, a legkitünőbb volt *Hamza*, az Alia oroszlánya. A moszlimek vitézül harczoltak, s áttörték a mekkaiak sorait, ugy hogy táborukba hatoltak, honnan a nők jajveszékelve menekültek; midőn a nyilasok az *Ajnajn* magaslatról látták, hogy a sereg győz és már prédál is, elhagyták, kevesek kivéte lével állomásukat s prédára siettek; a mekkai lovasok vezére Khalid ezt látván, hátba fogta a moszlimeket s a győzőkből csakhamar legyőzöttek váltak, a próféta is seregének háta mögött veszélybe jutott, egy kő arczon találta s fogát kitörte, s több ütésre aléltan földre rogyott. Hire futott, hogy a próféta megöletett, s a moszlimek még jobban megzavarodtak. *Káb a Malik* fia a rostélyon át látta, hogy Mohammad él, s igy helyre állitá a moszlimek közt a rendet annyira mennyire. Felvitték biztosabb helyre a magához tért prófétát, s a mekkaiak elvonultak, megelégedvén azzal, hogy Mohammadot megölték; ők csak husz embert vesztettek, a moszlimek hetvenet.

A harcz nem is tartott igen soká. E csatában négy férfi vett részt, kik később az iszlamnak első rangu hadvezéreivé lettek. *Szaad* ibn Abi Vakkasz, és *Abu Obeida* a moszlim részen, s *Khalid* s *Amr* ibn Alasz a mekkaiak részén. A medinai elestek közül egyik másik a halál pillanatában kijelenté, hogy nem az iszlamért, hanem a törzsért harczolt. Midőn a mekkaiak Mohammadot az elestek közt nem találták, Abu-Szofján a hegy lejtőjéről felkiabált *Omárnak*, él-e Mohammad, s midőn az igennel válaszolt, Abu Szofján kihítta a moszlimeket, hogy esztendőre ilyenkorra *Badr* mellett legyenek. *Omar* elfogadta a moszlimek nevében a kihivást. Ezzel a mekkaiak hazafelé takarodtak. Nem üldözték a moszlimeket az Uhud sziklá-

közt, a csatatéren fekvőket megcsonkiták. Abu-Szofján is káromolva döfé lándzsáját *Hamza* tetemébe, — de egy bedavi főnök megrótta ezért s ő elszégyenelte magát. A mekkai nők is valódi furiákká lettek. *Hind* s mások, kiknek *Badr* mellett halottjaik valának, levagdostak a moszlim tetemekről orrt, füleket, s mint gyöngysorokat egybe füzve, nyaklánczul s karpereczül viselték. *Hind* kivájta Hamza szivét s azt felakarta falni, de nem birta!...

Ha a nő elvadul, az a legvadabb férfinál vadabb lesz. Hamza teteme ugy meg volt csonkítva, hogy a hegyről lejövő moszlimek alig ismerték fel az Alla oroszlányát. Mohammad oly dühbe jött e látványon, hogy megfogadta, miszerint legelső kedvező alkalommal *hetven* mekkait fog igy megcsonkíttatni. Társai is felkiáltottak, hogy ha Alla kezükbe adja a mekkaiakat, ugy megcsonkítják amint eddig arab meg nem csonkitá ellenségeit!... De a próféta kedélye lecsillapult, s Alla egy csillapitó kinyilatkoztatást adott, melyben meghagyja, hogy a visszatorlásban igazságosak legyenek, s ha a roszszat békével türik, e türelem üdvökre szolgál. XVI-ik szurat 126. v. Mohammad ezzel a csonkitást eltiltá.

A csata utáni éjet a moszlimek nagy nyugtalanságban töltötték, attól tartván, hogy a mekkaiak uj támadást intéznek. Másnap reggel a próféta utánuk indult, s *Hamra el Aszad* mellett nyolcz mértföldnyire Medinától, megállapodott s három napot pihent, de a mekkaiak, egy bedavi által elámitva, nem mertek szembe szállani a tulnyomónak vélt erővel.

Hamra el Aszadban kivégeztette *Abu-Azzát*, ezt *Badr* mellett elfogták, s mert szegény volt, oly feltéttel bocsájták szabadon, hogy többé nem harczol a moszlimek ellen, s még is eljött Uhudba. *Muavijja* a Mughira fia szinte kivégeztetett, mert a három napi kegyidőn túl a medinai határban találták. *Alhariczot* a Szureid fiát pedig azért ölette meg, mert Uhudnál Almudsaszszart, még pogánykori vérboszuból meggyilkolta.

Medinába visszajövet nagy volt a szomoruság a halottak miatt, a próféta Allától kinyilatkoztatást kapott, mely szerint — a III-ik szurat: 169. v. — A kik, honmaradván, mondák testvéreik felől: ha nekünk engedelmeskedtek volna, nem ölettek volna meg: Mondd: üzzétek el magatoktól a halált, ha igazak vagytok. 170. v. Ne véld azokat, kik Allla utján megölettek, megholtaknak, ők élnek és uruknál tápláltatnak! 177. v. Örvendezve azon, amit Alla engedett nekik bőkezüségében, s örvendeznek azokon, kik még nem érkeztek meg utánnuk, de követik, hogy nincs félelmük s nem is fognak megszomoríttatni. 172. Alla kegyelme felvi-

dámítja őket s bőkezüsége, nem is engedi Alla, hogy elveszszen a hivők jutalma. 173. Kik engedelmeskedtek Allának és követének, miután seb esett rajtuk, közülök az istenfélők és jóttevőknek nagy lesz a jutalmuk. 174. skv. buzdítja hiveit kitartásra, s hogy inkább bizzanak Allában, aki megjutalmaz és büntet a más világon is. De azt is szemére hányták, hogy angyalsereg támogatását igérte s nem teljesült. Ez megtörtént volna, válaszolt a próféta, ha vitézül megálltátok volna helyeiteket, s istenfélők vagytok. *Alla csak azért igérte nektek ama segélyt, hogy jó hirrel vigasztaljon s bátorítson a csatára, de azért a győzelem mindig csak Alla kezében van! Badr* mellett segített benneteket Alla, midőn kisebb számmal voltatok. III. szurat. 123. skv. A próféta intette is hiveit, hogy a vértanuk felett a szokásos siránkozást hagyják el, csak a fájdalom könnyeit hullassák, mert ez megkönnyíti a szivet.

Egyébként akkori arab fogalmak szerint a mekkaiak megboszulták a *badri* elestekét. De a moszlimeknek tekintélyét megingatta az *uhudi* vereség; bármennyire igyekezett is azt a próféta, jelesen a III-ik szuratban értelmezni, mentegetni.

Az uhudi vereség után az iszlam ellenei felütötték fejüket. A Likhjan-hodzail törzs egyik seikje *Szofján* Oranában, keletre Mekkától a hegységben, hadat gyüjtött a moszlimek ellen. Mohammad 625-iki juniusban Abdallát, az Onaisz fiát oda küldé, hogy a seiket meggyilkolja. Minő az alakja, kérdé Abdalla a prófétát. Akár az eleven ördög, olyan, megrettensz tőle. Abdalla elment a seikhez, szövetségesnek adván ki magát a *Khozai* törzsből — s csakugyan megrettent az ördögi alak láttára, de barátságot szinlelve, csakhamar bizalmát megnyerte, s midőn vendégül sátrába fogadta a seik, Abdalla a mély álomba merültnek fejét levágta s elhozta Medinába Mohammadnak. A harczi vállalat füstbe ment, de a törzs vérboszut forralt.

A *banu Aszad* törzs is ellenséges szándékot táplált, s azt az *uhudi* vereség alkalmából érvényesíteni kivánta. Mohammad 625-iki juniusban, *Abu Szalámat százötven* emberrel elküldte, az ellenség szétugrasztására. A csapat tetemes prédát is hozott s vér se folyt, a bedavik megfutottak. *Abu Szaláma Uhudnál* kapott sebében meghalt, özvegyét, *Umm Szalámát*, a próféta nőül vette.

Ezen gyilkosság után nem sokára, 625-iki juliusban hét, mások szerint tiz embert kémszemlére küldött Mekka felé. Közel Mekkához, Arradsi mellett, a Hudzeil bedavik megtámadták őket s megölték boszuból, mert Mohammad főnöküket, *Szofjánt*, meggyilkoltatta. A moszlimek nem adták oda olcsón életüket ezen megle-

petésnél. Hárman megadták magukat s a Hudzeil bedavik eladták a mekkaiaknak, egyikök menekülni akart, de agyonveretett. A másik kettőt oly mekkai családok vették meg, kiknek Uhudnál halottaik voltak. Mikor a szent hó letelt, kivitték őket a szent határból s ott legyilkolták. Az egyik, *Zaid*, egy rabszolga által lőn kivégezve; a másikat, *Khubaibot*, karóhoz kötötték s nagy közönség előtt az elestek gyermekei lándsákkal ölték meg lassankint. A hivő moszlim elmondván végső imáját, kemény átkokat szórt rájuk, a mekkaiak leguggoltak, hogy az átok elröpüljön felettük.

Ez 626-ban történt.

Az arradsi elestek közül *Aszim*-ról a következőket irják moszlim források: Aszim *Uhudnál* egy mekkai nőnek két fiát őlte meg. Az anya megfogadta hogy *bort* iszik Aszim koponyájából, s azért tetemes jutalomdijat tüzött ki fejére. A hudzaili bedavik el akarták nyerni e jutalmat. Aszim, mielőtt elesett, kérte Allát, hogy ne engedje, miszerint hitetlenek érintsék fejét, s csakugyan a tetemet méhraj röpködte körül s a hudzailiták nem birták a főt levágni, — eltávoztak tehát, s midőn később visszaérkeztek, az árviz elvitte az egész tetemet.

Ez idő tájban egy más veszteség is érte a moszlimeket.

625-iki juliusban, egy nedsdi bedavi főnök *Amir*, a Malik fia, ajándokul hozott a prófétának két lovat és két dromedárt. A próféta nem fogadhat el hitetlentől ajándokat, megköszönte Amirnak, s iparkodott öt megtériteni, Amir csak arra lett hajlandó, hogy a küldendő hittéritők biztonságáért jótállott. Medinában hetven fiatal ember szokott reggelenkint egybegyűlni egymás oktatására az istenes tudományban, aztán a próféta házaihoz mentek s őt övéit fával és friss vizzel ellátták. Mert igen jártasak valának az isteni kinyilatkoztatásokban, *Korán* olvasóknak is neveztettek. A próféta ezeket elküldé hittéritőkül, levelet adván nekik Amirhoz, a Tofail fiához, melyben a másik Amir jótállására is hivatkozott. Azonban szerencsétlenül jártak. A *Mauna* kutnál, a bedavi sátorok közelében egyik társukat előre küldék a levéllel *Tofail* fiához, ez nem is olvasván a levelet, agyonvágta a missionáriust s felhivta törzsét, hogy a többit is öljék meg, de a törzs nem akart áruló lenni, mert *Amir* a Malik fia, biztonságot igért a jövevényeknek. Tofail fia a szomszéd Szoláim törzset szólitá fel a gyilkolásra, ezek vállalkoztak is, mert egyiküknek *Badr* mellett halottja volt. Megölték a *Mauna* kutnál meglepett hithirdetőket kettő kivételével, ezek is a véletlennek köszönték szabadulásukat, az egyiket holtnak vélték a szolaimiták, s aztán sompolygott el a vérmezőről; a másik pedig *Amr* az Umaja fia,

szerencséjére távolabb járt társaitól s csak a felkonczolás után érkezett a kuthoz, fogolykép elvitték, de Amir fogadása következtében szabadon bocsájtotta. Anyám sirjánál megfogadtam — ugymond — Tofail fia, hogy egy foglyot szabadon bocsájtok, az te vagy. Ezzel levágta fejéről az elő fürtöt s vendégeül fogadta. Midőn Amr hazafelé ballagott, utközben két Amir törzsbeli férfival találkozott, a pihenő helyen, mély álomba merültek a ketten, s Amr boszuból meggyilkolta őket.

Mások szerint nyilt tusában ölte meg őket. A meggyilkoltak, mint a banu *Amir* törzsnek tagjai valának s a törzs a próféta szövetségese, kérték is azonnal a vérdijat. A korábban tett egyezség szerint ily esetekben a moszlimek maguk fizettek, a zsidók azonban ajánlkoztak hozzájárulni a költséghez. Mohammad személyesen kiment Medina környékébe a banu *Nadhir* zsidótörzshez, hogy a vérdij lefizetéséhez hozzájáruljanak. Szivesen fogadták s megigérték. A próféta egy ház árnyékában velük s társaival letelepedett. Frissitőket hoztak neki, de ő nem sokára felkelt és távozott. Mert sokára vissza nem tért, kisérői is felkeltek s elmentek; ők is, a zsidók is csodálkoztak a próféta magaviseletén. Miért távoztál el?... kérdék társai a prófétát. Alla kinyilatkoztatta nekem, hogy a zsidók meg fognak ölni, követ hullatva reám a háztetőről. Mohammad azt izente a *Nadhir* törzsnek, hogy vándoroljanak ki, hagyják el Medina környékét. Az ötvenkilenczedik szurat szól a zsidók kiüzetéséről. Alla határozta ezt el, a zsidók hitetlensége miatt, a más világon majd égni fognak. A zsidók azon ajánlatot tették a kivándorlást illetőleg, hogy nyilvános vitatkozásba bocsájtkozzék velük a próféta, s ha legyőzetnek, meghódolnak az iszlamnak. Ez, moszlim források szerint, csak cselfogás volt, hogy a prófétát kézre keritsék s hirtelen elöljék. Egy nő elárulta a tervet s a próféta idejekorán menekült. Mások szerint a *Nadhir* zsidók csakugyan ki akartak vándorolni, de *Abd-Alla* az *Ubai* fia, lebeszélte őket, sőt szövetséget is igért a maga részéről és a *Korajcza* zsidók részéről is. Az ötvenkilenczedik szurat tizenegyedik skv. verse erre vonatkozik: Alla biztatja a prófétát, hogy ne féljen ezen szövetségtől. A Medinában lakók *Nadir* törzsbeliek, tehát nem tágitottak, házaikban elsánczolták magukat. De az igért segitség nem jött, s miután Mohammad még pálmaültetvényeiket is leégettette, s *Hasszán* által, a ki udvari költője volt, azt hirdetteté, hogy e tény a koreisiták s egyéb zsidó szövetségesek felizgatására hajtatott végre, s ennek daczára segitség nem jött, a *Nadhir* törzs megadta magát. A fegyver kivételével minden vagyonukat elvitették; még házaikat is lerombolták és az anyagot tevékre

rakva, kivándoroltak Medinából *Khajbar* felé, de itt csak kevesen maradtak, a legnagyobb rész *Sziriába* kivándorolt, és csak is *kettő* maradt Medinában moszlimnek. — E harcz a h. IV-ik évének harmadik havában történt, 625-iki szeptemberben. A *Nadhir* törzs kiüzetése után Mohammad nagy prédára tett szert, a törzs összes ingatlan jószága kezébe került. Hanem a préda felosztásánál az eddigi szokástól eltért. Csakis a menekültek közt osztotta szét az egész prédát. Az elégületlen hivőket Alla a következő kinyilatkoztatással nyugtatá meg: LIX-ik szurat, 6. vers. A mit Alla vagyonukból követeteknek prédául engedett, se lovon, se tevén nem küzdöttetek érte, hanem a mindenható követének hatalmába adja azt, a kit akar. Alla a leghatalmasabb. 7. A mit Alla a városiak vagyonából, prédakép adott követjének, Alláé, követjéé, a követ rokonaié, az árváké, szegényeké, hazátlanoké, nehogy a gazdagok kezeibe kerüljön. A mit a próféta ad, azt fogadjátok el, a mit megtagad, ahoz ne nyuljatok. Féljétek Allát, mert keményen büntet. 8. Azon szegény menekülteké az, kik hazájukból elüzettek, s javaiktól megfosztattak, s bőséget Allánál keresnek és kegyet, segitik Allát és követét; ők az igazak!...

Nehány előkelő medinai datolyaültetvényeket adott át használatul Mohammadnak a szegényebb menekültek élelmezése végett, — de azonkivül a Korán medinai részeiben igen gyakori a felszólitás alamizsnálkodásra is, — most a zsidókon vett többszöri prédából annyira meggazdagodott, hogy a datolyaültetvények használatáról lemondott, s a moszlimek anyagi helyzetét biztositá. — Máskor nem igen történt kivétel a préda felosztásánál.

A Nadhir törzs kiüzése után meghagyta Mohammad titkárának Zeidnak, a Tabit fiának, hogy zsidóul tanuljon, mert nem akart zsidókat használni *levelezésekre*, a még Medinában maradt, vagy környékén lakó zsidókkal.

625-re esik a bortilalom is. A borról és játékról mondja a II. szurat 119. v. Kérdezni fognak a bor és a koczkajáték iránt, mondd: „*mind kettőben nagy bün rejlik, ámbár némi haszon is, de a bün, melyre alkalmul szolgálnak nagyobb a haszonnál, melyet keresnek.*“ Az V-ik szuratban pedig 99. v. »O hivők! A bor, a koczkajáték, a bálvány, a sorsnyil, a sátán rút cselekedetei, tartózkodjatok tőlük, hogy boldoguljatok! 100. v. Azt akarja a sátán, hogy ellenségeskedést és gyülölködést támaszszon közöttetek a borban, a koczka-játékban, s elvonjon Alla imádásától, és a napi imától, nemde tartózkodni fogtok?... 101. Engedelmeskedjetek Allának és követjének, s óvakodjatok; — mert ha vonakodtok, tudjátok meg,

hogy követünket illeti a világos tanitás!... Némelyek e tilalmat a hatodik évre teszik. 627-re.

Az uhudi évforduló ideje bekövetkezett, s a prófétának találkoznia kelle a mekkaiakkal *Badr* mellett. A 626-ik évnek tavaszára esik e találkozás.

Mohammad ezerötszáz emberrel indult Medinából. A város őrizetét *Abdallára* bizta, ama kétszinü Abdallának, az Ubai fiának hivő fiára. Nyolcz napig tanyázott Badr mellett, de a mekkaiak nem mutatkoztak; mondják, hogy kiindultak ugyan a városból, de a nagy szárazság miatt visszatértek.

A *nedsdi* bedavik ellen is volt hadjárata a prófétának, de nem bizonyos, vajjon a hidsret negyedik vagy ötödik évében (amaz 625-iki juniusban vette kezdetét, ez utóbbi 626-iki juniusban). A hatalmas *Szulaim* és *Ghatafán* törzsek ellen is vezette határsértés miatt csapatait, de a moszlimek közeledtére visszavonultak. Más alkalommal ugyancsak a nedsdiektől tetemesb prédát vett, t. i. *ötszáz*, némelyek szerint *ezer négyszáz* tevét. A kétszáz harczosra, levonatván a próféta ötöde, fejenként két-két teve jutott.

626-iki junius- vagy juliusban, Daumat al Dsandal felé vetette szemeit. Ez a termékeny *Dsauf* terület a sziriai határ felé. E vidéken lakó bedavik több karaván kiraboltak s a próféta ellenségeivel szövetkeztek. Ezer emberrel indult ellenök; de a bedavik elhagyván nyájaikat, elmenekültek, egy-két pásztor is, aki el nem illanhatott, a moszlimek kezébe került. — A próféta megelégedett ezen prédával s Daumat al Dsandal határától visszatért Medinába.

A 627-ik év tavaszán komoly veszély fenyegette a próféta városát.

A *koreisiak* és a *Kinána* törzsbeli szövetségeseik *délről Abu-Szofján* vezetése alatt, keletről a *Ghatafán* törzs egyéb szövetségesekkel, és a vidéken még tanyázó zsidó *Korajcza* törzs, tartottak Medina felé. Mohammad idejében értesült mindezekről s védelemre készült; a város helyzeténél s házainak fekvésénél fogva igen alkalmas volt a védelemre; — ott, hol gyengébbnek látszott, a próféta Szalmánnak, — Perzsiából ideszakadt szabados — tanácsára mély árkot ásatott. Egész Medina a prófétával együtt hat napig ásták. Legalább kétszer oly csoda történt, melyről az Evangeliumban is olvasunk. Ételszaporítás. Egy leány datolyákat vitt ebédül az ásóknak, a próféta kért belőle, s annyira megszaporítá, hogy még többen jóllaktak s mindig nem fogyott a datolya. Egy másik hivő: bárányt ölt le, s meghitta a prófétát, ez meg az egész hivő sereget — *Biszmilláhi* — Alla nevében, így szólt a próféta. Csapatonként jóllaktak a bárány husából.

Az ellenfél számra nézve körülbelül tizezren, az éjszaki város-

rész felől jött — csodálkozva nézte a szokatlan védművet. A véderő háromezer emberből állott.

Sokan a veszély előestéjén érezvén magukat, zugolódtak, a próféták okozták e bajokért. A védő sereg kivonult a város elé szemben az ellenséggel. Eleinte csak távolból nyilaztak egymásra. A próféta azonban másra is gondolt, *szakadást* létesíteni a szövetségesek közt. A Ghatafán törzs seikjét *Ujajnát* azon ajánlattal kecsegtette, hogy a medinai datolya-szüret egy harmadát megkapja, ha elválik szövetségeseitől. Azt is hitte, hogy ezen tekintélyes seik példájára a *nedsdiek* mind visszavonulnak. De a prófétának nehány hefolyásos embere ellene volt az ily egyességnek, s az el is ejtetett.

És igen helyesen. Az ellenségben hiányzott az egységes vezetés; hiányzott az összetartás; kiméltek is nagyon saját életüket, sem árkot sem falat vagy házakat megvíni nem vala kedvük, a síkon csak megverekedtek volna, de — — árkon keresztül nem.

Különben a próféta alattomosan cselhez is nyult. Egy megbizottja által fellovalta a Korejcza törzsbeli zsidókat, hogy ne bizzanak a Koreisitákban és a bedavikban, mert cserben hagyják, és a próféta haragja rettenetes, látták a Kajnoka és Nadhir zsidó törzsek sorsát; ha tehát még is felszólítatnak harczra, kérjenek kezeseket amazoktól; tetszett a zsidóknak. Most *Nueim*, ez volt a próféta ügynökének neve, átment a *Koreis* és a *Ghatafán* törzsekhez jelenteni, hogy óvakodjanak,mert a zsidók csalárdok. Mohammad kegyét akarják megnyerni az által, hogy legnemesb kezeseket kérnek tőletek s átadják a prófétának. Midőn a zsidók, felszólítatva a harczra, csakugyan kezeseket kértek; a naiv arabok szentül hitték, hogy azok ármánykodnak. Maguk is félni kezdettek.

Egy hónapig néztek farkasszemet Medinával, s ezen idő alatt az elemi csapásoktól is sokat szenvedtek,majd attól is kelle tartaniok, hogy nem lesz mit enniök. Eső, zivatar gyakran bosszantották. Egy éjjel éppen kemény vihar támadt, sátraikat, bográcsaikat felforgató. Bele untak az ostromba, melyet tulajdonkép nem is igen kezdettek meg, s felszedték sátorfáikat s haza mentek. *Abu Szofján* volt első, aki egy zivataros éjjel után elindult s őt a többiek követék. Csak hat ember veszett el a város megvédésében. A koreisitáknak csak két halottjuk vala, egyet Ali ölt meg párbajban, a másik pedig az árokba zuhant s agyon veretett.

Abu Szofján midőn elmenekült, levelet irt Mohammadnak, melyben gyávának nevezi azért hogy körül árkolta magát, mit eddigelé jóravaló arab nem cselekedett, az igazi arab bátran ki áll a

dárda élének!.... A moszlimek e harczot, illetőleg Medina védelmét az *„árok harczá“*-nak nevezik.

Elvonulván az ellenség, Mohammad népe is bevonult a városba. — *Alla* ekkép nyilatkozott az ostromról prófétája által; — A *XXXIII-ik szurat* 9. vers: »Ó hivők, emlékezzetek Allának kegyelméről irányatokban, midőn a seregek jöttek ellenetek, és szélvészt küldöttünk ellenük és sereget, melyet ti nem láttatok s Alla nézte azt amit míveltek. 10. v. Midőn felülről is jöttek ellenetek s alulról is, s tekintetetek elfordult, — szivetek a torokig feljött, Alláról különfélekép gondolkodtatok! 11. Ott megkisértettek a hivők, s igen megrendültek. 12. S midőn a gonosz, s azok, kiknek szivében betegség, azt mondák: Allának és követének igéretei ámítás valának! 13. S midőn egy részük mondá: Jatrib népe, nincs itt maradástok! Térjetek vissza! S egy részük engedélyt kért a prófétától mondván: házaink bizony gyengék. Nem voltak gyengék, csak menekülni akartak!... 14. S ha az ellenség a környékről hozzájuk a városba vonult volna s lázadást szított volna, bizonyára fellázadnak s azonnal elhagyják.«.... stb.

Amint Mohammad ellenségeitől megszabadult, a medinai zsidók, a banu Korajcza ellen fordult; mindjárt másnapra. Azzal vádolta őket, hogy az ellenféllel tartottak. Most hirtelen védelmi állapotba helyezkedtek, s két-három hétig ostromolta őket lakaikban. — *Abu Luhába*, *Ausz* törzsi seik, aki ezelőtt szövetségesük, volt megadásra felszólíta őket, de egyuttal megértette velük, hogy kegyelemre ne számítsanak. Védték magukat mig az éhség megadásra nem kényszeríté őket. Mohammad megboszankodott, hogy *Abu Luhába* elárulta jövendő sorsukat. Pár napig a mecsetben kellett várakoznia, mig a próféta meghozta neki Állától a bünbocsánatot. Az *Ausz* törzs azt óhajtá, hogy bocsássa szabadon kedvökért, mint a másik két zsidó törzset elbocsájtá a Khazrads törzs óhajtására. A próféta hivatkozott *Szaadra* a *Muad* fiára, az öreg seikre, aki még fel nem gyógyult sebéből. Az Ausz törzs férfiai elfogadták saját öreg seiküknek itéletét; de ez csak az iszlam érdekét tartva szem előtt, Mohammad kedve szerint itélt. A zsidó törzs minden férfiát megöletni határozá, a nőket és gyermekeket pedig rabságra kárhoztatá. *Hatszáz*, mások szerint *kilenczszáz* zsidót konczoltatott fel ekkor a próféta. Egy nőt is kivégeztetett, mert az ostrom alatt egy moszlim férfit malomkővel agyon ütött. Csak kevesen tértek az iszlamra, hogy életüket megmentsék.

A nők és nagyobb gyermekek számát körülbelül *ezerre* teszik. Ezekből a próféta számára jutott *kétszáz*. Némelyeket szabadon bo-

csájtott; másokat barátjainak elajándékozott; másokon *Sziriából* és *Nedsd*ből fegyvert, lovakat cserélt, sokat *Oczmánnak* — vejének — eladott. *Oczmán* egyik társával *Abderrahmánnal*, egyezségre lépett, megvettek olcsón minden zsidónőt; *Oczmán* a véneket választá a megvett tömegből, *Abderrahmán* a fiatalokat. E választás meggazdagítá Oczmánt, mert a véneknél kincsek, gyöngyök voltak elrejtve, a fiatalok semmivel se birtak. *Oczmán*, miután a kincseket elszedte, ismét eladta a maga csoportját. A környékbeli zsidók eljöttek a vásárra és megvették igen jó áron e nőket. *Abderrahmán* s kivált *Oczmán* igen sok nyereséggel üzérkedtek.

A szép *Rajhánát* a próféta maga számára megtartotta s később az iszlamra is áttért.

A többi préda: sok teve s egyéb házi állat; termékeny földek; — továbbá fegyver, 1500 pajzs, 1500 kard, 1000 lándsa, 300 mellvért; azonkivül igen sok edény, kanták czukorral — a czukrot ugyanis cserépedényekbe szokták önteni s ott tömörül, — nagyobb mennyiségü bor, ruha, szőnyeg stb. — Háromezer harczos tartott igényt a prédára. Az elestek részét családjaik nyerték el.

Ez alkalommal történt először, hogy a lovas harczosok a prédából három részletet kaptak, e három részletből *kettő* számittatott a lóra. Ezzel a lovas harczosok számát kivánta a próféta szaporitani. A jelen osztozkodásban *harminczhat* lovas vett részt.

Moszlim források azt is állitják, hogy a próféta isteni kinyilatkoztatás folytán indult a zsidó Korejcza törzs ellen. A *Szirát Erraszul* szerint: Gábor angyal fehér öszvéren jelent meg, fejét selyem kendő födé, s a nyerget bársony takaró boritá. Igy szólt a prófétához: Letetted már a fegyvert Alla követe? — Igen válaszolá. De az angyalok még nem tették le, viszonzá Gábor. Eddig a szövetségeseket üldöztük, most azt parancsolja Alla, hogy a banu Korejcza ellen indulj, — én istenangyala közibök megyek megrettenteni őket. A próféta tehát harczra indult. Midőn utközben hiveinek egy csoportjával találkozott, kérdé, kit láttatok erre? Alla követe, válaszolák, csak egy ember nyargalt erre. — Dihja a Kalb törzsbeli, fehér öszvéren, nyergét bársony takaró fedé!... Az Gábor angyal volt, viszonzá a próféta, a banu Korejcza erősségeibe ment, hogy azokat megingassa! — Gábor angyal tehát *Dihja* alakjában jelent meg a prófétának mint máskor is.

A Koránban Alla ekép nyilatkozik a zsidók sorsáról:

Alla elüzte erősségükből a könyves nép azon részét, mely támogatta őket (azokat, kik Medina ellen szövetkeztek) megtöltvén sziveiket félelemmel. Egy részét megöltétek, a másikat fogságba ej-

tettétek. Örökségül adta nektek földjüket, házaikat, ingóságaikat, s *egy földet, melyre még nem léptetek.* Alla mindenható. — XXXIII. Sz. 26. vers.

Ezen utóbbi föld, melyre még nem léptek, de már örökségül nekik van igérve, *Khajbar* a nagy zsidó telep, melyet nem sokára el is foglaltak. Most Alla csupán előre megigéri annak birtokát.

A mi a *Dihja* személyét illeti, moszlim források szerint Haricz a Hisám fia, kérdezte a prófétától: Mikép történik a kinyilatkoztatás? A próféta felelé: *Néha angyal jelenik meg ember alakban, s beszél velem.* Rendesen *Dihjának* a próféta barátjának alakjában. Nem tudjuk bizonyosan, a próféta maga szólt-e, igy: vagy csak a traditio mondatja ezt vele. A Korán, tehát a próféta közvetlen nyilatkozatai, — hallgat erről. A moszlim theologiában azonban a kinyilatkoztatás módozatai közt nagy szerepet játszik Dihja szép alakja.

Medina ostroma tehát szerencsésen végződött. A zsidókat is a környékből kipusztitotta, javaikon ő s társai gazdagodtak, s tekintélyben gyarapodtak. Egyébiránt a moszlimek vitézsége és vakmerősége eddig is meg-megrettenté a városiakat is, a bedavikat is.

Mohammad *vallásilag* Alla által szentesité az arab nemzeti szokást, — a portyázást, a rablótámadást, a harczot, alkalmazván azt a *nem moszlimek ellen*, csakugyan felkereste a hitetleneket s megölté, ha markába kerültek, akár zsidók, akár pogányok voltak azok.

De ez volt az ut a pápakirályságra.

A világhóditó khalifatusnak ez vala ifju kora!...

XVI. FEJEZET.

Mekka elfoglalásáig.

(627—630.)

A próféta élete Medinában folytonos harcz volt. Harczolnia kellett, hogy fenállhasson, hogy terjeszkedhessen. Mekkában szóval és türelemmel harczolt, Medinában szóval és karddal. — Ha őt nem támadták meg, akkor ő támadott, mint *Zohajr* Muallakatjában az oroszlánról mondja:

Bátor! Midőn megsértik, megboszulja a rajt ejtett sérelmet.
Gyorsan... s ha nem kezdik bántani, ő bánt!...

Mohammad jelen helyzetében egyik főczélja volt Mekka. Ama szomorú tizenhárom esztendőt iparkodott megboszulni, s Mekkát meghódoltatni. De erre szükséges volt, hogy gyarapodjék erőben,

hatalomban. A zsidók ellen viselt dolgai tetemesen megjaviták a moszlimek sorsát, — egyéb portyázások is a vidékre azért történtek, hogy pénzt s tekintélyt szerezzenek.

627-ben május vége felé, *Ibn Maszláma*, a próféta egyik vezérembere a Kortat bedavi törzset lepte meg, hét napi járó földön Medinától. Csak éjjel utazott, s hajnal előtt meglepte a roszat nem gyanitó sátrakat, tiz emberük elesett, a többi megfutott. A préda háromezer juh és ezer ötszáz teve volt. Ugyanezen év nyarán, maga a próféta indult, kerülő uton a Hudzeil törzs Lihján ágán boszut venni, az *arradsi* gyilkosságért; de neszét vették mégis, s visszahuzódtak a hegységbe. Mohammad ide nem követte, hanem felhasználta az alkalmat, s Mekka ellen tüntetett. — Nagyobb baj ez alhalommal nem történt s a próféta visszatért városába; de alig pihent meg, már is a *Ghatafán* törzs részéről intézett rablást kelle megtorolnia, de ezen megtorlás csakis annyiban sikerült, hogy Mohammad elvette tőlük a rablott jószág felét, a másik fele kezükben maradt. A moszlim sereg hat-, hétszáz emberből állott, vesztett *egy* embert, az elsenség *négyet*. Majd negyven moszlim indult a banu *Aszad* bedavik ellen, — véletlen árulás utján egy juhnyájat hajtottak haza. De szerencsétlenek voltak, a banu *Czalaba* és *Anmar* törzsek ellenében. Ezeket eső, vizhiány Medina közelébe készteté barmaikkal. *Ibn Maszlama* tiz moszlimmel kémszemlére indult a jövevények felé — s Ibn Maszlamát sebesült állapotban hozták haza megkergetett bajtársai. Sőt a jövevények neki bátorodtak s a medinai határban legelő nyájakat is fenyegették, de *Abu Obajda*, a Dsarrah fia, negyven fegyveres emberrel hirtelelen meglepte s szétkergette őket, tetemes prédát is hozott barmokban, ruhákban. A Szolajm törzset is megrabolták nem sokára, s a *Czaláb* törzstől is negyven tevét elvettek. Ugyanazon év őszén Sziriából egy koreisi karaván érkezett Mekka felé, Mohammad Zaidot küldötte ellene; ez elfoglalta a karaván minden vagyonát s több foglyot, köztük *Abul Aszt*, a próféta hitetlen vejét. Zaid igen szerencsés levén eddigi portyázásaiban, mindig nagyobb hévvel fogott ujakhoz. Midiánban, a Mina tengerparti barlanglakókat támadta meg, sok foglyott hozott belőlük, s midőn a gyermekeket anyáiktól különválva adogatta el, a próféta ezt eltiltá, megparancsolván, hogy gyermek és anya együttesen adassanak el. De egy következő alkalommal szerencsétlenül járt, Medinától két napi távolban a Kora völgy éjszaki részén rajta vesztett, a banu *Fazára* jól elverték és megrabolták; de a következő (628) év elején, januárban már annyira felépült bajából, hogy boszut állott az őszi veszteség miatt; ez igen [illegible]u volt.

Egyik társa elfogta *Omm Korifát*, egy vén asszonyt. Zaid egy-egy tevét köttetett mindenik lábához s igy tépette szét. — A *Kalb* törzsnek egy része is meghódolt 628 elején, *Abderrahmán* támadása folytán, fejedelmükkel együtt, a ki keresztény volt, az iszlamot felvették — s fejadót fizettek. Abderrahmán nőül vette Tomadzirt az ujjonnan megtért fejedelem leányát.

Egy pár orgyilkosságot is fel kell jegyeznünk ezen év tényei közé.

Abu Ráfi Szallám, Nadhír törzbeli zsidó főnök a medinai elüzött, Khajbárban lakott, s a *Ghatafan* törzset izgatta Mohammad ellen. A próféta öt orgyilkost küldött ellene, köztük *Abdallát* az *Atik* fiát, a ki a zsidó kiejtést birta. Meggyilkolták saját házában. Szallám halála után *Oszairt* (Josz'ajr) választák főnökül, ő is izgatta a Ghatafán törzset, de a kiküldött orgyilkosok nem juthattak közelébe.

A fő orgyilkos *Abdalla* a *Raváha* fia, február vége felé ismét, Khajbárba jött husz moszlim kiséretében. A próféta nevében felhivta Oszáirt, hogy biztos kiséret mellett Medinába jőjjön egyezkedni a prófétával, a ki Khajbár kormányzójává akarja kinevezni. Megegyeztek. Ugy rendezték a menetet, hogy minden tevén egy moszlim és egy zsidó üljön. Alig hogy ezen karaván megindult, a moszlimek hitetlenül meggyilkolták Oszairt és a többi zsidót.

Abu Szofján Mekkából a próféta ellen küldött orgyilkost. Egy bedavi vállalkozott e szerepre jó pénzért, gyors tevén hat nap alatt Mekkából Medinába jött, az iszlamra tért, hogy a prófétához közeledhessen, de — ugy mondják moszlim források — Mohammad kinézte szemeiből, hogy gonoszat forral... Lefogták. Ő bevallotta bűnét, a próféta megbocsájtott, s a megtért buzgó moszlimmé lőn. Viszonzásul Mohammad két orgyilkost küldött Mekkába Abu Szofján ellen — de felismerték őket s csak nagy nehezen menekültek.

A *badsila* törzs egyik ága az *Orajn* bedavik is furfangos emberek valának. Nagy inség pusztitott közöttük, nehány elfonyadt vázalak Medinába jött, áttért az iszlamra, kérvén a prófétát, hogy küldje a teve-méneshez őket, hogy ott felüdüljenek teve-tejen. Kérelmük teljesült, de alig hogy felüdültek, megölték a pásztort, s elhajtattak tizenöt tenyész-kanczával. De a moszlimek utolérték. Mohammad kezeiket, lábaikat levágatta, szemeiket kiszuratta, s őket a szabadba a sziklákra kidobatta. Nyomorultan ott vesztek.

Zaidnak, a próféta fogadott fiának szép felesége volt, névszerint *Zainab* a Dsahsz leánya. A próféta maga házasította őket össze, s Zainab szülői s rokonai, midőn a próféta megkérette, azt hitték, hogy maga számára kéri; midőn az ellenkezőről értesültek, rosz né-

ven vették, de a leányt oda adták. Egy alkalommal a próféta kora reggel felkereste Zaidot, s véletlenül meglátta teljes pongyolában a szép Zainabot, meglepetve mondá: Dicsőség Allának, sziveink az ő kezében,.. tetszése szerint kicseréli. Zainab elmondá férjének e jelenetet, s a hű Zaid megegyezett nejével hogy elválnak. A próféta csak gyengén ellenezte.

A próféta, mivel Zaid csakugyan elvált tőle, feleségül vette Zainabot. Arab felfogás szerint a fogadott fiunak neje nem lehet az apa nejévé. A XXXIII-ik szurat elhatározza Alla nevében, hogy a fogadott fiu, nem olyan mint a valódi fiu; az ellenkező állitás puszta szóbeszéd. Valódi apja szerint kell nevezni a fogadott fiut, ha pedig apja neve nem ismert, legyen ugy mint testvér, jó barát. Alább azt mondja Alla: Nem illő hogy hivő férfiak vagy hivő nők másként cselekedjenek, midőn Alla vagy követe valamit már elhatározott. Aki ellenkezik Allával és követével, nyilt tévedésben van. (4—5 v.) *Midőn mondád annak, kivel Alla annyi jót tett és te is jót tettél: tartsd meg feleségedet s féld Allát, de szivedben elrejtetted a mit Alla kinyilvánitott; de félted az embereket, pedig Alla méltóbb arra hogy féljed őt, midőn pedig Zaid végrehajtá irántai szándokát, összeházasitottuk őt veled, hogy a hivők bünnek ne tartsák nőül venni fogadott gyermekeiknek elbocsájtott nejeit. Alla parancsa végrehajtandó. Nem vétkezett a próféta, midőn a szerint cselekedett, amint neki Alla rendelte, miként az őt megelőzők is cselekedtek, Alla parancsa igaz mérték! Akik Alla* parancsait hirdették, s félték őt, s nem féltek mást csak is Allát, nem is kell másnak csak Allának beszámolni. *Mohammad nem apja férfiaitok közül egyiknek sem, hanem Alla követe s a próféták pecsétje, Alla mindent tud!* (35—39 v.)

A hivők lelkiismerete megnyugodott az isteni kinyilatkoztatáson. De vajjon a próféta csakugyan hitte, hogy ezen rendelete isteni kinyilatkoztatás? ... *Rénan*, egyátalán tagadja, hogy Mohammad hitt volna inspiratióinak isteni eredetében; mások megengedik, hogy átalán hitte, de tesznek kivételeket, elismervén egyes esetekben a pia fraust, a szent csalást.

Mohammadnak fogalmait a prófétaságról ismerve, tekintettel leszünk arra, hogy ő minden jobb ötletet Allának tulajdonított, épen mint ma is sokan mondják: Isten sugallta nekem ezen vagy ama jó gondolatot, eszmét — nemcsak mondják, de hiszik is. Ha mástól valami, reájok nézve időszerüt hallanak, felkiáltanak: Isten küldött téged e jó gondolattal!... Midőn Palesztinában laktam, szüret alkalmával a szőllőben egy arab fiu, mert sok szőlőt evett, igen természetes bajban szenvedett. Állától van ez mondá: Min Alla!..

A régi jó időkben jámborabb őseink is sokat tulajdonítottak a jó Istennek, amitől felvilágosodottabb unokáik megkímélik a teremtőt. A mekkaipróféta is 627-ben Krisztus születése után, tehát ezelőtt tizenkétszáz esztendővel, egészen másként gondolkodott mint a mai kritika, mely életét tanát birálja, s könnyen oda veti, a XIX-ik század álláspontjáról a *csaló*, az *ámító* czimet. Pedig aki maga is elhiszi azt amit hirdet, az önámításban szenvedhet, lehet ámitott ámító, de nem csaló. A ki csal, hazudik, olyasmit hirdet igaznak, minek hamisságáról meg van győződve. A kérdéses esetben Mohammad az idézett szurát verseiben elmondja, illetőleg elmondatja Alla által, az ő szivének rejtett, titkos vágyait, megdorgálja önmagát. Ő tehát *sokat gondolkodott ezen ügyről s végre azon ötlete támadt, hogy a fogadott fiu, nem valódi fiu, itt az arab felfogás csak a szóhoz ragaszkodik, tehát lerombolható ezen előitélet. Megörült ezen ötletnek. Bizonyosan Alla sugallata ez, tehát kinyilatkoztatás!...* Én legalább nem tartom ez ügyet szükségkép csalásnak, tekintve a vallásos rajongók természetét. S Mohammad tiz s egynehány éve folytán Allával beszélt, már nem is tudta mi sajátja, hanem Alla szavának tartá minden gondolatát.

A lakadalmat nagy vendégséggel ünnepelte meg a próféta, meghivta a hivőket mind. Az étel kevés volt, de a próféta csodát mivelt. Három ujjával megérinté a kevés ételt, s tömegek jóllaktak vele.

A vendégség után a próféta meglátogatta többi nejeit is; s jó szóval tartotta. A prófétának tulajdonkép nem is volt külön szobája, mióta több nőt vett. Leginkább Aisa lakában tartózkodott, a nyilvános ügyeket a mecsetben végezte. Az éjszakákat rendesen hol egyik hol a másik feleségénél töltötte. De nappal, hacsak ráért, sorba járta feleségeit, mindegyiket megcsókolt és pajkoskodott vele. Családja kilencz házikóban lakott, épen annyi felesége volt midőn meghalt. Mikor több volt a feleség mint a ház, akkor vagy két nő lakott együtt, vagy a szomszéd jó barátok házaiban szállásolta el őket.

Midőn a próféta e női körutjából visszajött Zainab házikójába, észrevette hogy a vendégek egy része még el nem távozott. A már idézett XXXIII-ik szuratban Alla gondoskodott e tekintetben is a prófétáról; s inti a hivőket, hogy ne jőjjenek ok nélkül a próféta házaiba, ha vendégségre hivatnak, ne jőjjenek korán, s mihelyt jóllaktak távozzanak, nehogy a prófétának terhére legyenek, ő ugyan resteli, hogy szóljon nekik, de Alla nem resteli az igazság kimondását. Ha valami ügyük van a próféta feleségeinél, ezek *függöny* mögül beszélhetnek csak velük, így mind a két fél szive tisztán marad. E tekintetben ne alkalmatlankodjanak a prófétánál, s ne gondoljanak arra,

hogy majd halála után valamelyik nejét feleségül elvegyék. Ez nagy bün Alla előtt.

Igy az 50-ik vers. A XXIV-ik szurat 64-ik versében pedig arra inti Alla a hivőket, hogy a prófétának a kellő czimet megadják, vele ne igen pajtáskodjanak, ne szólítsák őt nevén, mint egymás közt szokták tenni. »Ne így szóljatok — jegyzi meg e vershez Dselaleddin — Mohammad! hanem azt mondjátok: Alla prófétája, vagy Alla követe, s pedig nyájas, alázatos tiszteletteljes hangon!..

A prófétát hiveinek ezen magukviselete bántotta, gondolkozott, türje-e, ne türje-e;?.. Eszébe jutott hogy árthatna tekintélyének a nagy bizalmasság. Ezen jó gondolat Allától származott!... Tisztelet házamnak', feleségeimnek, magamnak!... Alla sugallja ezt nekem!... A próféta szégyenli ugyan ezt mondani, de Alla nem veszi tekintetbe az embereket, csak az igazságot...

E szavak a próféta benső, lelki küzdelmére utalnak...

Zainab körülbelül harminczöt éves, midőn a próféta nejévé lett. Igen dolgos asszony volt, megtanulta a timár mesterséget és czipőket foltozott. Mint próféta neje is folytatta a mesterségét, de a jövedelmet a szegényeknek adta. Túl élte a prófétát.

A Musztalik bedavik ellen is hadjárata volt. *Ibn Iszhak* szerint a menekülés *hatodik évében. Vakidi* szerint az *ötödikben*; mások szerint a *negyedikben.*

Oka ezen háborunak nem bizonyos. A próféta hirtelen meglepte a törzset, s rövid harcz után, melyben *négy* ellenség veszett el, s *egy* moszlim véletlenségből épen moszlim kéz által, — az ellenség nagy része családostól, mindenestől megadta magát. *Dsuveira* egy seiknek — főnöknek — leánya, megtetszett a prófétának s feleségül vette. Az igy keletkezett atyafiság miatt a moszlimek szabadon bocsájtották a foglyokat s jószágaikat is visszaadták. Mohammad ezen házassága által, irják moszlim források, *száz* család lett szabaddá. Nem sokára az egész törzszsel barátsági viszonyba léptek. Ezen hadjáratban a képmutatók, azon medinai párt, mely csak kényszerüségből hódolt meg a prófétának, — Abdallának az Ubai fiának vezetése alatt, nagy czivódást támasztottak. Omár egyik szolgája és egy khazradsi védencz közt veszekedés keletkezett, s az előbbi emezt pofon ütötte. A próféta csak nagy nehezen birta lecsillapitani, a felizgatott kedélyeket. Abdalla, az Ubai fia, gúnyosan mondá: Hizlalod kutyádat, fel fal!... Ti ezen menekülteket vendégszeretettel fogadtátok, most uraitokká lettek, de jőjjünk csak Medinába, majd kiveri az erősb a gyengébbet. Hirül hozták Mohammadnak e szavakat. A déli nap hevesen sütött, ő utnak inditotta az mentek

még az éjen át is másnap délig. Kifáradva, kimerülve álomba merültek. Miért indulsz ily szokatlan időben? kérdé őt egyik hive Uszeid. Nem hallottad Abdalla szavait, válaszolt Mohammad. Bocsáss meg neki, viszonzá Uszeid, mikor te Medinába jöttél, ép akkor királynak akarták kikiáltani!... A próféta jól számitott, a sereg aludt egyet a keserű, az elmérgesedéssel fenyegető czivódás felett, s higgadtabb lett. Midőn hazaérkeztek, Mohammad megrótta Abdallát ama nyilatkozatáért', Abdalla eltagadta; rágalomnak mondá ama jelentést. Egy Korán vers, Alla kinyilatkoztatása, azonban kijelenté, hogy csakugyan mondotta ama szavakat. Hivei felszólitták, hogy bocsánatott kérjen a prófétától: Azt kivántátok tőlem, hogy hivő legyek — felelé nekik — s én hivő lettem; rám parancsoltatok, hogy a szegényadót megfizessem, megfizettem; most még csak az hiányzik, hogy Mohammad előtt arczra boruljak! — *Omár* azt javaslá a prófétának, hogy gyilkoltassa meg Abdallát, bizza meg őt, majd felkonczolja, vagy pedig *Abbadot*, a Basir fiát, ki az *anszárik*, a segitők csoportjából való hive a prófétának, s ha ez megteszi, nem támad vérboszu igény a menekültek és az *anszárik* — a segitők — közt. A hit ereje oly nagy volt a moszlimeknél, hogy nem csak hegyeket mozditott, hanem természeti kötelékeket is kész volt széttépni. Némelyek szerint *Abdallának* saját fia ajánlkozott, s mondá a prófétának: Ha meg kell halnia, engedd hogy én kivégezzem, különben ha más keze teszi, mint hű fiu, kötelezve lennék vérboszura a hivőkön egy hitetlen miatt! — Később, midőn Abdalla a prófétát birálgatá, ezért saját emberei által megrovatott. Lám, mondá ekkor a próféta Omárnak, ha akkor szavadra hallgatok s megöletem, haragra lobbantak volna ép azok, a kik ma egy szavamra készek őt agyonverni!...

Ilyen a hit csodás ereje!

Alla a *Monáfekún*, a képmutatók ellen kinyilatkoztatást adott a prófétának. A LXIII-ik szurat 11. verse tartalmazza azt. Benne világos, nagyon érthető czélzással idéztetnek Abdalla szavai: Ha visszatérendünk Medinába, a hatalmasabbak bizony kidobják a hitványokat!... De büntetésül mondja is Alla: Mindegy, akár könyörögsz érettök, akár nem, Alla nem bocsájt meg nekik, *soha* mert Alla nem vezérli a gonoszakat. — A próféta epileptikus rohamban nyerte ezen kinyilatkoztatást.

Egy ifju moszlim, *Zajd*, az Arkam fia, a ki Abdalla szavait megvitte a prófétának, beszéli: Láttam, hogy Alla követének nagy rohama volt, nemes homlokán izzadság csepegett, s tevéjének, melyen ült, első lábai inogni kezdettek, akkor igy szóltam magamban:

Alla követe bizonyára kinyilatkoztatásban részesül, s Alla az én szavaimat igazolni fogja. Midőn Alla követe ismét magához tért, füleimnél megfogott, felemelt s mondá: Gyermek, füleid jól hallottak! Alla igazolta szavaidat s a képmutatókét meghazudtolta!... Ezentul Zajdot: „*szemfülesnek*“ nevezték el.

Egy más baj is történt a *Musztalik* elleni hadjáratban. Az érdekes és tanuságos epizódot hadd mondja el a legérdekesebb fél maga, *Aisa*, a prófétának legkedvesebb felesége. Figyelnünk kell azon körülményre, hogy Aisa ekkor *tizenöt éves* volt, s tudjuk egészen gyermekkorában lett a vénülő próféta nejévé. Bábjait, gyermekjátékát magával hozta a próféta házához, a ki szinte még játszott vele, versenyt futott a szobában. Mohammad szenvedélyesen szerette Aisát. — A *Szirát erraszul* Aisára hivatkozik, a következő elbeszélésben:

Alla követe, valahányszor utra kelt, sorsot vetett, melyik felesége kövesse utjában. A banu Musztalik elleni hadjáratban, én (t. i. Aisa) kisértem a prófétát. Ilyenkor előhozták tevémet, én bele ültem a hintóba, aztán felemelték a hintót a teve hátára s megkötötték, s egy valaki kantáron vezette a tevét. Hazatérőben voltunk közel Medinához s Mohammad indulásra adott parancsot éjjel. Szokás szerint a tevét sátramhoz vezették s a hintót mellé letették. Be akatam szállani, de észrevettem hogy dhafari kagylós nyaklánczomat elvesztettem, elsiettem azon helyre, hol elvesztettem, s megis találtam (t. i. a sátrakon tul, hol szükség végett járt). Azalatt embereim feltették a hintót a tevére s tova mentek, azt hitték, benn ülök, akkor ugyanis a nők, mert huseledellel nem éltek, könnyebbek valának. Visszajöttem, nem találtam senkit, beburkolóztam tehát kendőmbe s leültem, azon hiedelemben, hogy majd értem jönnek, ha észreveszik, hogy elmaradtam. Ekkor jött *Szafván*, a Muattal fia, ki bizonyos ügyben a sereg mögött járt. Felismert, mert még akkor látott egy izben, midőn nem voltunk elfüggönyözve a férfiak elől — s igy szólt: Alláé vagyunk! s egykor hozzá visszatérünk!... Alla követének felesége, hogy maradtál el? Én nem feleltem. Ekkor hozzám vezeté tevéjét s visszahuzódott, mig én felültem, aztán hajtotta, sietett, hogy a sereget utolérje. De a nap már magasan állott az égen, midőn a tábort a város előtt utólértük; s mert egyedül láttak Szafvannal, gonosz emberek mindenféle hazugságokat koholtak. Alig hogy Medinába érkeztünk, megbetegedtem, ugy hogy nem tudtam semmit azon mende-mondákról, melyek Alla követének és szüleimnek füléig eljutottak. De a próféta nem vala oly gyengéd és részvétteljes, mint más alkalommal bajaimban, mert midőn anyám je-

lenlétében, ki engem ápolt, meglátogatott, csak azt kérdé, hogy vagyok s egyebet nem szólt. A mint kissé jobban lettem, kértem őt, engedje meg, hogy ápoltatásom végett teljes felépülésemig, anyám házába menjek, meg is engedte. Több, mint husz nap mulva, midőn felépültem, egy este nagynénémnek Um Misztának kiséretében kisétáltam. Utközben nagynéném megbotlott s szidta fiát. Megintettem e miatt, de ő kérdé: Hát semmit se tudsz? Midőn nem-mel válaszoltam, elbeszélte a hazugoknak, kik közt fia is volt, a rólam terjesztett mendemondáit. A mint ezt meghallottam, hazamentem, sirtam hogy szivem majdnem beleszakadt. Aztán mondám anyámnak: Alla bocsásson meg neked! Az emberek annyi roszat beszélnek felőlem, s te nem szóltál nekem erről semmit!

Ne vedd rosz néven leányom, válaszolt anyám; igen ritka eset hogy szép nőkről, kiket férjük szeret, vetélytársnők roszat ne beszéljenek. E szavaknál Alla követe házunkba érkezett s előhivatta Alit és Uszámát, hogy az ügyről nézetüket meghallgassa. Az utóbbi ártatlannak tartott s az emberek beszédét mendemondának nyilvánitá. Ali pedig válaszolá: Alla követe! hiszen van elég nő még! Aisa helyett mást vehetsz el, de hát kérdezd ki rabnőjét s megtudod az igazat. Mohammad behivatta a rabnőt, s amint belépett, Ali sok ütleggel fogadta s rá kiáltott: Mondj igazat Alla követének urnőd felől. A rabnő válaszolt: Allára! csak jót mondhatok felőle. Egyedüli hibája az vala, hogy egy ízben, midőn meggyurtam a tésztát, s el kelle mennem, kértem, hogy ügyeljen reá, de elaludt s a birkánk megette a tésztát. Erre Mohammad szobámba jött, hol szülőimmel s egy barátnőmmel sirva ültünk, midőn dicséretet mondott Allának, igy szólt: Aisa! tudod mit beszélnek felőled az emberek? Ha csakugyan vétkeztél, ugy vald be bünödet, s térj meg Allához, ő elfogadja rabszolgáinak bűnbánatát. Midőn ezt mondá: nem birtam többé sirni, hallgattam s nem sokára mondám szülőimnek: Miért nem feleltek helyettem ti Alla követének? Legnagyobb zavarba jöttek s válaszolák: Nem tudjuk, miről feleljünk. Sok sirás után megkönnyült szivvel mondám: ily szerencsétlenség még házat nem ért! Allára mondom, azon bünért vezeklést nem tarthatok! Alla tudja, hogy ártatlan vagyok, mikép vallanék be oly bűnt, melyet nem követtem el? De ha tagadom is, a mit az emberek beszélnek, ti nekem még se hisztek. Nincs egyéb hátra, hogy felkiáltsak, mint Juszuf apja — Jakubot akartam mondani de e név nem jutott ép akkor eszembe. — A türelem szép erény s Allától kérek segélyt!... Nem hittem, hogy oly gyenge teremtés miatt, minő én vagyok, kinyilatkoztatás történjék, de még is gondoltam:

hát ha Alla követének álmában lesz látása, mely meggyőzi őt ártatlanságomról. Azonban Alla követe hirtelen elájult, a mint kinyilatkoztatások előtt történni szokott, beburkolták ruháiba, s bőrvánkost tettek feje alá. A mint e jelenetet láttam, rögtön megnyugodtam, ártatlanságom öntudatában biztam benne, hogy Alla kideriti büntelenségemet. Szülőim pedig nagyon rettegtek, attól tartván, hogy Alla megerősiti az emberek mendemondáit. Midőn Mohammad ismét magához tért, egyenesen felült, letörülgeté az arczáról a téli idő daczára dúsan lepergő izzadtságot. — Aztán mondá: Örülj Aisa! Alla kinyilatkoztatta nekem ártatlanságodat! Aztán a mecsetbe ment, megdorgálta a népet, hogy erényes nejéről, s a becsületes *Szafvanról* roszat mondottak, s a következő korán-verseket hirdeté ki:

»Midőn némelyek közületek, a mérgesek, hazugsággal lépnek fel, ne tartsátok ezt szerencsétlenségnek magatokra nézve. Javatokra szolgál. Mindegyiküknek elkövetett gonoszsága szerint, s a ki legtöbbet vétkezett, legnagyobb a bünhödése. Midőn hallottátok azt, mért nem gondoltak magukban, hivő férfiak és nők jót; hogy szóltak volna: ez valóságos rágalom?! Miért nem hoztak erre négy tanut? S mert nem hoztak tanukat, Alla előtt ők a hazugok! És ha Alla kegyelme irgalma ugy e világon, mint a másikban, nem volna veletek: bizonyára nyelveskedéstekért kemény büntetés ért volna. Nyelvetekkel hirdettétek azt, szátokkal beszéltétek a miről nem volt tudomástok, csekélységnek tartottatok, de Alla előtt nagy dolog! Midőn hallottátok azt, mást nem mondátok: Nem illő, hogy szóljunk erről, dicsőséged! (t. i. Alláé) ez nagy gyanusitás! Alla figyelmeztet, hogy ilyesmit soha se tegyetek, ha hivők akartok maradni! — Alla megérteti veletek a jeleket, ő tudó bölcs! Valóban azok, kik szeretik, hogy gyalázatos hirek terjedjenek olyak felől, kik hisznek, kemény büntetésben részesülendnek! E világon és a másikon is! Alla tudja, de ti nem tudjátok! Ha nem lenne Alla kegyelme, irgalma rajtatok: de Alla szelid, irgalmas! O ti, kik hisztek, ne járjatok a Sátán nyomdokain. Aki a Sátán nyomdokain jár: ime ő a gyalázatost, a tilost parancsolja, s ha Alla kegyelme, irgalma nem lenne rajtatok, soha se lenne közületek csak egy is tiszta. Azonban Alla tisztán megőrzi azt, akit akar, ő halló, tudó. Akik megrágalmazzák a tiszta, egyszerű, hivő nőket, megátkoztatnak e világon és a másikon, s lesz súlyos bünhödésük. — Ezek a XXIV-ik szurat 11—24. versei.

A házasságtörés az araboknál halálbüntetést, agyonkövezést vont maga után. Mohammad ez alkalommal a nevezett szurat elején a következőket rendeli, Alla kinyilatkoztatásának nyomán. A pa-

ráználkodásért az illetők száz ostorcsapást kapnak tanuk jelenlétében. A paráználkodó csak paráználkodóval, vagy pogánynyal léphet házasságra, hivő moszlimeknek tilos ily házasság. Aki pedig tiszta nőt vádol, négy szemtanut állítson, különben nyolczvan ostorcsapással bünhődik, s elveszti örökre tanuskodási jogát. De van bűnbánatnak is helye. Aki saját feleségét házasságtöréssel vádolja s nincs tanuja rá, négyszer esküdjék meg Allára, hogy igazat mond, ötödször átkozza el magát, ha hazug találna lenni. A nő ugy védekezik ez ellen, ha négyszer megesküszik Allára, hogy a férj hazudik, s azután egyszer elátkozza önmagát, ha a férjnek igaza találna lenni.

Ezen törvények alapján Mohammad megostoroztatta *Haszant* a nagyszáju költőt, és *Hamnát*, Zainabnak a próféta feleségének leányát; de a fővádló ellen, *Abdalla* az *Ubej* fia ellen gyilkossági merényletet tervezett, azonban nem sikerült. *Misztát* is Abubakr azzal kivánta büntetni, hogy megvon tőle minden segedelmet. A próféta azonban kinyilatkoztatást kapott azon rendelettel, mely jelenleg a XXIV-ik szuratnak 23-ik versét képezi, melyben a gazdagabbak felszólíttatnak, hogy ne vonják meg támogatásukat a szegényektől hibáik miatt, hisz Alla is megbocsájtja a gazdagok hibáit.

Hasszánt gunyverseiért érte a büntetés, de megjavult, dicsőitő hymnuszokat irt a prófétára és nejére — az ostorbüntetés utófájdalmait — a próféta ajándékokkal enyhitette. Egyébként némelyek tagadják a költő megostoroztatását. *Szafván* karddal akarta levágni Hasszánt, de annak rokonai meggátolták, s az ügyet véglegesen a próféta intézte el.

Egy más alkalommal Aisa szinte elvesztő ékszerét, akkor zajt ütött, a hivők végre megtalálták, de a tábor megkésett, nem érkezett a kuthoz az ima idejére, s nem végezhették a szertartásos mosdásokat, ekkor rendelte a próféta, hogy viz helyett homok is használható.

Ali azonban megkeserülte Aisa irányában elfoglalt álláspontját. Több év mulva, midőn *Muavijja* Ali ellen harczot kezdett, a próféta özvegye a szent tekintélyü *Aisa*, a hivők anyja *Muavijjának* pártját fogta Ali ellenében, kit pedig Mohammad fia gyanánt nevelt és szeretett.

A XXXIII-ik szuratban 27. sk. v. Alla felszólítja a prófétát, hogy intse meg feleségeit, mondván, ha e világ gyönyöreit óhajtják, a próféta elbocsájtja őket kellő adománynyal: de ha a tulvilág örömei után sóvárognak, s hivek Allához és követéhez, nagy lesz jutalmuk oda át. Aki pedig házasságtörő, négyszeres büntetése lesz annak. A próféta feleségei ne legyenek olyanok, mint más nők; re-

ményt senkinek se adjanak, tetszelgős szavaktól óvakodjanak férfiak irányában. Hon ülők legyenek, ne piperézzék magukat, hanem imádkozzanak, adjanak alamizsnát, engedelmeskedjenek Allának s követének. — *Omárnak* nagy befolyásáról a próféta családi életére tekintélyes hagyománygyüjtők is beszéltetik *Omárt.* Egy ízben észrevettem, hogy a hivők anyái és a próféta közt viszály támadt, közibök mentem és mondám: Ha a prófétának nem engedelmeskedtek, Alla jobb feleségeket fog neki adni helyettetek. Az utolsó, kit megdorgáltam Omm Szaláma volt s ez igy válaszolt: Nem dorgálhatja-e meg a próféta önmaga saját nejeit, hogy te jogosítva érzed magadat ezt tenni?... Én hallgattam, de Alla kinyilatkoztatta a prófétának: »Könnyen megtörténik, hogy Ura, ha elbocsájt titeket, jobb feleségeket ad neki helyettetek: moszlimeket, hiveket, engedelmeseket, jámborokat, ájtatosakat, kik bőjtölni szeretnek, s a szent zarándoklatra szivesen eljárnak, akár szűzek legyenek akár nem szűzek«... Ez a LXVI-ik szurat 5-ik verse. — Más alkalommal, ugymond *Omár*, igy szóltam Alla követéhez: Jó és rosz emberek járnak ki s be nálad, nem jobb lenne, ha nejeidet elfátyoloznád?.... Erre Alla kinyilatkoztatta: »O próféta, mondd feleségeidnek, leányaidnak s a hivők asszonyainak, hogy fedjék el magukat fátyollal, igy könnyebben felismertetnek, s meg nem sértetnek.« — t. i. felismertetnek, hogy tisztességes nők. — Ez a XXXIII. szurat 56. verse.

A *hatodik* év vége felé — 628-iki február vagy márcziusban — Mohammad zarándokmenetet szervezett Mekkába. Tulajdonképeni szándoka volt Mekkát lehetőleg lefegyverezni. Felhivását az arabok nem mindnyájan követték, a bedavik nem akartak menni. Különféle ürügy alatt mentegetődztek. A *mahadserin*, a menekültek és az *Anszár* a segítők képezték seregének zömét — legfeljebb *ezer négyszáz* ember. Hogy a mekkaiak is elhigyjék zarándoklási szándékát, maga fehér köpenybe öltözött, emberei csak karddal voltak felfegyverezve s magával vitt 70 áldozati tevét. Az imát a moszlimek Mekka felé fordulva végezték; s a Koránban Alla igy szól: A szent házat, — a mekkai Kábát — az emberek menedékhelyévé rendeltük, használjátok Ábrahám álló helyét imahelyül. II. szurat 119. v. Az iszlam tehát elfogadta a központi arab szentély tiszteletét. A mekkaiak hallván a moszlimek közeledését, felháborodtak s ellenállásra készültek. Midőn a zarándokok *Oszfánba* értek, az utolsó előtti állomásra — két napi járó föld — a szent város előtt, hirül hozták emberei a mekkaiak készülődését, sőt *Khalid* egy lovascsoport élén már utnak is indult, hogy visszatartóztassa őket. Ekkor a próféta mellékutakon elvonult, s *Hudajbia* forrásnál lépett a szent határba. A

kisebb zarándoklat ideje volt ugyan, de azért szent s a harcz tilos, A *Hudajbia* forrás kiapadt volt. A próféta elővett egy nyilat, azt a forrásba szúrta s rögtön bőven csörgedezett elő a viz. Moszlim források szerint ez egyike a legbiztosabb csodáknak. Mohammad követet küldött a koreisitákhoz, jelentvén, hogy békés szándokkal van; a koreisiták Mekkából szinte követeket küldöttek ki hozzá; hogy lebeszéljék a bevonulásról. Mekka részéről *Orva* is járt Mohammadnál, visszajövet azt beszélte Mekkában: Megfordultam a görög, a persa, az abesszíniai udvaroknál, de nem tapasztaltam oly ragaszkodást, minőt Mohammad irányában hivei tanusitanak. Ha mosdik, mindenki vizével szeretné önmagát leönteni; ha egy hajszála kihúl, vetekedve kapnak a drága ereklye után; mit kiköp, az is tisztelet tárgya előttük; midőn beszél, mindannyian hallgatnak, alig mernek reá feltekinteni! — Ezt nem csak a Szirát arraszul tartalmazza, de a különben igen tartózkodó életiró *Abulféda* fejedelem is († 1331), a ki a próféta jeruzsálemi és menyországi utazásáról csak azt mondja: hogy az irók nem egyeznek meg annak chronologiája iránt, valamint abban sem, vajjon csak látásban, visióban, vagy pedig valósággal járta-e be a próféta a Borak lovon Jeruzsálemet és a menyországot.

Moszlim részről *Oczmán* járt benn követnek, s mert több napig vissza nem tért, hire futott megöletésének. A próféta megesküdtette embereit, kézadással, hogy halálig hivei lesznek. Csak egy ember rejtőzött el tevéje mellé, hogy ne kelljen esküdnie: Dsadd a Kaisz fia. — A *Koránban* a próféta azt mondá ezen esküről, hogy Alla kezébe tették kezüket, midőn esküdtek; aki megszegi ezen esküt, kárát vallja, aki pedig megtartja, nagy jutalomban részesül. Alla belát a szivekbe, meg is jutalmazta őket Alla győzelemmel, prédával. De a honmaradott arabokat korholja Alla. XLVIII. szurat.

Azonban csak kószahir volt Oczmán meggyilkoltatása, ő visszajött. Az egész alkudozásnak vége szerződés lett. *Abulféda* igy irja le a szerződés megkötésének jelenetét: »A próféta tollába mondá Alinak, kit irnokul használt ez alkalommal, a moszlim mondást: Allának, az irgalmas Rahmánnak nevében. Nem ismerem e mondást — vágott közbe Szohail a mekkai követ, ird: Nevedben, Istenem! Csak ird, belenyugszom, mondá a próféta. Aztán folytatá: Ez a békeszerződés, mely megállapittatott Mohammad Alla követe által. Itt ismét közbevág Szohail: ha elismerném, hogy Alla prófétája vagy, nem küzdöttem volna ellened! Ird inkább nevedet és atyád nevét. A próféta válaszolá: Ird: Ez a szerződés Mohammad az Abdalla fia és Szohail az Amra fia közt, melylyel a két szerződő fél közt

tiz évre terjedő fegyverszünetet kötnek oly értelemben, hogy a ki a prófétához szegődik s törvényeinek meg akar hódolni, azt szabadon tehesse, s hasonlag azok is, kik a koreisitákkal akarnak szövetkezni. Mohammad e szerződését több hivővel és pogánynyal aláiratta.

Ennek folytán a próféta társai, kik egy látásának — visió — alapján Mekka meghóditásának reményével indultak ki Medinából, oly nagy haragra lobbantak, e szerződés megkötése s a Medinába való visszatérés kényszerüsége miatt, hogy sokan majdnem meghaltak mérgükben.«

Bevégezvén ezen ügyet a próféta, leölette az áldozati állatokat, leborotváltatta fejét, s egy vallásos imával szentesité a szertartást, e felkiáltást hangoztatván, mely azóta mellőzhetlen: Irgalmazzon Alla azoknak, kik leborotválják fejeiket! Övéi pedig mondák: Alla prófétája azoknak is, kik csupán nyirják hajaikat! De a próféta ismétlé: Alla irgalmazzon azoknak, kik leborotválják fejüket! Azok ismételték kérelmüket, de ő harmadszor is ugyanazt felelte, végre azonban mondá: Irgalmazzon Alla azoknak is, kik csak megnyiratkoznak!...

Moszlim források szerint a szerződés az, hogy a két fél tartózkodjék egymás kárositásától. Ha valamely koreisi *urának akarata ellen* átmegy Mohammadhoz, ez kiszolgáltatni tartozik, de nem viszont a koreisiták. Ez évben Mohammad hazatér, de a jövő évben mint zarándok, népével együtt csakis karddal a hüvelyben, Mekkába jöhet három napra. Ez időre a koreisiak kivonulnak a városból. Igy a *Szirát Erraszul.*

Maga *Omár* is igen felháborodott e szerződésen, azt az iszlam megaláztatásának nevezte. *Abubakr* inté, hogy erősen kapaszkodjék a próféta kengyelvasába — hódoljon a prófétának. Később Omár megbánta ellenszegülését Sokat imádkoztam, ugymondá, sokat böjtöltem, alamizsnát adtam, rabszolgákat kiszabaditottam, mert attól tartottam, hogy ama szavakkal vétkeztem. Igy beszéli a *Szirát arraszul.*

A sereg felháborodva, reményeiben csalatkozva tért vissza Medinába. Az uton Alla a következő kinyilatkoztatást adta:

XLVIII-ik szurat.

1. Rést nyitottunk neked, világos rést!
2. Hogy megbocsássa Alla, mult és jövendő bűneidet, s teljesüljön kegyelme rajtad teljesen, s vezessen az igaz uton.
3. S megsegít Alla, hatalmas segélylyel!
4. Ő az, aki lebocsájtá Sekináját a hivők szivébe, hogy hitök még nagyobb hitté erősedjék. Alláé az ég és föld serege! Alla tudó, bölcs!...

10. Akik hódolatot esküsznek neked, azok bizonyára Allának tesznek hódolatot! Alla keze az ő kezeik felett! Aki megszegi esküjét, önmaga ellen lett áruló; de a ki hiven teljesiti amit Allának fogadott, nagy jutalmat fog neki adni.

11. Mondani fogják neked a visszamaradt arabok: Családunk, vagyonunk miatt dolgunk volt; kérj bűnbocsánatot érettünk. Nyelvükkel mondják azt, a mi nincsen szivükben. Mondd: Ki tehet értetek valamit Allánál, midőn ő ártani akar nektek vagy használni? Sőt Alla igen jól tudja azt, amit miveltek!

12. Sőt azt véltétek, hogy Alla követe s a hivők soha többé vissza nem térnek családjaikhoz. Sziveitek gyönyörüsége volt ez. Rosz vélekedésben voltatok, veszett nép vagytok!

13. A ki nem hiszen Allában és követében — izzó tüzet készitettünk a hitetleneknek...

22. Hogyha a hitetlenek harczoltak volna ellenetek (t. i. Hodaibiában) bizonyára hátat forditottak volna, nem is találtak volna védőt, segitőt!

24. Ő az (t. i. Alla) a ki visszaforditá kezeiket tőletek, s a ti kezeiteket ő tőlük, Mekka küszöbén, miután diadalt adott felettük. Alla figyel arra, amit cselekesznek.

25. Ők a hitetlenek eltiltottak a szent mecsettől, és hogy az oda szánt — de általuk elzárt — ajándok ne jusson helyére; s ha nem lettek volnahivő férfiak és hivő nők, a kikről ti nem tudtok; ugy hogymegölhettetek volna valakit közülök akaratlanul, Alla pedig irgalmába fogadta azt, akit akar. Ha megkülönböztethettétek volna a hivőket, akkor bizonyára fájdalmas büntetéssel fenyitettük volna a hitetleneket!

26. Midőn a hitetlenek sziveiben düh volt, a pogány düh: Alla leküldé Sekináját követére és a hivőkre, s az istenfélelem szavában egyesité, s méltóbbak voltak reá. Alla tud mindent!

27. Alla valóban igazolta követének látását — visio — bizonyosan bementek a szent mecsetbe, ha Alla akarja, biztosan, leborotvált fővel és megnyirt hajjal: Ne féljetek! Ő tudja, a mit ti nem tudtok, s ezen kivül készit egy közel győzelmet!..

28. Ő az, a ki elküldé követét, a vezetéssel s igaz vallással, hogy minden egyéb vallás fölé felmagasztalja. Alla egymaga elég tanu erre!

29. Mohammad Alla követe, s azok, a kik vele vannak, kemények a hitetlenek irányában, de irgalmasok egymás iránt....

Nehány felvilágositó észrvételt kell e szöveghez csatolnunk.

Az első verset a moszlim értelmezők sokféle értelemben veszik. *Fatahná fathan*, némelyek szerint annyi mint *győzelmet adunk*; vagyis *adni fogunk Mekka fölött;* a *mult időt* Alla azért használja a jövendő helyett, hogy az igéret teljes biztosságát kifejezze; oly igaz hogy meglesz e győzelem, mintha már csakugyan megtörtént volna. És ugy látszik a többség igy érti. Mások a khajbari győzelemre vonatkoztatják, mely nem sokára csakugyan bekövetkezett. Mások más győzelemre magyarázzák. Ismét mások a szó eredeti jelentőségét: *nyitni*, tekintik, de az értelmezésben többfélekép eltérnek. Én azért fordítottam: *Rést nyitottunk*, mert a körülményeknek legjobban megfelel s Mohammad ama szerződéssel csakugyan rést ütött Mekkán. A *sekina* — zsidó szó — az ószövetségi felhő, mely a frigy szekrényt elfedé; a békét jelképezi.

Mohammad ezen kinyilatkoztatással iparkodott lecsendesiteni hiveit, — s hogy még inkább sikerüljön, Alla uj győzelmet igér nekik a közel jövőben. Azon terhelő kötelezettség, mely szerint Mohammad kénytelen volt kiszolgáltatni azokat, kik törvényellenesen hozzá menekültek, a koreisiak pedig ily esetben nem köteleztettek: mintegy saját benső tarthatlanságánál fogva megszünt. Ugyanis az oly menekültek csoportokba gyülekeztek s a mekkai karavánokat ép ugy rabolták, nyugtalaníták, mint eddig a moszlimek tették. A mekkaiak tehát lemondtak ama pontról, — nem követeltek kiszolgáltatást, s igy az illetők beleolvadtak Mohammad csapataiba, és szent lett a béke. A mekkaiak is nyertek, karaván jaik biztonságát. A moszlimek és mekkaiak közt béke lévén, az iszlam terjedésének egy nagy akadálya megszünt. A mekkaiak ezen szerződés által velük egyenjoguaknak ismerték el a moszlimeket. A bedaviknál nagy hatással volt e szerződés, mert ugy látták, hogy Mohammad békére kényszerité őket, s kierőszakolta a jövő évi zarándoklatot.

A XLVIII-ik szurat fentebbi négy első versét régebb idő óta a törökök zászlóikra irták. *Maraccio* beszéli, hogy ily feliratu igen szép zászlót III. János lengyel király *Bécsnél* a törököktől elvett s elküldé XI-ik *Incze* pápának. Más csatákban is foglaltak el keresztények ily feliratu zászlókat.

Ugyanezen évben a házasságra vonatkozó kinyilatkoztatás is jelent meg. Régi arab szokás szerint, midőn a férj azt mondá nejének: *Légy előttem olyan mint az anyám háta*.... a végelválást jelképezé, s a visszavétel lehetlenségét. Ugy nem szabad többé hozzányulni mint az anyja hátához. *Khaulának* szinte ezt mondá férje. A nő eljött a prófétához azon kérdéssel, érvényes-e ezen szokás a mosz-

lim hitben is? A próféta igennel válaszolt Alla nevében, de a kifejezést kárhoztatta; aztán hozzá tette, hogy az elváltak ismét egyesülhetnek, ha megbánták elválásukat, azonban vezeklésül egy rabot kell felszabaditaniok, ha erre nem képesek: két hónapig folyton bőjtöljenek; a ki bőjtölni nem bir, hatvan szegényt kell jóltartania. — LVIII-ik szurat 1—4. v.

Alla a közel jövőben prédát igért, és pedig ismételve. — A XLVIII-ik szurat fentebbi versein kivül, ugyanazon szurat 18, 19, 20, 21-ik versében is közeli, készentartott prédáról beszél Alla.

Alla ezen igéretének áldozatai ismét a zsidók lettek. Éjszakkeletnek Medinától, három-négy napi távolban fekszik *Kkajbar*, zsidó telep. Ide a Nadhir törzsbeli zsidók közül többen menekültek; s a próféta iránt mindig ellenséges indulatot tanusitottak. Szép birtok volt *Khajbar* és *Fadak* környéke. Mohammad tán két hónap mulva a hodajbiai béke után, egészen váratlanul meglepte a zsidókat; kik még a támadás napjának reggelén mezei munkára indultak. Ezerhatszáz moszlim, köztük száz lovas, meglepte őket. A zsidóknak megerősitett helyeit a harczedzett moszlimek könnyen elfoglalták, csak egynél volt keményebb a harcz, s nehány moszlim elesett. A zsidók mindnyájan meghódoltak, de egyebet nem köthettek ki életök megmentésénél, összes vagyonuk a moszlimek kezébe esett. Mohammad azonban belátta, hogy a termékeny föld munkás kezeket igényel s azért a zsidókkal ugy egyezett, hogy ezentul mint bérlők maradjanak eddigi birtokaikon, s a *jövedelem felét* a moszlimeknek adják. *Fadak* zsidó telep Khajbar közelében szinte ily feltét mellett hódolást ajánlott, el is fogadtatott az ajánlat, s mert ezen szerzemény harczba nem került, *Fadak* a prófétának esett osztályrészül. Más zsidó telepek a Kora völgyben szinte a moszlimek kezébe kerültek. Mohammad s társai nagyon meggazdagodtak, ezen termékeny birtokok áttal.

E hadjárat alkalmával a próféta egy zsidónőt vett feleségül *Szafijját*, kinek férjét *Kinanát* azért végeztette ki, mert nem akarta elárulni a *Nadhir* törzsbeliek rejtett kincseit. Egy másik zsidónő, *Zainab*, boszut akart állani Khajbar elestén s a zsidóság szolgaságán, megmérgezett bárányssülttel kinálta meg a prófétát. Egyik társa rögtön meghalt az eledel elköltése után, a prófétának szánt falat azonban annyira tele volt mérges anyaggal, hogy Alla követe megérezte rögtön s szájából kivetette. *Zainab* sorsáról ellenkezők a források adatai, némelyek szerint megöletett, mások szerint kegyelmet kapott; azzal menté magát, hogy csak kisérletet akart tenni: vajjon Mohammad igazán Alla prófétája-e, vagy sem?

Szafija, noha már kétszer özvegy, csak tizenhét éves szépség volt. A próféta oly figyelemmel volt iránta, hogy midőn Szafija a tevére ülni készült, saját czombját tartotta oda, hogy jegyese reá lépjen s onnan szökjék fel a teve hátára. A próféta is ugyanazon tevén ült, mögötte a nyeregben Szafija foglalt helyet, az uton köpenyét is reá veté a próféta. Alig mentek két órányira Khajbartól, a próféta meg akarta tartani a lakodalmat, de Szafija nem egyezett bele. Még két órát haladtak, s a *szahbai*, állomáson megtörtént a lagzi. Két nő megmosta s felpiperézte az arát, azalatt sátort vertek, más források szerint hevenyésztek, t. i. egy fát körülaggattak ruhadarabokkal, a földre bőrt teritettek nászágyul. Vőlegény és ara itt tartózkodtak, a többi moszlimek tisztességes távolba huzódtak, csak egy maradt közelebb kivont karddal, mert attól tartottak, hogy a zsidónő kárt tehet a prófétában. De a próféta az egész éjen át be sem hunyta szemeit, enyelgett a szép zsidónővel. A próféta vendégeket is hivott e lakodalmára. Az ételt maga az uj menyecske készité. Összevágott datolyát piritott liszttel és vajjal kásává gyúrt. Azalatt datolyavizzel szolgált. E viz igen egyszerün készült, kőmozsárban a datolyát összezuzta, hegyibe vizett öntött, ezt egy éjen át rajt hagyta s reggel a tiszta folyadékot leönté. Medinába érkezvén, Mohammad az uj feleséget egy szomszédjának házába szállásolta el. Az egész város asszonyai kiváncsiak voltak meglátni az uj próféta feleséget *Aisa* is meglátogatta. Tetszik-e neked? kérdé látogatás után a próféta. Egy zsidónő! válaszolt fitymálva *Aisa*. Midőn ugyancsak Aisa egy másik alkalommal a zsidó származás felett gunyolódott, a próféta igy szólt Szafijához: Mondd: Az én apám *Harún* s nagybátyám *Musza*!... Midőn *Zainab*, a Dsahsz leánya, a prófétafeleség, szinte efféle gunyolódással boszantá uj kartársát, a próféta haragját vonta magára s majdnem három hónapig volt kénytelen annak társaságát nélkülözni,

Mohammad tehát az Alla által igért nagy prédával, egy uj feleséggel, s a mérgezés veszélyétől való menekülés isteni kegyelmével gazdagon tért vissza Medinába. Itt örvendetes meglepetés várta. Abessziniába menekült hiveit már előbb felszólitá, hogy Medinába jőjjenek. Most megérkeztek; közöttök volt Dsafar a próféta rokona, Alinak bátyja és *Umm Habiba*, a mekkai Abu-Szofján leánya, kinek férje Abessziniában kereszténynyé lett s meghalt. A próféta *Umm Habibát* feleségül vette. Régi moszlim források szerint Abu-Szofján e hir hallatára felkiáltott: Ez vad csődör, a kit nem lehet megfékezni!... A khajbari zsidóktól nyert prédából az uj jövevényeket is ellátta.

A zarándoklat ideje elközelgett, s Mohammad szerződésszerű jogával élt, megindult Mekkába, a kisebb zarándoklat idején; a menekülés hetedik évében, 629-iki márczius havában.

Ugyanazon sereggel ment, mely Hodaibiáig kisérte a mult évben. A mekkaiak, megértvén, hogy fegyveresen jön, figyelmeztették a szerződés pontjára, s a próféta a szent határ küszöbén letette fegyvereit, azokat egy csapat védelmére bizván, zarándok szertartással jött be Mekkába. A Kábát kisérőivel együtt hétszer megkerülte, az első három kerülés gyors lépésben futva történt, a négy utóbbi csendesen, hogy hiveit igen ki ne fáraszsza. Bent a Kábában is akart imádkozni, de a koreisiták ezt meg nem engedték. Ezután a Szafa és Merva magaslatok közt háromszor ide oda futott, régi arab szokás szerint, mert Hagar is, midőn Iszmael fiával viz után szomjazott háromszor szaladt ide oda e két domb közt vizet keresve. Mervánál feláldozta a hetven tevét s lenyiratta haját. A szent zarándoklat házassággal végződött, elvette ugyanis befolyásos rokonának *Abbasz*nak már épen nem fiatal — 51 éves — sógornéját *Majmunát*, kinek unokaöcscse *Khalid* volt, a mekkai lovasságnak *Uhudnál* kitünt vezére. *Khalid* csakugyan nem sokára áttért Mohammadhoz, ugyszinte *Amru*, az Asz fia is. Mindkettő az iszlamnak első rangu hadvezére lett. *Oczmán*, a Talha fia a Kába kulcsainak őre szinte ez időben lett moszlimmé. A három nap lejártával a moszlimek távoztak Mekkából. E zarándoklat is javára szolgált az iszlamnak. Gyarapodott számban, tekintélyben. A folytonos portyázások, támadások sok prédát nyujtottak. A próféta a hitetleneket, a pogányokat reá kényszerité az iszlamra, azon elv fejlődött s jutott érvényre, hogy a zsidók és keresztények csak meghódittassanak, a pogányok pedig, ha az iszlamot el nem fogadnák, kardra hányassanak. De elfogadták egyátalán.

Az iszlam hatalma, a próféta tekintélye Arábiában nőttön-nőtt. Mekkát a közvélemény, kivált *Khalid* és *Amr* áttérése után ugy tekinté, mint a próféta alattvalóját. Mohammad ily körülmények közt arra gondolt, hogy Alla, az arab határokon is túl akar terjeszkedni, miután ezeken belül oly nagyra vitte prófétájának és saját ügyét. Az arab nemzeti vallásból tehát egyetemes vallásnak kellene fejlődnie. A körülmények adták e gondolatot, mint az elmult időben is. Hisz eleinte Mohammad csak hanif akart lenni, csak később lett a körülmények, jelesen felesége Khadidsa által prófétává, de ekkor is csak rokonai számára; majd később ismét más körülmények intéző ereje folytán Mekka prófétájává lőn, — és a menekülés után pápakirálylyá... Nem Mohammad számitott előre, nem ő dolgozott

megállapitott terv szerint: a körülmények vitték esetről-esetre tovább; ő maga sem tudta ma, mivélesz holnap.,...

Most uj válponton állott — de ez alkalommal nem sikerült. Ugyanis követeket küldött a szomszédos fejedelmekhez, felszólitván őket, hogy térjenek az iszlamra. Abessziniába, Perzsiába, Herakliushoz Bizanczba, Egyiptomba a görög helytartóhoz. A próféta küldöttei a távolabb eső fejedelmekhez nem is mentek el személyesen, hanem a levelet átadták a legközelebbi helytartónak, ki azt fejedelméhez továbbitotta. A perzsa királynak szánt levelet *Bahreinba* vitte a küldött s ott kézbesité a perzsa helytartónak. A király, II. Kheszru, haragjában darabokra tépte a levelet, s meghagyta *jémeni* helytartójának, hogy a vakmerő *hidsazi* prótétát fogja el, s küldje át hozzá. A helytartó követei meg is jelentek Mohammadnál. A próféta előtt — beszéli Abulfeda — leborotvált szakállal és bajuszszal jelentek meg. A próféta e látványra utálattal forditá el szemeit. Szerencsétlenek, mondá, kinek a parancsára lettetek igy elcsufitva? A mi urunk, t. i. Khesru szavára, válaszolák. — Az én uram pedig, válaszolá a prófeta, azt parancsolta hogy szakállamat megtartsam s bajuszomat, ha kell, nyirbálgassam. Ezután szólottak küldetésük okáról; azonban Alla, ugy mondják a moszlim források, értesité Gábor angyal által a prófétát, hogy a perzsa király meghalt s azért igy szólt a követekhez: Menjetek haza s mondjátok meg Badsannak, a helytartónak, hogy Alla megölte az ő urát, fogadjon szöt Allának s legyen moszlimmé ő is. *Abulfeda* irja, hogy Badsan, miután az uj perzsa királytól levelet vett, hogy ne bántsa Mohammadot, csakugyan megtért, s vele együtt mindazon perzsák, kik *Jémenben*, tartózkodtak. Arab források szerint Abesszinia fejedelme is meghódolt az iszlamnak, s a görög császár is, kivel Mohammad követe *Emeszában* találkozott, igen nagy rokonszenvvel fogadta a felhivást, sőt moszlimmé is lőn, de csak titokban vallotta ezen uj hitvallását.

Gasszan királya keresztény volt, az arab törzsek e vidéken a keresztény hitet vallották. *Jemáma* fejedelme szinte keresztény vala, — itt a próféta követei nem találtak jó fogadtatásra. Ellenben, a pogány arab fejedelmeknél és seikeknél sikerrel jártak. *Jémenben* öt himjári fejedelem és távolabb keletnek, Bahrein fejedelme az iszlamnak meghódolt. Az egyiptomi görög helytartó igen udvarias levélben válaszolt, ajándokot is küldött, aranyat, drága kelmét, bahrai mézet, egy enuchot, két igen szép kopt rabnőt: *Márjamot* és testvérét *Szirint;* azon kivül, mondja *Abulféda*, elküldé még ajándokul saját *öszvérét, Doldolt,* és fehér *szamarát, Dsafúrt.* — Mindkét állat nagy szerepet játszik a legendákban. A *Szirin* nevü leányt Moham-

mad saját udvari költőjének *Haszszunnak* ajándékozta; *Mirjamot* pedig magának tartotta, — *vesztire.* A LXVI-ik szuratban olvassuk:

1. O próféta mért tartózkodol attól, amit neked Alla megengedett, azért hogy feleségeidnek kedvében járj. Alla megbocsájt — irgalmas!...
2. Alla már szentesité eskütök felbontását, Alla uratok, ő a tudó, a bölcs!
3. Midőn a próféta titkon kinyilatkoztatá egyik feleségének az uj feltételt, s midőn ez mással közölte azt s tudtára adta neki (Mohammadnak) Alla, közölte a nővel (Mohammadé) annak egy részét, a másikat pedig elhallgatta. S midőn közölte vele, mondá a nő: Ki tudatta azt veled? Felelé: tudatta velem tudó, jártas.'
4. Ha megtértek (a próféta két neje) Allához, mert immár eltértek sziveitek — — de ha ellenkezni fogtok vele (a prófétával) bizonyosan Alla pártfogolja és Gábor, s a hivők java és az angyalok ezután segitői.

Ezen négy vershez kitünő koránértelmezők a következő magyarázatot adják:

Dselaleddin: »Miért tartod tilosnak azt, a mit Alla megengedett — szolgálód, a kopt Márjam iránt — ugyanis elhált vele Hafszanak (Mohammad felesége) házában, midőn ez nem volt hon, midőn haza tért, boszankodott, hogy ilyesmi történt házában és ágyán — midőn igy szólsz: ezt nem lett volna szabad tennem.« — Mások szerint Mohammad megesküdött nejének, Hafszának, hogy ilyesmi nem fog megtörténni, csak ne szóljon senkinek erről. De Hafsza elmondá az egészet Aisának, Mohammad másik feleségének. Ekkor kinyilatkoztatá Alla a két első verset. Más források szerint Mohammad feleségének Aisának szánt napon hált el Márjammal, midőn ezt Hafsza megtudta, azt mondá neki Mohammad, senkinek se szólj, nem fog többé megtörténni. Egyuttal megjövendölte neki, hogy *Abubakr* — Aisa apja — és *Omár* — Hafsza apja — utódai lesznek az uralomban, de Hafsza elmondá barátnőjének, Aisának. Mások szerint a dolog Hafsza napján történt, s kérte Hafszát, hogy hallgasson erről, máskor nem fog megtörténni, de nem hallgatott, azért elküldé őt, s többi nejeit is elhanyagolta s egy hónapon át Marjánál tartózkodott. Omár ekkor azt mondá leányának: ha gazdag volnál, nem küldött volna el. Azonban Gábor angyal jött s Alla nevében megparancsolta, hogy fogadja vissza Hafszát, mert jó bőjtölő és imádkozó asszony s a menyországban is felesége lesz. Végre némelyek szerint, talán képleges kifejezésekkel éltek, — Mo-

hammad mézet ivott Zainabnak, a Hadsas leányának házában, midőn haza jött Aisa és Hafsza, megérezték annak illatát rajta. Ekkor eltiltá a mézet. Az első vers értelme tehát: miért tartod tilosnak, mit Alla megengedett a szolgálók vagy a méz iránt? — — A *negyedik* verset igy értelmezi Dselaleddin: Sziveitek Márjam eltiltására hajoltak, ezen örültetek, pedig a prófétának nem volt kedvére. Ebben áll bűnök.«

A szép kopt leányt, a próféta a város felsőbb részén helyezte el egyik házában. A szomszédban egy kopt férfi lakott, a ki vizet és fát hordott Marjamnak, de egyuttal oly figyelmet tanusitott irányában, hogy nem sokára e figyelemről egész Medina beszélt. Mohammad is megtudta s Alit megbizta, hogy a koptot ölje meg, — a mint Ali karddal a koptra rohant, ez leveté ruháját, s Ali kiengesztelődve lehajtá kardját az eunuch előtt. Marjam 630-iki ápril havában fiut szült. Mohammad szerfelett megörült a kis csemetének s azt a nagy hanifnek Ábrahámnak tiszteletére *Ibrahimnek* nevezte. Gábor angyal is szerencsét kivánt a prófétának ez alkalommal. — Láttál-e már esetet — igy szólt egy ízben Mohammad Aisához, a kis Ibrahimra tekintve — hogy a gyermek annyira apjára hasonlitson, mint ez?... De az irigy Aisa nem talált rajta semmi hasonlatosságot. A kis Ibrahim 631-iki junius 16-án meghalt. Temetésekor a nap elhomályosodott, napfogyatkozás volt s a moszlimek igy szóltak: A nap a kis halottat gyászolja. De a próféta azt felelte, hogy a napfogyatkozás nem egy ember végett, se születése, se halála miatt nem történik — — a kis Ibrahim a menyországban a szentek közé került s ha élt volna e földön, prófétává leendett.

629-iki szeptemberben, a próféta háromezer embert inditott a keresztények ellen. Követeit ugyanis Amru gaszáni fejedelem megölette. A moszlimek feljöttek a holttengerig Palesztina határába, ott megtudták, hogy a görögök is egyesültek a keresztény arabokkal ellenük. *Mutánál* csatát vesztettek. Elesett közülök három vezér: Zaid — a fogadott fiu; Dsafár, a próféta rokona, és Abdalla. A sereg maradványait *Khalid* szedte össze s vezette biztonságba Medinába. Moszlim források az ellenség számát tizezerre teszik. A *Kudaa* törzsek felhasználták e vereséget Mohammad ellen, de másik vezére *Amru*, csakhamar rendreutasitá őket. A *Ghatafán* és *Szulaim* hires törzsek is meghódoltak, sok más bedavi törzszsel egyetemben.

A menekülés *nyolczadik* évében, — 630-iki januárban, a próféta elindult Mekka felé, hogy ezt meghóditsa.

A dolog igy történt:

A *Khuzai* törzs férfiai a Vatir forrásnál. Mekka közelében

harmaikat itatták. A *Bakr* törzsbeliek, kik közé az éjnek leple alatt – koreisi férfiak is elegyedtek, sőt őket fegyverrel is ellátták, agyonvertek husz embert közülök. A *Khuzai* törzs véd- és daczszövetségben állott Mohammaddal, s őt a vérboszura felhivta. A próféta elismerte, hogy ama cselekedet frigybontás volt, s az arab szokások szerint megigérte a khuzai törzsnek, hogy boszut áll Mekkán. Mekka megijedt, s Abu Szofján eljött Medinába a prófétához. Meglátogatta saját leányát, *Um Habibát*, a próféta feleségét. A szobában ki volt teritve a szőnyeg, melyen a próféta hálni szokott, Abu Szofján reá akart ülni, de leánya sietve összegöngyölité. Nem szabad ide leülni bálványimádó embernek, mondá a hivő leány!... Isten veled! — viszonzá Abu Szofján és távozott — — — — — — — — — a prófétánál is járt, megalázta magát e látogatással, *Omárnál* is, *Abubakrnál* és *Alinál* is, de hasztalan, ez utóbbi azt tanácsolta neki, hogy nyilatkoztassa ki a szerződés sértetlen fenállását, elment tehát a mecsetbe s ott kihirdeté, hogy a moszlimek sértetlenül járhatnak ki s be Mekkában. — A szent város lakói belátták, hogy közelg a veszedelem, de hogy már a küszöbön álljon, azt nem hitték. Mohammad igen gyorsan *tizezer* emberrel megjelent a szent város közelében. Többen kijöttek táborába; közöttök nagybátyja *Alabbasz*, s az iszlamra tértek. Némelyek ezelőtt nagy ellenségei voltak a prófétának, de mint áttérőket mégis csak elfogadta, habár nem nagy örömmel, de mindenesetre azon elégtétel érzetében, hogy ellenségei felett urrá lett!... A mit Mekkában annyiszor hirdetett!.. *Alabbasz*, mint uj megtért, nem volt annyira áthatva a hit szellemétől, hogy csakis ennek éljen s hazafi ne legyen. Enyhiteni akart szülőfölde sorsán. Éjjel kinyargalt a táborból a próféta öszvérén, hogy talán valamikép izenhetne a szent városba s ajánlhatná a meghódolást, az eredménynyel nem kecsegtethető vérontás elkerülése végett. *Abu Szofjánnal* találkozott, aki harmadmagával kémszemlére indult ki s látva a tizezer őrtüzet, nagyon megrémült. Alabbasz, hangjáról ismerte fel őt. Ülj ide mellém az öszvérre, jőjj a prófétához, s kérj kegyelmet. Abu Szofján beleegyezett. A táborban Omár felismerte őt s odasietett a prófétához, hogy Abu Szofján fejét elkérje tőle. Mohammad másnapra igért határozatot, addig a mekkai főnök Alabbasznak védelmében maradt. Reggel a próféta elé vezettetvén ez igy szólt hozzá: Jaj neked Abu Szofján, beismered-e valahára, hogy csak Alla az isten?!... Igenis, válaszolá a fogoly, mert ha volna egy más Isten, az most segitene rajtam! — Elismered-e végre — tevé hozzá a próféta, hogy én Alla küldötte vagyok?!... Még nem egészen világos előttem, jegyzé meg Abu Szofján. Szerencsétlen!

vágott közbe, Alabbasz légy moszlimmé s valdd be, hogy nincs Is ten Allán kivül s Mohammad az ő prófétája, valdd be, mielőtt feje a porba hull!...

És Abu Szofján megtért.... Két társa is *Hakim* a Hazám fi és *Bodail*, a Varaka fia. *Alabbasz* közbevetésére, — mint Abulfédá nál olvassuk — a próféta még azon kedvezményt nyujtá Mekkának hogy mindaz, aki Abu Szofján házába, vagy a szent mecsetbe, vagy a *Hakim* hazába vonul, vagy saját házában elzárkozik, akkor, midőn a próféta bevonul a szent vásosba, — mindaz minden tekintetben biztositva legyen! — Azután megparancsolá Mohammad Alabbasznak, hogy vigye magával Abu Szofjánt s mutassa meg neki a harczosok tömegét. Megis mutatta neki az elvonuló csapatokat, végül egy nagy csapat vasember vonult el, köztük a felvértezett próféta. Kik ezek? kérdé Abu Szofjan. A menekültek és az anszárik, a segitők, a próféta gárdája, felelé Alabbasz. Valóban, felkiáltott erre Abu Szofján, a te testvéred fiának királysága hatalmas királyság! — Szerencsétlen, jegyzé meg Alabbasz, mindig feleded, hogy az, a mit királyságnak mondasz, az a prófétai méltóság!... Igaz, igaz!.. felelé Abu Szofján. Ekkor Alabbasz haza küldé Abu Szofjánt, hogy Mekkát a meghódolásra hangolja. A próféta hadserege Mekka elé vonult. Négy részre osztá itt seregét s négy oldalról hatoltak be a szent városba. Csak kevesenmertek fegyverrel ellentállani, a nagy többség Abu Szofján tanácsát fogadta.

Az elestek száma csekély volt, *moszlim* részen *két* halott, a *koreisiták* részén *huszonnyolcz*.

A próféta első teendője volt a Kábát hétszer tevén körülnyargalni, aztán leszállott s bement imádkozni. — Minden bálványt a szent házból és szent ház közeléből ki s eldobatott, szétrombolta a Kábának istenségeit, közöttük Ábrahámot, Jézust Mária, karján, s egyéb prófétákat. — Különben átalános kegyelmet, bocsánatot hirdetett, s csakis három férfit és egy nőt, a legfőbb bántalmazókat, öletett meg, a többit — nyolcz férfi, három nő — kik szinte halálra voltak itélve, befolyásos egyének kedvéért szabadon bocsájtott. Egyik halálra itélt, *Ibn Szaad*, egykor titkára volt a prófétának, de a kinyilatkoztatásokon hamisitást követett el, aztán Mekkába menekült. *Oczmán*, mert együtt szoptak valaha, bocsánatért esdett a prófétánál, ez soká hallgatott, aztán megbocsájtott neki, és Szaad ismét moszlimmé lett. Mohammad azt mondá később, azért hallgattam soká, mert hittem, hogy azalatt valaki közületek agyonveri. Miért nem intettél? viszonzák. — Nem illő, hogy a próféta pillantása által árulóvá legyen, — fel[illegible]mmad. — *Hovei-*

rat, a Naufal fia, Mohammad legdühösebb ellenségeinek egyike, még azt is cselekedte, hogy feldönté azon tevét, melyen *Fatime* és *Om Kolczum*, Mohammad leányai, Medinába menekültek. Halálra itáltetett most s Ali levágta. *Abdallát* a Kábából hozták elő s agyonverték. Ő moszlim volt, de agyonverte szinte moszlim szolgáját s aztán Mekkába futott. A harmadik férfi, ki halálra itéltetett *Mikjasz* vala a Szubába fia. Bűne a következő volt: Egyik testvérét, a Musztalik bedavik elleni hadjárat alkalmával valamely moszlim, véletlenül, megölte. Mohammad parancsára a moszlim megfizette a vérdijat Mikjasznak, de Mikjasz mégis megölte orgyilkos módon ama moszlimet, s elmenekült Mekkába. Mikjasz épen borozgatott nehány jó barátjával, midőn rokona *Numeila* előjött s a próféta parancsára megölte. A kivégzett nő egy énekesnő volt, ki a fent emlitett, szinte halálra itélt Abdallával, a prófétára gunydalokat szerzett, s azokat énekelte; a másik énekesnő, mindkettőjük társa bocsánatot nyert. Egy harmadik gunydalnoknő is halálra volt itélve, ennek azon bűne is volt, hogy Medinából Mekkába hirt hozott, hajai közt egy levelet, épen a jelen hadjáratra vonatkozót, midőn utközben elfogták s Medinába visszahozták, a próféta megbocsátott neki, mert csak eszköz volt Hatib kezében', de ennek is megbocsátott, mert különben hű moszlim volt, s Badr mellett is harczolt, s családja iránti tekintetből irt Mekkába. A negyedik halálra itélt nő *Hind* vala, *Abu Szofján* felesége, azon nő, a ki *Uhudnál* az elesett Hamza szivét akarta felfalni. Álruhában jött a prófétához letenni a hitvallást, aztán megismertette magát s kegyelmet nyert. Midőn hazatért, boszujában darabokra törte házi isteneit.

Az engesztelékenység, a barátság, melylyel Mohammad a koreisiták iránt Mekkában viseltetett, kitünő hatást gyakorolt. Mekka moszlimmé lett...

Bilál, a muezzin, a Kába tetejéről hirdeté hatalmas hangon az imára felhivó szózatot!... mindjárt a bevonulás napján... Egy koreisi nő, Dsovajra, Abudsahel leánya, nyilván igy kiáltott fel: Boldog az én elhunyt apám, hogy nem kelle megérnie Bilál szamárorditását!.. *Háricz*, a *Hisám* fia, hozzá tevé: Vajha meghaltam volna, mielőtt ezek történtek!... És *Khalid* az *Aszad* fia, hálát adott az Istennek, hogy apját megkimélte ezen látványtól!... A próféta véletlenül megjelent, s hallotta is a káromlást, de megbocsátott — ugymond *Abulféda*.

Sokan csak szinleg tértek meg, csak meghunyászkodtak!..

A prófétára feltünő hatást gyakorolt, hogy Alla őt, az elüzöttet, most urrá tette a büszke koreisiták felett!.. a Szafa hegyen

ülve, egy csendes ima után, elérzékenyülve tekintett a Kábára é: Mekkára. A körülálló medinaiak igy szóltak: Alla prófétája nagyoi szereti szülőföldét — talán nem is hagyja el többé... Mohammac hallotta ezen aggályukat: *Ahol ti éltek, ott fogok élni én is, ahol t. meghaltok, ott fogok meghalni én is!*... mondá nekik meghatottan.

Mohammad czélt ért! Azt nem hitte volna 622-ben, midőn életveszélylyel Mekkából elosont!... Tiz év mulva mint fejedelem és próféta, kit *Arábia* négy része uralt, tért vissza oda, honnan mint őrültet, mint gonosz bolondot elüzték!..

Igy teljesültek a mekkai fenyegető szuratok jóslatai, jegyzik meg a hivő moszlimek...

A bevonulást követő napon nehány Khuzaí törzsbeli vérboszuból egy pogányt ölt meg a Hudzail törzsből. A próféta igen rosz néven vette, meg is fizette a vérdijat s kihirdette, hogy Mekka az iszlamnak ép oly szent városa, mint volt ezelőtt a pogányságnak; a környék is, mint eddig volt, sérthetlen szent határ. Csak a prófétának volt szabad, egy bizonyos napon fegyveres kézzel bejönnie. Aziránt is felvilágositá népeit, hogy a pogány korszakból származó vérboszu, az új világban nem érvényes — s az emberek mind egyenlők az iszlamban. E rendszabály igen üdvös volt szemben a vérboszuval s a törzseknek egymás közti versenygésével, a jelesség, a nemes vér felett...

Igy lett Mekka az iszlamnak központja, s az iszlam által az arab nemzet test, szétszort tagjainak egyesitője. Az iszlam, a vallás erősebb volt ugyan a nemzetiségnél, de maga az iszlam is, főleg alkotójának személyében s az ősrégi nagy vallási zarándoklatnak, az ősi szent háznak, a Kábának, a szent városnak, a régi Mekkának, s a régi szent határnak, teljes adoptálásával, arab nemzeti...

Mohammad talán husz napig maradt Mekkában.

Mekkai tartozkodása alkalmával nemcsak a bedavik meghóditásán fáradozott, de a bálványok ellen is irtó háborut kezdett a vidéken.

A *Szuva* bálványt a *Hodzeil* törzs imádta, Amru az Asz fia, Mohammad vezére lerombolta a bálványt s annak papja moszlimmé lőn. A tengerparton *Mana* bálványt imádták, ezt *Szaad* a Zajd fia rombolta szét. Ekkor, mondják moszlim források, egy meztelen fekete nő ugrott elé, ezt is agyonvagdosta *Szaad*. — *Ozza* bálvány Nahlában állott, ezt *Khalid* a Walid fia, Mohammad vezére rombolta szét harmincz fegyveres kiséretében, s a papnőt is kardra hányta később. *Khalid* más alkalommal [illegible] omszáz ember

élén *Tehamába* küldetett a bedavik meghóditására, igen vérengző embernek mutatkozztt, s a próféta meg is dorgálta, de mert nélkülözhetlen vezére volt, szigorubbun nem léphetett fel ellene. A prófétának más vezérei is tettek portyázó kirándulásokat Mekka környékébe, hogy a törzseket hódolatra birják. Ezen csatározásokból azt tanulták Hidsaz törzsei, kik még nem valának moszlimek, hogy előbb-utóbb rájuk kerül a sor. Ezen aggály okozta a Havazin törzsek szövetkezését is, és szerencsétlen harczukat a moszlimek ellen.

Taif város is szövetkezett e törzsekkel, mert lakói szinte rokonságot tartottak a Havazinokhoz és vetélytársai voltak Mekkának. Mohammad tizezer emberéhez kétezer mekkai csatlakozott, az előkelő Szafván, bár még nem volt moszlim, száz pánczélt kölcsönzött a prófétának, kinek igen megtetszett a szép sereg, s mint a Koránban mondja, ezen öntetszés volt oka, hogy szép serege kezdetben a Havazinok előtt meghátrált. De ez csak az első pillanat meglepetése volt, végre a moszlimek mégis legyőzték a Havazinokat s nagy prédát vettek rajtok. Ezrekre ment a nők, gyermekek s a barmok száma. E nagy győzelem után Taifot ostromlá a próféta, de hasztalan, két heti fáradozás után azon hiedelemben, hogy más uton is majd meghóditja, seregestől elvonult. A Havazin törzsek meghódolást jelentettek be, de visszakérték a prédát. Mohammad családjaikat adta csak vissza; a régi moszlimek nem is ellenkeztekebben a prófétával, de a bedavik csak azon feltét alatt állottak rá, ha a legközelebbi prédából kárpótlást nyernek, Mohammad beleegyezett. A barmok felosztásánál a próféta a maga ötödét az uj meghódoltak lekenyerezésére használta fel, igy *Abu Szofján* s mások is száz-száz tevét kaptak. A Havazin főnök Malik, a hadvezér azon feltéttel hódolt meg, hogy családja, jószága visszaadatott, s még száz tevét kapott. Ily ajánlatra moszlimmé lett, sőt *Taif* várost is kezdette zaklatni, a mennyiben a határból legelésző barmaikat elelhajtotta. Igy iparkodott a próféta lekenyerezni.

De a régi anszárok, medinai segitők, a kipróbált jó katonák, kik a jelen csatát is jobbra forditák, ez alkalommal nem igen kaptak prédát, midőn panaszra nyiltak ajkaik, a próféta azt válaszolá: A ti hitetek szilárd, azt nem kell földi vagyonnal erősbiteni, a ti jutaléktok a próféta!... És bele nyugodtak élő hittel...

Mohammad Mekkába visszatérve, elvégezte a kisebb zarándoklatot. Végül helytartót s azonkivül egyházi előljárót rendelt Mekkában s népével Medinába visszatért, a 630-iki év tavaszán.

A költők, kik eddig gúnyolták, gyalázták, ezentúl már más

húrókat pengettek. Dicsdalokat hangoztattak, régibb gúnyt visszavontak, s Mohammad az ő énekeikben dicső hős, ki az arabok minden erényében, főleg bőkezüségben kitünő. A prófétai tisztet is megéneklik, de ez háttérbe szorul náluk, az arab erények mögé.

XVII. FEJEZET.

A próféta haláláig.

(630—632.)

A menekülés *kilenczedik* évét, — mely 630-iki aprilis 20-tól 631-ik april 9-ig terjed, — moszlim irók a *követségek esztendejének* — vufud — nevezik. Arábia törzsei s városai, Mekka bevételének hirére hódoltságuk jeléül követeket küldöttek a prófetához. Ezen követségeket rendesen a törzs költői és szónokai kisérték. Midőn Medinában megjelentek a szónokok, költők, saját törzsük érdemeit prózában, versben az egekig emelték, s felhivták a másik részt, hogy mutasson elő ily érdemeket. Mohammad költői és szónokai megfeleltek minden kihivó dicsekedésre. — A törzsek moszlimekké lettek s tizedet, adót fizettek. *Taif* is ekkor hódólt meg, midőn körülötte már a moszlimek száma nagyon felszaporodott. Eleinte feltételekhez akarták kötni a meghódolást, Mohammad erre reá nem állott, csak azt engedte meg, hogy bálványukat, *Lat* istennőt, ne maguk rombolják szét, hanem az ő küldöttei. Igy is tartottak tőle, hogy a nők fellázadnak. — *Abu Szofján* egy társsal a próféta parancsára leverte a bálványt anélkül, hogy baja történt volna. Egyátalán, midőn a pogányok látták, hogy szétrombolt isteneik boszut nem állanak, ők is belenyugodtak elkerülhetlen sorsukba, az iszlamba, mely napról-napra szélesb körben terjedt.

Meghódolván az arabok, a próféta ismét a görögök elleni hadjáratra gondolt. Máskor titokban tartá hadi terveit, ezt nyiltan hirdeté. De az arabok nem sok kedvet mutattak a nagy harczra. Nem oly harcz lesz ez, mondák, mint a minőket mi arabok egymás közt vivunk!... A datolyaszüret szinte ez időre esett és sokan a munkával mentegették magukat; mások az időszak hőségére hivatkoztak s a hadjárat igen fáradságos voltára s a nagy távolságra, a felszerelés költségeire, mások más ürügyet kerestek az elmaradásra, főleg a kétszinüek az Abdallának az Ubaj fiának pártja Medinában, mely megfogyva bár, de megtörve nem volt.

A próféta leghivebb barátai pedig nagy pénz- s természetben

tett áldozatokkal mozditák elő a harcz ügyét, igy *Oczman*, *Abubakr*, *Omár*, *Abbasz*, *Abdarrahmán* s mások; a nők ékszereiket ajándékozták. *Oczmán ezer* aranyat adott, mások szerint *tizezret*: ezért Mohammad megbocsájtá mult és jövendő bűneit — Alla nevében. Moszlim források szerint Mohammad *harminczezer emberrel* indult meg, kik közt *tizezer* lovas volt. Mások szerint *negyven-*, sőt *hetvenezer* emberrel, 630-iki októberben vagy novemberben. A kétszinüek Abdallával az Ubaj fiával, kivonultak ugyan a sereggel, de csakhamar haza jöttek. A próféta *Alit* hagyta Medinában a város védelmére. A kétkedők és kétszinüek azt hiresztelték, hogy a próféta csak szabadulni akart Alitól, ez utánna sietett Mohammadnak, kitől e választ nyerte: Hazudtak, azért hagytalak Mekkában, hogy nevemben őrizd az ottlevőimet s légy nekem ami Mósénak Áron volt, aki szinte próféta vala, de utánnam nem támad próféta. — Nehányan, késő bánatban, utólagosan siettek a prófétához csatlakozni. A honmaradottakat Alla megrovatta a próféta által, e megrovást a Korán IX-ik szuratja tartalmazza. Ha közelre s könnyü szerrel ejtendő prédára lett volna kilátás — ugymond Alla — bizonynyal követtek volna téged. De terhesnek tetszett nekik az ut s mégis esküdöztek Allára: Ha mehettünk volna, kimentünk volna veletek!... Elvesztik lelkeiket, Alla tudja, hogy hazudnak! Bocsássa meg neked Alla, hogy kedveztél nekik, mig fel nem ismerted, kik az igazak s kik a hazugok! Azok, kik Allában és a végső napban hisznek, nem fognak engedélyt kérni tőled arra, hogy ne harczoljanak, személyesen és vagyonukkal is. Alla ismeri az istenfélőket. Hanem kérni fognak azok, kik nem hisznek Allában, sem a végső napban s csak tántorognak sziveik a a hitben s kétségekben haboznak. Ha ki akartak volna menni veled a harczra felkészültek volna arra: de Alla ellenezte kimenetelüket s azért tunyákká, restekké tette őket, s mondatott nekik: maradjatok a honülőkkel!... Ha kimentek volna veletek, csak károtokra lettek volna, zendülést, zavart okoztak volna. Alla ismeri a gonoszokat!... .... A kik mondották, nagy (a hőség: mondd: terhesebb lesz a gehenna a nyári hőségnél; ha értenék ezt, nem maradtak volna honn. Hadd nevessenek, nem tart soká a nevetés e földön, majd eleget sirhatnak a tulvilágon, viszonzásul... Ha Alla visszavezérel, s ők majd más alkalommal kérni fognak, hogy harczba kimehessenek veled, mondd: Soha sem jöttök velem!... honmaradtatok, most is maradjatok itthon. Ha meghal valamelyikük, ne imádkozzál érte, temetésére se menj: mert nem hittek Allában és követében, s midőn kimultak, akkor is törvénybontók valának...«

Ezekről is értendő, mit a próféta ugyanezen szuratban mond:

»Fogsz-e bocsánatot kérni számukra?' Ha hetven szer kérsz is.., nem bocsájt meg Alla nekik!...«

A sereg *Hidsr* völgyébe érkezett. Itt a hajdani, kiveszett *Czamud* törzsnek sziklába vájt lakai állanak. Mohammad nem engedte, hogy népe ezeknek árnyékában megpihenhessen s a forrásokból ihassék. A gonosz szellemek laktak itt, a rég elpusztult gonosz nép lakásainak romjai felett — ne érintkezzetek velök, meg ne fertőztessenek az elátkozott Czamudi törzsnek elhagyott lakhelyei! — igy figyelmezteté a próféta hiveit. — V. ö, VII-ik szurat 74. skv. — Némelyek már tésztát gyurtak a forrás vizénél vagy főztek — el kelle dobniok mindent, vagy a tevéknek hagyni eledelül... A bekövetkezett éjjel, forró tikkasztó szél dühöngött, sokan hogy szomjan ne halljanak, leölték tevéiket s minden folyadékot megittak. Másnap üditő esőt adott az ég a próféta imájára.... Egy képmutató azt mondá: Igen ám, a felhőből jött alá...

Tabukba érkeztek, közel a verestenger éjszakkeleti széléhez, a hol az akabai szoros kezdődik. Mohammad megállapodott e termékeny határban, nem is ment tovább, hogy felkeresse Bizancz seregeit. A környék lakói, jobbára keresztények, meghódoltak. *Aila* vagy Akaba királya szinte meghódolt. *Khalidot* a próféta *Daumat Aldsandalba* küldé, s elfogta egy holdvilágos éjszakán a vadászó fejedelmet *Ukaidirt*; Ukaidir keresztény volt, Medinában az iszlamra tért és visszahelyeztetett; mint mások is hűbéreskép.

A próféta csak *tiz napot* időzött *Tabukban* aztán haza tért, 630-iki deczember vagy 631-iki január havában.

Mikor Medinába érkezett, megdorgálta a honmaradottakat. Főleg három, különben igen hű moszlim érezte a próféta haragját, ők épen semmi okkal nem tudták honmaradásukat igazolni. Ötven napig hivő moszlim nem társaloghatott velük. Aztán teljes bucsút kaptak. Másoknak szive annyira megrémült, hogy heten a mecset falához kötözték magukat, s megesküdtek, hogy el nem távoznak onnan, mig a próféta meg nem bocsájt nekik. Addig nem bocsájtok meg nekik — felelé a próféta — mig Alla meg nem bocsájt nekik, mert őt sértették meg a szent harczból való elmaradásukkal. — Alla kis idő mulva kinyilatkoztatást adott a prófétának, s a vezeklők felmentettek. E kinyilatkoztatást a IX-ik szurat 104—106. versei tartalmazzák. A próféta imádkozott érettük, s feloldá kötelékeiket. Jószágaik harmadrészét alamizsnakép lefoglalta. — Egy szakadási czélokból emelt mecsetet pedig szétromboltatott.

Abdalla, az *Ubaj* fia, a kétszinüek főnöke is meghalt ez időtájban.

631-iki márcziusban Mohammad a zarándoklat vezérévé *Abubakrt* rendelte. Maga ez alkalommal nem vett részt benne; mert még pogány arabok jártak a Kábához. A moszlimek is csak háromszázan voltak; a próféta husz tevét küldött, melyeket saját kezével díszitett fel — áldozatul. Abubakr ötöt vitt magával e czélból; *de elhatározta, hogy a pogányokat eltiltja a szent zarándoklattól; akik eddigelé szövetségesek, a kikötött idő tartamáig, illetőleg a szent hónapok lejártáig, békén járhatnak Mekkába; de azontul ép ugy, mint a pogány törzsek általában, vagy megtérnek az iszlamra, vagy kiirtatnak...*

Midőn Abubakr Mekkába már elindult, a próféta utána küldé *Alit*, a ki megvitte az épen emlitett határozatokra vonatkozó kinyilatkoztatásokat. A Korán IX-ik szuratjában foglaltatnak. — Moszlim források szerint Ali meg lett bizva egyuttal, hogy e szurat elejét felolvassa Mekkában, a zarándok ünnnpélykor. E szurat 130 versből áll, s valószinü, hogy annak zöme egyszerre kelt. A szurat részletének felolvasása nagy hatást gyakorolt. *A pogányok eltiltattak a nemzeti szentélytől, akik Mohammaddal eddig szövetkeztek, azok ellen is a szent harcz a szent hónapok leteltével rögtön megindul, tehát a hidsret, a menekülés tizedik évének második havában, azaz 631-iki májusban.* A pogányok iránt nem lesz tekintet többé a szent hónapokra... Zsidók és keresztények megtüretnek, de adót fizetnek s nem szabad Mekkába, s a szent határba belépniök.

„*O hivek! a hitetlenek szemét... ők ezen év lefolytával nem közelithetnek többé a szent házhoz!..*“ (IX. Sz. 28. v.)

„*Támadjátok meg őket! Alla a ti kezeitek által akarja büntetni őket, s megalázni, győzelmet ad nektek felettök!*“ (u. o. 14. v,)

„*A szent hónapok lejártával öljétek meg a hitetleneket, ahol találjátok, fogjátok el, ostromoljátok őket, foglaljatok el minden hadászatilag fontos helyet...*“ (u. o. 5. v.)

„*Talán vélitek, hogy tétlenül maradhattok, midőn Alla ismeri mindazokat közületek, kik szorgoskodnak, s kik nem birnak más barátokat Allán kivül, az ő követén kivül s moszlimeken kivül. Alla ismeri tetteiteket.*“ (u. o. 16. v.)

Igy buzditja a felolvasott részlet a hivőket, a kik pedig még nem voltak eléggé szilárdak a hitben, azokat *inti, hogy apát, anyát, rokont, testvért, törzset, vagyont el kell hagyni — szükség esetén — az iszlam érdekében.*

Nagy hatást gyakorolt ezen dörgedelmes fellépés — a hitetlenek megrettentek, s a félelmet magukkal vitték, Mekkából el messze földre a honnan ide zarándokoltak.

A hódolati követségek száma egymást érte, s Mohammad uralma oda is elterjedt, hova a mekkai Kába tisztelete nem ért. Törzsek, fejedelmek, városok hódoltak Arábia minden részéből. Sok keresztény arab adófizető lett — sőt nem csak a bedavi — a pusztai, hanem a városi arab keresztények is áttértek az iszlamra, s a kereszténység az arab félszigetről már-már eltünt.

A régibb moszlimek, Mohammad serege hóditott s az uj, meghóditott főnökök meghóditák az iszlamnak hitetlen szomszédaikat. Az uj moszlimek elismerték Allát és a prófétát, imádkoztak és bőjtöltek, ugy a hogy, s alamizsnát, adót fizettek. Szükség esetén harczba jöttek; egyéb belügyeikbe a próféta nem igen avatkozott.

Nedsránban keresztények laktak, a szomszéd nomád arabok meghódoltak, Mohammad levélben felhivta a Nedsraniakat hódolásra. Ezek *tizennégy követet* küldöttek Medinába, köztük két világi főnök és a püspök. Selyembe voltak öltözve, a próféta igy nem akarta elfogadni, egyszerü szerzetes öltönyt vettek magukra — igy elfogadta őket, s beszélt hozzájuk, kinyilatkoztatott Korán-tanokat. Hangsulyozta, hogy vallásának gyors diadala annak igazságát bizonyitja. Beszélt továbbá Jézusról, Máriáról; megrótta a nedsrániakat, hogy Jézust istenitik, ezt Jézus, mint igaz próféta, bizonyára nem akarta. Korán és biblia egyek, mit a nedsrániak szinte tagadtak. A bor ital és disznóhús élvezetét is szemökre veté. Ők nem igazán hódolnak az egy istennek, nem igazi moszlimek, habár állitják is, csak Mohammad hivei az igazi moszlimek. A mekkai zarándoklat kedves Alla előtt és kötelező, mert Ábrahám ott állott, ez volt az első templom, melyet Alla az emberek számára épittetett. Minden ember, a ki teheti, köteles a szent zarándoklatra. — Mindezeket a III-ik szuratban olvassuk.

De Nedsrán város lakói nem voltak hajlandók az iszlamra áttérni, hanem azért meghódoltak Mohammadnak, adófizetőkké lettek. Viszonyukat a prófétához irott okmány biztositá. Az adót nem épen pénzben, de ruhában, pánczélban, lovakban s egyéb tárgyakban leróhatták. Harcz esetére tartoztak kölcsön adni harmincz pánczél ingét, harmincz lovat, harmincz tevét, de ezeket épen fogják vissza kapni. A próféta adószedőit husz napig tartóznak ellátni s átalán ezeket nem kell egy hónapon túl tartóztatni, hanem az adófizetést lehetőleg gyorsitani. A nedsrániak egyébként teljes vallásszabadságot, élet- s vagyonbiztonságot nyernek. Az iszlam előtti időből származó vérboszu kötelezettség többé nem érvényes. Uzsorát se szabad üzniök, sem kamatra pénzt adniok. Hadsereg nem léphet földükre, katonát nem állitanak.

Több arab seiket, főnökőt Mohammad bőkezüsége téritett az iszlamra. Birtokokat adományozott nekik, s feljegyzé az okmányban, — s ez néha veres bőrre volt irva, — hogy addig birtokolják mig az iszlamnak hivei maradnak.

Mohammad prófétai szerencséje utánzóra talált. Egyelőre a kis moszlim *Muszajlima* a *jémámai* próféta, vagy jemámai *Rahmán*, megváltó lépett fel ellene. Mohammad hazugnak, csalónak nevezte. És nem nagy bajba került őt ártalmatlanná tenni.

Az iszlám öt sarkalatos tana a következő:

1. Egy az Alla és Mohammad az ő követe.

2. Ima kötelezettség.

3. Alamizsna kötelezettség.

4. Bőjt a Rhamadán havában.

5. A szent zarándoklat.

A menekülés *tizedik* évének végére esik a nagy nemzeti zarándoklat, tehát 632-iki márcziusra.

632-iki február 22-én indult meg Mohammad Medinából. Moszlim források szerint *negyvenezer, százezer* s még több hivő kisérte őt; s mind a kilencz felesége. Előbb megfürdött, megfésülködött, s *Aisa* illatos szerekkel megfüstölte s szagos olajjal bekente. Azután felölté a zarándok öltönyt. Ez két darab szövet minden varrás nélkül, az egyik darabot ágyékai körül csavarta, a másikat vállaira veté. Tevén nyargalt s minden állomáson készen volt az imahely, melyen előimádkozott. Mekkába érkezvén, -körüljárta a Kábát tevén, *hétszer;* háromszor gyors lépéssel s négyszer lassubb lépéssel. Aztán megcsókolta a fekete követ, mindkét kezét reá tevé s velük arczát megdörzsölé. Majd Ábrahám álló helyére ment, mindenütt bizonyos imákat, fohászokat mondva. A Zem-zem kutból vizet ivott, s megmosdott vele; erre *hétszer* ide-oda járt a *Száfa* és *Merva* között imákat mondva. Elment a *Mina* völgybe, innen az *Arafat* hegyhez, hol tevehátról beszédet tartott, a zarándoklatra vonatkozó parancsolatokat előadván, — v. ö. II. Sz. 197. 198. vers és V. Sz. 3. s 104—106. v. Aztán megtiltá pénzt uzsorára, vagy kamatra adni. II. Sz. 276—277. v., ugyszinte a vérboszu kötelezettséget a multból érvénytelennek jelenté ki. Mindezekben önmaga és rokonai adtak rögtön jó példát, elengedve a vérboszut és kamatokat. v. ö. még II. Sz. 280. 281. v. III. Sz. 130. v. és XXX. Sz. 39. v. Majd meg *Mozdalifába* nyargalt, hol az esti imát végezte, s ott hált. A legfőbb nap, a *Korban*, vagyis áldozat napja. A kavics dobálás ősrégi szertartását is elvégezte, aztán saját kezüleg *hatvanhárom tevét* leölt, a többi *negyvenet* Ali áldozta fel. *Száz teve* a prófétáért lett felál-

dozva; a feleségeinek nevében pedig egy tehenet ölt le áldozatul. Azonkivül még két kost is áldozott. Minden tevéből egy darabot megfőzetett, s *Alival* együtt evett, a többit szőröstől, bőröstől a szegényeknek ajándékozá. Egyátalán az áldozati állatok husát a szegényeknek ajándékozák, de mivel nem lehetett mind elkölteni, a napon megszárították. — Megtörténvén az áldozat, a próféta megborotváltatta fejét, leveté zarándok öltönyét, s ünnepi ruhát öltött s *Aisa* illatszerekkel megfüstölte. Ezzel vége lőn a szent cselekménynek, s szabad volt nőhöz nyulni, kezdetét vette a három napi ünnepi lakoma, mulatság és az országos nagy vásár. Mohammad a régi szokásokon nem változtatott; a bálványokat kidobatta a szentélyből s környékéről, de a többi szertartásokat mind megtartotta, Alla dicsőségére...

Mohammad zarándoklati cselekvényeit a moszlimek pontosan feljegyezték, mit tőn naponként, hol, mikép? Mindezt áthagyományozták az utókorra, s törvénynyé lett mindnyájukra nézve.

Ez alkalommal a naptárt is megállapitá. A tiszta *hold* évet, 12 hóval vette alapul, minden intercalatio nélkül. Az első, a hetedik, a tizenegyedik és a tizenkettedik hó szentekül tekintettek. Az utolsóban a zarándoklatnak kell megtörténnie. »Bizonyára Alla előtt a hónapok száma tizenkettő. Igy állapíttattak meg Alla könyvében ama napon, midőn az eget és földet teremté. *Négy* közüle szent, a ez a változhatlan hitvallás. Ezeknek lefolyása alatt ne legyetek igazságtalanok önmagatok iránt, de harczoljatok a hitetlenek ellen.« — IX. Sz. 36. vers, v. ö. 37. v. is.

A mekkai zarándoklatnak, a próféta parancsain s példáján alapuló mai lefolyását igen érdekesen irta le *Maltzan Henrik* báró fentebb emlitett ily czimü munkájában: *Meine Wallfahrt nach Mekka.* Reise in der Küstengegend und im Innern von Hedsas. Leipzig 1865. II. kötet. Maltzan, moszlimnek átöltözve utazott, s végig cselekedte a zarándoklás szertartásait Mekkában, hova kereszténynek halálbüntetés mellett tilos a bemenet. Az igen élénk rajz a moszlimek ezen kegyhelyeinek alapos történetét is tartalmazza.

A Korán II-ik szuratjának 192-ik versében rendeli Alla: Zarándokoljatok, de midőn harcz akadályoz, küldjetek áldozatot. A főt csak akkor kell leborotválni, a midőn az áldozat rendeltetése helyére érkezett. A kit betegség gátol fejének leborotválásában, bőjtöljön, adjon alamizsnát s áldozatot öljön le. A ki nem zarándokol az Arafat hegyére, áldozatot öljön le. Aki ezt nem teheti, bőjtöljön három napot utazásában és hetet utazása után. Akinek családja nem látogatja meg a szent házat, ug[illegible]sre köteles. Aki za-

rándokol, tartózkodjék az asszonyoktól, tartsa meg a szertartásos szabályokat, ovakodjék a czivódásoktól. Az utra eleséget kell vinni, de legjobb eleseg a jámborság.

Az V-ik szuratban a 96. s következő versekben a zarándoklatot illetőleg az a tilalom: »A zarándoklat idején, midőn a szent ruhát az *Ihrám*-ont felölté a zarándok, ne vadászszon; a ki tudva akarva a zarándoklat alatt vadat megölt, szelid állatot kell érette Mekkában áldoznia. Két lelkiismeretes férfi állapitsa meg az állat értékét, s a Kábához küldendő áldozatul. Egyébként bőjtöléssel, alamizsnával is lehet pótolni. Halászni szabad a zarándoklat alatt, élelmezési czélból.«

Ezek a Korán rendeletei. A szent ruha, az *Ihram*, régi arab póröltöny — a zarándoknak ugyanis, mint a moszlimek állitják, alázatos szivvel kell zarándokolnia a Kábához s ezt külső magaviseletével is tanusitani. Mohammad ezen szokást is megtartá, maga is felölté az Ihramot. *Maltzan* szerint az *Ihram* két darab négyszög alaku, jobbára pamut kelméjü fehér kendő, gyakran kis veres szegélyekkel, körülbelül olyanok, mint az ugynevezett török törülköző kendők. Mindegyike körülbelül $5^1/_2$ l. hosszu és $3^1/_2$ l. széles. Varrásnak nem szabad e kendőkön lenni. Az egyik kendőt az ágyék körül csavarják s igy majd térdig ér; a másik tóga gyanánt szolgál, s a vállról csügg, ugy hogy a jobbik kar meztelen maradjon, tehát csak a bal kar, a lapoczka s hát van elfedve általa. Az *Ihram*ba öltözött zarándok fején semminemü föveget sem viselhet, még a haját is le kell borotváltatni; legfeljebb kezével tarthat felette árnyékot a nap tropikus hevében. Lábain csak fatalpot, sandale-t viselhet. Az Ihram felvétele előtt meg kell fürdeni, s a hajat leborotválni, sőt kézen, lábon a körmeket is megnyirni. Ezen zarándok öltözethez a zarándok felkiáltás *Labbik* járul.

Maltzan *Rabaghban*, a verestenger parton öltözött Ihramba, sok száz zarándok társsal elébb leborotváltatták hajukat, aztán a tengerben megfürdöttek, s felvevén a szent ruhát, az Ihramot, elkiabálták száz meg száz torokból a *Labbik*-ot. Ősrégi szó ez is, — irodalmilag Labbaika, — az istenség utáni vágy kifejezése, a legteljesb hódolat nyilvánitása. Az Ihram felöltésénél bizonyos imák mondatnak.

»*Allának, a mindenhatónak szentelem e zarándok ruhát. Ő ad jon erőt e zarándoklat végrehajtásához.*«

Ezután a szokásos napi ima következik, mely után a zarándok ismét felsóhajt:

„*A zarándoklatot akarom elvégezni s az Omra kiváltságát fel-*

használni. Engedd, hogy mindkettőt végrehajtsam, fogadd tőlem mindkettőt átdozatul, s engedj mindkettőből áldást nekem. Hozzád menekültem, Uram! Hozzád menekültem! Hatalmad osztatlan! Hozzád menekültem. Dicsőség és kegyelem a te sajátságaid, s hatalmad fensége osztatlan! Hozzád menekültem!"

Az *Omra* a kisebb zarándoklat, a *Hedsa* a nagy zarándoklat. A zarándok, a ki Mekkába érkezve, elvégzé a szent Kába hétszeri megkerülését, elzarándokol az *Omra* mecsethez Mekka szomszédságába. Ezen Omra zarándoklat után leteheti az Ihramot, s azt csak későbbi napokban az Arafat hegyi zarándok menetre kell ujra felöltenie. Az Omra kiváltság tehát abban áll, hogy a zarándok bizonyos időközben leteheti az Ihramot, s nem kell azt a zarándoklat teljes bevégeztéig folyton viselnie. De a buzgóbbak nem élnek ezen kiváltsággal, s elviselik az Ihramot folyvást *tizennégy napig* vagy esetleg egy hónapig is azon idő szerint ugyanis, mely Mekkába jövetelüktől az Arafat hegyi zarándoklat idejéig terjed. Az Ihramot tisztábbal felcserélni nem szabad. Maltzan, midőn Dsiddába érkezett, zárt ajtók mögött mosta le magáról a több napi szennyet és férgeket s tiszta Ihramot vett fel, de hogy fel ne tünjék, porral behinté azt. Bünös cselekménynek tartották volna zarándok társai, ha megtudják. — Szorosan véve az Ihramot csak a Mekka szent határába való lépéskor kell felvenni, ezen hedúd el Harám, nyugati oldalon El-Hadda mellett kezdődik négy német mértföldnyire Mekkától. E szent határba lépéskor a szandálét buzgóbb zarándokok leteszik, ha eddig már amugy is el nem kopott, mint Maltzan karavánjánál történt. Az Ihramban való utazás sok veszélylyel jár, nappal napszurásnak, éjjel pedig hidegnek, meghülésnek lehet áldozata a szegény zarándok.

A római egyházban nagyon elterjedett szent társulat, az ugynevezett *Skapuláre* — a vállkendő — társulat különböző válfajaival. A skapuláre két kis darab kelme, egyik a háton, másik a mellen lelógg s azért pántlikákon vannak megerősitve. Fején kell felvenni s a nyakon, illetve a vállon s mellen viselni. Oly alaku, mint az izraeliták által viselt, s keresztény műszóval „*tizparancsolat*"-nak nevezett kis ruha. Ez a római egyház által a hiveknek ajánlott s pápai áldásokkal s bucsúkkal támogatott *Ihram*, mindig viselendő, nem csupán a bucsújáró processiók alkalmával. Egy e tekintetben kiváló könyvecske: *Gnaden und Ablässe des fünffachen Skapuliers.* Münster. 1872. Mit Erlaubniss geistlicher Obrigkeit, v. einem Ordenspriester. Elmondja, hogy *ötféle* skapuláré van: *Fehér:* a szentháromságé; *barna*: a karmelhegyi Szüz-Máriáé; *kék*: a szep-

lőtlen fogantatásé; *veres:* Jézus szent szivéé és Mária szent szivéé; *fekete*: a hét fájdalmu szüz Máriáé. Egyenként, vagy együttesen egymásra varrva viselhetők s hatásuk eszerinti. A ki mind az ötöt együttesen viseli, következő *teljes bucsúkat* nyer: A felvétel napján: öt teljes bucsút; a hét *két* vamelyik, tetszésszerinti napján: egy-egy teljes bucsut; bizonyos napokon két-három teljes bucsút; halálos ágyon négy generalis absolutiót és öt teljes bucsút; holta után minden gyászmisével legalább egy teljes bucsút. — A *barna* skapuláré viselőinek azt igérte a szent szűz, hogy a ki benne meghal, az el nem kárhozik, s XXII-ik János pápának azt is kinyilatkoztatta, hogy az ily hivő holta után való legelső *szombaton* a purgatoriumból, a hová netán belekerült, kiszabadul. Használ még: golyó, gyilok, rabság ellen; sebeket gyógyít, ördögöket űz az emberből. Ha élő hittel a lángok közé dobatik, eloltja a tüzet, hasonlag a szárazföldi vagy tengeri zivatart is lecsendesíti. Szerző szerint az is megtörtént, hogy a csodahatást nem katholikusok is érezték, ha a skapulárét magukra vették. Ilyen tehát a *római* Ihram, melylyel e tekintetben a *mekkai* nem versenyezhet.

Midőn a zarándok sereg azon pontra ér, honnan Mekka meglátszik: nagy lelkesüléssel kiáltja ezer meg ezer torok: *Labbik!* aztán földreborulnak, kezeiket a szent város felé s égnek kiterjesztik, sirnak, zokognak, — Labbik, Labbik! kiáltoznak...

Midőn a keresztény zarándok Jeruzsálemet legelőször meglátja, teljes bucsut nyer, elmondván az üdvözlő imát. 1857-ben a mi karavánunk is leborult ama helyen, honnan a szent város, Jeruzsálem, legelőször meglátszik. — A keresztes hadak is fenhangon üdvözlék az előttök feltünedező szent várost:

Da mille voci unanimamente
Gerusalemme salutarsi sente!...

Mondja Torquato Tasso.

A karaván utazása Dsiddától Mekkáig két éjszakát vesz igénybe. Dsiddából este hét órakor indulnak s napkeletkor Heddába érnek, itt egész nap pihennek s ismét esti hét órakor megindulva, hajnalkor meglátják a szent várost.

Azon karaván, melyhez Maltzan báró is — álnéven Abderrahmán — csatlakozott, igy utazott.

Midőn a szent városba érkezik a zarándok sereg, legelső teendője a Kábához sietni s ott a hétszeres körüljárást megtenni. Az iszlam leghiresebb szentélye a *Kába*, nagy négyszög udvarnak közepén áll, oszlopos csarnok keriti ezen udvart. Az oszlopok nagysága a tizennyolcz lábat meghaladja; széle egy és másfélláb közt

változó. Egészben véve a négyszöget körülbelül ötszáz oszlop köriti, felettük kúpok aranyozott félholdakkal. A talaj kövezett, de a Kába felé minden oldalról lejtő. Maltzan szerint e térnek *hossza körülbelül hétszáz láb*; *széle nem egészen ötszáz*. Ezen négyszögben vannak a szent helyek mind. Ezen háromsoros, a délkeleti és délnyugati oldalon részben négysoros oszlopzaton kivül éjszakkeleten is és délkeleten, hol egy-egy kapu van, mindegyik előtt négyszögű oszlopos előcsarnok áll. Atalán tizennyolcz kapu van mindössze, a négyszögű nagy csarnok különböző részein. *Hét* különböző nagyságu karcsu torony — minaret — emelkedik ezen négyszög különböző oldalain. Tetejükön aranyozott félhold ragyog. A napi ima idejére pedig még a fehér zászlót is felhuzzák a minaretek tetején, pénteken egy óra hosszat a zöldet. A legmagasabb minaretnek három erkélye van egymás felett, innen kiáltják vagy éneklik el a muezzinek az imára, az isteni tiszteletre meghivó szózatot. Maltzan sokszor csak azért látogatott el a mecsetbe, hogy meghallgassa a négy orthodox felekezet muezzinjeinek különböző szerkezetü, s hanglejtésü felhivását.

A *Kába* koczkaalaku volt hajdan, most magas négyszög, negyven lábnyira emelkedik az udvar közepén; magasabb az összes egyéb épitkezéseknél, ormótlanul faragott kövekből épült, alakja olyan, mint egy levágott torony; a széle alig felét teszi magasságának; ugyanis 40′ magassága mellett hossza 18′, széle 13′. Mohammad idejében nem volt ily magassága, akkor csakugyan koczka alaku volt. Midőn a próféta Mekkát hatalmába kerité, megparancsolta, Alinak, hogy mászszék fel a Kába tetejére s az oda fent álló bálványt lökje le; ekkor Ali a próféta vállaira emelkedett s ugy hágott fel a tetőre. A Kába ajtaja igen magasan áll a földszint felett, körülbelül hét lábnyira, s létrát kell használni a bejuthatásra.

A szent ház, Alla háza, fekete szövetkelmével van leborítva egész éven át, csak tizennégy napig „*meztelen*“, mint az arabok mondják, azaz a terítő nincs rajta. Régi pogány időkben ezen terítő különböző szinü vala. A pogányok a legtarkább színeket használtak, s a Kába tavaszkor és télre uj leplet kapott. A négy első kalifa Mohammad közvetlen utódai, *Abubakr*, *Omár*, *Oczmán*, *Ali*, *fehér* szinü lepelt ajándékoztak a Kábának. A *damaskusi* kalifák az Omajja ház *bibor*-ruhát; a bagdadiak, az abbaszidák *feketét*, mert saját zászlójuk szine a fekete volt. A fekete szint az egyiptomi szultánok is megtarták, s midőn a XVI-ik században a török szultánokra ment át a jog, ezek is a fekete szint megtarták. A pogány időben, midőn uj lepelt hoztak, azt a régiekre terítették; de a bagdadi kalifák vala-

melyike (Mehdi 782) ugy akarta, hogy ezentul eltávolittassék a régi lepel, s azóta ugy is történik. Igy feketévelleboritva, a Kába hasonlit egy nagy ravatalhoz. Sokszor a szél megmozgatja a leplet, s a hivő moszlimek ezrei, kik körötte imádkoznak, örömriadva fellelkesülnek azt vélvén, hogy ezen mozgást ama hetvenezer angyalnak szárnycsattogása idézi elő, kik éjjel-nappal a szent Kábát őrzik. *Burkhardt* tanuja volt egy ily jelenetnek. A mozgásra ezer torokból felhangzott: a *Labbik*, a *Malajka*, *Malajka*, — angyalok, angyalok, — szó. Ezren is földre veték magukat, sirva, zokogva, fel-fel orditva. A Kába benseje most üres, s nem szokás látogatni, évenkint csak háromszor van nyitva ajtaja, akkor oda hozzák a létrát. A szent ház csak egészben, az áhitat tárgya.

A Kába éjszakkeleti sarkán, közel az ajtóhoz a falba rakva körülbelül öt lábnyi magasságban a talajtól, van a hires *fekete kő*. *Maltzan* szerint körülbelül kilencz hüvelyk hosszu, legnagyobb szélessége *hat* hüvelyk, mert nem szabályos alaku. S mert párszor ellenséges kezek is érinték s megtördelték, a darabok egyesitvék erős tapaszszal s ezüst aranyozott keretbe szoritvák. — A hivek századok óta simára csókolták, sőt egyes helyeken lecsókolták, mint Rómában a szent Péter bronz szobrának a láb hüvelykujját. — v. ö. 11. 12. l. — Hivő moszlimek e fekete kőről hiszik, hogy Allának jobbja a földön. Sok csodát is beszélnek róla. Igen szép legenda a következő: A fekete kő egykoron a paradicsomban őrangyal volt, de midőn Ádám a paradicsomot elhagyta, vele ment kő alakban a szent Kábához. Itt volt a vizözönig s itt tisztelték is, a vizözön elől az égbe menekült, s csak midőn Ábrahám ujra felépité a Kábát, hozta le Gábor angyal az egekből. Eredeti szine fehér, de az emberek bűnei miatt megfeketedett. Az itélet napján ismét angyallá változik s ekkor Alla szine előtt elmondja mindazon fohászokat, melyeket az előtte térdelő hivektől hallott, elmondja mindazon csókokat, melyekkel jámbor hadsik — zarándokok — illették.

Euthymius, egy más traditiót is jegyzett fel, mely szerint „*Abrahamus super lapide nigro cum Agare* (Hagar) *coivit*," — s mert Iszmail, a Hagar fia, az arabok ősapja azért tartják tiszteletben az arabok saját bölcsőjüket. A fekete kő legvalószinűbben ősrégi arab isten vala. Mohammad a Kábával egyetemben e követ is elfogadta, de tiszteletét a monotheismus keretébe illeszté. *Tudom, hogy kő vagy* — mondá Omár a Khattáb fia — *se jót, se roszat nem tehetsz, nem is csókolnálak meg, ha nem láttam volna saját szemeimmel, hogy a próféta megcsókolt!...*"

A moszlim zarándok a mecset udvarba lépendő, az üdvözlés

kapuján, — mely egy magas iv, — átlépve megáll s üdvözli a Kábát; aztán italt hoznak neki a Zemzem csodakut vizéből, s elhaladva Ábrahám lábnyomai mellett a fekete szent kőhez tart, mely körül nagy csoport ihramos ember térdel és imádkozik. Szent áhitattal megcsókolja a szent követ, majd homlokát, ajkát, orczáját hozzá érinti, két kezével megdörzsöli, s a következő imát mondja: „*Alla, segedelmed reményében végzem e szent szertartást, a te szent Koránod rendelete szerint, s követednek példája szerint, kinek Alla irgalmazz!.. Jobbom utánnad terjeszkedik o Alla! s lelkem teljes vágygyal vonzódik hozzád! Hallgasd meg imámat, szabadits meg a gonosztól, fogadd irgalmasan bünbánatomat s bocsásd meg büneimet!...*

Ezen ima elégséges óvszer a kőimádás ellen. Keresztény bucsujáró helyeken is, térden csuszik a nép faragott képek, felöltöztetett szüz Máriák, s egyéb szentek szobrai előtt, azokat csókolva, czirógatva. Vagy a husvéti olajszentelés, midőn a római ritus szerint a püspök teljes díszben ül az olajakat tartalmazó edények mellett, s felszentelt papok, többen, egyik a másik után, háromszor térdre borulva s fenhangon énekelve: Ave Sanctum Oleum! és ismét Ave Sanctum Chrisma! Üdvözlégy szent olaj! Üdvözlégy szent kenet!.. Aztán kereszt formában az olajra lehel s az edény szélét megcsókolja!.....

Róma sok szertartást vett át a pogány isteni tiszteletből; keresztény értelmezést adván nekik....

Az ősrégi bálványimádás utolsó foszlányai ezek. A népnek, mint a gyermekeknek, még mindig bábok kellenek, mig elvégre megtanulja imádni az Istent lélekben és igazságban. Ez a haladás....

A szent kő megcsókolása után következik a körut a Kábánál. A szent házat egészen közel annak a falához, csak itt-ott kissé eltérve a faltól — gránit járda futja körül; a gránit járdának a Kábától elforduló oldalán kis távolban harminczkét, megaranyozott bronz oszlop áll, de a Kábát nem keritik be egészen. Ezen oszlopok közé este lámpákat függesztenek, ép ugy a nagy négyszög csarnok oszlopai köré is. A fekete kőnél mondott imával majdnem szószerint azonos imádság elmondása után, az emlitett gránit járdán történik a Kába körüljárása. A fekete kőtől indulnak. »Aztán a *Madsan* nevü helyre jöttünk — ugymond Maltzan — a fekete kő és a Kába ajtaja közt. Itt egy kő van, melyen a hagyomány szerint Ábrahám állott, midőn a Kábát épitette. A maltert itt készité, s ebben fia Iszmael segédkezett.

A *Madsan* helyen következő imát mondottunk: „*O Alla, kinyilatkoztattad igaz tanodat; bocsáss meg, ha valamelyik parancsodat*

megszegtem!“ Ezután a Kába ajtajához értünk. Oly magasan áll a talaj felett, hogy kinyujtott kezemmel alig érhettem el alsó küszöbét... Az ajtónál következő imát kell mondani: „*O Alla, ezen hajlék a te hajlékod! Ezen szentély a te szentélyed! Az igazak menedék helye! Ez a hely, hová mindnyájuknak sietniök kell, kik az örök kárhozattól menekülni akarnak!...*“ Inen indulva Ábrahám lábnyomainak irányában, áll meg a zarándok a Kába éjszakkeleti részén — de a lábnyomok tiz lépésnyire vannak innen, az üdvözlet kapuja felé. Itt a következő imát mondják: „*O Alla, ime a hely, a hol urunk Abrahám hozzád menekült, hogy az örök tüztől megmeneküljön. Én is hozzád menekülök! Mentsd meg a pokol lángjaitól húsomat, véremet, csontjaimat, bőrömet!...*

Ábrahám lábnyomai felett csinos kis kápolna áll. A nyomok óriási lyuk, de nem igen látható, mert el van fedve a kő, a kápolna rácsozatán át csak annak burkolata látszik meg. E helyet nevezik *Makám Ibrahim*-nak. Sok legenda szól ezen óriási lábnyomokról; de a legfőbb csoda három. A kő a legtömörebb az egész világon s természetes eszközzel nem faragható. — A nyomok oly mélyek, hogy közönséges ember térdig sülyed, ha beléjük állana. Már közel négyezer évesek e nyomok s még eltartanak az itélet napig. — Ez a három főcsoda. — Jeruzsálemben az olajfák hegyén, a menybemenetel traditionalis helyén Jézus lábnyomai is maradtak egy sziklában, melyről az egekbe szállott. Sok keresztény zarándok látta azokat sokan le is irták, lerajzolták, a hazai szerzetes zárdákban, a ferencznél, üveg alatt láthatni papirból vagy szövetből lábnyom alakokat, ily felirattal: Vestigium D. N. J. Christi in monte oliveti. A mi urunk Jézus Krisztus lábnyomai az olajfák hegyén, s felemliték, hogy a szikla fölé emelt templomot nem lehetett betetézni, hanem kupjának az égfelé nyiltnak kelle maradnia. Sok zarándok könyvében olvastam ezt; de magam valahányszor ama sziklát s mélyedéseit néztem, nem birtam rajta semmi lábnyom félét észrevenni. A templom kupja, mióta a moszlimek mecsetté tették, be lőn falazva. A Kába éjszaknyugati sarkán, az előbbi helytől csak pár lépésnyire, ismét emlékezetes állomás van. Ide aggatta fel Ábrahám azon kosnak szarvait, melyet *Iszmail* fia helyett feláldozott. A próféta e szarvakat eldobatta innen, mert bálványimádás tárgya voltak. A következő imát rebegi itt a buzgó zarándok: „*O Alla, hozzád menekszem, óvj meg a bálványozástól, álszenteskedéstől, rosz gondolatoktól, lopástól, ggermekek iránti keyyetlenségtől!..*“

Ezen utóbbi szavak alkalmasint a régi pogány arab szokásra vonatkoznak, melyszerint a fölös számu leánygyermekeket megölték. Ezt

a Korán eltiltá. *Amru*ról, Mohammad egyik hires vezéréről, ki a próféta halála után Egyiptomot meghóditá, moszlim irók az beszélik, hogy hajadon leány fia volt, azon időben a leányok nem akarván vagy nem birván házasságra lépni, több férfi szeretőt tartottak, s ha gyermek született, tetszés szerint valamelyiknek czimére irták, kijelentvén az eseményt mindazon férfiaknak, kik a leányhoz jártak s jobbára egymást ismerték is. Mondják, hogy némely arab szülő azért gyilkolta meg fölös számu leánygyermekét, hogy ama sorsra ne jussanak.

A Kába nyugatéjszak-nyugati oldalán egy félkör alaku fal kis előudvarfélét képez, négy öt lábnyi szélességben, s ugyanily magasságban márvány burkolata van, melyen ájtatos feliratok diszlenek. Ebben van Iszmail patriarkának köve. Az *arany csurgó*ból is erre hull a Kába tetejéről az eső vize. Itt igy kell imádkozni: *„Alla, hozzád folyamodom, hogy ne engedj megtántorodnom a hitben s hogy urunk Mohammad legyen támaszom! Ma majd elérkezik a nap, melyen minden árnyék eltünik s csak a te árnyékod maradandó: akkor oltalmazz: itass ama serleg vizéből, melyet dicsőitett prófétád, urunk Mohammad jobbjában tart. Valóban aki e vizből iszik, nem szomjazik soha többé. Az örök élet forrása!“*

A csurgó vize, az eső-ivadban, épen azon kőre csurog, mely alatt moszlim hit szerint *Iszmail* patriarka, az arabok ősapja, van eltemetve. — A következő ima mondandó e sirra való tekintettel: *„Alla! Valóban itt a hely, hol urunk Iszmail eltemetve fekszik! O Alla óvj meg engem a gonosz szellemektől, gonosz emberektől, az ördögtől, aki kisértő szavakat súg füleikbe. Béke legyen Ibrahimmal és Iszmaillel! Áldd meg őket Alla, s áldj meg engem is, hogy ellent álljak a kisértetnek!“*

A Kába délnyugati sarkán, a *zarándok ima* végzendő: *„Alla! fogadd kegyesen eme zarándoklatot! Fogadd el tőlem mint szent cselekményt, mint biztos eszközt a kisértettőli menekülésre. Dicséret, dicsőség neked irgalmasság ura!* — Ezen imát, mint a zarándoklat koronáját, háromszor kell ismételni. Tovább haladva a zarándok, a *fehér kőhez* érkezik, a Kába délkeleti falában ép oly magasságban, mint a fekete kő. Egy láb a magassága, félláb a széle; szine szürke s csak ellentétkép a feketével nevezik közönségesen fehérnek. Ez is szent kő. A legenda nincs tisztában e kő iránt. Némelyek azt állitják, hogy Mohammadot, mint prófétát, fenhangon üdvözölte, tehát beszélő kő vala; mások szerint Ábrahám ehez kötötte tevéjét, midőn fiát, *Iszmailt*, akarta feláldozni. A zarándok e követ csak érinti kezével s aztán megcsókolja azon ujjainak hegyét, melyek a kővel érintkezésbe jöttek. Imát kell mondani itt is, melyben a zarándok oltal-

mat s bünbocsánatot kér Allától, boldogságot e földön, s örök üdvösséget a síron túl.

Ezzel a fekete kőhöz jönnek ismét a zarándokok s a Kába körüljárása megtörtént; de csak az első. *Hétszer kell* ezen körutat megtenni. A *három első* megkerülés gyors lépésben, ugyszólván futva történik és ugy, hogy a vállakat fel-le mozgatja a zarándok; az utolsó négy lassu lépésben.

A hétszeres körüljárás után, még a *Madsan* nevü helyre kell visszatérni. Ott van a kő is, melyen Ábrahám állott, midőn a Kábát épitette. — A zarándok a követ érinti, arczát, mellét, gyomrát, a falhoz érinti, azután Ábrahám lábnyomai előtt imádkozik Allához bünbocsánatért s meglehetősen kifáradva siet a közeleső Zemzem kut csarnokába. Itt megitatják a szent vizzel, s ha jól fizetett, nehány cseberből végig is öntik a csodavizzel. — Ezen viz — v. ö. 11. 12. l. — csoda gyógyitásokat eszközölt, a magtalan nőkön is segit. A francziák lourdesi szent vize is csoda erővel dicsekszik, de a moszlimeké századok óta hires már s kipróbált. De előttem ugylátszik, hogy a *jezsuitáknak sz. Ignácz vize* mégis kifogott a Zemzem vizén. Azt a következő igen ájtatos könyvecske bizonyitja:

Das Weihwasser des h. Ignatius von Loyola für alle Leiden der Seele und des Leibes von Edv. Terwekoren. 1867. Wien. Mayer et Comp.

Kapható az *Ign. Wasser* a Jézus-társaság házaiban, mert a jezsuiták szentelik.

Használ: *Vakság*, *cholera*, *pestis*, *marhadög*, *scrofulus ellen. Szegénység ellen is.* A 48. lapon olvassuk:

»Ein Arbeiter mit Frau und Kindern, welcher ganz ohne arbeit war, hatte gar nichts zu leben. Er wendete sich zu dem h. Ignatius, und trank des geweihte Wasser zu seinen Ehren. Eines Abends hört er an sein Hausthor klopfen, man öffnet, und eine unbekannte Person bringt Nahrung und Kleidung, stb....« Talán egy jólelkü jezsuita páter...

»Nachdem gewisse Sünder, — welche Jahre lang von den Sakramenten weggeblieben waren, — dieses Wasser getrunken hatten, erschienen sie vor dem Beichtstuhl. Einer, welcher seit 10 Jahren seine österliche Beicht nicht verrichtet hatte, *trank dieses Wasser*, **ohne es zu Wissen,** und ging beichten.«

De térjünk vissza a Zemzem vizéhez. — Aki nem gyógyul meg, arról mondják, hogy még nem ivott eleget. A magtalan nőkön pedig ugy látszik, segit az *ideiglenes házasság* is, mely Mekkában divik. A próféta helybenhagyását birja ezen házasság. Tisztes-

séges nő nem szokott világi ruhájában a szent mecset szent helyein megjelenni, oda rendes öltözékben csak kétes jellemü nők járnak el, hogy a buzgó zarándokokat nem épen szent cselekményekre kisértgessék. Tisztességes nő csak Ihramba öltözetten léphet a szent helyekre, de csakis férje kiséretében, egyedül tilos a bemenet. Sok, főleg özvegy — ifju, öreg — nő zarándokol Mekkába, hogy itt zarándoklata czélt érhessen, *ideiglenes házasságra lép*, egészen törvényes szertartással. A szent városban mindig találkozik elég férfi, kellő tiszteletdij mellett, az ily ideiglenes vállalatra. Főleg az ugynevezett *Metuafin*, — a zarándok vezetők, kik a sokféle szertartás végrehajtásában járatlan zarándokokat mindenfelé kisérik, utasitják, az imákat előttük mondják — ugyszólva kenyérkeresetből házasodnak igy. A nőtelenek, négy ideiglenes feleséget is vesznek, mert többet a Korán törvényszerüleg nem enged meg, aki pedig feleséges az annyi ideiglenes feleséget vehet a mennyit a törvényes négy számon belül lehet.

Maltzannak egy igen agg s özvegy metuafja volt; ez négy ideiglenes feleséget vállalt, mindannyi derék menyecskét; két fia szinte annnyit, s a báró házi gazdája csak azért birt három feleséggel és nem négygyel, hogy egy állomást mindig üresnek tartson a zarándoklati időre. A nőt el kell kisérni minden szent helyre s utasitani, vezérleni a teendőkben. E házasságok nem mindig *plátóiak*, Maltzan ezt csak agg metuafjának házasságáról állitja biztosan, de a többiekről nem. Egyébiránt az önérzetesb arabok roszalják ezen keresetmódot.

Fáradságos szertartás, a Száfa és Merva közötti hétszeres ide oda futás — a nagy el-Emesza utczában, melynek hossza körülbelül ezerkétszáz láb. — A Szafa oszlop mostani alakjában inkább hasonlit ősrégi keresztény oltárhoz. Három lépcsője van. Az ihramba öltözött zarándok megáll a legmagasabb lépcsőn s az égfelé terjesztett karokkal a következő imát mondja: »A harmadik ég ura! Egyedüli isten, ki mellett nincs más isten! Áld meg ezen jámbor zarándoklatomat, áld meg e futást, melyet az általad eszközölt csodálatos megmentés emlékére cselekszem! Mint szomjas nőstény kutya, lihegve bolyongtam a Szafa völgyben, de eljött segedelmed. O irgalmas, aki örök forrásokat kijelentéd. Ovd meg husomat, véremet, bőrömet, csontjaimat a pokoli tüztől. Áld meg prófétádat, a mi urunkat Mohammadot, a kivel béke legyen!«... Ekkor neki futamodik a zarándok, erre készitett uton s a pálya közepétől — négy szent oszlop között — még jobban neki iramodik egész a Merva oszlopig vagyis oltárig s itt a negyedik lépcsőn az előbbihez hasonló imát mond. Innen is-

mét vissza, összesen hétszer ide-oda. — A futás közben fel-felkiált „*Allahu akbar!*“ Alla nagy. — „*Szobh Alla!*“ Dicsértessék Alla — „*El hamdlilla!*“ Dicsőség Allának!... A fél meztelen, fedetlen fejü zarándok tömegeknek ezen orditással kisért ide-oda iramodása, mely alkalommal az utczán járó nem zarándokok félre, sőt hanyatt löketnek, mint Maltzannal s kisérőivel is, midőn az utczán jártak megtörtént — ugy tetszett Maltzannak mint egy őrült tömegnek eszeveszett kergetődzése.

De ha tekintetbe veszszük azon történeti alapot, melyet ezen cselekvénynek a moszlim legenda tulajdonit; akkor ez igen hü képmása, utánzása azon félőrült állapotnak, melyben az elküldött Hagar volt, midőn a kis Iszmail éhségtől, szomjtól gyötörtetve félholtan ott feküdt hanyatt, hol most a Zemzem forrás van, de akkor viz még nem csörgedezett hanem a kétségbeesett anya haldokló kis fiának és saját égető szomjának oltására, ide-oda futkosva, Isten segitségeért kiáltozva az életmentő forrást kereste!... Minden egyes hadsi az Emsza utczában a kétségbeesett futkosó anyát ábrázolja... Erős, keletiesen kirivó symbolica ez... nem a mi esthetikánk szerint való....

Jeruzsálemben a via dolorosa — a fájdalom utjának — magaslatát, melyen a traditio szerint Jézus a keresztet vitte, most is sok zarándok látogatja; több előkelő európait láttam ott, kik lépésről-lépésre haladtak, meg-megállva, letérdelve, imádkozva, csendes áhitatban elmerülve, nem törődve az utczán járó moszlimekkel, zsidókkal, s különböző felekezetű keresztényekkel... *Rómában*, a Scala Sancta épületében, azon lépcsőzet van, melyen a traditió szerint Jézus felment a római praesesnek Pontius Pilatusnak hivatalos termébe, s melynek legmagasabb lépcsőjén az Ecce Homo jelenet történt. Faburkolat fedi ezen *huszonnyolcz* márvány lépcsőt, de rajtuk *csak térden csuszva szabad a felmenetel*...

Sokan megtették, kövér, testes püspököket is láttam felkúszni; magam is megkisértém ... nem sikerült. — De visszatérve a *Száfa* és *Mervához*, a próféta ezen szertartást is a pogány időből vette, a II. szurat 153-ik versében mondja: »Szafa és Merva két emlék, melyet Alla rendelt. Aki Mekkába s a szent helyekhez zarándokol, nem vétkezik, ha ezen emlékeket is meglátogatja.«

Mit tartottak a régi pogány arabok a Szafáról és Merváról — az megolvasható *Pococke Specimina Historiae Arabum* czimü könyvében. Mohammad a fent kitett értelemben tette át az iszlamba, hozzá téve mint az idézett imának szövege is tanusitja, — hogy Alla csakugyan megkönyörült az ide-oda futkosó, vizet kereső Hágáron,

s épen ott, hol a félig holt kis Iszmail feküdt, épen annak lábai közt csergedeztetett elő egy dús forrást — a *Zemzemet.*

Az *Omra* mecsethez való zarándoklás nem oly fárrasztó, mint a Szafa Merva közti futás. Mekkától háromnegyed német mértföldnyi ut csupán, s a mekkai kicsi, de gyors szamarakon öt negyedóra alatt kinyargal a zarándok.

Már fentebb említém, hogy Omra a kis zarándoklat, s miben áll az Omra kiváltság.

Azon zarándokok, kik szokás szerint a Kába megkerülése után rögtön a Szafa-Merva közti futást is elvégezik: a borbélyhoz sietnek, ki a szokásos imák elmondása közt megborotválja őket, aztán fürdőbe mennek vagy megmosakodnak, s leteszik az Ihramot.

Az *Omrába* vezető uton egy nagy kőhalmaznál meg kell állapodni. Itt van az istentelen Abu-Lahabnak és feleségének sírja. Minden zarándok köveket vesz kezébe, s a 111-ik szurat — l. a 34-ik lap — elmondása mellett rádobja azokat a próféta elátkozott nagybátyjának sírjára. Az *Omra* kis mecset, ott bizonyos imákat kell elmondani. — Ebből áll az Omra zarándoklat.

Az *Arafa* hegyhez s a Mina völgybe való zarándoklat szinte lényeges, elhagyni nem szabad, s csak is egy bizonyos meghatározott napon érvényes, máskor nem. A nagy karaván ok ezrei esti órákban, hét-nyolcz közt, szoktak megindulni a mekkai nagy mecset udvarából. Éjfél után egy igen szűk völgybe érkeznek s a *Mina* falut *Labbik* kiáltásokkal üdvözlik. Reggeli öt órakor az Arafat szikla lapályára érkeznek. Itt van az Arafat szikla magaslat. A legszentebb helyek egyike. Itt találkoztak Ádám és Éva 120 évi távollét után, itt nyilatkozott Alla Mohammadnak. Azért oly szent az ismeret hegye. A zarándokok ezrei tábort ütnek, ezer sátor, sok fabódé, s néhány kőház nagy falut képez, melyben óriási a forgalom, járáskelés; vásár, adás, vevés; ájtatoskodás, bámészkodás, kávésbódékban pipázás, heverés, alvás. A zarándokhó 9-ik napja az Arafat nap, s napnyugat előtt két órával teveháton jön a pap az Arafat magaslatra s onnan, tevehátról olvas egy hosszu prédikációt, melyeta zarándokok ezrei lesnek, hallanak és nemhallanak. Maltzan azt mondja a szónokról, ki égbemeredt tekintettel, mintegy tulvilági extasisba merülve ült tevéjén: „*Ich hatte in meinem Leben noch keinen fanatisirteren Kerl, als diesen Prediger, gesehen!...*“ Beszéde közhelyekből állott. Rendesen a mekkai *Kádi* — biró — prédikál itt, az emlitett szónok kivételes volt. A beszédet sírás, zokogás kisérte, szónok is többször használta nagy veres zsebkendőjét. Maltzan szinte arczát zsebkendőjébe boritá, hogy meg ne szólják.

A szónoklat napnyugtával éri végét, a nagy zarándok sereg lerohan a magaslatról, vissza azon uton, melyen ide érkezett. Sátrak, bódék, hirtelen felszedetnek s a rögtönzött falu, vásár eltünik. Siet a nagy áradat vissza a Mina völgybe, de megállapodnak éjfélkor a Muszalifa mecsetnél. Ott hál a sereg a szabad ég alatt. Másnapra az iszlam legnagyobb ünnepe, a *Korban Bairam*, a moszlim husvét virrad; az áldozat nagy napja. A reggeli ima előtt a Mufti prédikál, a mecset előtti magaslaton. A reggeli ima elmondása után ülik a nagy ünnepet. A zarándokok megölelik egymást, boldog ünnepeket kivánva egymásnak. Átalános ölelkezés, jó kivánat történik; a kik az életben soha sem látták egymást s tán nem is fognak találkozni ezután sem, egymásnak nyakába borulnak, csoportosan, seregesen, ezrek meg ezrek ölelkeznek, boldog ünnepeket kivánnak egymásnak. — Az általános ölelkezést s boldog ünnepkivánást, általános dörgő *Labbik!* zárja be, s a tenger nép rohan a Mina völgy felé, mely már közel esik, de előbb mindenki háromszor hét, tehát huszonegy követ szed fel s azt egy külön e czélra használandó tarsolyba teszi...

Egy szük völgyben durva kőoszlop áll, körülötte nehány száz ember elfér, de ezrek tolakodnak feléje, egymást ütlegelve, tiporva szidalmazva, öklelve, — hogy az első hét követ az oszlopra, illetőleg a Sátánra dobják, ki itt állott, midőn Ábrahámot az arafai zarándoklattól vissza akarta tartóztatni, s azért előtte az Iblis kigyó képében megjelent. A szent patriarka kövekkel dobálta meg a sátánt, e kövek izzó parázszsá változtak s sütögették a sátánt. Ennek emlékeül az oszlopokat parázsnak nevezik.

A kődobás következő ima kiséretében történik: „*Állának, a mindenhatónak nevében végzem e cselekvényt, mert a sátánt gyülölöm. Örök gyalázat és büntetés érje őt!*“ — Némelyek még különös buzgóságból hozzá teszik: „*Zuzzák össze e kövek arczát s törjék el derekát!...*“

Megtörténik, hogy a helyért czivakodó zarándokok nem csak megtiporják, eldöngetik egymást, hanem a sátánnak szánt köveket egymás arczába vágják. Maltzan csodálkozott, hogy ép kézzel lábbal menekülhetett ezen pokoli tolongásból, lökdösésből. — A nagy sokaság tovább zajlik az uton s Mina faluba ér iszonyu tolongással. Három vagy négyszáz lábnyi távolt tett az első oszloptól, s most megáll a másiknál, hogy a másik hét követ ugyanazon ima kiséretében a sátánnak fejéhez vagdossák. Végre az uton ismét tova hömpölyög a sokaság körülbelül nyolczszáz lábnyit s oda ér a harmadik oszlophoz, itt az utolsó hét követ csapja a sátánhoz az ismert ima kiséretében.

Ezen szertartás után az áldozatok leölése következik. Mina köves területén ekkor több ezer ürüt láthatni. Ezeket a zarándokok megveszik s leölik áldozatul, emlékére Ábrahám áldozatának, ki itt ölte le a kost fia Iszmail helyett. Mikor Maltzan itt zarándokolt, tizezer zarándok volt együtt s háromezeren áldoztak. A mekkai Kádi kezdette el az áldozatot, az ő ürüje tarkára volt festve; az állat fejét a Kába felé irányitá s egy görbe késsel torkát átmetszé. Erre a többi háromezer ugyanily mészárlást követett el, kiki saját áldozati állatján.

Ez a mekkai zarándok ünnepély, az iszlám legszentebb ünnepe, melynek szertartásai Mohammadtól származnak, legalább annyiban, hogy az ősrégi pogány szokásokat monotheisticus értelemben az iszlámba felvette.

De térjünk vissza ismét a próféta korába.

A próféta ezen zarándok utját a moszlimek: *bucsuzarándoklatnak* nevezik, mert ez vala Mohammadnak utolsó utja Mekkába.

Medinába visszatérvén, hirét vette, hogy *Badzám*, jémeni helytartója meghalt. Mohammad azon hibát követte el, hogy ez alkalommal az összes jémeni fejedelmek tekintélyét nagyon alászállitotta, őket teljesen mediatizálta, s uj beosztást, geografiai, részint ethnografiai alapon s uj administratiót adott Jémennek. A kormányt elvette a benszülött fejedelmektől, seikektől, és azt minden tartományban saját helytartói által kezelteté. Pedig a fejedelmeknek irott biztositékot adott volt. *Moadz*-t vallásoktatónak nevezte ki Jémen és Hadramaut számára. Ő volt a próféta helyettese, s theocraticus lévén az egész kormány, egyuttal ennek ellenőre is. Eddig Mohammad *adószedői* nem avatkoztak a kormányba az a benszülött fejedelmek kezében volt, s az adó, alamizsna, a helybeli szegények javára fordittatott nagyobbrészt, kevesebb küldetett Medinába; most az egész adó Medinába vitetett. Ezen ujitás nagy felháborodást keltett az illető tartományokban, s a forradalmat felhasználta *Aszvad* egy régi, de moszlimmé lett *Kahin*, s Mohammad ellen, mint próféta fellépett. — Csakhamar egész Dél-Arábia pártjára állott; Mohammad helytartói csak itt-ott birták magukat fentartani. *Aszvadot* a hozzátartó seikek egy része felszólitá, hogy vesse el az iszlamot, s uj hitet alkosson, de a hivőbb seikek az iszlamtól nem akartak elszakadni, inkább elhagyták *Aszvadot*, ki uj hit alapitásán törte immár fejét. De a jémeni Rahmánnak, megváltónak, dicsősége nem soká tartott. Mohammadnak *szánai* helytartóját megölte, s feleségét nőül vette, de a nő gyülölte őt, s midőn a mekkai próféta hivei is az első meglepetés után erélyesb rendszabályokhoz nyultak, — orgyilkosok által hálő-

szobájában megölette. Ez épen junius 7-én történt, egy nappal Mohammad halála előtt. Az egész mozgalom *négy hó alatt* keletkezett, tetőpontját érte s megszünt.

Mohammad a következő kinyilatkoztatásban kárhoztatta Moszajlamát és Aszvadot: „*Van-e nagyobb gonosztevő azoknál, akik Alla nevében hazudnak, vagy akik mondják: Kinyilatkoztatást nyertem, pedig nem igaz; vagy: Én is oly ajátot* — Korán verseket — *küldök, minőket Alla küldött* (t. i. Mohammad). *Bár látnád ezen lázangókat a haláltusában, midőn az angyalok utánnuk nyujtják kezeiket: Idé lelketekkel!... Ma megalázó büntetéstek lesz azon hazugságért, melyet Alla nevében hirdettetek, s azért, hogy megvetettétek az ő ajátját...*“ VI. Sz. 94. v.— E vers medinai toldaléka a mekkai szuratnak.

Medinától keletnek szinte ellenpróféta támadt az *Aszad* törzsben, *Tolajha*, akit ugy látszik, Aszvadnak gyors sikere csábított az ellenzék utjára, de fellépése nagyobb jelentőségét csak a próféta halála után nyerte s Mohammad utóda Abubakr kalifa végzett vele.

632-iki május 25-én Mohammad arra buzditá a hivőket, hogy a görögök elleni hadjáratra készüljenek. A próféta vezért is nevezett ki e hadjáratra; ez volt utolsó harczi intézkedése.

Nyomban rá erős láz fogta el. Ő ugy vélte, hogy azon mérgezett falat, melyet Khajbarban nehány év előtt csak pillanatig bár szájában tartott, megrendité egészségét. Lázas állapotában történhetett, hogy éjfél idején egy rabszolga kiséretében kiment a nagy temetőbe s régi, elhunyt bajtársait üdvözölte, boldogoknak mondá őket, hogy a jövő nagy zivatarokat meg nem élték. Aztán igy szólt kisérőjéhez: Alla választanom engedett, akár most hozzá térjek, akár az itélet napján s addig itt maradjak... én az elsőt választottam!... Ezután Aisa házába ment, a nő főfájásról panaszkodott. Inkább nekem kell panaszkodnom iszonyú fájdalmaim végett — felelé a próféta. Egyébként — folytatá — nem lenne rendkivüli dolog, ha én téged eltemetnélek és sirodon imádkoznám. Allára! mondá Aisa, már látom, miként vigasztalódol veszteséged miatt feleségeid valamelyikével! — A próféta mosolygott ezen észrevételre De egészségi állapota mindig roszabb lett; megkérte feleségeit, hogy engedjék meg, miszerint betegségét Aisa házában tölthesse. Beleegyeztek. Bekötött fővel, Ali és Alabbasz által támogatva, Aisa házába vánszorgott. Itt saját kivánságára hét tömlő hideg vizet öntöttek reá. Erre kissé jobban érezte magát, s átment a szomszéd ajtón a nagy mecsetbe, ott a szószékre ülvén, szólt a néphez. Legelőször az uhudi csatában elestekért imádkozott, aztán ismétlé a választásról a temetőben mondottakat. Életünket és gyermekeink életét

adjuk cserébe a tiedért!... felkiáltott Abubakr. Mérsékeld magad Abubakr, viszonzá a próféta. Aztán, igy beszélik moszlim források, ezeket mondá: Nézzétek az ajtókat, melyek a mecset felé vezetnek. Zárjátok be mindannyit, csak Abubakr házának ajtaját hagyjátok nyitva. Ő volt legkitünőbb társam, s ha az emberek közül barátot, hitsorsost kellene választanom, őt választanám, mig Alla egyesit bennünket! — Az eretnek siiták, Alinak párthivei oda módositják e traditiót, hogy a próféta e szavakat nem Abubakr-ról, hanem Aliról mondotta. A görög határ felé induló hadsereget a hivek figyelmébe ajánlá s különösen buzditá, inté azokat, kik megütköztek rajta, hogy a fiatal Uszámát tette vezérnek. A sereg azonban nem indult a görög határ felé, hanem Medina közelében várta a próféta betegségének lefolyását. Ezután felszólitá hiveit, hogy ha valakit lelkiismerete nyugtalanit, nyilatkozzék, ő imádkozni fog érette Allához. Egy férfi felszólalt, lanyha moszlimnek vallván magát. Minek tárod fel azt, mit Alla elrejtett! — kiálta reá Omár.... Khattáb fia, vágott közbe Mohammad, jobb itt e világon pirulni, mint a más világon!... Alla adj neki őszinte hitet, mentsd meg a lanyhaságtól parancsaid teljesitésében, ha szivében óhajtja ezt!... S végre, mint egykor Móse Iszrail fiaihoz, ugy szólt végperczeinek közeledtét érezve az arab próféta is hiveihez: Ti mindnyájan, kik hallgattok, figyeljetek: Ha megvertem valakit közületek, ime hátam, verje meg hasonlag!... Becsületében sértettem meg talán valamelyiteket?... Ime vegyen kárpótlást az én becsületemen!. Javaiban kárositottam meg talán egynémelyikét?... Ime visszafizetem! Nem boszankodom érte, nem haragszom a kárpótlásért. Nem természetem ez!...

Midőn a szószékről lejött, egy arab köpenyének szélénél fogta a prófétát s kért három dinár kárpótlást. Jobb itt e földön pirulni, mint a másvilágon! — válaszolá a próféta — s megfizette a kivánt összeget.

Mielőtt a mecsetet elhagyta, egyetértésre buzditá hiveit. Alig ért Aisa házába, kimerültségében elájult. Orvosságot — finom faolajt sáfrán és indiai aloe oldattal vegyitve — is adtak neki, midőn megtudta, rosz néven vette, bűbájolásnak tekinté, de hogy megnyugtassák feleségei, mindannyian bevették az orvosságot. Még nehányszor jobban lett, a mecsetbe is elment, kivált midőn eleinte *Abubakr* előimádkozott helyette, s a nép megrettent, halála hirét vevén: ekkor felment a szószékre, leült: beszélt eshetőleges haláláról, egyetértésre inté hiveit. Máskor Abubakr mögé ült, vagy Aisa házának ajtajából hallgatta a közös isteni tiszteletet. Egy lázas pillanatban iróeszközöket kért, de főbb emberei atttól tartottak, hogy esztelen

dolgokat fogna leirni, nem teljesiték kivánságát. Ismét a mecsetbe kisértette magát. Sokan azt vélték, hogy már fellábadt, csak Alabbasz vette észre arczában a halál előjeleit. Abubakr, Omár, Ali, midőn Aisa házába visszatért, csakugyan javulást láttak, s távoztak a városba; de nem sokára lázroham leptemeg a prófétát.

Betegségének kinjai közt ide-oda veté magát fekhelyén, orditott, jajveszékelt. Nejei megrótták: Mit szólnál te — mondák, — ha mi ily türelmetlenül viselnők magunkat? Nem tudjátok, válaszolá nekik, hogy a prófétáknak kell legtöbbet szenvedniök? Egyiket a férgek ették meg, a másik meztelen halt el, alig volt mivel szemérmét befödnie, de annál bőségesebb jutalmuk az égben!...

Még mielőtt teljes öntudatát elveszitené, rabszolgáit szabadon bocsájtá, s a szegények közt körülbelül hét dinárt osztatott ki, t. i. a házában levő pénzét.

A *Szirát Arraszul* szerint Aisa ekép beszélte el a próféta életének utolsó perczeit: »Életének utolsó perczeiben nem hagytam el a prófétát. Vizzel tele edény állott mellette, abba belemerité kezét, aztán homlokát érinté, mondván: Alla segits kiállanom a halál tusáját. Sokszor mondá, hogy Alla valahányszor prófétáit magához szólitja, mindig választást enged nekik a földön maradás és a rögtöni menyországi jutalom között — s ime, hirtelen nehéz lett feje s ő ölembe hanyatlott, reá néztem — tekintete merev vala s mormogá: Ez társam a magasban, kit választottam! Megértettem, hogy Alla választást adott neki, s hogy ő lemondott a földi életről. Miután lelke az égbe repült, fejét a vánkosra tettem, siránkozni kezdtem, arczomat tépni s velem együtt többi feleségei!...«

A próféta 632-iki junius 8-án, délutáni órákban halt el — nyolcz vagy tiz napi betegség után.

A moszlim legenda a próféta haláláról azt is mondja, hogy Gábor angyal magával hozta a próféta lakába a halál angyalát, de kint hagyta a küszöbön, s maga ment be a prófétához, s igy szólt: Alla küldötte! A halál angyala engedelmet kér, hogy hozzád közeledhessék, te vagy az egyedüli halandó, a kinél bejelenteti magát; midőn a próféta megengedte, hogy beléphessen a halál angyala, ez üdvözlé őt, mondá: Mohammad! Alla küld hozzád, s ha parancsolod, hogy elvigyem lelkedet, elviszem: ha nem engeded, akkor tartsd magadnál! Valóban megcselekszed? kérdé Mohammad. Igen, ez parancsom — válaszolá a halál angyala. Mohammad Gábor angyalra tekintett. Mohammad! felelé Gábor, Alla vágyódik utánad!... Legyen tehát Alla akarata — viszonzá a próféta. — Utolszor történt

hogy a földre jöttem! mondá Gábor s eltünt, s a halál angyala is a menyországba vivén Mohammad lelkét.

A zsidó *Agada* szerint Mósehez eljövén a halál angyala, a próféta földhöz vágta azt. Erre saját lelkével hoszabb párbeszédre kel s megegyeznek a szétválásban, de a lélek kijelenté, hogy azonnal a menyországba repül. A halál angyala ujból megjelenvén, Móse bebizonyitja előtte önnön működésének nagy fontosságát s az angyal eredmény nélkül távozik. Isten szigorún megparancsolja a halálangyalának, hozza el Móse lelkét a menyországba. Móse derekasan eldöngette csodatevő botjával a halálangyalát s elűzte. Most az Ur-Isten maga száll alá Mósehoz, jobbján Mihál, balján Gábor főangyalokkal; felszólitja Mósé lelkét, hogy jőjjön; a lélek csak azon feltét alatt engedelmeskedett Istennek, hogy a legkitünőbb angyalok mellett Isten trónjánál nyert díszhelyet. Isten egy csókban vette magához Mósé lelkét. (Rab. Deut. c. XI.) *Dávid* királyhoz sem mert közeledni a halálangyala. (Sabbat. 31. b.)

Valamint Mohammad maga, ugy a későbbi moszlim traditió is, kiválólag zsidó legendákban gyönyörködött, s ezekkel diszité fel az iszlam egyes epizódjait.

A moszlimek nem akarták elhinni, hogy a próféta meghalt. Nem halt meg, hanem az égbe szállott, igy szóltak — fel Allához mint Isza a Marjam fia, kiről a próféta mondá, hogy nem halt meg, hogy a zsidók nem őt ölték meg, hanem egy hasonló alaku embert, kit Alla kezükbe vetett, azt feszíték a keresztre. IV. Sz. 156. 157. v. *Omár* egészen magán kivül volt e hirre. kétszinüeknek, hitetleneknek nevezé a halálhir terjesztőit s kardra hányni akarta. Nem halt meg Alla küldötte, csak távozott, miként Mósé a szinai hegyen, negyven napra! Nem halhatott meg, mert ő tanuskodni fog Alla előtt népéről! A II. Szurat 144. v. szerint, tehát tul kell élnie népét! Abubakr belépett a halottas házba, felveté a halotti teritőt, mely a próféta tetemét fedé, megcsókolta a halottat, s igy szólt: Allára megizlelted a halált, melyet Alla reád mért, most élsz mindörökké!...

De igen sokan voltak, kik a II. szurat 144-ik versét Omár szerint értelmezték, s fenhangon tiltakoztak a temetkezés ellen. Harmadnapra aztán a tetemen jelentkező rothadás véget vetett minden kétségnek. Ugyanott, hol meghalt, Aisa házában eltemették a prófétát. Aisa nem távozott a lakból, csak falat épitettek benne s igy elkülöniték Aisa lakhelyét a próféta sirboltjától ugyanazon szobában.

Később Aisa háza lebontatott s a nyert térrel a mecset megnagyobbodott; ott van maiglan a próféta sirja.

A mecset mekkai mintára épült, de kisebb; négy kapuja s öt minaretje van. A próféta sírját drága szőnyegek fedik, s vas rostély környezi. Ujabban Burkhardt és Burton látogatták meg. Keresztényeknek és zsidóknak Medinába is tilos a bemenet. Kilenczvenöt dísznéve van e szent városnak. Jelenleg harminczezerre teszik lakóinak számát. A város fallal van keritve. — *Wüstenfeld* könyvét: *Das Gebiet von Medina* stb. a 10-ik lapon idéztük. Feljegyzem még: *Samhudi*: Gesch. der Stadt Medina, im Auszug a. d. Arab. d. Smhdi v. G. Wüstenfeld. Göttingen. 1860.

Mohammad hatvankét éves volt, midőn meghalt.

Ide irom mit egy igen tanult, fejedelmi állásu, bár késő kori (— † 1331.) életirója, *Abulfida*, vallásának prófétájáról mond:

»Az életirók nem egyeznek meg az iránt minő koru volt a próféta midőn meghalt, de az általános vélemény mégis az, hogy körülbelül hatvanhárom éves vala. A legmegbizhatóbb hagyományok szerint ugyanis negyven éves korában kapta az égből prófétai küldetését. Mekkában tizenhárom évig s tovább tartózkodott, az iszlamot hirdetvén az embereknek. Aztán Medinába vonult, hol körülbelül tiz évet töltött a hidsret után, ez összesen valamivel több hatvanhárom évnél. *Ali*, az ő első tanitványa és veje, a hagyomány szerint közép alkatu férfinak rajzolja, feje nagy volt, szakálla sürű; csontos termete erőre mutatott; arcza teljes és jó szinű volt. Azon nehány ősz fürt feje tetején, s egy-két fehér szál fekete szakállában nem árulák el korát. Két válla közt galambtojás nagyságu husos kinövése volt, ez a prófétaság bélyege vala. Erkölcsi tulajdonait illetőleg, ezek fölülmulták a többi halandókét. Gyakran imádkozott Allához, haszontalan beszédekben nem vett részt, a csendet szerette. Tekintete jóakaratról tanuskodott; magaviselete, jelleme mindig egyenlő volt. Rokonok vagy idegenek, gyengék vagy hatalmasok iránt mindig egyformán igazságos volt. Szerette az alázatosakat, s a szegényt nem vetette meg szegénysége miatt, valamint a gazdagot sem becsülte kincsei miatt. Mindig arra törekedett, hogy a jelesb embereknek szeretetét és társainak, kiket soha el nem utasított, ragaszkodását megnyerje; nagy türelemmel hallgatta azt, aki hozzá ült. Ő soha sem vonult vissza elébb, mig az, a kinek vele beszéde volt, nem távozott. Ha valaki kezét fogta meg, addig viszza nem huzta mig az illető önmaga el nem eresztette azt. Ha valaki állva végezte dolgait vele, akkor is mindig ő volt az utolsó, ki távozott. Társait gyakran látogatta, kérdezősködvén viszonyaik felől. Juhait maga fejte; a földön ülve foltozgatta ruháit és saruit, s igy viselte foltozottan. Társai közé fogadta azon szegényeket, kik a Szoffa né-

pének neveztettek. Ama szerencsétlen arabok voltak ezek, kiknek se menhelyük se családjuk nem volt, éjjel a medinai mecsetben háltak, s nappal is ott huzták meg magukat. A mecset ülőhelye lévén lakosztályuk, ettől neveztettek el. Midőn a próféta estebédét készült elkölteni, nehányat meghitt vendégül, másokat tehetősb társai közt felosztott, — hogy élelmezésükről gondoskodjanak Azok közül az egyik *Abu Horaira*, a következő hagyományt hagyta reánk. A próféta — ugymond — eltávozott a világból anélkül, hogy egyszer is jóllakott volna árpakenyérrel. Egy, sőt két hónapon át is megtörtént, hogy családja házaiban tüzet sem rakott, eledel készitésre. *Datolya* és *viz*, ime ez volt tápláléka. Nehányszor láttam, hogy a próféta oly éhes volt, hogy éhségi kinjainak enyhitésére követ vett fel s azt övével hasához szoritotta!...«

Ilyennek rajzolja a prófétát legjózanabb moszlim életirója!

A hivatolt *Abu Horaira* tekintelyét illetőleg megjegyzendő, hogy a prófétának ezen kortársa, kitől annyi traditiót származtatnak nem épen megbizható forrás. Már kortársainak feltünt, hogy nagyon sokat tud a prófétáról, olyakat, miket más élettársak nem tudnak. *Abu Horaira* azzal igazolta magát, hogy a próféta többi társai, jelesen a menekültek harczi férfiak s egyéb ügyekkel elfoglalt emberek valának, hasonlag az anszárok is, tehát sokat meg sem figyeltek, vagy könnyen feledtek; de ő szegény ember, a szofa népéből való, mindig a prófétát figyelte, s nem is járt esze más dolgokon, csak a próféta szavain és tettein, azért jól és sokra emlékezik. Egy izben a próféta azt mondá: Aki ide jön hozzám, kiteriti köpenyét, hallgatja szavaimat, s aztán felveszi a köpenyt s magához csavarja, nem feledi el soha szavaimat. Én igy cselekedem, ugymond *Abu Horaira*, s azért többet tudok másoknál. *Abu Horaira* az iszlam Hári Jánosa.

Egyébiránt a mit Abulféda a prófétára vonatkozólag Abu Horaira után ir, az annyiban igaz, hogy Mohammad csakugyan fejedelmi állásában is, midőn nagy vagyonnal rendelkezett, azt közkincsnek tartá, s régi arab módra igen egyszerüen élt. Csak egy tál étele volt rendesen; datolya vagy kenyér. Abubakr egy alkalommal pecsenyét küldött neki, azt sötétben költötte el családjával. Piaczra is maga eljárt, amit vett, haza hozta, főzött is nem egyszer. Uton maga kötötte meg tevéjét s cselédjeivel egy tálból evett. Egyátalán szolgái iránt igen méltányos volt, a mit maga végezhetett, azzal nem alkalmatlankodott szolgáinak, szobáját is sokszor maga söprötte. Az állatok iránt is jószivü vala: lovának izzadtságát saját öltönyével törölte le: macskáját maga etette: egy fehér kakasa volt, azt

igen szerette, az vele lakott s taliszmánul szolgált ördög, dsin, bűbáj ellen. — Lakása, butorzata is, igen egyszerü kis házikók voltak lakása. — Eleinte csak *két* házikó volt, később, midőn a nejeinek száma felszaporodott, — *kilencz*. Vályogból épültek, a háztetőt pálmafa galyak képezték. A bejáratot — ajtót — teve- vagy kecskeszőr-függöny boritá. *Ali* és *Oczmán* a próféta női szinte ily házakban laktak, s az összes házikók egy udvart képeztek. Ezen egyszerü, épen ember magasságu házak belső berendezése is igen egyszerü vala: bőrzsákok pálmaszálakkal kitömve — — — alvó helyül szolgáltak; a földön hevertek, de egyik-másik házikóban alacsony négylábu emelvényen voltak elhelyezve. Vánkos szinte ilyen bőr. Nappal szalmagyékényen ültek, kis bőrvánkosra támaszkodva. A falon bőrtömlők függtek, vizzel, tejjel, vagy liszttel tele. — Barátai jobb butorokat ajánlottak a prófétának, de ő, hogy az egyszerüségben példát adjon, el nem fogadta. — Ruhája, nyeregszerszáma a legegyszerűbbek valának, szandálét viselt ugyan rendesen, de sokszor mezitláb is járt. Jótékony volt, betegeket látogatott, majd minden temetésre eljárt. Ingerlékeny, hirtelen haragu volt, hiveit megrémité, midőn arczán a harag kigyuladt és a szemöldök közti ere megdagadt, de gyorsan kibékült. Egy alkalommal, nagy tolongásban egy bedavi a lábára hágott, a próféta botjával ütött rá, de már másnap tevét ajándékozott neki. Az egyik szuratban megrovatja magát Alla által azért, hogy egy szegény embert nem fogadott oly szivesen, mint a gazdagot. Ezen lelkiismereti furdalást Alla intő szavának, benső kinyilatkoztatásnak vette. Fentebb emlitők, hogy a látogatók s egyátalán hiveinek tulzott pajtáskodását Alla rövta meg a XXXIII-ik szurat 53-ik versében. Jó és rosz sorsban Allára hivatkozott, a jövőről mindig igy szólt: Ha Alla akarja. Kevés beszédü, csendes ember volt. De komolyságát jóizű nevetés is váltotta fel alkalmilag; szeretteinek bajait, fájdalmait megsiratta; ritkán tagadott meg valami kérést; s midőn határoznia kellett, mindig a szelidebb határozat felé hajolt. Külsejét illetőleg más források után még a következőket jegyezzük fel. Közép termetü, megletheősen sovány, széles vállu, csontos, nagy fejü alak volt. Haja fekete, kissé fürtös, vállig legördülő, holtig fekete maradt, néha szagos olajjal festé. Arcza gömbölyü pirosas; homloka magas; nagy fekete szemeit hosszu szemöld fedé; orra nagy volt, szépen alakult, kissé hajlott. Szája széles, fehér fogai kissé szét állók, alsó ajkán kis jegy, nyaka szép volt, szakálla pedig fekete s hosszu. Bajuszát minden pénteken közima előtt megnyirta, ugyszinte körmeit is, és hóna alatti hajait. Tükörben megnézte magát, rendes-e min-

dene; kis tükröt hordott magával rendesen és fogpiszkálót. Egész külseje tekintélyes. Menés közben egész teste erősen mozgott előre.

Hivő moszlim irók azt állitják, hogy a prófétai hivatás igen nehéz munka, azért Alla a szereiemben adott a prófétáknak kárpótlást. Nagyobb tehetséggel is áldotta meg őt Alla e tekintetben mint más harmincz férfit egyetemben. Már a régi prófétáknál is ezt észlelik. Ábrahámnál, Dávidnál, Salamonnál. Igen kényes jellegü traditiókat beszélnek a nevezett három szent prófétáról; s beigazolják, több érvvel, hogy Dávid és Salamon, ámbár különb volt a háremjük, mint Mohammadé, azért mégsem valának különb próféták. Ezen traditiókból meriti *Pázmány Péter* Mohammad elleni következő érvét: »Oly buia ember volt Mahomet ut plus solus quam quadraginta alii in Venere valuerit, et cum Hercules quindecim virgines nocte una deflorasset, ipse quadraginta breviori tempore.« — Az mostantamat uj tudományok hamissaganak tiiz nilvanvaló Bizonisaga. Es reövid intes a teöreök birodalomrul es vallasrul. Graecii Styrie. Anno 1605. 110 l. — Némely igen vallásos nő oda ajándékozta magát a prófétának. Ezen odaajándékozás oly házasság volt, mely tanu nélkül köttetett, nászadományt a férfi részéről a nőnek nem biztositott, s igen rövid időre is kiterjedhetett, mint a mekkai zarándokházasságok. De az ily ajándokot közönséges hivő moszlimnek tilos volt elfogadnia. Alla kinyilatkoztatta: »Ha valamely hivő nő a prófétának ajándékozza magát, a próféta, ha akarja, feleségül veheti; de ezen szabadság csak őt illeti s nem bármely moszlimet.« XXXIII. Sz. 47. v. Aki feleséget vett, régi arab szokás szerint annak meg kellett fizetnie a nászajándokot a nő számára, mely aztán elválás esetén a nő tulajdonát képezte. Egyátalán a házassági törvény több kiváltságot engedett a prófétának. Aisa maga is megsokallotta s igy szólt: *Alla, a te urad, nagyon dédelgeti érzéki vágyaidat!*... Találkozott nehány nő, kiktől a próféta kosarat kapott... De régibb feleségei is nem egyszer csellel éltek, hogy az uj menyasszonyokat elriaszszák. Különösen Aisa tett igy. Rábeszélte ugyanis az uj arát, hogy e házban szokásos első házas összejövetelkor igy fogadni a prófétát: Alla mentsen meg tőled!.. A hiszékeny ujoncznők rá mentek a lépre, s midőn a prófétát igy fogadták, ez megboszankodott s elküldé őket. A prófétának összesen tizennégy felesége volt, u. m. *Khadidsa, Szauda, Aisa, Zajnab*, Havazin törzsbeli nő, kit 625-ben vett el, s három hó multva elhalt: *Hafsza*, Omarnak leánya; *Om Szaláma*, kinek menekülését Medinába fentebb leirtuk; 626-ban vette el. Első nap kérdé tőle a próféta: akarja-e, hogy három napig nála lakjék, aztán többi nejét látogassa meg sorban, s

ismét hozzá jőjjön; vagy hét napig maradjon-e nála, s ekkor a többinél is hét napig ott lesz, s igy kerül vissza. Omm Szaláma az elsőt választá s azért szokássá lett a hivőknél, hogy az uj asszonynál három napig tartozkodnak. *Dsovairia*; kit a mosztalik bedavikkal vivott harcz után vett el. *Zajnab*, a Dsahs leánya, a Zaid felesége volt. *Rajhána*, a koreisi zsidónő. 632-ben halt meg a próféta előtt. *Omm Habiba*, Abu Szofján leánya. *Szafijja*, zsidónő a Nadhir törzsből. *Majmuna*, kit 629-ben vett el; *Fatima*, 630-ban lett neje, de hamar elvált; *Aszma*, kind király leány 631-ben lett neje, de Aisa az emlitett csellel elüzte. Ezeken kivül három concubinája volt. Mikor meghalt, kilencz feleség gyászolta. — Hogy Omárnak a próféta családi életére mily befolyása volt, azt fentebb emlitők.

Vajjon hitte-e Mohammad, hogy házassági kiváltságai csakugyan Allától származnak?... Vagy port hintett a hivők szemébe, tehát megcsalta őket?... Egyéb természetü kinyilatkoztatásoknál is feltettük már e kérdést; és azt találtuk, hogy azon esetekben csakugyan maga is hitte, hogy Allától származnak kinyilatkoztatásai, de — a mi lényeges — egyuttal megmagyaráztuk minő értelemben kell venni a kinyilatkoztatás szót, t. i. majd közvetlen, majd közvetett kinyilatkoztatást kell értenünk. Mohammad minden szerénysége mellett sokat tartott prófétai méltóságára s ugy volt meggyőződve, hogy Alla a prófétáknak, mint kiválasztott férfiainak különféle kiváltságokat ad. A zsidóktól is ugyanezt hallotta az ó-szövetségi prófétákra vonatkozólag. Ezen gondolatit ő Alla sugallatainak tartotta. A zsidóktól hallotta *Dávidnak* és *Salamonnak* női viszonyait. Ők olyasmit tehettek, amit közönséges izraelita nem tehetett. Mint más tekintetben, még Mekkában cselekedte, ugy most is ezeket vette példaképekül és pedig saját körülményeinek megfelelőleg. Ő amugy is nem a biblia lapjairól olvasta ezeket, hanem a talmudi szellemben alkotott élő mithologiából, a zsidó nép ajkáról vette. Igy alkotta a maga számára kivételes házassági törvényeket Alla nevében. Nem mondhatjuk tehát csalónak; ámitó volt ugyan, de előbb önámitó.

Idéztük már azon Korán verset, melyben a poklok mélységes fenekére kárhoztatja azokat, kik hamisan, hazugul, Alla kinyilatkoztatásának adnak ki olyasmit, miről Alla nem szólott!... Többször hangsulyozza ezen eszmét... *Svedenborg* is halálos ágyán majdnem esküvel erősité, hogy Isten sugallatira, tollbamondása után irt. Ilyen az önámitás!...

Épen oly önámitás volt ez, mint majdnem ezer évvel később például *Arbuesz Péteré*, ki igen szelid, imádkozó, bőjtölő keresztény

pap volt, ki naponkint meggyónta bünös gondolatait is, melyekbe alig egyezett bele, naponkint magához vette a Krisztus testét: és mégis Isten nagyobb dicsőségére, a Szent lélek szellemében, a Jézus Krisztus szive szerint vélt cselekedni, ha az eretnekeket tüzzel-vassal kinozta, pusztitotta: lelkiismeret furdalásokat érzett volna, ha nem cselekszi!... és a szelid lelkü, a szent életü IX. Pius ezen vérengző inquisitort csak pár év előtt, a XIX-ik század kellő közepén, a szentek sorába igtatta!..... Az istenfélő, szigorú erkölcsü Kalvin ugy látta, hogy Isten büntető keze gyujtá meg Szervet mágyáját!... Mohammad sokszor figyelmeztette a zsidókat is, hogy terjenek meg — — nem tették.... prófétai szent hevében Alla parancsára kipusztitá őket Medina környékéből — mint egykoron őseik is megcselekedtek a Kenaniakon, Jehosuának a Nun fiának idejében!...

Jeruzsálemben láttam a husvéti ünnepek alatt nagyszombat napján a *görögök, örmengek, koptok* — a keleti egyházak — szent *tüzet*... Iszonyú ceremonia ez. A szent sír templomában a hívők ezrei alig mozdulhatnak; de azért ordítva, kezeikben vaszgyertyák köteget tartva, nyugtalan várjak az időt, midőn a püspök fényes segedlettel megjelen a Krisztus sírának kapolnája előtt. Két csomó vaszgyertyákat tart kezeiben s belép a kapolnába, utánna betesszik az ajtót — nehány perez mulva kijő, kezeiben a vaszgyertyák egnek. A nép és a papok is az hiszik, hogy *soddalatosan gyulatnak meg a Krisztus sírán*, — s azért nagy [illegible] hívőzik, tüzet vesznek, saját gyertyákat meggyujtak, mellőket érintik a tüzzel, hatóltás [illegible] s órok egő lángul hazatérnek. A püspök egy maga [illegible]...

[illegible] Isten [illegible]...

[illegible]

géhez, a vallási háttérbe szorult; az Abbaszidák Bagdadban követték az Omajja ház példáját, de csakhamar a vallási elem ismét felül kerekedett, s a világi hatalmat, a kalifátus kardját, arra használt a fel, hogy a khalifátus imámi, főpapi méltóságát s a szent hitet a rationalismus ellen megvédjék, s a gondolkozókat is, legalább külsőleges hitre kényszeritsék. Épen mint a római pápaság nélkülözhetlennek hirdeti világi fejedelemségét, s külpolitikát űz az államokkal, befolyásolja az udvarokat, hogy doctrináinak egyes országokban kisebb-nagyobb kényszer utján érvényt szerezzen; miután a józan ész világossága mindig nagyobb körökben terjed s önkénytes hódolás nem remélhető. A *compelle intrare*, a gyermek korra alkalmazható, de a férfikorra nem. Annyi bizoyos, hogy Mohammad volt az első nemzet alkotó, de ha utánna nem következik *Abubakr* és *Omár*, alkotása, ismét darabokra hullott volna szét.

De nem is egy emberélet feladata oly egységet teremteni, minő akkor a nagy arab földön megszülemlett!...

Régibb, s elvétve ujabb keresztény irók az ördög közbenjárását látták Mohammad alkotásaiban. —*Pázmány Péter* fent idézett könyvében irja: Eleoszeor megh mutatom az uyto Atiafiac tulaidon irasiból, Hogy mind az Luther, s mind az Caluinus tudomanianac Elseo feo mestere, es geokere, az Emberi nemzetnec ellensege, az Pokolbeli Eordeogh, volt.... *Mahometrul* Zonaras és Paulus Diaconus ezent iriac.... Luther Martonrul azt oluasom, hogy az eö Ania egy feordeo hazba szolgalo leani vala, ki az eordeogtül megh nyomatuan, Luthert, nem termeszet foliasa szerent férfiutul, hanem az eordeog mestersegebeol szüle.... Ezt az Ania eo maga megh vallotta.... Ezután hivatkozik *Delrio* jezsuita társának hires könyvére — Disq. Magic — melyben: »Ex incubis (kanördögök) nasci posse homines late probat. i. h. — Maraccius — i. m. Prodromi ad Ref. Alc. p. 80. — A ferrarai Legatustól Odescalchi bibornoktól, — később XI-ik Incze pápa, kinek Maraccius XIII évig gyóntatója volt — hallotta, hogy Mantuaban 1649. táján, egy nő a kanördögtől két fiut szült. Ezen tényt az ottani inquisitio „*certissimis argumentis*“ — a legbiztosb érvekkel beigazolta. Az ördög meg is jelent a nőnek, midőn ez az inquisitio börtönében ült, őt ijesztgette s fenyegette, hogy megöli a két fiut. *Maraccio* szerint ezen szülés kétféleképen történhetett: Primo ut Daemon humano semine opportune e viro aliquo accepto, idem statim intra foeminae illius vulvam immitteret. A második eset pedig az lehetne, hogy az ördög a két csecsemőt más nőtől ragadta el, s ennek hozta el, elébb azonban duzzadtá tette hasát, mint természetben szokás, hogy a gyermek valódinak tekintessék.

A tudós *Maraccio*, ki szép jártasságot tanusított az arab korán-irodalom terén, azt állitja: »Neque credo a vero aberrabimus, si dicamus, diabolum ipsum transfigurando 'se in angelum lucis sub nomine Gabrielis Mahumeto Alcoranum dictasse, vel totum simul, vel per sectiones ac versus aliquo temporum intervallo. — *Tehát az ördög dictálta Gábor angyal képében Mohammadnak a Koránt!* . . .

És miért? . . .

Est enim locutio Alcoranica valde similis illi, qua utuntur Daemones in Energumenis vel Arreptitiis, vel quando se ab hominibus audiri sinunt, intermiscendo vera falsis, ludicra seriis, clara obscuris et saepe per aenigmata et ambages loquendo. Hujuscemodi erant oracula gentium, et ita saepe daemon plures decepit etiam Christianos dictans eis sub figura angeli lucis, doctrinam tenebrarum; cujus rei superfluum est exempla adducere . . .

Tehát azért, mert az ördög épen ily nyelven szól, jót, roszat, szépet rutat; kétest, rejtélyest összehord, midőn akár az emberekből, az ördöngösökből szól, akár a világosság angyalának képében a keresztény lélek előtt megjelenjék!

Haec mea est de Alcorani auctore opinio, quam eo probabiliorem puto, quod Alcoranus sit omnium fere antiquarum hereseon colluvies, quas nonnisi Satanas poterat iam prope extinctas et in tenebris sepultas in lucem revocare! . . .

Csak az ördög tudta ujra felélesztení azon sok eretnekséget, melyek a koránban foglaltatnak . . .

Mivel pedig igen felötlő a talmudi rokonság, azért XI. Ince gyóntatója azt is mondja, hogy zsidó segitői is voltak Mohammadnak.

Tehát a Korán szerzői az ördög és a zsidók! . . . l. i. m. de Alc. 41. 42. l.

Mai nap, a nagy Pázmány Péternek utóda a primási székben Pázmány érveivel fellépne-e?! . . . De 1605-ben még elhitték a jámbor hivek . . . Ne csodálkozzunk, ha Pázmányt még ezer évvel megelőzőleg, Mohammad saját álmodozásait, rajongó agyának szüleményeit isteni kinyilatkoztatásoknak vette s az első moszlimek mindezt elhitték! . . . Az nem volt csalás, sem emberi, sem ördögi, hanem egyszerűen önámitás. És ezen alanyi subjectiv hit, — minden objectiv hamissága mellett, csodákat mivelt, vértanukat, sáhideket, vitéz, világ hóditó katonákat nevelt. A hitnek practicus eredményei nem annak objectiv igazságából, hanem a subjectiv igaznak tartásból származnak . . . A moszlimek a próféta eredményében az iszlam isteni eredetének érvét látják . . . A keresztény hittudósok is ekkép érvelnek

a kereszténység mellett, de a moszlimek érvének helyességét be nem ismerik és ezek viszont a kereszténvekét vetik el azon hozzáadással, hogy az iszlám még a próféta életében lett oly nagygyá, holott a kereszténység csak háromszáz évvel Jézus halála után, jutott Konstantin által a trónra. A hittudósok nagyon józanul tudnak gondolkozni, midőn más felekezetről van szó... Az ötvenes vagy hatvanas években Antonelli és az orosz kormány közt tárgyalások folytak. Az egyik okmányban az orosz kormány azzal akarta igazolni a katholikusok elleni szigorát, hogy a pápai államokban se volt szabadság a más felekezetüek számára. Antonelli azt válaszolta, hogy a szentszéknek erre isteni joga van, mert az igaz vallás képviselője, mi az orosz kormányról s egyházról nem mondható...

XVIII. FEJEZET.

Az iszlam a Koránban.

A próféta tanát, lényeges szakaszaiban, a megelőző fejezetek elszórva tartalmazzák. Itt pótoljuk, kiegészitjük azt.

Mohammad istene, *Alla*, egy személyü isten, a keresztény szentháromságat a próféta igen anyagiasan fogta fel, s elveté. »Mondá Alla: O Isza Marjam fia, vajjon te mondád-e az embereknek: Fogadjatok el engem és anyámat két istenül Allán kivül. Felelé: Dicsőséged!... Nem természetem, hogy olyat mondjak, a mi nem illet engem! Ha mondottam volna ezt, te bizonyára tudnád!« V. Sz. 122. v. És: „*Mikép lehetne az ég és föld teremtőjének fia, midőn nincs felesége?...*“ VI. Sz. 96. v. ...(Alla)... „*Nem vett feleséget, nem volt fia!...*“ LXXII. Sz. 2. v.

»És a zsidók mondják Ozair (Ezra) Isten fia, s a keresztények mondják: A messiás Isten fia. Ez a beszéd szájukban. Követik a régi hitetlenek beszédmódját... Verje agyon őket Alla!...« IX. Sz. 31. vers.

Beidhavi s más Korán értelmezők is azt állitják, hogy Mária istenitését egy arab ker. felekezet tartotta, s hogy e szavak arra vonatkoznának. De ez merő szépités. Azon máriaimádó felekezet csak néhány nő volt, s az egész nem érdemli az ismétléseket, melyek a Koránban foglaltatnak. A *szentlélekről* emlékszik a Korán, majd Gábort, majd Krisztus hatalmát, majd más értelmet tulajdonit neki, *de nem vádolja a kereszténveket annak istenitésével, hanem vádolja Jézus és Mária istenitésével.* — A *Mária kultus*, most is olyan, hogy abból igen könnyen Mária istenségére következtethetnek a kivül-

állók. Igy jött tévedésbe Mohammad is. Ő nem olvasta a keresztények dogmaticus könyveit, *hanem a nép gyakorlati hite után indult....*

Az iszlam egyik legszentebb mecsetében s bucsú helyén, a nagy Esszahra mecsetben Jeruzsálemben, a Koránnak a keresztény istentan ellen intézett kiválóbb helyei vannak, a falon, kék alapon, aranybetükkel ősrégi kufi jegyekben felirva:

„Mondd: Dicsőség Allának, kinek se fia, se társa nem volt kormányában s nincs szüksége segitőre, ki a szégyentől kimentse; őt magasztald!“ XVII. Sz. 111. v.

„Az eget és földet ő kormányozza, ő adja az életet és a halált mert mindenható.“ LVII. Sz. 2. v.

„Ti! Kik irott kinyilatkoztatást birtok, kiterjeszkedéstekben ne tulzkodjatok vallástok miatt s csak igazat beszéljetek Alláról: Isza a messiás csakis Marjam fia, Alla követe, s az ő igéje, melyet Marjamba letett: azért higyjetek Allában és követeiben s ne mondjátok, hogy hárman vannak. Rátok nézve jobb, ha ettől tartózkodtok. Alla csak egyedül egy maga van, távol tőle, hogy valaki fia lett legyen. Övé mindaz, ami az égben és a földön van, s ő önmagában egymagában teljesen elégséges....“ IV. Sz. 169. vers.

„Isza mondja: „Üdv nekem születésem napján és halálom napján és az életre való feltámadásom napján. Ez az Isza a Marjam fia, az igazság igéje, a ki felől kétségeskednek: Alla nem oly természetü, hogy fia lehessen, távol legyen ez tőle; ha valamit elhatároz, csak azt mondja: legyen, — és lesz... s Alla az én uram és a ti uratok, őt imádjátok tehát, ez az igazi ut!...“ — XIX. Sz. 33—36. v.

Az iszlam eképp jelzi álláspontját a keresztény istentannal szemben, a kereszténység szent városában!

Mohammad istene szellemi lény, bir mindazon tulajdonokkal, melyekkel a keresztény hittan az istent, mint lényt felruházza, de erkölcsi nézeteit illetőleg, a próféta irányában nagyon engédékeny volt, mit már Aisa is észrevett, midőn igy szólt férjéhez: *A te urad nagyon [illegible] érdekeidet!...* A moszlim hittudósok a Koránból kilencvenkilenc istentulajdonságokat állapitottak meg. A moszlim hittudomány ép ugy, mint a Talmud, nagyon eltért az isten szellemiségétől s igen gyermekies vagy meggondolatlan cselekedeteket tulajdonitanak Istennek.

A Korán XXIII-ik szurájában mondja a próféta illetőleg Alla: *„Kérdezd a pogányoktól: Ki ura a hét égnek s a fenséges trónnak? És ők azt felelik: [illegible]“*

A *trón* nagy szerepet játszik a Koránban. Már az ó-szövetségi bibliában is előfordul s a pogány arabok is tudtak felőle. A *Korán trónja* a későbbi moszlim theologiában élő lény. A Koránban Alla trónját angyalok őrzik, viszik, s környezve azt, a trónoló Allát dicsőitik. — A keresztény theologia az angyalokat igy osztályozza: *throni*, dominationes stb. — A teremtés előtt, a Korán szerint Alla trónja a vizek szinén lebegett, mint a »Genesis«-ben a *Ruah Eloim*, — *a Spiritus Dei*. Bevégezvén Alla hat nap alatt a teremtés munkáját, trónjára felszállott.

A teremtés története az ó-szövetségi biblia mintájára készült, csakhogy más elemek is vegyültek bele. Kezdetben Alla a trónját alkotta, alatta a vizek voltak, aztán a föld anyaga üllepedett le. Hogy ez bizton megállhasson Alla angyalt teremtett tartására, az angyal nagy sziklán áll, s a szikla a világbika hátán és szarvai közt. Alla nem teremtett meglevő anyagból, azt mondá: *legyen* és *lett*, a mit akart. Az eget Alla tartja, nehogy az emberekre leszakadjon. A földet két nap alatt teremté, más négy nap alatt az emberi és állati eledelre szükséges dolgokat hozta ki belőle. Aztán teremtette az eget füstből, — hét égre osztá fel azt — két nap alatt. Azon égbe, mely legközelebb áll a földhez, világitókat helyezett, s őrző angyalokat tüzes fegyverrel, a dsinnek elkergetésére, nehogy az angyalok beszélgetéseit s az isteni kinyilatkoztatásokat meghallják.

A *Korán* szerint a föld előbb teremtetett, mint az ég, majd ismét a hét ég mellett hét földet is emleget, ezek két nap alatt teremtettek. Az oktalan állatokat Alla vizből teremté.

A Korán „*világokról*“ is beszél. Régi értelmezők e kitételt ugy értették, hogy a világ több. Némelyeknél ezer, másoknál igen sok, 40—80 ezer. Vagy elvégre: Csak Alla számlálhatja meg a világokat, senki más. Hol? az értelmezők szerint hatszáz a tengerben, négyszáz e földön; majd meg: 40 ezer e földön, 40 ezer a tengerben De azt is olvassuk a magyarázóknál, hogy a mi világunk a legkisebb csillag, az ég minden csillagai között. Alla levegőt teremtett ezer millió év hosszuságut és szélességüt, hegyébe ezer millió évnyi hosszuságu tengert alkotott. A tengert boltozat fedi, föld s vasból, magasan a tenger felett, távolsága a tengertől sok ezer év. A tengerben nagy halak vannak, háromszáz könyöknyi hosszúk, s keletről nyugatnak ide-oda uszkálnak. A tenger jobb szélére ezer millió várost alkotott, a balszélére ugyanennyit, mind tele emberekkel, van ott nappal és éjszaka, nap és hold. Alla hozzájuk is követeket küldött, adott nekik szent könyveket, kinyilatkoztatott vallást. Ott is

Koránban *Harut* és *Marut* nevü sejtánok, ördögök, a bűbájolás főmesterei. Az Iblis is ördög — a sejtán is. Amaz görög ez sémi eredetü elnevezés. Az angyalok sorába a *Szentlélek*, a *Ruh* is tartozik, Mohammad Mekkában tőle kapta a kinyilatkoztatásokat, Medinában a kinyilatkoztató angyalnak neve Gábor. Mohammad, mint más tantételeinél, ugy e tekintetben se volt mindig egy nézeten. Itt elég feljegyeznünk, hogy a *Szentlélek* a legfőbb *angyal*. Az itéletnapján a *Ruh* és az angyalok egysorban állanak s csak Álla engedelmével szólhatnak. A moszlim traditió angyalokról, Dsinnekről tenger regét tud. A *Szentlélekre* vonatkozólag jellemzők a következő felfogások: Alla legnagyobb teremtménye, a *Trón*, azután a *Ruh*, ez a hét eget és hét földet egyszerre elnyelhetné. Alakja olyan mint az angyaloké, de arcza emberarcz. A teremtmények közt legközelebb áll Allához; az itéletnapján szinte legközelebb fog állani s az egy istent hivők érdekében közben jár Allánál. Egy függöny választja el az angyaloktól, különben világossága, fénye hamuvá égetné a menyországot. Egy traditió pedig, melyet Allától származtatnak, azt tartja, hogy a *Ruh* angyal, akinek *hetvenezer* nyelve van, melyekkel folyton Allát dicséri. Mások szerint a *Ruh* oly óriási nagyságu angyal, hogy nagyobb a hegyeknél és az égnél. A negyedik égben, a nap egében, lakik és naponként tizenkétezerszer kiáltja *Szubhán* Alla! — dicsőség Allának — s minden kiáltásból egy-egy angyal támad. Azt is mondják, hogy a *Ruh* se nem angyal, se nem ember, de van emberi alakja s táplálkozik étellel.

Az ember teremtését az angyalok, mint Alla helytartói, ellenezték; Alla agyagból alkotá, negyven évig a napon száradt testének anyaga s oly száraz lett mint a cserép. Aztán lelket kapott. Máshol az embert aludt vérből, ismét máshol vizből alkottatja a Korán. A lélek Alla részecskéje. Midőn a tiltott gyümölcsből ettek, Iblis tanácsára — felismerték szemérem részeiket, melyek azelőtt el voltak rejtve előttök. Ezen engedetlenség folytán a mennyei paradicsomból a földre kiüzettek. Ádám és Éva volt az első emberpár. Péntek napon teremté Alla az embert, azért Péntek lőn a moszlim heti ünnep.

Alla gondoskodott az igaz vallásról *kinyilatkoztatás és próféták* által, kik e kinyilatkoztást az emberekkel közöljék. Egy volt kezdettől, Ádámtól fogva a kinyilatkoztatás. Az *iszlam*, a hódolás Istennek. A próféták mind igazhivők, moszlimek voltak, Jézus, az apostolok ép ugy, mint Ábrahám, Noe stb. Midőn Mohammad megjelent, irigység okozta, hogy a kinyilatkoztatás emberei *zsidókra* és *keresztényekre* oszlottak.

Alla meghagyja ezen szakadást az itéletnapig, de szembe 51

litja vele az ősi, igaz iszlamot Mohammad személyében. — A kinyilatkoztatás *könyvben* van felirva, mely az égben tartatik, ennek leghivebb másolata a Korán. A zsidók és a keresztények meghamisiták szent könyveiket; Mohammad elismeri a *Mózes öt könyveinek a Dávid zsoltárainak* s az *Evangeliumoknak* isteni eredetét. Mindezeket fentebb bőven tárgyaltuk. *Alla* irótollal szokta a multat, jelent és jövendőt feljegyezni. *A próféták* közt kitünő helye van *Jézusnak, Iszának* a Marjam fiának. Őt természet feletti módon foganta méhében Mária. A zsidók nem őt feszitették keresztre, hanem Alla egy hozzá hasonló alakot játszott kezükbe. Jézust az égbe vitte fel. Vajjon előbb meghalt-e, aztán vitetett fel az égbe felelevenitve, erről a Korán nincs tisztában önmagával. Az itélet napján visszatér Jézus a földre, ekkor az irástudók mind hinni fognak benne. Mindazonáltal Mohammad a legfőbb próféta, kinek közbenjárása az itélet napján is hathatós.

Az isteni gondviselés, mindenre kiterjed. *Mindenkinek nyakába akasztottuk madarát s a feltámadás napján könyvet hozunk elibe s nyiltnak, világosnak találandja azt* XVII. S. 13. v. *A madár* a fátumot jelenti; a magyarázók szerint, a *sorsot*. A latinban is: *bona mala avis* annyi mint, faustum vagy infaustum augurium. De a *praedestinatio* fogalma a Koránban nem oly szigoru, mint a minőnek a moszlim orthodoxia kifejtette. A régi irástudók *szerint tagadni a szabad akaratot s minden cselekvényt Allának tulajdonitani az iszlám elleni bün.* A moszlim az élet minden viszonyában az ég segedelmére és a próféta közbenjárására van utalva, de egyuttal saját tevékenységét is meg kell feszitenie.

Ez a régi tudósok véleménye; de az orthodoxia a szabad akarat tagadásával, mellőzi az öntevékenységet s megállapitja a fatalismust, melyet az igaz hivő stoicus egykedvüséggel fogad. Világos, hogy ily tan az egyedi s egyetemes, tevékenységnek bénitója, megölője....

Az örök üdvösségnek a Korán szerint főkelléke a *hit*, azon tanokba, melyeket a próféta mint Alla kinyilatkoztatását hirdetett; továbbá jó *cselekedetek* is, melyeket Alla kegyelméből az ember cselekszik. Hacsak Alla nem vezérli az embert, nem lehet hinni s Allához térni. Nem vezérel mindenkit, csak azt akit akar. A *bünért* vezeklés által lehet megengesztelni Allát. Ima, böjt, alamizsna, zarándoklat s más elégtételek által. Ez igen szükséges, de Alla nem adja meg mindenkinek a kellő malasztot. A bünbocsánat megnyerésére Mohammad közbenjárása igen hathatós.

Egyébként a halál torkában levő, vagy már büntetést szenvedő

gonoszaknak megtérése, vezeklése érvénytelen. Hitetlenek, pogányok nem nyernek bűnbocsánatot. Ha moszlim, kétszer szakadt el hitétől anélkül, hogy kényszerittetett volna, szinte nem nyer többé bünbocsánatot.

A *körülmetéltetés* nem épen nélkülözhetlen szent szertartás. Agg kor vagy betegség felment tőle.

A *menyország* és *pokol* közt van egy *közép állapot* azok számára, a kik őrülten születnek, vagy oly lelki tehetetlenségben, hogy nem választhattak hitvallást. A *menyország* leirását fentebb adtuk; a *pokolét* is, csak azt jegyezzük még fel, hogy a pokolnak *hét kapuja* van, s a gonoszoknak tűz a ruhájuk. Italuk a forró vizen kivül, büdös viz, legfeketébb olajsalak. A hitetlenekre nézve nincs váltság a pokolból. — Van *feltámadás*, midőn a lélek és test ujból egyesülnek, de Alla más testbe is küldheti a lelket. Van két kérdő angyal *Monker* és *Nakir*, ezek a haldoklónál megjelennek és kérdőre veszik; a hitetlent a *sírnak kínjai* alá vetik és vasveszszővel megverik. A moszlimek ugy értik a Koránnak illető s nem épen világos helyét, hogy ezen kikérdezés a sírban történik, a halott lelke moszlim hit szerint még a halál utáni éjen a testében marad, a kérdéseknél a halott feláll. — Azért a moszlim sírok magasak, s kivülről két kő jelzi a két angyal ülő helyét. A temetésnél a hitvallást ismételgetik, hogy a halott készüljön vele a vizsgára. A *sírnak kínjai*, valamint az emlitett vizsga *talmudi* forrásból ment át a Koránba. Zsidó felfogás szerint a halálangyala tüzes vasláncczal veri a halottat a sírban, mig a tetem porrá nem válik.

Az *itélet* napján a *mérleg* is szerepel a Korán szerint. A moszlim traditió Jeruzsálembe, a *Kubbet esszahra* mecset külcsarnokába helyezi a mérleget, azért e csarnok iveinek neve: *Mavazin*, a mérleg. Az *iró angyalok* feljegyzik az embernek jó és rosz cselekedeteit azonnal. Ezen napló szerint történik a végitélet; a jók jobb kézbe kapják ekkor a könyvet, a gonoszok balkézre. Midőn a moszlim imáját végzi, először jobb vállán végig néz, azután bal vállán. Ezzel az *iró angyalokat* üdvözli. A jobb oldalon álló a jó tetteket jegyzi, a baloldalon álló a roszakat. Az itélet napján a Korán szerint is a trombita szerepel. Az első trombitaszóra meghalnak az élők, a másodikra, mely negyven év mulva történik, feltámadnak. A moszlim traditió szerint egy hajszálnál is vékonyabb, kardélnél élesebb fonalon, *Szirát*, kell majd a pokol felett elhaladni mindenkinek, a gonoszok mind le potyognak a hajszálni ösvényről a pokolba.

A világ végének előjeleit is a *próféta* nyomán igy állapitja meg az iszlam: 1. Sötét sürű füst, mely a földet elboritja. 2. Az

Antikrisztus megjelenése. 3. A föld állatjának megjelenése, — melyet az Apocalypsis is emlit, — kezében Móse veszszeje és Salamon pecsétje. A választottakat ezen veszszővel érinti s homlokukra jegyzi e szót: „*hivő*", a gonoszok homlokára a pecséttel rá üti a „*hitetlen*" szót. 4. A nap nyugaton fog felkelni. 5. Jézus a Mária fia megjelenik. 6. Góg és Magóg sarjadékai megjelennek. 7. A kelet összeroskadása. 8. A nyugat összeroskadása. 9. Arábia felfordulása. 10. Jémenben iszonyu tüzveszedelem támad s a népeket az itélet helyére hajtja.

A *házasságot* illetőleg a Korán szerint legfeljebb négy feleséget lehet venni. De tarthatni több rabnőt. *Tilos elvenni* az *anyát*, a testvért, a saját leányát, apai, anyai részről nagynénét, a testvér leányát, a szoptató anyát és az együtt szopott leányt; az apának volt feleségét; a saját feleségének anyját, a mostoha leányt, ha anyjával a házassági elhálás megtörtént; a saját fiának feleségét, egyszerre két testvért; a férjezett nőket, kivéve ha fogságba kerültek. — Az *elválás* lehetséges, de a *Korán megátkozza azt, aki sulyos ok nélkül elváll.* Ezen esetben is négy hónapig kell a házban tartani a nőt, de nem szabad hozzá közeledni. Ezen határidő előtt csak bebizonyult házasságtörés esetében küldhető el. Ha eltelt a határnap, az elválás törvényes erővel bir, s ha netán ismét vissza akarná a nőt venni, uj jegyajándékot kell neki adni, uj házassági szerződést kötniök; csak háromszor szabad vissza venni ezután csak azon esetben, ha a nő már férjhez ment s ez vagy meghalt, vagy elvált tőle. De a próféta azt mondja: *Alla átkozza meg a másik férjet, ha elvált a nőtől, s az első férjet is, ha ennek kedveért válik el tőle!*... A Korán szerint a férfi feljebb való a nőnél, mert Alla több adománynyal ékesitette fel őt; de azért a jó, engedelmes, szemérmes nővel jól bánjék; ne hanyagolja el nejeit, ha több van, ámbár nehéz dolog, hogy mindegyik iránt egyenlő hajlandósággal birjon; ha pedig a nő engedetlen, szidja meg, tartsa távol a házassági ágytól, meg is verheti. A nő mélyen elfátyolozva járjon, e nélkül csak a legközelebbi vérrokonok, gyermekek előtt jelenhetik meg. *A házasságtörő nőt, száz korbácscsal kell büntetni és büntársát is minden irgalom nélkül.*

Nem igényel bővebb magyarázatot, hogy a nő ily állapota és átalán a *rabszolgaság*, melyet el nem törölt, bár enyhitett: az iszlamnak legsötétebb oldalai.

A *fajtalanság* és paráználkodás tilos. — A *szülők* iránti tiszteletet a *Korán* nagyon sürgeti, de ha a szülők hitetlenek, nem moszlimek, akkor szabad őket elhagyni, ellenük harczolni. — Az *ételre, italra és ruházatra* is kiterjed a Korán figyelme: Tilos a

disznóhus, a dög, a vér, minden állat, mely nem *Alla nevében öletett meg.* A moszlimek csak oly vadat esznek, melyet vagy maguk vadásztak, vagy biztosak, hogy Alla nevében öletett meg. A *bor* italról már fentebb volt szó, a *szerencsejátékkal* egyetemben. „*Ne viseljetek selyem ruhát, ugymond a próféta, mert a ki abba öltözik e világon, nem fog öltözködni a másvilágon....*," és „*Bizonyára a pokol tüze fogja felemészteni annak lelkeit, aki arany vagy ezüst edényből eszik, iszik..*," Általán a Korán az egyszerüséget követeli az egész háztartásban s ellensége a fényüzésnek. „*Az iszlam* — ugymond a nagy Omár kalifa — *a legszebb öltözet, a legfényesebb disz mindazokra nézve: kik oly szerencsések, hogy törvényeit követhetik!...*" De nem igen sokára Omár utódai, a damaskusi és bagdadi kalifák fényben, pompában usztak.

Az *örökösödési törvényt* a Korán igy állapitja meg: Minden figyermek egyenlő részt kap az apai örökségből s két annyit mint a leány gyermekek. Egyébként apa, anya megelőzik az unokákat az örökösödésben. Ha valakinek csak leányai vannak s pedig kettőnél több, az örökségnek kétharmadát kapják; ha csak egy van, az felét nyeri. Az apa és anya, ha gyermek maradt — az örökség hatodrészét kapják. Ha nem maradt gyermek, akkor a hagyományozónak anyja egy harmadát kapja; ha fitestvérei vannak az illetőknek: ez esetben anyja a hatodot örökli — levonva ebből a végrendelkező adósságait s az általa tett ájtatos hagyatékokat. Ha nő hal meg, hagyatékának fele, ha gyermekek nincsenek, a férjé: de ha vannak gyermekek, a férj csak negyedet kap az egész örökségből, levonva előbb az adósságokat és az ájtatos hagyatékokat. A feleség, ha gyermek nem maradt, férje hagyatékának negyedrészét kapja, ha gyermekek vannak, a nyolczadot, levonva előbb az adósságokat és ájtatos hagyatékokat. Ha valaki távolabbi rokonától öröklött, s férfi vagy egyuttal nőtestvére is van, mindkettőnek az örökség hatod részét adja. Ha többen vannak, az örökség harmadrészében osztozkodnak, levonva előbb az adósságokat s ájtatos hagyatékokat.

Az *emberölésre* vonatkozólag a Korán a következőket tartalmazza. A ki igazhivőt megöl, a pokoltüzének büntetését fogja szenvedni, *mert Állának kevesebb keserüséget okoz az egész világ felfordulása, mint egyetlen moszlimnek halála.*

Igy szól a próféta. Ha igazhivő igazhivőt véletlenül megöl, váltságul egy moszlim rabszolgát szabadit fel, s a megölt családjának fizeti a törvényes vérdijat. Ez husz tevének az ára. Ha a megölt moszlim ellenséges félhez tartozik, elég váltságul egy hivő rabszol-

gának felszabaditása. A ki szegény, az két egymásutáni hónapot megbőjtől. A *vérboszu* törvénye a szándokos gyilkosságra vonatkozik: szabad emberért szabad ölessék meg, rabszolgáért rabszolga; nőért nő; de a vérdij is lefizethető, ha a sértett fél beleegyezik.

A *szándékos* gyilkosságnak halál a büntetése. A tettesnek társait ugyanazon büntetés éri. Kisebb sérelmekben a Korán Móse öt könyvére a Tórára hivatkozva, mondatja Allával: *„Leküldöttük a Músza öt könyvét, hogy az embereket az igaz uton vezesse; s e könyvben mondottuk; lelket lélekért; szemet szemért; fogat fogért; orrot orrért; a sebek a visszatorlás törvénye szerint büntettetnek.“* A pénzbeli megváltás itt is lehetséges. Az *öngyilkosság* tilos, mert az ember életével csak Alla rendelkezhetik. A gazda felelős azon károkért, melyeket marhái okoztak.

A *lopást* illetőleg ezt olvassuk a Koránban: *„A tolvajnak kezeit vagdaljátok le, ez a büntetés, melyet Alla rendelt számukra!...“* Ezen rövid törvényt a moszlim irástudók a lopás különböző nemeire, különböző mértékben alkalmazták. *Mohammad* nem csak a vagyon és személybiztonságra vonatkozó törvényeit, de egyebeket is a mózesi könyvekből vett át: „A *Korán* megelőzőleg Mózes könyve létezett, melyet Alla kegyelme adott vezérül az embereknek. A *Korán* arab nyelven ismétli annak törvényeit, hogy a gonoszok figyelmeztessenek s a jók jó reménynyel teljenek!..“ XLVI. szurat.

A *morált illetőleg*, a *Korán* a következőket vallja: Ne csaljatok meg senkit; jól mérjetek; a beszédben legyetek igazak; ugyszinte az esküben, habár ellenetek irányul is az igazság: minden csalárdságot kerüljetek; a ki más jószágaival igaztalanul jár el, oly tüzzel találkozik, mely beleit felemészti; Alla megbüntet, ha elhanyagoltok oly munkát, melyhez meggondolva fogtatok. Esküszegésért tiz szegényt kell táplálni vagy felruházni, vagy rabszolgát felszabaditani, a ki ezen vezeklést nem teheti, az három hónapig bőjtöljön. A hivő, ki Allát szereti, kell hogy szeresse felebarátját is. Kötelessége segiteni: szüleit, árvákat, özvegyeket, szegényeket, utasokat, ideegeneket, foglyokat, szóval mindazokat, kik emberszeretetét igénybe veszik. Tegyetek jót: Alla a jótékonyokat szereti. Adjatok alamizsnát, nyilván és titokban, éjjel és nappal. Alla megjutalmaz ezé rt Ne rontsátok el alamizsnátok érdemét zugolódás, gonoszság vagy dicsekvés által. Jó ha nyilvánvosságra juttatod a jócselekedeteket, de jobb ha elrejted mások szeme előtt. A bünt elmossák, mert Alla tanuja a jótetteknek. A zsugorinak kárára lesz jószága, ha kellőleg nem használja azt; azon kincs, melyet e földön fösvénységben rejteget, az itélet s feltámadás napján nyakára köttetik. Ha távozol is

a szegénytől, legalább emberségesen szólj vele. — Igy irt a Koránban a próféta. — Az *uzsorát tiltja a Korán, ugyszinte a kamat vételt kölcsön adott pénztől.* — Az adósok iránt is türelmet ajánl.

Kezdetben Mohammad elismerte, hogy a *zsidó nép* Allának választott népe volt, de később, midőn tapasztalta, hogy nem hallgatnak reá, mást gondolt. A *Korán* az *arabokat* kitünteti, mint a népek javát. Különben a szent harczot, — mint fentebb láttuk — csak a bálványozók ellen teszi kötelezővé, zsidók és keresztények türetnek, mert a legjobb vallás a moszlim. A pogányok ellen kell csak irtó háborut viselni. Ifju, öreg menjen a szent harczba s áldozza vagyonát, életét a hitért. Rendkivüli lesz jutalmuk az égben, a kik pedig fösvénykednek e téren, a pokolban fognak agyonkinoztatni. A hitetlenekkel csak előnyös békét szabad kötni. Harczoljanak a hivők bátran, huszan közülök levernek kétszáz hitetlent és száz hivő ezer hitetlent, mert Alla bölcsesége s ereje nem segiti a hitetleneket. Ne mondjátok azok felől, kik a hit zászlaja alatt megölettek, hogy meghaltak — élnek ők: Alla magára vállalta élelmezésüket!.... Mondja Alla prófétája.

Még a *Korán medinai* szakaszairól kell említést tennem. Aki nem tudná, hogy ezeket is Mohammad irta, azt vélné, más szerzőnek munkáját olvassa, oly eltérő az irályuk. Nem oly fellengzők, mint a mekkaiak: száraz parancsokra, törvényekre, magyarázatokra, napi eseményekre vonatkoznak. Darabonként, kisebb részletekből lettek ezek is egybeállitva. A koránmagyarázók elmondják egyes verseknél vagy versszakaszoknál az alkalmat, az okot, mely szerkesztésökre inditott. Medinában a próféta feljegyeztette kinyilatkoztatásait legtöbbször *Zaid* a Tzabit fia által. Történt, hogy ujabb részletezései, módositásai, vagy visszavonásai korábbi parancsoknak, közbeszurattak a már elébb leirt szövegbe, vagy sokszor régibb verseket ujabb eseményekre alkalmazott, s néha uj kinyilatkoztatások közé elhelyezett. — A *visszavonó* versek megsemmisitik azon rendeleteket, melyekkel ellenkeznek.

A próféta maga igy beszélteti Allát: „*A mit megsemmisitünk a mi jeleinkből* (ajat, koránvers) *vagy annak elfeledését szivedbe visszszük, szerzünk helyette mást, jobbat vagy hozzá hasonlót.*“ — II. Sz. 106. — *Kétszáz huszonöt* megsemmisitett verset számitanak moszlim hittudósok. A Korán-versek önálló jegyzetek voltak, pergamenten, palatáblákon, tevecsonton, pálmaleveleken, bőrdarabokon; de legtöbb a hivők emlékezetében élt. A próféta nem gyüjtötte egy könyvbe. *Abubakr* lőn utóda az uralomban, mint első kalifa — 632—634 — a folytonos harczokban fogytak a régi s bizony nem nagy számu

korántudók. Omár tehát azt ajánlá a kalifának, hogy gyüjtesse egy könyvbe a próféta által hirdetett isteni kinyilatkoztatásokat, mig a *korántudók* mind ki nem vesznek. Abubakr kezdetben irtózott ezen ujitástól, de később belenyugodott, s a gyüjtéssel megbizta a próféta egykori titkárát Zajdot. A próféta irott feljegyzéseiben nem volt teljes szöveg, — a hivők tehát felhivattak, hogy közreműködjenek, kiki tudomása szerint akár irott jegyzeteikkel, akár emlékező tehetségükkel a teljes szöveg megállapitásához. Kétes esetekben az illetőnek tanut kellett állitani arra nézve, hogy közleménye csakugyan valódi. A *traditió* közlői feljegyezték, hogy midőn *Zaid* a IX-ik szuratot befejezni akarta, Obajj azon megjegyzést tevé, hogy még két vers tartozik hozzá, ő azonban e két versre nem emlékezett; csak Abu *Khozejma* tudta azokat, felvétettek tehát a szövegbe, mert a próféta mondá, hogy Abu Khozejma tanuskodása felér két tanu vallomással. A fejezetekre, szuratokra való felosztás ezen gyüjteményben teljesen érvényesült. A gyüjteményt Abubakr a kalifa megőrzés végett átvette, halála után utóda *Omár* — 634—644 — vette birtokába, kitől leányára, *Hafszára*, a próféta özvegyére származott át. A hivők közt ugy, mint eddig, jobbára emlékben, de irásban is, élt a Korán isteni szava, ki többet, ki kevesebbet tudott belőle. A mecsetekben való használása is terjeszté a szent szöveg ismeretét, legalább a leghasználtabb részekét. *Oczmán* uralkodása alatt — 644—656 — feltüntek a gyakorlatban a szövegek eltérései. A kalifa elkérette Hafszától a példányt, mely csak egyes szuratokat tartalmazó leveleken volt irva — s megparancsolta *Zaidnak* s még más három irástudónak, hogy ama példányból másolatokat készitsenek egy könyvben. Mondják hogy hét másolatot készitettek s kétes esetekben a *koreisi*, mekkai szólásmódokat fogadták el. A fejezetek sorrendét azoknak terjedelme szerint állapiták meg, bár nem egészen következetesen. *Oczmán* e példányokat hivatalos szövegnek nyilvánitá, egy példányt a kalifatus székhelyén Medinában tartott, a többit a főbb hadi állomásokra szétküldötte. Ez a hidsret 25—30-ik évében történt.

De még ezzel se lett vége mindennek. Az arabok irásban csak a mássalhangzókat jegyzik s nem egyuttal a magánhangzókat is. A mássalhangzók is sokszor csak egyes pontok által különböznek egymástól. — Ebből természetesen a szövegnek eltérő kiejtései származtak. *Abd-al-Malik* kalifa — 685—705 — segitendő e bajon, megbizta babiloniai helytartója által a két baszrai nyelvészt *Haszszant* és *Jahjátot*, hogy a szöveget magánhangzókkal, s a mássalhangzókat a kellő pontokkal ellássák; de más nyelvészek is hozzá láttak

a munkához s az eredmény ismét hét különböző olvasás lőn; s a hidsret negyedik évében *Mekkában* az Ibn Kathir szövegolvasása divott; *Jémenben* Aszimé és Abu Amré; *Damaskusban* Ibn Amiré; *Sziria* egyéb városaiban Abu Amré; *Baszrában* hadrámi Jakabé; *Bagdadban* Hamzáé, és *Egyiptomban mind a hét olvasás.* A *Korán* fejezetei különféle, a tartalom zömével ritkán azonos, czimekkel birnak. Csak nehányat emlitek: A tehén. (II. Sz.) Az asztal. (V.) A barmok. (VI.) Menydörgés. (XIII.) A méhek. (XVI.) A világosság. (XXIV.) A pók. (XXIX.) Lokman. (XXXI.) A vas. (LVII.) Noe. (LXXII.) A ránczos homlok. (LXXX.) A lovak. (C.) A figefa. (XCV.) A délután. (CIII.) stb.

Ezzel kiegészitők a Korán iszlamját.

A próféta halála után történtek nem tartoznak e könyv keretébe, mégis Mohammad közvetlen, legmeghittebb barátinak, az iszlam oszloposainak, *Abubakr*, *Omár*, *Oczmán*, *Ali*, végszereplését néhány szóval fel kell emlitenem. A moszlimek a próféta utódául, *kalifául*, helyettesül az egyházi s világi fejedelemségben *Abubakrt* választották. Az első kalifa megválasztatása nem történt ellenzék nélkül, de a tüzesvérü *Omár*, az ellenzék körében, kezébe csapott Abubakrnak hódolata jeléül, s példáját a többiek is követék. A moszlim birodalom egységét felbomlás fenyegette, de *Abubakr* rendkivüli erélye megmentette azt. 632—634-ig uralkodott.

Már a próféta a moszlimségben egy nemét a communismusnak hozta be, a közös prédából közösen osztozkodtak. Ebből csakhamar azon eszme fejlődött, hogy a moszlimség compossessora, közbirtokosa az állami jövedelemnek, melyből részt kapott. A kalifa maga osztotta ki e részleteket az illetők közt Medinában, a kalifátus székhelyén. Az állam jövedelemnek következő forrásai valának:

A szegényadó. „*Imádkozzatok és fizessétek a szegényadót*“ — rendeli a Korán. II. Sz. 40. v. Csak a gazdagabbak fizették, a szegények pedig élvezték. *Abubakr* a próféta rendeletére hivatkozott, midőn a szegényadó módozatait kihirdette. Ezen adót a moszlimek *barmaik, földjeik s tőkéik* után fizették. A *teveadót illetőleg* — *négy* teve birtokosa nem fizetett adót, ez csak *öt* tevénél kezdődött, s huszonnégyig — egy juhból állott. 25—35-ig kétéves nőstény tevét kellett adóban fizetni; 36—45-ig hároméves nőstény tevét; 46—60-ig négyéves tevét; 61—75-ig ötéves tevét; 76—90-ig *két* fejős tevét stb. A kinek nem volt ötéves tevéje, adhatott kelyette adóba négyéveset és két juhot, vagy a juhok helyett husz dirhemet. A kinek pedig négyéves tevéje nem volt, adott adóba ötéveset s vissza kapott az adószedőtől két juhot, vagy húsz dirhemet. Abubakr idejében a dirhem értéke

egy [illegible] *A jámbor* [illegible] 39 [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] *Fölébresztik* — [illegible] *Lucifer* [illegible] *Fmc. dicerent... templo[illegible]am* [illegible] „ [illegible] *Lássa* [illegible] *Ez nyit e mondatnak* [illegible]

Az [illegible] *Omar* [illegible] [illegible] [illegible] *Omart* szint szándékos [illegible] *Ahmed* [illegible] *Ennek* [illegible] *Omar* [illegible] [illegible] *Fölébresztik* [illegible] *Omar* [illegible] *Lucifer* [illegible] *Fmc. dicerent... templo[illegible]am* [illegible] *Lássa* [illegible] *Ez nyit e mondatnak* [illegible]

Omar [illegible] *Ahmed* [illegible] *Omar* [illegible] *Fölébresztik* [illegible] *Lucifer* [illegible] *Fmc. dicerent... templo[illegible]am* [illegible] *Lássa* [illegible] *Ez nyit e mondatnak* [illegible]

Omar [illegible] *Ahmed* [illegible] *Omar* [illegible] *Fölébresztik* [illegible] *Lucifer* [illegible] *Fmc. dicerent... templo[illegible]am* [illegible] *Lássa* [illegible] *Ez nyit e mondatnak* [illegible]

Omar [illegible] *Ahmed* [illegible] *Omar* [illegible] *Fölébresztik* [illegible] *Lucifer* [illegible] *Fmc. dicerent... templo[illegible]am* [illegible] *Lássa* [illegible] *Ez nyit e mondatnak* [illegible]

Omar [illegible] *Ahmed* [illegible] *Omar* [illegible] *Fölébresztik* [illegible] *Lucifer* [illegible] *Fmc. dicerent... templo[illegible]am* [illegible] *Lássa* [illegible] *Ez nyit e mondatnak* [illegible]

ötezret. Alsóbb osztályokra kevesebb jutott; nők, csecsemők, midőn elválasztattak, harczban levő katonák nejei, gyermekei, sőt a lelenczek is bizonyos járulékot élveztek. Ezen rendszer következtében szigoru, törzs szerinti felosztásban népszámlálás történt s azt irott okmányokban ellenőrizték. *Omár* egy izben az egész *Khoza* törzset maga előtt elléptette s a névlajstrom szerint kiosztá az állami járulékot. *Omárt* egy perzsa rabszolga gyilkolta meg, *Oczmán* is, szinte választott utódja, gyilkos kéz által mult ki; *Ali* (656—660) volt az utolsó választott kalifa, de *Aisa* s az Abu Szofján fia *Muavija*, Sziria helytartója pártot ütöttek ellene, őt is gyilkos kéz ejtette el. Mohammad egykori társainak, a menekültek és anszárok tulnyomó többsége — 2800 — Ali részén volt. Fia *Hasszan* (661) lemondott s Moavija személyében az Omajja ház lépett trónra s a kalifátus székhelye Medinából *Damaskusba* tétetett át. — Az iszlam két nagy felekezetének, a *Szunniták* és a *Siitáknk* viszálkodása is Ali személye körül forog. A *pártosok*, siiták, csak Alit ismerik el törvényes kalifának, de elődeit és utódait nem. A *szunniták*, a hagyomány hivők tehát nem abban különböznek a *siitáktól*, hogy a *Korán mellett* a hagyományt is elfogadják. mert a *siitáknak* is van hagyományuk, csakhogy amazokétól eltérő. Jelenleg csak a *perzsák* siiták a moszlim világ, — a 100—173 millió próféta hivő — tulnyomó többsége szunnita.

Az iszlam culturképességének története, nem tartozik e munka körébe. Alapos készültséggel rajzolta azt *Kremer* Alfred: Geschichte der herrschenden Ideen d. Islams stb. és Culturgeschichte des Orients unter den Chalifen. Wien. 1875. és 1877. Továbbá *Schack* F. A. Poesie und Kunst der Araber im Spanien und Sicilien. Berlin, 1865. stb.

Ezek voltak a próféta és közvetlen barátainak viszontagságai. Alla nagyra vitte dolgukat!....